

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ДНІ НАУКИ

ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2016

**МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ
(20-21 квітня 2016 року)**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 9

Редакційна колегія: **А. Є. Конверський**, д-р філос. наук, проф., акад. НАН України (голова); **С. В. Руденко**, д-р філос. наук, доц. (заст. голови); **В. А. Бугров**, канд. філос. наук, проф.; **Т.П.Кононеко**, д-р філос. наук, проф.; **І. С. Добронравова**, д-р філос. наук, проф.; **Д. В. Неліпа**, д-р політ. наук, доц.; **М. І. Обушний**, д-р політ. наук, проф.; **В. І. Панченко**, д-р філос. наук, проф.; **А. О. Приятельчук**, канд. філос. наук, проф.; **М. Ю. Русин**, канд. філос. наук, проф.; **Є. А. Харьковщенко**, д-р філос. наук, проф.; **І.В.Хоменко**, д-р філос. наук, проф.; **В. Ф. Цвих**, д-р політ. наук, проф.; **Л. О. Шашкова**, д-р філос. наук, проф.; **П. П. Шляхтун**, д-р філос. наук, проф.; **Я.А.Соболевський**, канд. філос. наук (відп.секр.); **В.Е.Туренко**, канд. філос. наук.

*Рекомендовано до друку
вченою радою філософського факультету
(протокол № 9 від 28 березня 2016 року)*

"Дні науки філософського факультету – 2016", Міжн. наук. конф. (2016 ; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету – 2016", 20-21 квіт. 2016 р. : [матеріали доповідей та виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2016. – Ч. 9. – 279 с.

Адреса редакційної колегії: 01601, Київ, вул. Володимирська, 60, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, філософський факультет; (38044) 239 31 94

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи та дискети не повертаються.

© Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
ВПЦ "Київський університет", 2016

Секція 18 "ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Підсекція "ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Л. В. Абызова, канд. филос. наук, ДГПУ, Славянск
abyzovalarisa@rambler.ru

ПОЛИТИЧЕСКИЙ ИНТЕРЕС КАК ДЕТЕРМИНАНТА ПОЛИТИЧЕСКОГО ПРОЦЕССА

Учитывая рациональные и иррациональные аспекты политики, сочетание её официальных, публично провозглашаемых и скрываемых целей можно утверждать, что политическая ситуация и политические действия должны быть рационально контролируемы, укладываться в рамки научного анализа. Всякое политическое действие не должно быть результатом нерациональных, с точки зрения здравого смысла, поступков или спонтанных, стихийных, неконтролируемых процессов, если мы ведем речь о государстве со стабильной зрелой политической системой, в которой граждане чувствуют защищенность и с которым государства-партнеры строят предсказуемые перспективные отношения.

Критериями разумности политических действий может служить степень их осознанности, эффективность (сравнение цели с результатом), соответствие высшим ценностям, поставленным во главу угла проводимой политики. Политическая деятельность это совокупность политически значимых действий, осуществляемых субъектом (обществом, группой, личностью) в политической сфере, преследующим определенные политические цели и использующим во имя её достижения различные пути и способы. Политическое действие, как и всякое другое, вплетено в систему существующих отношений и детерминировано политическим интересом.

Политический интерес определяет действия субъектов политики в зависимости от возможности решения той или иной политической задачи, постановки и достижения политической цели. Политический интерес выступает в качестве решающего мотива, мобилизирующего субъекта политики бороться за сохранение или изменение сложившихся условий и форм его политической деятельности. Поэтому политическая жизнь в целом, имеющиеся в ней закономерности, опосредуются политическими интересами. Возникновение политического интереса означает, что положение субъекта политики порождает у него определённые политические цели и требует от него действий по их достижению. Говоря о

видах политического интереса, необходимо отметить, что в научной литературе различают политический интерес в широком и узком смысле слова. В широком понимании политический интерес есть осознание объективных возможностей реализации обществом или группами своих специфических интересов посредством политической власти. В узком смысле, политический интерес есть осознание субъектами объективной возможности участия в осуществлении политической власти. Политические интересы можно классифицировать по различным основаниям: по степени общности (личные и групповые), по сфере функционирования (внутриполитические и внешнеполитические), по характеру субъекта (национальные и государственные), по возможности осуществления (реальные и мнимые).

Представляется необходимым зафиксировать следующие виды политических интересов с учетом иерархии их влияния на политическую деятельность: а) общегосударственный или общенациональный (как правило, содержит объединяющее начало, выражает потребность государства в укреплении международных позиций, развития экономики, культуры, прав человека; б) интересы различных политических групп (дифференцируют политическую сферу, задают многовекторный характер её развития, приводят к конкуренции в политике, выражают политические стремления, цели, задачи той или иной политической группы: партии, парламентской фракции, лоббистских групп, религиозно-политических организаций и; в) интересы отдельных политических лидеров (выражают личное отношение политика к целям и задачам политической деятельности, степень "харизматичности" в деятельности политика, характеризуют индивидуальное политическое мышление и поведение лидера); г) политические интересы в межгосударственных отношениях (между двумя государствами, блоками, содружествами государств, предусматривают стремление к интеграции государственно-национальных интересов стран для установления взаимовыгодных отношений).

Сформированный политический интерес превращается в цель деятельности. Та или иная политическая ситуация предполагает различные пути реализации политических целей или наиболее чётко актуализирует некоторые из них. В то же время, в политической ситуации особым образом согласовываются или противопоставляются политические интересы, что приводит к корректировке целей. Субъект политической деятельности в конкретной ситуации может реализовать одну, две или набор целей. Возникает, так называемое, "дерево целей", в котором субъект выбирает наиболее возможные к реализации в данной ситуации. Выбор целей возможных к реализации зависит от системы согласования политических интересов, под "контролем" общепринятых моральных норм, "подчинение моральным нормам является не столько заданным, сколько устанавливается в процессе согласования сторон, а это в свою очередь определяется различной степенью функциональной автономии действующих лиц" [А.У.Гоулднер. Наступающий кризис западной социологии / Пер. с англ. СПб.: Наука, 2003, с.256]. В условиях

стабильных демократических институтов политики выражают четко осознанные интересы различных групп населения или влиятельных структур, например, успех "новых правых" в Западной Европе Г.Китчельт объясняет тем, что им удалось сместить идеи свободного рынка с авторитарными ценностями и антиэмигрантскими настроениями [Kitschelt H. The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis. Ann Arbor: University of Michigan Press, – 1997. – p.8].

Элементом политической доктрины современного украинского государства должна стать рационализация политического управления в стране, дающая возможность планировать и прогнозировать политические процессы, исключить элемент случайности в законодательной деятельности, минимизировать политическую пристрастность. Эффективные политические действия должны обладать качеством системности и преемственности, соответствовать перспективному проекту политических и законодательных реформ, геополитическим интересам Украины, а не обслуживать сиюминутные интересы и проблемы, возникающие либо по воле случая, либо по капризу определённых политических сил.

В. І. Андрушко, студ., КНУТШ, Київ
vlad-andrushko@yandex.ru

АНТИГЛОБАЛІЗМ І СУЧАСНІСТЬ

З'ясування сутності глобалізації сьогодні спровокувало низку дискусій у загальнопланетарному масштабі, в межах яких осмислюються теоретико-методологічні засади розуміння змісту даної категорії та формуються відповідні наукові школи й напрями. Серед найбільш впливових шкіл варто виділити наступні:

класичну школу (Р. Робертсон, І. Валлерстайн, Д. Хелд, С. Хантінгтон та інші), школу трансформістів (Е. Гідденс, У. Бек, Д. Розенау, О. Білорус та інші), школу гіперглобалістів (К. Омае) і школу скептиків (Дж. Томпсон та інші).

Враховуючи той факт, що кожен із дослідників вкладає в поняття глобалізації своє розуміння, її визначень майже стільки, скільки й авторів, які пишуть про неї. Це породжує певну плутанину в розумінні даного поняття, що є неприпустимим у контексті формування єдиного концептуального погляду на цю проблему. Отже, виходячи з того, що поняття "глобалізація" за останні роки стає одним із найбільш популярних термінів у різних сферах суспільного знання, а система єдиних поглядів щодо його розуміння й досі не сформувалась, доцільність приведення їх до спільного знаменника є очевидною.

Найбільш універсальним та всеохоплюючим визначенням є розуміння, що глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації [1. Войтович Р.В. Вплив глобалізації на систему державного управління (теоретико-методологічний аналіз): Монографія / За заг. ред. д-ра філос. наук, проф. В.М.Князева. – К.: Вид-

во НАДУ, 2007]. Політична ж глобалізація, в свою чергу, означає суттєву зміну існуючого світового порядку, демонструє собою появу нової політичної культури та свідомості, нового рівня міжнародних відносин. Так, особливості політичної глобалізації характеризуються кризою потенціалу деяких держав, загостренням глобальних проблем планетарного масштабу, посиленням ролі міжнародних організацій [Гайдай Ю. В. Модифікація ролі національних держав в умовах динамізації процесів глобалізації [Електронний ресурс] / Ю. В. Гайдай. – Режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-21148.html>]. Процес глобалізації прискорює посилення взаємозалежності держав, зменшення їх суверенітету, тобто він генерує трансконтинентальні й міжрегіональні потоки, створюючи глобальну за своїм масштабом взаємозалежність, що дозволяє розглядати глобалізацію як якісно самостійну, складну систему явищ і відносин. Врешті-решт, головним політичним аспектом глобалізації є трансформація державного суверенітету та певне послаблення національної держави [4. Котова Ю. Р. Політична глобалізація та суверенітет держав. [Електронний ресурс] / Ю. Р. Котова, Д. І. Лук'яненко. – Режим доступу: <http://www.rusnauka.com/>].

Ідеологічні дискурси глобалізації виступають за або проти неї. Ліві бачать у глобалізації встановлення панування таких міжнародних організацій, як МВФ і СОТ. Праві здебільшого ставляться до глобалізації з насторогою. Дехто з них, наприклад, націоналісти в різних країнах, вважають її проявом світового зла. Інші бачать у ній тріумфальний хід капіталізму по всьому світу [Robertson R. Discourses of globalization: preliminary considerations / Roland Robertson, Habib Haque Khondker. – SAGE Publications, 1998. – P. 30].

Одним з найцікавіших і неоднозначніших феноменів у розвитку світового співтовариства є антиглобалізм. Об'єктивне усвідомлення антиглобалізму як феномену дуже важливо, тому що дилема "глобалізм – антиглобалізм" виступає сьогодні одним з найбільш принципових в політичному й культурологічному аспекті відображення загальносвітових процесів. Для вироблення стратегії і тактики розвитку світового співтовариства необхідно детально вивчити і на науковому рівні зрозуміти, яку перспективу для світового співтовариства може нести в собі антиглобалізм.

Антиглобалізм – соціально-політичний рух, який виник наприкінці ХХ ст. і виступає за глобалізацію "знизу" в інтересах громадян. Прибічники антиглобалізму, як правило, не використовують цю назву для самоідентифікації, тому що рух вважає за необхідне не протистояти процесам інтеграції, а змінити пануючу на теперішньому етапі ліберальну капіталістичну форму глобалізації.

Основною метою руху є розвиток процесів інтеграції економік, народів і культур на основах демократії, соціальної справедливості, поваги до самостійності та самобутності національно-культурних утворень. Антиглобалізм як окремий напрям наукових досліджень, у межах якого формуються альтернативи розвитку світу, дає своє тлумачення на предмет розгортання сучасних глобалізаційних процесів. Здебільшого з

позицій учених, які представляють антиглобалістичний напрям, глобалізація розглядається як політика, що обслуговує певні інтереси, своєрідна ідеологія. Якщо для одних учених явище глобалізації набуває майже євангельського змісту благої новини – появи "нового світового порядку", що позбавляє певних регламентацій транснаціональну модель розвитку, то для інших, навпаки, це означає появу "нового світового безпорядку". Антиглобалісти вважають, що запропонований світові "згори" теперішній шлях розвитку має тупиковий характер, різко збільшує зло та несправедливість у сучасному світі... і через те вони пропонують свій альтернативний, більш гуманний шлях розвитку. Антиглобалістичний рух рується сукупністю правил, принциповими з яких є: інтернаціоналізм руху, інтеркласовість і інтерідеологічність, антигегемоністський характер.

Таким чином, зроблений аналіз сутності глобалізації в контексті сучасних дослідницьких підходів дав змогу конкретизувати його зміст з позицій антиглобалізму, розкрити логіку виникнення антиглобалізму та його ідеологічні засади, чітко ідентифікувавши специфіку виникнення сучасних антиглобалізаційних тенденцій та ймовірні ризики, які матимуть місце в окремих суспільних системах, якщо ними основний пріоритет буде надано саме глобальному розвитку. Дослідження також дало змогу довести, що більшість проблем суспільного розвитку зумовлені виникненням процесів глобалізації, а тому з необхідністю вимагають застосування різних антиглобалістичних механізмів протистояння їм.

Б. Л. Балюк, КНУТШ, Київ
balyuk98@mail.ua

НАЦІОНАЛ-БІЛЬШОВИЦЬКА ПАРТІЯ В РОСІЇ: ІДЕОЛОГІЯ ТА ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР ДІЯЛЬНОСТІ

З моменту свого організаційного оформлення в 1993 році Націонал-більшовицька партія (далі – НБП) пройшла певну світоглядно-ідеологічну еволюцію, а також поступову зміну характеру та методів діяльності, змінюючись від поєднання крайніх правих та лівих ідей до поступу в бік демократизму, відкидання частини націоналістичних ідей і перехід до більшшої "лівизни" у поглядах. Еволюція партії виражалася як в практичному аспекті діяльності, так і в програмних і статутних документах НБП.

Біля витоків НБП стояли такі люди як Едуард Лімонов, Александр Дугін і Єгор Летов. В подальшому Дугін і Летов відійдуть від партії через ідеологічне розмежування. Поява самої партії з яскраво вираженим крайнім ідеологічним характером і екстремістськими методами діяльності була б неможлива за умов стабільної політичної системи, яка була відсутня в Росії на фоні зламу епох в 90х роках ХХ століття. Ідеологія НБП – це по суті копіяція ідей та лозунгів, характерних для крайніх лівих і правих. Найбільш чітко сформулював ідеологію НБП початкового періоду діяльності А.Дугін[http://samlib.ru/c/cushero/dugine_nazbol.shtml]: "Это сочетание "правой" культурно-политической ориентации – тради-

ционалізм, верність почве, корням, національній етиці – с "левой" економічної програмою – соціальна справедливість, обмеження ринкової стихії, звільнення від "процентного рабства", заборона биржевих спекуляцій, монополій і трестів, пріоритет честного праці. По аналогії з націонал-соціалізмом, який часто називали просто "німецьким соціалізмом", о руському фашизмі можна говорити як о "руському соціалізмі". В наведеній цитаті, Дугін має на увазі фашизм (як поєднання лівої економіки і правої політики), проте його твердження можна в цілому екстраполювати на націонал-більшовизм 90х років, що знайшло своє відображення в першій програмі партії 1994 року. Вона передбачає побудову тоталітарної держави, ліквідацію прав людини на користь прав нації, встановлення жорсткого порядку і дисципліни, перегляд існуючих кордонів, управління регіонами держави з центру, що по суті відображало праві погляди в політиці і в той же час побудова економіки на принципі прогресивної націоналізації, встановлення фіксованих цін на основні продукти харчування, відмова від продажу землі, соціальні гарантії, тощо, що було відображенням лівих поглядів на побудову і функціонування економіки. В той же час в сфері особистих свобод і ставлення до культури програма партії відображала досить ліберальні принципи, що передбачали свободу дій у науці та культурі для російської етнічної нації: "Полная свобода. "Делай, что хочешь" будет твоим единственным законом. " ; " Свобода нации от агрессии мондиализма является залогом свободы индивидуума". Програма визначала НБП не як ліву чи праву партію, а як національну партію росіян[<http://nazbol.info/print251.html>]. Ідеологічною предтечею НБП можна вважати діячів російської еміграції, що прагнули поєднання комуністичних ідей, втілюваних в СРСР з російським націоналізмом (так звані "сменовеховці", а також німецьких націонал-більшовиків періоду Веймарської республіки. Витоки націонал-більшовизму можна знайти і в основоположників традиціоналізму (Ю.Евола) і фашизму (Д'Аннунціо), а також в європейських філософів 2 пол.ХХ ст., що критикували вузькість сучасного суспільно-політичного дискурсу, в якому пануюча ліберальна демократія виступала як безальтернативний проект[<http://www.socionauki.ru/journal/articles/126841/>]. Відхід Дугіна від діяльності НБП сприяв суттєвому дрейфу ідеології партії в бік центру та ліво. Нова програма 2004 не заперечувала попередню, проте акцентувала на потребах розбудови громадянського суспільства в Росії, потребах у незалежних ЗМІ, відміні соціальних гарантій російських чиновників [<http://www.rg.ru/2005/01/19/nbp-dok.html>]. Нова програма була прийнята не лише через часткову зміну ідеології, а й через потребу в реєстрації НБП як легальної партії. Ці зміни в НБП призвели до розколу 2006 року, в ході якого на загальноросійському з'їзді партії виокремилось крило прибічників ортодоксального класичного націонал-більшовизму.

В практичній сфері НБП не слід розглядати як типову партію, що борець за голоси виборців на виборах до органів влади. Сама НБП ніколи не була зареєстрована як партія, тому що Міністерство юстиції РФ

розглядало її як екстремістську. Зареєструватись не вдалось і після прийняття більш поміркованої програми 2004. Таким чином НБП завжди діяла як громадська організація і громадсько-політичний рух і не могла брати участь у виборах. Окрім традиційних маршів, пікетів, акцій протесту, проведення контркультурних фестивалів оборони парламенту 1993 року та поширення агітації і пропаганди, НБП використовувала тактику "прямих дій". Здебільшого це було захоплення адміністративних будівель, символічних місць тощо, а також напади та провокації щодо представників влади, політичних опонентів та ідеологічних противників, що привертало увагу народу на діяльність НБП. Серед таких акцій слід відзначити захоплення площі Св.Петра в Ризі на підтримку російськомовного населення Латвії 2000року, спроби зірвати саміт НАТО в Празі 2002, захоплення кабінету міністра охорони здоров'я РФ 2004, спроби захоплення приймальні Адміністрації президента 2004. Після цього суд розпустив НБП як нелегальну громадську організацію. Проте націонал-більшовики і надалі продовжували свою діяльність. В 2007 НБП робить спроби захоплення міністерства фінансів РФ і Горьковського автозаводу. Екзотичними випадками в "прямих діях" був рейд Е.Лімонова в Севастополь в часи президентства В.Ющенка та утворення лідером НБП таємних баз зброї в Алтаї з метою в подальшому захопити північний Казахстан. Таким чином діяльність "нацболів" виходила за межі РФ та навіть пострадянського простору(ячейки НБП були в Ізраїлі).

Наприкінці 2000х націонал-більшовицький рух поступово занепадає. Діячі регіональних осередків критикували Е.Лімонова за вождизм та мали з ним ідеологічні протиріччя. Спроби Лімонова використати НБП як плацдарм для майбутніх президентських виборів виявилися невдачливими. Сам Лімонов в 2010х вийшов з постійної опозиції до В.Путіна, підтримуючи його зовнішню політику. Сама ж НБП поступово розкладалася на багато маргінальних лівих і ліво націоналістичних організацій.

І. В. Баталюк, студ. КНУТШ, Київ
ivanbataliuk@gmail.com

ПОЛІТИЧНІ ЕЛІТИ В ІНФОРМАЦІЙНО-КІБЕРНЕТИЧНІЙ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ К. ДОЙЧА

Сучасна політична система суспільства – це складне утворення, яке є уособленням упорядкованості в єдину цілісність не лише однопорядкових (що властиве простим системам), а й різнопорядкових елементів. Тому необхідність осмислення та систематизації таких життєвих процесів викликала у світовій науці інтерес до теорії систем. Наприкінці 1950-х років до політичної організації суспільства стали відносити всі громадські організації, як наслідок, розширення кола суб'єктів політичної організації суспільства змусило вчених шукати більш повне поняття, і на початку 1960-х років у науковій літературі з питань політики з'явилося

поняття "політична система суспільства". Нині теорія політичної системи суспільства є одним з найважливіших напрямів наукових досліджень.

Одною з важливих фігур в ряду "батьків-засновників" теорії політичної системи стоїть колишній Президент Міжнародної і Американської асоціації політичних наук К. Дойч. У своїй книзі "Нерви управління. Модель політичної комунікації та контролю" автор розробляє так звану інформаційно-кібернетичну модель політичної системи. К. Дойч визначає політичну систему як мережу комунікацій та інформаційних потоків. При цьому саме політична еліта, в образі уряду, як суб'єкта державного управління, мобілізує політичну систему шляхом регулювання інформаційних потоків і комунікативних взаємодій між системою і середовищем, а також окремими блоками всередині самої системи. У своїй моделі політичної системи К. Дойч виділяє чотири блоки, пов'язані з різними фазами проходження інформаційно-комунікативних потоків:

1. отримання і відбір інформації на "вході" системи через зовнішні і внутрішні рецептори (інформаційні служби, центри вивчення громадської думки, урядові прийомні, агентурна мережа та ін.);

2. обробка та оцінка інформації (з урахуванням цінностей, норм і стереотипів, що панують в даній політичній системі);

3. прийняття рішень;

4. здійснення рішень і зворотний зв'язок від "виходу" системи до "входу".

Уряд, як "центр прийняття рішень" є ядром даної моделі і саме він приймає рішення з регулювання поточного стану всієї системи. Рішення приймається після отримання підсумкової оцінки ступеня відповідності поточної політичної ситуації основним пріоритетам і цілям всієї політичної системи [Deutsch K : The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. – New York, 1963. – p. 67-72].

На "виході" системи знаходяться так звані "ефектори" (виконавчі органи – внутрішньополітичні і зовнішньополітичні), які реалізують прийняті урядом рішення. При цьому результати діяльності "ефекторів" породжують на "виході" з системи нову інформацію (внутрішньополітичну і зовнішньополітичну), яка через "зворотний зв'язок" потрапляє на "вхід" і виводить всю систему на новий цикл функціонування.

К. Дойч виділяє в політичній системі три основні типи комунікацій:

1. особисті неформальні комунікації (тет-а-тет), наприклад, персональний контакт кандидата в депутати з виборцем в невимушеній обстановці;

2. комунікації через організації та групи тиску, наприклад, коли контакт з урядом здійснюється за допомогою діяльності політичних партій, громадських рухів;

3. комунікації через засоби масової інформації (друковані або електронні). [Deutsch K : The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. – New York, 1963. – p. 73-74].

Другу за значущістю роль у політичній системі та комунікаціях відіграє інформаційна еліта, яку К Дойч називає "дельтократією". Інформаційна еліта – це певна соціальна група, що володіє та розпоряджається засобами масової інформації, тобто керує інформаційними потоками

поряд із представниками уряду. Такою групою є власники теле- та радіо- каналів, друкованих видань тощо. Крім того, до інформаційної еліти також входять особи, що мають визначальний вплив на інформаційні потоки, та визначають їх вигляд, форму, зміст – це головні редактори зазначених ЗМІ, їх помічники тощо. Вони разом із "ефекторами" також у процесі своєї діяльності породжують нову інформацію, але можуть змінювати вектор "зворотного зв'язку", і, як результат, на "вході" системи отримується вже новий запит. Оскільки інформаційна еліта може контролювати потоки інформацію, то вони заважають монополії урядового контролю, що засвідчує необхідність єдності як і політичної (уряду) так і інформаційної ("дельтократії") еліти для збереження стабільності даної політичної системи [Deutsch K : The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control. – New York, 1963. – p. 79-81].

Таким чином, інформаційно-кібернетична модель політичної системи виступає технологією перетворення запитів громадської думки в політичні рішення. Політична система в даному підході ототожнюється з управлінням і розглядається як процес координації та контролю інформаційно-комунікативних потоків. Суб'єктами такого контролю виступає політична та інформаційна еліта. До політичної еліти відносяться усі урядові структури, цілями яких є отримання запитів із середовища. До інформаційної еліти ("дельтократії") відносяться власники та особи, що мають визначальний вплив на оформлення ЗМІ. Лише єдність обох видів політичної еліти може забезпечити стабільність дуже складної моделі функціонування політичної системи К. Дойча як сукупності інформаційних потоків, що побудована на принципі зворотного зв'язку.

Н. В. Бовкун, студ., КНУТШ, Київ
nbovkun77@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ ДИСКУРСУ СТОСОВНО РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Важливість становлення в Україні громадянського суспільства не перечує ніхто, адже воно виступає історичною передумовою виникнення правової держави. Право стає гарантом сукупності інтересів громадянського суспільства у їх взаємовідносинах із державою. Правова держава і громадянське суспільство – два самостійних суб'єкти існування й діяльності і водночас нерозривне ціле, в якому одне не може існувати без іншого. [В. Зимогляд / Громадянське суспільство в Україні: політико-правовий дискурс і практичний вимір у контексті часу/ВІСНИК Академії правових наук України / 3 (54)]

Однак, серед багатьох сучасних науковців існують різні думки стосовно особливостей становлення громадянського суспільства в Україні, його головних рис та ознак.

Так, деякі науковці вважають, що під час встановлення громадянського суспільства потрібно враховувати вплив західних і східних культур та

особливості власного історичного досвіду. Українське суспільство, яке багато років перебуває у стані трансформації, має генерувати власну модель громадянських відносин і громадянського суспільства, та відповідно власну модель громадянсько-державної взаємодії. [Д.Д. ЧУМАКОВ/ Проблема розвитку громадянського суспільства в Україні в контексті його взаємодії з інститутом держави/Альманах "Грані" політологія].

Інші, схилиються до думки, що в Україні потрібно використовувати досвід функціонування громадських інститутів західних демократичних держав. У зв'язку з цим доцільно було б запровадити європейські механізми контролю органів виконавчої влади за діяльністю інститутів громадянського суспільства, провести адаптацію законодавства України у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків до законодавства Європейського Союзу, розвивати механізми електронного урядування й електронної демократії. [КОСІЛОВА О.І / ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ /"Інформація і право", № 3(6)/2012]

Серед головних рис громадянського суспільства в Україні науковці виділяють: значний розрив між формальною та неформальною участю громадян. В діяльності органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування зберігаються тенденції до непрозорості, закритості та бюрократизованості. [КОСІЛОВА О.І / ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ І ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ /"Інформація і право", № 3(6)/2012] Домінування кланових інтересів на верхівці політичної піраміди; партерналістські стереотипи щодо ролі держави і надмірна терпеливість народу та сподівання на "кормачів" (сподівання оптимістичні або песимістичні; адже, на кого сподіваються, того й лають; владу у нас лаяти вміють, а вимагати від неї – ні); відсутність у значної частини людей психологічної потреби в "негативній" свободі, "свободі від...", свободі заради свободи. [Колодій А. Ф./ ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2010/01/Civil-Society.pdf>].

Таким чином, ми можемо відзначити, що процес формування громадянського суспільства в Україні здійснюється, але повільно. Слід більше уваги приділяти формуванню та розвитку його основних складових, забезпеченню прав і свобод громадян, створенню всебічних умов для розвитку особистості. [М. П. Требін/ СУЧАСНИЙ СТАН ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ/Український соціум. 2013. № 4(47)]

Окрім необхідності швидшого та якіснішого впровадження громадянського суспільства, деякі науковці вбачають, що це є одним з головних шляхів вирішення суспільно-політичної, економічної кризи в Україні.

Шляхи подолання суспільно-політичної кризи в українському суспільстві тісно пов'язані з формуванням нового типу громадянської свідомості та відходженням від застарілих типів комунікації і принципів управління. Найбільш вирішальним моментом має бути процес форму-

вання цілого комплексу адекватних сьогоднішнім реаліям спільних цінностей, яких так бракувало в останні роки та які мають бути покладені в основу всіх модернізаційних процесів у державі. [Д.Д. ЧУМАКОВ/ Проблема розвитку громадянського суспільства в Україні в контексті його взаємодії з інститутом держави/Альманах "Грані" політологія]

Я. В. Божко, студ., КНУТШ, Київ
bosshusik@ukr.net

МІФОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИКИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ФАКТОР КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗУ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРА

Для розуміння лідерства як соціального і політичного інституту нерідко застосовується політична міфологія, яка трактує його через апеляцію до символів та образів, які втілює політичний лідер. За твердженням С. Московічі, політика є засобом ірраціонального керування на основі ірраціональної природи мас. З числа видатних дослідників питаннями політичної міфології займалися Е. Касієр, Г. Шиллер, Р. Барт, Безумовно, важливою рисою міфу і бажанням міфотворця є створення його як системи, що виникає самовільно, спонтанно, не наперед заплановано, істина ніби позбавлена автора, оскільки витікає з самої реальності. Майже завжди присутнім у політиці, зокрема, є такий міф, що накидує громадянам етичний вимір політики у координатах "добро-зло". Часто політичні лідери використовують демонізацію свого опонента з причин можливості загнання виборця у категорії "добро-зло" або ж "свої-чужі" і натякаючи на висновок, що власне лідер є найбільшим виразником "добра", оскільки протистоїть злу.

Міфологізація реальності виступає важливим інструментом політичного діяча і його радників – перш за все вона допомагає пояснювати ситуацію найбільш просто і зрозуміло. Політичний міф хоча і протистоїть раціональному осмисленню подій, натомість його перевагою є значне спрощення, яке дозволяє зрозуміти складні перипетії політичних процесів усім найменш обізнаним у політиці людям. Саме тому міфологізованість інформаційного простору суспільства зростає у найбільш складні для нього періоди, разом зі зростанням інтересу до політики з боку людей, які нею раніше не цікавилися.

Політичне лідерство як важливий політичний інститут так само не обійшлося без впливу міфологічного. Міфотворчість є однією з ключових форм іміджеології у політиці, однак вона залежить безпосередньо від специфіки конкретного лідера, зокрема типу лідерства, який він втілює. За сміливим твердженням Е.Касієра, у тоталітарній державі політичний лідер виконує функції подібні до функцій мага у архаїчному суспільстві. [Кассирер Э. Техника современных политических мифов – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://read.virmk.ru/k/Kassirer.htm>].

Ці дві ролі презентують два принципово різні типи лідерства, хоча обидва потребують міфологізації у процесі становлення. Власне станов-

лення сприятливого політичного іміджу лідера і є створенням для нього певної міфології, що має позитивний відтінок. За М.Вебером, існують три основних типи панування : традиційний, раціонально-легальний та харизматичний. Перший опирається на міф традиції, як концентрованого досвіду і легітимності водночас, саме наратив традиційності є основним джерелом політичної влади у такому випадку, само собою цей тип панування характерний для найбільш архаїчних суспільств, де міф виступає максимально цілісним світоглядом, порівняно з сучасним, у якому міфологічна сторона хоча і присутня, однак є вже не базисом світогляду, а фрагментом, значення якого актуалізується саме в кризовому становищі, коли людина довіряє великим наративним концептам у політиці. Харизматичне ж панування зосереджується на іншому міфі – міфі про Героя, що втілюється у виняткових властивостях, які приписуються лідеру. Разом з тим, складні часи найчастіше характеризуються прихильністю мас до харизматичного лідера, як особливого типу панування, що максимально міфологізований за мірилами сучасності, адже йому накидають образи сильного політика, батька нації, воїна, державника, інші амплуа які максимально реалізують стереотип маскулінності. Раціонально-легальний же тип панування хоча і поступається рівнем своєї міфологізованості попереднім двом типам, однак теж має певні ірраціональні сторони, зокрема люди часто сприймають законне панування як таке, що має характер абсолютного, близького до традиційного, оскільки воно є результатом виявлення волі народу, при цьому нерідко маси не розуміють закону як обмежуючої сили, навпаки йому надається роль дечого що може мати необмежену владу в руках тих, хто його представляє, а такі уявлення про природу влади є відверто міфологізованими і навіть дещо архаїчними. Дослідники Л. Герасіна та Н. Панов стверджують, що в наші часи харизматичний лідер є продуктом реалізації блискучої стратегії з міфологізації, не дивлячись на те що лідери нерідко і самі мають видатні якості. [Л. Герасіна, Н.Панов. Мифологизация как технология манипуляции сознанием в политической сфере – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://books.house/menedjment/mifologizatsiya-kak-tehnologiya-manipulyatsii.html>].

За твердженням російського дослідника А. Цуладзе, політичні міфи активно використовуються у виборчих кампаніях, оскільки дозволяють виділити міфологізованого політика серед інших, спрямовуючи на це силу колективного несвідомого. Той же дослідник наводить цитату Г. Почепцова : "Ефективна комунікація не стільки надає нові повідомлення, скільки підключається до уже наявних в масовій свідомості уявлень. Міф та архетип – це саме той тип інформації, який на глибинному рівні присутній в кожному з нас...". Цуладзе А. Политическая мифология – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://refdb.ru/look/1625059-pall.html>] Отож, побудова іміджу політичного лідера буде мати найбільш вдалі результати, якщо при цьому звертатися саме до архетипів колективного несвідомого та політичної міфології, а не просто опиратися на вдалі рекламні образи, оскільки політика має свою важливу специфіку, вона є перехрестям як раціональних так і ірраціональних чинників, зна-

чення яких не слід применшувати при виробленні стратегій комунікації та розробці образу політика.

Д. В. Бондар, студ., ДонНУ, Вінниця
dascha.bondar2016@yandex.ru

"ФІРМОВИЙ СТИЛЬ" У ВИБОРЧИХ КАМПАНІЯХ СУЧАСНОСТІ

Від успішності рекламної кампанії залежить близько половини результату. Крім того, у представленні політичної сили на будь-яких виборах велике значення відіграє її фірмовий стиль та кольори. Мінімум зайвої інформації – лише слоган та назва блоку.["Про що говорять кольори білбордів із передвиборчою агітацією" – Таня Цирульник // Коло Полтави. – 2014. – с.1-2].

Фірмовий стиль в сучасних умовах є половиною успіху компанії і просувається нею продукту. Колір є потужним засобом ідентифікації і тому повинен використовуватися в якості істотного компонента (стилеобrazуючий константи) як в побудові власне знака або логотипу, так і в створенні системи фірмового чи корпоративного стилю. Для оформлення словесного та графічного товарного знака вибираються певні кольори, які в поєднанні з першими елементами і створюють певний образ. Різні кольори по-різному впливають на психічний і фізіологічний стан людини. [Владимирская А., Владимирский П. – "Нестандартный учебник по рекламе".-Ростов на/Д.: Феникс, 2004. – 320 с.]

Масова свідомість – це сукупність ідей, уявлень, в тому числі ілюзорних почуттів, настроїв, що відбивають всі сторони життя суспільства, доступні масам і здатні викликати інтерес. Під безпосереднім впливом повсякденної свідомості формується суспільна думка. Суспільна думка – становище масової свідомості, включаючи ставлення (приховане або явне) різноманітних соціальних спільностей, верств і класів, груп людей до подій та фактів соціальної дійсності.[Горлач М.І., Кремень В.Г. Політологія: наука про політику: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] М.І. Горлач, В.Г.Кремень.- К.: Центр учбової літератури, 2009.- 840с.]

Найбільш систематизованою частиною масової свідомості, як вважає П.Сергієнко, є масова політична свідомість. Вона включає в себе ідеї, теорії, погляди, уявлення, почуття, настрої, ілюзії, помилкові твердження, традиції, звичаї, які є відображенням політики і політичних зв'язків. Її суб'єктами можуть бути нація, клас, різноманітні малі та великі соціальні групи.[Сергієнко П. Массовое политическое сознание. Проблемы формирования й развития. – К., 1991-с. 152–162., Ортега-і-Гасет. Вибрані твори Пер. з ісп. В. Бурггардта, В. Сахна, О.Товстенко. – К., 1994. – с.420]

У житті немає нічого випадкового. Інколи "обмовка" виступаючого нам говорить більше, ніж попередня година доповідь. Вибір тих чи інших кольорів теж не є випадковим. Кольори, на підсвідомому рівні, несуть в собі закодовану інформацію. Ця інформація сприймається нами, але не завжди усвідомлюється. Кожен колір має сталі психологіч-

ні впливи і є багатозначним.[Володимир Литвиненко "Психологія перед-виборчих кольорів" // ХайВей – 2007 – с.1]

Колір є найпростішим засобом привернення уваги, і, одночасно, най-сильнішим подразником. Особливе значення має колір в політичній рекламі. При виборі кольору політичної реклами необхідно керуватися наступними критеріями: колір повинен привертати увагу до реклами, колір повинен сприяти виникненню інтересу, колір повинен посилювати запам'ятовування візуального образу в політичній рекламі і, нарешті, колір повинен збігатися за своїм значенням зі стратегічною ідеєю реклами. Часто відбувається плутанина між ідеологічною і психологічною інтерпретацією кольору. Червоний – колір "червоних", комуністів, зелений – колір "зелених", екологічних партій. У Європі синій – колір консерваторів, червоний – лібералів.[В. Єгорова-Гаатман. Політична реклама. – Центр політичного консультування "Нікколо М". – 1999 – с.240]

В Україні, плагіат – це дуже широко розповсюджене явище, починаючи від шпаргалок у школі, від курсових та дипломних робіт, які переписували одне в одного.В українському політикумі періодично виникають скандали, пов'язані з плагіатом. Лідером за кількістю звинувачень у плагіаті став нинішній спікер парламенту Володимир Литвин. 28 червня під час вручення дипломів у Києво-Могилянській академії Секретар Ради національної безпеки та оборони Раїса Богатирьова у своїй промові використала фрагменти промови глави корпорації Apple Стіва Джобса перед випускниками Стенфорду 2005 року. [Дмитро Шурхало- "Політичні наслідки плагіату. Український і європейський досвід" // Радіо Свобода-2012-с.1-20, ТОП-5 політичних плагіаторів України // Тиждень.ua, Українська правда- 2011-с.1-2]

Розвитком та захистом ІВ в усьому світі займається Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), заснована ООН в 1967 році.Комплекс послуг, що надаються в рамках практики інтелектуального та авторського права дозволяє захистити права на один з найбільш цінних активів Клієнта – інтелектуальну власність і бренд. Правильне використання можливостей інтелектуального права є актуальним як для невеликих українських компаній, які мають амбіції розвитку, так і для міжнародних корпорацій, чиї права на інтелектуальну власність, на жаль, не завжди дотримуються на території України. Державна реєстрація авторського права в Україні здійснюється відповідно до Закону України "Про авторське право і суміжні права" від 23 грудня 1993 р. № 3792-12 та постанови Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1756 "Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір". [Цибульов П.М. та ін. Управління інтелектуальною власністю/За ред. П.М. Цибульов: монографія. – К.: "К.І.С.", 2005. –с. 448, М.Гоцялюк"Захист інтелектуальної власності"- Київ – 2014-с.177-179].

ПРОБЛЕМА "ФРІРАЙДЕРА" ЯК ПІДСТАВА ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ

Термін "free rider" найчастіше використовується в економічній науці для позначення проблеми співвідношення приватних і суспільних благ. Дослівно словосполучення перекладається як "безбілетник", позначаючи феномен споживання певних благ без плати за їх використання. Власне, проблема й виникає за умов, коли індивід задовольняє свої потреби за рахунок суспільного гаразду, натомість відмовляючись внести до нього свою частку [E.C. Pasour, Jr. The Free Rider as a Basis for Government Intervention: The Journal of Libertarian Studies, Vol. 5, № 4 (Fall 1981)]. Мова йде, наприклад, про відмову сплачувати деякі податки чи навіть звичайний проїзд у громадському транспорті.

З точки зору окремого індивіда, виправдати поведінку "безбілетника" досить просто, адже статус "суспільного" спокушає своєю анонімністю і відсутністю конкретної приналежності. Іншими словами, це те, що не належить нікому зокрема. В системі пізнавальних координат, яка абсолютизує одиничного індивіда і не визнає автономії за реальностями на кшталт "суспільства", "держави", "народу" тощо, довести хибність логіки фрірайдера непросто.

Так чи інакше, ми наштовхуємося на методологічну проблему, значно поглиблену розповсюдженням теорії раціонального вибору [J.S. Coleman, T.J. Fararo. Rational Choice Theory: Key Issues in Sociological Theory – New York: Sage, 1992]. Остання передбачає, що в межах наявної інформації, знань, ресурсів та існуючих обмежень індивід обирає таку стратегію поведінки, яка максимізує його вигоду при мінімізації докладених зусиль і засобів. Неважко помітити, що за вказаного алгоритму найбільш раціональною стратегією виявляється стратегія фрірайдера. Тобто мова йде не про якусь маргінальну схильність індивіда, а про цілком обґрунтовану раціональну модель поведінки, про певний принцип. Водночас, якщо цьому принципу надати універсального значення (чого не уникнути, оскільки йдеться про припущення щодо раціональної природи людини – т.зв. модель економічної людини), то ми з необхідністю дійдемо висновку, що суспільне благо, як, зрештою, і суспільство неможливе, а значить, неможливе і втілення раціональної стратегії окремого індивіда. Таким чином, як тільки індивід виходить за межі партикулярної раціональності, екстраполюючи модель своєї поведінки на інших членів суспільства, він розуміє, що від стратегії фрірайдера слід відмовитись.

Більше того, визнання даної стратегії контрпродуктивною, насамперед, для задоволення інтересу одиничного індивіда тягне за собою необхідність установа в масштабах всього суспільства таких запобіжників, які б стримували прояви фрірайдерства інструментами регламентованого

примусу. Відтак індивід, міркуючи в масштабах всього суспільства і в довгостроковій перспективі, приходять до висновку про потребу в державі з її правовими інститутами та деякими дистрибутивними функціями. Ця раціональна легітимізація перетворює політико-правові інститути суспільства із репресивних знарядь панування одних груп над іншими у виключно необхідні засоби гарантування індивідуальних інтересів, в головну умову забезпечення прав, свобод і добробуту індивіда.

***V. Bushanska, master student, Ruhr-Universität Bochum, National
Taras Shevchenko University of Kyiv
v_bushanska@ukr.net***

POLITICAL POTENTIAL OF FEMININE IDENTITY IN POSTFEMINIST CONDITIONS

The term "postfeminism" has got numerous connotations due to its application by different actors within and around the feminist discourse. The possible meanings of the term thus constitute a spectrum from the process of active undermining of feminist achievements (both theoretical and practical ones) on the one extreme to the new critical way of perceiving it, or postmodern perspective in the sense of J.-F. Lyotard, on the other [Sabisch K. Lyotard's Lippenschift – Politische Philosophie und feministische Strategie in Widerstreit. In: Haas B. Der postfeministische Diskurs. Würzburg, 2006. – pp. 239-252].

One could argue, however, that the difference between the two extremes not substantial is, so that the former ones not opposites, but much more counterparts are, that fit in the common pattern. This is possible due to the "double entanglement" – the co-existence of neoconservative values in relation to gender, sexuality and family life with processes of liberalization regarding the choice in domestic, sexual and kinship relations – that becomes a common neoliberal condition and asserts itself in the entire culture [McRobbie, A. The Aftermath of Feminism. Gender, Culture and Social Change. London: SAGE, 2008, 192 pp. – p. 12]. The tropes of freedom and choice make feminism redundant and incompatible with an image of a modern young woman who strives to be successful and would rather go lap-dancing than call herself a feminist.

Postfeminism thus means not just a backlash against the third-wave-feminism, but a complexification of the argument by application of neoliberal strategies. Feminism (of course in its liberal, not radical version) is taken into account, but its goals are being presented as already achieved. Feminism can only be viewed as a movement that can no longer be productive, indeed it is represented as dangerous for young women as it locks them up in the world of obsolete ideas, whereas the social reality is presented as open to them, full of opportunities and celebrating diversity. A young woman criticizing sexist popular culture, advertisements or politics is considered as one who just does not understand irony. Postfeminism claims to liberate women from their own

hysteria, so that they do not have to challenge men anymore and can just be women, whatever it means. This motive can be found in many pieces of popular culture, but it also asserts itself in political culture.

One of the reasons was the development of feminist movement and theory in the 1990s dismantling the feminist political "we". The post-colonialist feminists like G. C. Spivak, T. M. Trinh, C. T. Mohanty developing the intersectionalist argument and theorists like J. Butler and D. Haraway pleading for the completion of disjunction of sex and gender led to revision of the feminist political agency and made the feminist political subject – a woman – problematic, pointing out that women are not equal and one never actually knew who "the woman" is. This development was substantial for both theory and movement of feminism, however it made it possible for postfeminism to challenge both.

This poses a question of political agency and its subject. Whereas some opening of categories was possible in the artistic scene (still mostly functioning only as satirical), this seems to be highly problematic for political actions. The problem becomes especially plausible in the context of ongoing individualization, changes in the relation between public and private regarding the development of electronic public sphere and other phenomena constituting the post-politics – the term developed by J. Ranciere, S. Žižek, A. Badiou, C. Mouffe. These include post-ideological consensus, technocratic managerialism, populism etc.

The most frequent answer to this question is connected to different kinds of ad-hoc strategies where the categorization, the establishment of an integral category defining the political "we" is either not necessary or temporary. Although the strategies of deliberation within a "patchwork of minorities" could be more productive, there has been little consensus on this issue.

К. О. Вербинська, студ., КНУТШ, Київ
verbynskakatya@gmail.com

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНИХ/ОЇ ДЕРЖАВ/И

Сутність процесу глобалізації, його початок та наслідки є актуальними, дискусійними і відкритими питаннями для широкого загалу, оскільки цей процес стосується кожного. Проте в сучасній літературі досі немає однотайного і усталеного підходу щодо трактування глобалізаційних процесів і, власне, самого визначення поняття "глобалізація".

У дійсності процеси глобалізації є об'єктивною та невідворотною реальністю для сучасного суспільства. Так, дослідник Ф. Фукуяма пише: "Глобалізація – безкінечна, бо її ніхто не контролює. ...Глобалізація така ж багатоліка, як і ті люди, котрі беруть в ній участь" [Фукуяма Ф. Глобалізація безкінечна [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ji.lviv.ua/n19texts/fukujama.htm>]

Активізація глобалізаційних процесів на початку нового тисячоліття поставила суспільство перед очевидною необхідністю дослідження і з'ясування суті і змісту функції держави, основне завдання якої полягає у забезпеченні необхідного рівня соціального відтворення, перерозподілу "глобального" продукту та недопущення суспільних катаклізмів.

Сьогодні людство переживає період інтенсифікації формування загальносвітових політичних, економічних і культурних систем, які далеко виходять за рамки національних держав.

Здійснювані глобалізаційні зміни, спрямовані на звуження функцій держави, навпаки викликають необхідність нарощування частки державного регулювання. До компетенції нової інтегрованої держави вже не входить відповідальність за надання суспільних благ, але як суб'єкт з регуляторними функціями, несе відповідальність за надання послуг недержавними структурами, на які покладаються функції щодо забезпечення належного рівня соціального відтворення суспільства.

Світова спільнота демонструє прихильність і зацікавленість до розвитку національних держав. Прикладом може слугувати Міжнародна конференція з питань фінансування розвитку (18-22 березня 2002 року у м. Мехіко), результатом якої стало прийняття "Монтеррейського консенсусу" (Monterrey Consensus), у якому було зазначено, що "кожна держава несе головну відповідальність за власний економічний і соціальний розвиток, і роль національної політики і стратегій переоцінити неможливо". [Монтеррейський консенсус Международной конференции по финансированию развития. [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/monterrey.shtml]

Незважаючи на обмежений суверенітет національних держав, зокрема у єврозоні, їх політика залишається державноорієнтованою. У всіх питаннях, які у найширшому розумінні належать до соціальних, держава залишається домінуючим актором та місцем дії. При цьому спосіб, у який держави здійснюють економіко-політичне управління, визначений залученням у транснаціональну політику.

Таким чином, сучасна національна держава потребує уточнення свого нинішнього соціально-політичного статусу та інституційно-правового положення, зміни наявних функцій на користь більш необхідних та адекватних умовам сьогодення.

Як зазначає М. Кастельс, глобалізація та лібералізація не відмінюють існування національної держави та разом з тим радикально змінюють її роль і впливають на її функції [Кастельс М. Інформаційні технології, глобалізація та соціальний розвиток / М. Кастельс // Соціальна глобалістика: навч. посіб. / за наук. ред. Е. А. Афоніна, В. Д. Бондаренка, А. Ю. Мартинова. – К. : Освіта України, 2011].

Низка ж західноєвропейських дослідників (У. Бек, Д. Хелд, Дж. Деланті, Д. Арчібугі та ін.) пишуть про те, що "процес формування надцивілізаційної спільноти, універсальної, або точніше універсалізуючої, цивілізації вже розпочався. Вона інтегрує, мобілізує та водночас уніфікує суспільства, що належать до різних цивілізацій" [Held D. Democracy:

From Citystates to a Cosmopolitan Order? // Held David. Prospects for democracy. – Political Studies. – Volu me XL, 1992, Published by Blackwell Publishers, pp. 10 – 39.]

Доводиться констатувати той факт, що сьогодні відбувається процес передачі влади на вертикальному та горизонтальному рівнях: у першому випадку владу передають наднаціональним інститутам (найкращий приклад – Європейський Союз), в іншому – ринковим силам і конкуренції гравців ринку.

Отже, можна зазначити, що серед багатоманіття думок щодо ролі національних держав в умовах глобалізованого світу, можна виділити три основні напрямки:

- так звана ідея "глобалізму", що послаблює політико-правовий вплив держави, адже на міжнародній арені з'являються нові суб'єкти, а саме: транснаціональні корпорації, міжнародні урядові та неурядові організації;
- ідея "альтерглобалізму", в умовах якого відбувається розширення національно-державного суверенітету;
- ідея "трансформаціоналізму", котра прогнозує підсилення ролі національної держави шляхом трансформації та адаптації її функцій. [Ю.І.Римаренко, Л.Є.Шкляр, С.Ю.Римаренко. Етнодержавознавство. Теоретико-методологічні засади. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001, 264 ст. – ст. 73].

Можна зробити висновок, що національна держава, ймовірно, збереже своє домінуюче інституційне становище в міжнародних відносинах, але її розвиток в умовах глобалізації буде супроводжуватися значними інституційними та статусними поступками (структурам міжнародного громадянського суспільства, новим суб'єктам міжнародних відносин), обсяг яких визначатиметься процесом адаптації внутрішніх властивостей держави та її адекватністю глобальним змінам зовнішнього середовища.

М. О. Власов, студ., КНУТШ, Київ
kolvlasov21121997@gmail.com

ДЕРЖАВА ЯК СУСПІЛЬНИЙ ІНСТИТУТ В ІДЕОЛОГІЇ ІСПАНСЬКИХ ФАЛАНГІСТІВ

"Іспанська фаланга" була з одного боку типовою правою партією міжвоєнної Європи, що поєднувала традиціоналізм, корпоративізм, етатизм, а з іншого боку мала ряд особливостей, що виділяли її на фоні інших схожих партій. В першу чергу це те, що дана партія і режим, який вона втілювала зумів проіснувати максимально довго, переживши навіть падіння схожих йому режимів після Другої світової війни та проіснувавши аж до 1975 року, маючи час максимально якісно втілювати в життя націонал-синдикалізм (як базову ідеологію партії). Ідеологія фалангістів виникає на базі італійського фашизму, а також на фоні ідей

акумульованих багатьма тодішніми європейськими філософами (Юліус Евола, Хосе Ортега-і-Гассет).

Доречно буде, розглядаючи питання "Іспанської Фаланги" та її ідеології, звернутися до прагнень та поглядів засновника руху та партії Хосе Антоніо Прімо де Рівери. Важливим моментом є бажання лідера назвати партію доволі банально "Іспанський фашизм", що прямо вказує на спорідненість думок Хосе Антоніо з лідером італійського фашизму Беніто Муссоліні, але по ряду тактичних міркувань його пропозиція не була прийнята. Також слід відзначити, що на установчих зборах партії в Мадриді 29 жовтня 1933, Хосе Антоніо підкреслив, що мова йде не про формування чергової політичної партії, а про якісно новий рух, позапартійний і навіть антипартійний по духу. Засновник фаланги вважав, що в країні, яку роздирає класова і соціальна боротьба, абсурдно говорити про партійність, ділитися на "правих" і "лівих". Прімо де Рівера хотів створити не партію, а релігійно-політичний Орден, "армію нового ладу", метою якого було відтворення Великої Іспанської Імперії. Він закликав іспанців повернутися до традиційного служіння Батьківщині, яке найбільш яскраво проявилось в епоху Реконкісти. Покликання Іспанії – бути "імперським орлом, а не папугою в парламентській клітці", стверджував Хосе Антоніо. Він жадав побачити свою Батьківщину сильною державою, Імперією, яка зможе "знову заявити претензії на роль країни, що править світом". І він вірив, що національна революція, де роль авангарду гратимуть військові і воїни духу, в результаті приведе до побудови якісно нового суспільного ладу, а тим самим "покаже приклад Європі і всьому світу". "Ми закликаємо нинішні покоління, нинішню молодь, подивитися відкритими очима на життя в ситуації, що створилася: старий світ, старий суспільний лад руйнується, а Батьківщина, колись велика і могутня, лежить в руїнах", – звертався де Рівера до молодих співвітчизників. Містичний і месіанський пафос Хосе Антоніо помітно відрізнявся від революційно-синдикалістського стилю Ледесми Рамоса. Ця різниця відображало глибинні релігійні та ідеологічні розбіжності між двома лідерами національного руху. І коли засновник Фаланги відчув себе переможцем в прихованій боротьбі за лідерство, він, спираючись на волю хунти, одноосібно очолив керівництво організацією.

Ставлення іспанських фалангістів до ролі держави в житті суспільства можна чітко простежити у програмних документах партії. "Маніфест Іспанської Фаланги" 1934 року, написаний Раміро Ледесма Рамосом передбачає побудову держави тоталітарного типу. Основоположним принципом програми Фаланги була теза про "найвищої цінності Іспанії" (*la suprema realidad de España*). Відмова від вільного служіння традиціям великої Іспанської Імперії, що об'єднала по волі долі народи Піренейського півострова в єдину націю, вважалася національною зрадою. Відновити колишню могутність Іспанії покликане було націонал-синдикалістська держава, за допомогою механізмів тоталітарної влади і корпоративних інститутів. Іспанці мали відмовитися від принципу мозаїчної багатопартійної системи і брати участь в управлінні країною через

муниципальні органи влади, профспілки та сім'ю. Вся країна бачилася фалангістам як величезний виробничий організм. Рух визнавав релігійні католицькі цінності, але підпорядковував їх завданням національної революції. Роль держави втім не зводиться до крайнього етатизму(характерного для тоталітарних режимів). Оскільки режим Франко був радше авторитарним(як і Муссоліні), то в практичній реалізації своїх ідей, фалангісти не впадали у крайнє одержавлення усіх сфер суспільства. Так, наприклад фалангісти не виступали проти ліквідації приватної власності і давали право мати селянам особисте приватне господарство. В економічній частині програма носила підкреслено антикапіталістичний характер. Але обґрунтовувалося це не по-марксистському. Фалангісти критикували капіталізм, не зліва, а справа. Вони заперечували капіталістичну систему за те, що вона ігнорує інтереси народу і дегуманізує приватну власність. "Коли ми говоримо про капіталізм, – писав Хосе Антоніо, – ми не маємо на увазі приватну власність; приватна власність – це пряме продовження особистості на її речі, вони – одні з основних її атрибутів. Капіталізм же підміняє цю особисту власність власністю капіталу, інструменту економічного панування ". З точки зору економічної доктрини фалангістів, матеріалістичний капіталізм знеособлює людину, позбавляє її індивідуальності, сім'ї, господарських навичок, перетворює народ в "маси". Більш того, капіталізм, переслідуючи свої цілі, за допомогою ринкових і фінансових механізмів свідомо розбещує особистість, робить її м'якотілої, податливою, механістично.

Після смерті лідера та головного ідеолога руху та оволодіння владою Франсіско Франко, стали говорити про перетікання фалангізму у франкізм. Суть відмінностей між фалангізмом та франкізмом зводилася до наступного. По-перше, фалангісти були радикальною опозицією і навіть революційною силою, їх вождь-мислитель був прихильником месіанського по духу, консервативно-революційного "третього шляху", а традиціоналістська фаланга Франко є ні що інше як державна партія реставрації на чолі з військовим-диктатором. По-друге, у фалангістів був сильний крен в язичницький по суті культ Батьківщини, раси, героя і вождя, за яким ховався антиклерикалізм. Франко ж, хоча і був не менш харизматичним вождем, ніж Хосе Антоніо Прімо де Рівера, стояв на стороні Церкви і вважав, що Іспанія може бути тільки католицькою державою. По-третє, фалангісти з їх націонал-синдикалістською спадщиною і всіма її атрибутами, були скоріше лівим рухом, франкізм ж, підпорядкував профспілки корпоративної державній системі, був типово правим, і по духу і по методу управління.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕМОКРАТИЧНОГО ЕЛІТИЗМУ Й. ШУМПЕТЕРА

У політичному дискурсі проблема поєднання демократії та елітизму займає одне з провідних місць. З моменту свого виникнення елітизм був альтернативою демократії. Адже суперечності між елітизмом і демократизмом очевидні: елітизм виходить із нерівності людей, тоді як класична теорія демократії проголошує їх рівність; елітизм визнає реальним суб'єктом політичної влади еліту, в той час як для демократії таким суб'єктом є народ [Бєбик В., Пояркова Т. Занепад демократії, або Новий погляд на демократичну культуру. // Персонал. – 2003. – №3. – С. 14 – 17].

За конституціями демократичних країн (в тому числі і за Конституцією України), верховна влада належить народові. Наприклад стаття 5 Конституції України зазначає: "Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ" [Конституція України [текст]: (відповідає офіційному текстові): – К.: "Центр учбової літератури", 2015. – С. 5.]. Проте ні для кого не є секретом те, що політична дійсність навіть найдемократичніших країн часто дуже далека від проголошеного народовладдя. Пересічний громадянин розуміє, що важливі для його життя рішення приймаються поза його волею. Він не рідко не тільки не може реально вплинути на прийняття рішення, а й часто про прийняті рішення взагалі дізнається постфактум із ЗМІ [Нікітін В. Україні потрібна щоденна демократія. // Інформаційний бюлетень Міжнародного центру перспективних досліджень. – 2007. – №7 (354)]. Таким чином громадянин часто виступає не як суб'єкт соціально-політичного управління, а як об'єкт. Сучасні політичні системи далеко не в повній мірі забезпечують вирішальну участь громадян у процесі прийняття рішень. Демократія, як вважає чимало дослідників, може бути в кращому випадку лише формою правління еліти, схваленої народом. Не випадково сьогодні дуже поширеною є думка про "історичне примирення" елітизму та демократії. Зокрема Р. Дарендорф висловлюється про демократію так: "Це не просто розмаїття думок, не просто форум, де будь-який погляд входить в обіг; демократія – це система правління. Її мета – забезпечити тим, хто керує, підтримку народу, принаймні на старті, і демократія повинна надавати можливість правити. Демократія – це уряд; його обирає, а якщо потрібно, то й змінює народ" [Ашин Г. Элитизм и демократия // Общественные науки и современность. – 1996. – №5. – С.61]. Отже, демократіє являє собою обраний уряд, а це меншість, а меншість – це еліта. В будь-якій країні влада завжди здійснюється певною групою людей. Однак це не означає, що вона недемократична. Але постає питання, як тоді забезпечити "народовладдя"?

Й. Шумпетер досить вичерпно обґрунтовує своє розуміння змісту і функцій демократії. Шумпетер вважає, що демократія як правління народу неможлива в сучасному йому суспільстві. Адже саме поняття "на-

род" не має точного визначення. До того ж народ не здатен управляти життям держави. Тому вчений наголошує, що недоцільно приписувати виборцям функцію прийняття політичних рішень. Він підкреслює вагомість прийняття політичних рішень досвідченою і компетентною елітою при обмеженому контролі зі сторони громадян. Демократія, з точки зору Й. Шумпетера, – не ціль, а всього лиш один із політичних методів. Функція громадян заключається у виборі уряду або в обранні посередників для цієї мети. Тому австрійський вчений пише, що: "демократичний метод – це таке інституційне утворення для прийняття політичних рішень, за якого індивіди набувають владу приймати рішення шляхом конкурентної боротьби за голоси виборців" [Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. – К., 1995. – С.335]. Як ми бачимо, сутність демократії у Й. Шумпетера зводиться до отримання влади через конкурентні змагання. У цьому процесі електорат бере участь тільки в оновленні та змінні еліт. Однак вчений додає: "Слід враховувати, що вважаючи формування уряду головною функцією виборців, я мав на увазі ще й функцію його розпуску. Перша означає просто згоду прийняти лідера чи групу лідерів, друга відмову від цієї згоди"[Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. – К., 1995. – С.358]. Шумпетер розуміє, що конкуренція не може гарантувати прихід до влади "правильно" еліти. Тому за народом залишається право контролювати та зміщувати еліти. Однак це скоріше виключення із правила, адже це суперечить самому демократичному методу. І тому контроль повинен відбуватись у формі відмови переобирати тих чи інших політиків.

Й. Шумпетер виділяє чотири умови для того, щоб демократія функціонувала. По-перше, "людський матеріал має бути доволі високої якості"[Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. – К., 1995. –С.395]. Це означає, що демократія не просто передбачає відбір серед всього населення, а лише з тієї частини, яка висуває свою кандидатуру на вибори. Однак це передбачає наявність певних здібностей та вмінь у вибраній сфері, що допоможуть досягти успіху. По-друге, сфера впливу демократії має бути обмеженою і не заходить досить далеко. Саме це забезпечить ефективність політичних рішень. По-третє, демократичне правління має мати можливість контролювати всі сфери державної діяльності. Шумпетер пише, що демократичний уряд повинен мати можливість користуватись бюрократією, для досягнення всіх цілей держави. Саме це забезпечить другу умову функціонування демократії. "Самої ефективної бюрократії замало. Бюрократія має бути доволі впливовою, щоб давати поради, а вразі потреби – настанови політикам, які очолюють міністерства. А для цього вона повинна мати можливість розробляти власні засади й достатній ступінь незалежності, щоб їх запроваджувати"[Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. – К., 1995. –С.363]. Остання умова – демократичний самоконтроль, для забезпечення якого необхідна наявність національного характеру та національної звички. Шумпетер так пояснює демократичний самоконтроль: "Політики в парламенті не повинні піддаватися спокусі використовувати

кожну можливість, аби завдати урядові поразки, створити йому додаткові труднощі... Електорат, в свою чергу, повинен дотримуватися поділу праці між собою та політиками, яких обирає"[Шумпетер Й. Капіталізм, соціалізм, демократія. – К., 1995. –С.365].

В. А. Герасимович, асп., КНТУШ, Київ
gerasimovich92@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕГОВОРНОГО ПРОЦЕСУ У ВРЕГУЛЮВАННІ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ

Людство з часів свого виникнення знайоме з різними конфліктами. Війни, силові протистояння та конфлікти спалахували упродовж розвитку суспільства між племенами, містами, державами, блоками держав. Основою для них є суб'єктивні та об'єктивні фактори суспільного життя, розбіжності соціальних інтересів та потреб, політичних цінностей соціальних груп, класів та індивідів. Одним із конфліктів, який найчастіше проявляється у суспільстві – це політичний. Політологічний словник дає наступне тлумачення поняття "політичний конфлікт": "політичний конфлікт" – (від лат. *Conflictus* – зіткнення) – зіткнення, протистояння різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики в їх прагненні реалізувати свої інтереси та цілі, пов'язані перш за все з боротьбою за владу, її перерозподіл, зміну свого політичного статусу, а також з перспективами розвитку суспільства" [Політологічний енциклопедичний словник [Текст] : навч. посібник / Ред. Ю.С. Шемшученко, В.Д. Бабкін, Упоряд. В.П. Горбатенко, А.Г. Саприкін. – К. : Генеза, 1997. – 400 с.]. В основі політичного конфлікту закладені соціальні, економічні, етнічні і політичні суперечності, що об'єктивно притаманні для кризових та перехідних періодів розвитку суспільства та людства. У світовій практиці для врегулювання політичних конфліктів часто послуговуються переговорами. Політичні переговори є однією з найдавніших технологій, яка супроводжує діяльність політиків, представників дипломатичного корпусу як у мирні періоди суспільного розвитку, так і в часи війн та революцій, під час внутрішньодержавних та міждержавних конфліктів. Однак в Україні, незважаючи на високий рівень конфліктності політичного життя, темі дослідження політичних конфліктів та політичних переговорів не приділено достатньої уваги, не вивчені проблеми прогнозування, моделювання та врегулювання політичних конфліктів, й це зумовлює необхідність подальших досліджень.

Під феноменом політичних переговорів розуміємо взаємодію політичних суб'єктів, або їх представників у формі прямого чи опосередкованого діалогу, що має на меті узгодження інтересів і спрямований на запобігання або врегулювання конфлікту. Переговори – це основний та перевірений часом шлях врегулювання конфліктів. Головна відмінність переговорного процесу від інших полягає в тому, що рішення у відповідному випадку виробляються сторонами спільно, а не ухвалюються за них вищестоящими інституціями. За допомогою переговорів учасники

поступово долають протиріччя, знаходять компроміс щодо вибору оптимального варіанту і конкретних умов вирішення проблеми.

Вивченням питання переговорів цікавилися багато зарубіжних вчених таких як Р.Фішер, У.Юрі, М.Лебедева, І.А.Василенко, В.Мастенбрук. В.Мастенбрук стверджує, що переговори – це стратегія, що необхідна у випадку, коли поставлені різні, взаємовиключні один від одного інтереси, але існує ступінь взаємозалежності двох сторін, що дозволяє прийти до згоди, яка вигідна для обох учасників [Мастенбрук В. Переговори. – Калуґа: Калузький Інститут соціології, 1993. – 175 с.]. Спеціаліст з теорії політичних переговорів І.А.Василенко дала своє визначення процесу переговорів: "Політичні переговори можна визначити як науку та мистецтво досягнення політичної згоди в умовах конфліктного протистояння сторін" [Василенко І.А. Политические переговоры: учебное пособие. – М.: Гардарики, 2006. – 271 с.]. М.Лебедева розглядає переговори у парадигмі конфлікту: "переговори є ні що інше, як подоланий конфлікт сторін" [Лебедева М.М. Политическое урегулирование конфликтов: Учеб. пособие. – М.: Аспект Пресс, 1999. – 271с.].

Мета переговорів полягає у досягненні згоди між протиборчими сторонами. Переговори можуть бути успішними лише в тому разі, якщо існує ряд необхідних для цього умов, головним з яких є бажання учасників переговорного процесу дотримуватися компромісного типу поведінки, а не конфронтаційного. Іншими умовами для результативності переговорного процесу є необхідна організованість, легітимність учасників переговорів та визнання ними необхідності дотримання ряду вихідних норм на шляху до переговорів.

Переговори в умовах конфлікту, як правило, стають більш успішними, якщо: предмет конфлікту чітко визначений; сторони уникають використовувати погрози; учасники намагаються відійти від розгляду конфлікту як ситуації з нульовою сумою; відносини сторін не зводяться до розгляду тільки до врегулювання конфлікту, а охоплюють багато сфер, де інтереси сторін співпадають; сили сторін є рівними; обговорюється не велика кількість питань. Переваги переговорів полягають в тому, що під час них відбувається безпосередня взаємодія сторін. Учасники конфлікту мають можливість максимально контролювати різні аспекти своєї взаємодії, у тому числі самостійно контролювати часові рамки та межі обговорення, впливати на безпосередній процес переговорів та їх результат, визначати рамки угоди; переговори дозволяють учасникам конфлікту напрацювати таку угоду, яка б задовольнила кожну зі сторін. Особливістю переговорів є те, що їх учасники є взаємозалежними.

Вважати переговорний процес успішним можна лише в тому разі, якщо його сторони високо оцінюють його результати. Ознакою результативності переговорів є підписання документу учасниками переговорів. Індикаторами успішності переговорів також бути: ступінь вирішення проблеми (успішні переговори передбачають вирішення проблеми, однак учасники можуть по-різному бачити, наскільки проблема вирішена); виконання обома сторонами взятих на себе обов'язків; дотримання

сторонами взятих на себе зобов'язань. Успішність та результативність політичних переговорів залежить від адекватної комунікації, професіоналізму учасників переговорного процесу, бажання вирішити проблему мирним шляхом та вміння йти на поступки та компроміси заради досягнення спільної згоди.

Таким чином, політичні переговори є важливою складовою сучасного політичного процесу, від результату яких залежить стабільність та мир у світі. Переговорний процес на сьогодні є фактом повсякденного життя, способом взаємодії різних народів та держав у світі, політичних партій, рухів та громадських організацій, громадянського суспільства та держави, які готові розглядати свої відносини в рамках діалогу, порозуміння та спільної відповідальності. Переговори у політиці – це ефективний спосіб врегулювання політичних конфліктів, оскільки переговорний процес покликаний сприяти вирішенню суперечностей саме мирним шляхом.

М. І. Гримська, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
grymska.mi@ukr.net

КРАЙНІ ПРАВИ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Досліджуючи основні ідеології сучасності, дедалі частіше можна помітити, що до цього переліку додається і ідеологія крайніх правих політичних партій. Електоральні успіхи, які вони здобувають, починаючи з кінця ХХ ст., змушує вчених розглядати їх як постійний елемент партійно-політичних систем європейських країн, який лише збільшуватиме свій вплив у майбутньому. Це зумовлює потребу вивчення ідейно-ціннісних засад, які складають підґрунтя для діяльності крайніх правих політичних партій та визначають їх політику. Найбільш повну характеристику ідеології крайніх правих представлено у праці "Популістські радикальні праві партії в Європі" датського вченого Каса Мудде, який виокремлює три її складові: нативізм, авторитаризм та популізм. Нативізм являє собою систему принципів, згідно з якими державу мають населяти виключно члени народу (нації), а "чужі" елементи (люди та ідеї) несуть для неї загрозу. Тобто, в його основі – розмежування на "своїх" та "чужих" на підставі, насамперед, культурних характеристик, рідше расових, етнічних чи інших [Mudde C. Populist radical right parties in Western Europe / Cas Mudde. – New York: Cambridge University Press, 2007. – С. 22].

У програмах крайніх правих нативізм проявляється через їх погляди на імміграцію та етнічні меншини всередині держави. При цьому, досить чітко розмежовується імміграція з Європи та з інших країн світу. Європейці розглядаються як носії спільної культури та цінностей, а тому вони легко інтегруються у суспільство, в яке прибувають. Натомість, іммігранти з неєвропейських держав, особливо мусульманських, є носіями власної культури, яку всіляко прагнуть зберегти, сприймаючи примус до дотримання правил і норм як релігійну дискримінацію. Французький

Національний республіканський рух називає це явище "криміналізацією патріотизму", коли громадяни змушені ретельно стежити за своїми словами і діями, щоб уникнути звинувачень в расизмі чи антиісламізмі, в той час як мусульмани значно вільніше виражають себе, часто зазіхаючи на права і свободи корінного народу. Вплив ісламу стає помітний у щоденному житті: зростає кількість людей у мусульманському одязі, будуються нові мечеті, деякі продукти забороняють у шкільних їдальнях [Programme. Pour que vive la France [Ressource électronique] // Mouvement National Republicain. – Données électroniques. – Mode d'accès: <http://www.m-n-r.fr/programme.htm> (vu le 10 juin 2015). – Titre de l'écran]. Націонал-демократична партія Німеччини підкреслює, що іммігранти схильні до компактного проживання на певних територіях, перетворюючи їх у гетто, де домінує їх культура, дискримінуються інші та процвітає злочинність [Arbeit. Familie. Vaterland. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD) [Elektronische Ressourcen] // Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) – Elektronischen Daten – Zugangsmodus: <http://medien.npd.de/dokumente/parteiprogramm.pdf> (am 10 June 2015 angesehen). – Titel von der Bildschirm]. "Рух за кращу Угорщину" наполягає на необхідності створення спеціального підрозділу поліції – жандармерії – який займався би виключно так званими "злочинами циган", що досягли небачених раніше масштабів [Radical change: a guide to Jobbik's parliamentary election manifesto for national self-determination and social justice [Electronic resource] / Foreign affairs committee, 2010. – Electronic resource. – Mode of access: <http://www.jobbik.com/sites/default/files/Jobbik-RADICAL CHANGE 2010.pdf> (viewed on December 1, 2014). – Title from the screen].

Авторитаризм як складова ідеології крайніх правих політичних партій у даному контексті визначається як набір принципів управління державою і суспільством, який передбачає приділення великої уваги забезпеченню закону та порядку і дотриманню норм традиційної моралі. За своєю суттю, він означає надання переваги порядку над свободою. Свобода, стверджують крайні праві, можлива лише у тих суспільствах, які гарантують своїм членам внутрішню та зовнішню безпеку. Ігнорування такого взаємозв'язку – головна причина слабкості сучасної демократії, яка уже неспроможна ефективно долати виклики сьогодення. Наприклад, Націонал-демократична партія Німеччини стверджує, що, будучи покликаною діяти в інтересах всього народу, а не окремих груп, держава має вважати національну безпеку своїм пріоритетом і її дії в цій сфері не можуть обмежуватись ідеями про приватність чи права людини [Arbeit. Familie. Vaterland. Das Parteiprogramm der Nationaldemokratischen Partei Deutschlands (NPD) [Elektronische Ressourcen] // Nationaldemokratische Partei Deutschlands (NPD) – Elektronischen Daten – Zugangsmodus: <http://medien.npd.de/dokumente/parteiprogramm.pdf> (am 10 June 2015 angesehen). – Titel von der Bildschirm].

Двома головними інструментами забезпечення порядку у державі є створення ефективних програм подолання злочинності та підвищення

боездатності армії. Запобігання злочинам має передбачати мінімальну толерантність до них. В основі повинні бути інтереси жертви, що означає жорсткі покарання, мінімум пом'якшувальних обставин, більш суворі умови утримання у в'язницях. Важливим є і формування дієвої поліції. Зокрема, Національний республіканський рух перелічує труднощі, з якими вона зустрічається – політичний тиск, відсутність довіри, негативне зображення у медіа (звинувачення у зростанні рівні злочинності), неналежні умови праці тощо [Programme. Pour que vive la France [Ressource électronique] // Mouvement National Republicain. – Données électroniques. – Mode d'accès: <http://www.m-n-r.fr/programme.htm> (vu le 10 juin 2015). – Titre de l'écran]. Натомість, практично усі крайні праві політичні партії пропонують збільшити фінансування сил поліції, щоб залучити додаткових фахівців, підвищити зарплати, надати краще обладнання тощо. Приблизно такі ж вимоги і щодо армії. Військовий обов'язок розглядається як нерозривно пов'язаний зі свободою. Якщо людина хоче жити в мирному і безпечному суспільстві, вона має присвятити частину свого життя для формування спроможності захистити свій народ у час небезпеки. До того ж, виконання цього обов'язку має і виховний ефект, сприяючи патріотизму молоді.

Третій елемент ідеології крайніх правих – популізм як система поглядів, згідно з якою суспільство складається з двох конкуруючих груп – простого народу та корумпованої еліти. Більшість крайніх правих – антисистемні, тобто, виступають проти політичної еліти в цілому. Коли формувалась сучасна демократія, виборці були неосвіченими, часто навіть неписьменними, імпульсивними у рішеннях, а тому потребували захисту від самих себе, що призвело до виникнення представницьких інституцій. Сьогодні ж, коли традиційні політичні партії сформували ядро відданих прихильників, які десятиліттями голосують за них, вони стали безвідповідальними, у їх середовищі процвітають клановість та корупція. Тому крайні праві пропонують повернути владу народу через максимально широке запровадження механізмів прямої демократії – референдумів, які було б легко ініціювати та які б стосувались великого кола питань, права законодавчої ініціативи, можливості відкликання представників тощо. Такі ідеї присутні практично в усіх програмах крайніх правих.

Підсумовуючи, варто зазначити, що виокремлення трьох головних елементів ідеології крайніх правих політичних партій – натовізму, авторитаризму та популізму – дозволяє доволі вичерпно охарактеризувати її специфіку та може стати основою для подальшого поглибленого вивчення даної проблематики.

Формування політичного лідера в демократичному суспільстві.

Взаємовідносини між людьми, породжують політику, основним аспектом якої є здатність завойовувати та утримувати владу. Для врегулювання взаємовідносин між людьми з'являється політичний лідер, тобто людина, здатна визначати загальну мету, засоби їх досягнення, організовувати процес розподілу ролей і функцій усередині співтовариства.

Політичне лідерство є особливим типом влади в тому сенсі, що вона здійснюється по широкому колу питань та проблем. [Блондаль Ж. Політичне лідерство. Шлях до всезагального аналізу.. – М., 1992].

Політичне лідерство – те що виникає в суспільстві за умов будь-якого політичного режиму.

Говорячи про демократію та існування в її межах політичного лідерства, не можу не зазначити, що демократія це політичний режим, за якого основна влада знаходиться в руках народу, тому деякі дослідники схиляються до думки про недоцільність наявності політичного лідера за умов цього політичного режиму. Все ж влада народу реалізується через представників, які є компетентними в політичних питаннях і мають за свою професію та покликання політичну сферу діяльності. Народ делегує владу саме їм, а вони стають політичними лідерами. Постає питання про різницю між керівництвом та лідерством. Керівник – формалізована посада, а лідер – неформалізований статус в суспільстві.

Реальний статус лідера може відрізнитися від формального і перш за все, особистість, яка відіграє неабияку роль не лише у політичному житті, а й в консолідації мас, та сприянню досягнення певних політичних цілей може вважатися лідером. Тут постає питання взаємовідношення державної та соціальної значущості, і за висновками деяких вчених, роль останньої є основною, адже політичний лідер за умов демократії – представник народу, одна з основних дієвих особистостей під керівництвом якого реалізується воля народу, або політичної групи. Окрім того політичним лідером може бути особа, котра на посадовому державному рівні не займає впливових позицій в ієрархії.

Однак однією з ознак політичної діяльності як такої більшість вчених визнають прагнення до отримання влади, тобто власні інтереси, або інтереси певного кола осіб, тому політичний лідер нібито не посадовою особою бути не може.

Лідерство передбачає тривале, а не випадкове використання влади. Це означає, що лідерство має тенденцію до здійснення його в контексті добре організованих груп. [Блондаль Ж. Політичне лідерство. Шлях до всезагального аналізу.. – М., 1992].

Говорячи про значущість особистісних рис та відповідності їх груповим інтересам вчені визначають два основних підходи до розуміння політичного лідера: індивідуальний та груповий.

Відповідно до останнього, для діяльності політичного лідера найважливішою складовою є взаємодія зі спільнотою, тобто розуміння суспільних настроїв, цілей, та кореляція цих настроїв з його особистісними. З цього й випливає наступний підхід, який визначає політичне лідерство через риси характеру, які необхідні особистості. Досить важко підібрати конкретну сукупність рис, які об'єднують всіх політичних лідерів, хоча б тому, що є різні класифікації політичних лідерів і відповідно якщо існують класифікації, то різниця в тактиці дій лідерів та рисах характеру, але все ж за думкою багатьох вчених, перш за все, лідер – особистість наділена такими якостями: наявність власної політичної програми та новаторської

стратегії, пов'язаної з його іменем, наполегливість, сильну волю, гнучкість, належний рівень політичної культури, імідж керівника, комунікабельність, популярність, здатність до організаційної діяльності тощо.

Схоже визначення політичного лідера пропонує Ю. Ірхін: "Політичний лідер – це авторитетний член суспільної організації чи соціальної групи, особистий вплив якого дозволяє відігравати йому провідну роль в соціально-політичних процесах" [Карасев В.И. Феномен политического лидерства // Академия педагогических и социальных наук. – М., 2000.].

Стосовно проблеми співвідношення особистісного та групового підходу до розуміння політичного лідера, серед вчених явно домінує інтегративний підхід.

Варто зазначити, що групова підтримка, я колосальними чинником, за якої лідер може перебувати при владі. Не менш важливим фактором є обставини, за яких розгортається діяльність особистості. Але навіть за умов сприятливих зовнішніх обставин та наявності видатних особистих здібностей політичний лідер завжди опинятиметься перед загрозою втрати свого становища.

Отже, особистість політичного лідера, сформована за умов демократичного політичного режиму своєю діяльністю має неабиякий вплив на діяльність політичних процесів державі і є опорою реалізації принципів демократії.

В. В. Дзятківський, асп., КНУТШ, Київ
dziatkivskiy@gmail.com

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ВИБОРЦЯ ЯК ПРИНЦИП ЕТИКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОРЯДКУ

Суб'єкти політики здійснюють власну діяльність в умовах постійного ризику втрати можливостей для захисту їх інтересів та засобів реального політичного впливу. Це стосується не лише представників вищих органів державної влади або політичних партій, але й громадських організацій, і особливо громадянина в статусі виборця. Делегування владних повноважень в процесі виборів є не просто принципом формування елементів представницьких органів держави. Волевиявлення громадян в даному контексті означає прийняття ними рішення на користь певної стратегії розвитку суспільних відносин в різних сферах. Мова йде насамперед про політичне рішення частини громадян, що складають більшість з тих, хто прийняв участь у голосуванні в межах виборчого процесу з конкретного приводу. Такий вид політичної діяльності громадян є безпосереднім проявом реалізації конституційних норм як основи політичної взаємодії в конкретному суспільстві. З одного боку, вибори не передбачають забезпечення повного відображення суспільних очікувань і домінуючих громадянських інтересів у діяльності органів держави. З іншого боку – за допомогою виборів представники держави можуть реально оцінити можливості громадянського суспільства у застосуванні наявних політичних інститу-

тів, а також з'ясувати обізнаність громадян у принципах їх конституційного статусу. Відповідальність виборця відіграє важливу роль як у функціонуванні всієї політичної системи, так і в забезпеченні його особистих потреб або інтересів тієї групи, представником якої він є. Прикладом цього є залежність економічної політики уряду від політичного рішення виборців в ході парламентських або президентських виборів (в залежності від форми правління та способу формування уряду).

Відповідальність виборця формується в результаті історичного синтезу моральних стандартів з основними нормами конституційного ладу. Даний принцип покликаний сформувати свідоме ставлення громадян до процесу виборів, а також є основою для розвитку засобів контролю громадян за виконанням тих вимог, що були задекларовані до їх представника в процесі виборів. Відповідальне ставлення громадян до статусу виборця найбільш ґрунтовно можна визначити через поняття етики конституційного порядку, одним із розробників якого був Джеймс М. Б'юкенен. Він зазначає, що "кожен з нас, як громадянин, має етичне зобов'язання долучатись безпосередньо та/або опосередковано до постійного й триваючого конституційного діалогу, який відмінний від і водночас паралельний до прикладів повсякденної діяльності, здійснюваної в межах правил, що визначають існуючий режим" [Buchanan J. M. *The Ethics of Constitutional Order // The Collected Works of James M. Buchanan (Volume 1): The Logical Foundations of Constitutional Liberty*. – Indianapolis : Liberty Fund, 1999. – P. 369]. Участь громадян у розвитку конституційного порядку не обмежується голосуванням на виборах і включає в себе застосування всіх форм опосередкованого захисту власних інтересів у формуванні оптимальних правил політичної взаємодії. Етика конституційного порядку є системою етичних принципів та конституційних звичаїв, що сприяють реалізації норм конституційного права не лише на практиці, але й у свідомості громадян та осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Звідси, відповідальність даного типу передбачає захист змісту морально-політичних принципів діяльності представників органів держави для збереження вільного волевиявлення громадян щодо різних напрямків розвитку суспільства.

Відповідальність громадянина під час електоральної активності має першочергове значення в контексті діяльності органів держави в області реформування. Етика конституційного порядку передбачає, що кожен громадянин усвідомлює ризики власного рішення під час голосування за конкретну політичну особистість або політичну партію через неможливість точного прогнозування наслідків їх діяльності. Справа в тому, що виборці є відповідальними за обраних ними представників у вищих органах держави, навіть якщо вони без їхньої згоди ініціювали чи реалізували зміни до конституції або до інших нормативно-правових актів вищої юридичної сили. Дана ситуація є небезпечною тим, що трансформація конституційної системи без підтримки політично активних громадян супроводжується тимчасовою відсутністю можливостей для оперативного притягнення урядовців або законодавців як ініціаторів конститу-

ційних перетворень до політичної і юридичної відповідальності. Це пояснюється тим, що політичний конституційний контроль фактично не діє у випадку діяльності органів виконавчої або законодавчої влади в якості суб'єктів конституційного реформування, а судовий конституційний контроль вимагає тривалого періоду для винесення судовим органом відповідного рішення і його виконання з боку інституцій із контрольними повноваженнями. Відповідальність виборця в межах конституційної реформи є актуальною проблемою для політичної системи сучасної України. З цього приводу українська дослідниця Леся Балуцька зауважує: "в умовах демократизації суспільства не варто забувати про відповідальність самого суспільства перед державою, а також перед тими політичними діячами, представниками політичних сил, політичними лідерами та/чи майбутніми державними управлінцями, яких суспільство наділило кредитом довіри та владним мандатом, обравши їх до органів державної влади відповідного рівня" [Балуцька Л. Інститут політичної відповідальності в умовах демократизації суспільства // *Transformacje ustrojowe w Europie Srodkowej i Wshodniej* (pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanyuka). – Kutno, 2012. – С. 171]. В демократичних суспільствах забезпечення відповідальності виборця відбувається через декларування етико-політичних принципів здійснення владних повноважень в органах державної влади та місцевого самоврядування, які покликані попереджати виникнення конфліктів інтересів всередині органу держави та його поширення на суспільні групи.

Відповідальність виборця в системі етики конституційного порядку може реалізовуватись: під час виборчого процесу у вигляді свідомого пошуку громадянином оптимального для нього політичного рішення; через діяльність обраного ним представника в органах державної влади та її впливу на життєдіяльність суспільства; через функціонування всієї політичної системи; на основі негативних результатів діяльності органів місцевого самоврядування. В межах етики конституційного порядку, "виборці не мають прямого відношення до інституціонально визначеної концентрації владних повноважень, але повинні бути в змозі ідентифікувати згуртованого політичного актора, якого вони можуть притягнути до відповідальності та застосувати санкції... У парламентських системах, виборці можуть в рівній мірі легко сконцентрувати інтерес на певній частині уряду, але для них більш складним може стати визначення однієї партії або особи, до якої вони можуть застосувати санкції на виборах" [Hobolt S., Tilley J., Banducci S. Clarity of responsibility: How government cohesion conditions performance voting // *European Journal of Political Research* 52, 2013. – P. 170]. Громадянин в статусі виборця також несе відповідальність за використання ним конституційно визначених можливостей застосування до його представників в органах держави політичних санкцій на майбутніх виборах, що відтворюються у неголосуванні за конкретного кандидата або партію та в підтримці прямого конкурента. Даний аспект відповідальності виборця часто використовується в межах нових методів та засобів політичної конкуренції.

ІДЕЙНО-ТЕОРЕТИЧНИЙ ЗМІСТ КОНСЕРВАТИЗМУ

Консерватизм є ідеологією оманливо простою: простою тому, що її сенс здається зрозумілим із повсякденного застосування цього слова; оманливою тому, що повсякденний слововжиток затінює визначальні ознаки ідеології консерватизму. Прикметник "консервативний" позначає тенденцію зберігати або залишати щось непошкодженим, і це його значення відоме від XIV століття. І тільки у XIX столітті в Європі та Сполучених Штатах це слово стало позначати деяку сукупність політичних принципів. Наприклад, британська партія торі стала відомою як Консервативна партія десь приблизно з 1830-х років. Незабаром після того іменник "консерватизм" стали застосовувати як деякий ярлик для переконань тих людей, що вважали себе охоронцями встановленого порядку та відкидали радикальні політичні схеми [Robert Eccleshall. Conservatism. – У кн.: Robert Eccleshall and Others. Political Ideologies. An Introduction. – London: Hutchinson, 1986. – С. 79-114. Переклад з англійської Василя Лісового].

Існують загальні поняття, що виникли із дочасних практичних потреб людської історії й обтяжені соціальними, культурними та історичними конотаціями. Такі поняття рухливі, не фіксовані; вони змінювані й плинні. То вони вживаються як синоніми, а то протиставляються одне одному. Їх тим легше використовувати, чим менш достеменно знаєш, що саме вони означають. Але тільки-но спробуєш їх визначити й відокремити одне від одного, як виникає безліч проблем і труднощів. Вищезазначені завваги якнайбільше підходять до понять "нація", "політична цілість" (або "політичне суспільство") й "державна". Все ж нема нічого необхіднішого – для ґрунтовної політичної філософії, – аніж спробувати розмежувати всі ці три поняття та чітко окреслити справжнє значення кожного для формування консервативної держави [Jacques Maritain. Man and the State. – Chicago: The University of Chicago Press, 1951. – С. 1-19. Переклад з англійської Ніни Поліщук. Книга "Людина і держава" була створена на основі шести лекцій, які Марітен прочитав у грудні 1949 року в рамках курсу "Аналіз політичних інститутів США", що був організований фондом Чарльза Р. Волґріна].

Слід зробити попередні розрізнення, а саме, між спільнотою і суспільством. Звичайно, обидва ці терміни можна підставово застосувати синонімічно, і я особисто так чинив багато разів. Але також підставово – й правильно – відносити їх до двох типів соціальних груп, які насправді за природою відмінні. Це розрізнення, хоч і було здійснено надто вже незадовільним способом теоретиками вищості "життя" над розумом, само по собі є відомим соціологічним фактом. Спільнота й суспільство, обидва є етико-соціальними й справді людськими, а не цілковито біологічними реаліями. Але спільнота більшою мірою є витвором природи й більше пов'язана з усім біологічним; суспільство ж переважно є витво-

ром розуму й знаходиться ближче до інтелектуальних і духовних властивостей людини. Їхня внутрішня соціальна сутність, їхні характерні риси, а також сфери здійснення, не збігаються.

Нація – це спільнота, а не суспільство. Нація є однією із найважливіших спільнот, можливо, що це найбільш складна й довершена спільнота, породжена цивілізованим життям. Новітні часи віч-на-віч зіткнулися із суперечливою напругою між нацією та другою важливою людською спільнотою, класом; однак залишається фактом, що динамізм нації виявився сильнішим – адже вона глибше вкорінена в природі.

За контрастом до нації як політична цілість, так і держава стосуються ладу в суспільстві, більше того, в суспільстві на щаблі вищій або "досконалої" форми. У наші модерні часи обидва терміни вживаються синонімічно [J. W. Burgess. *Political Science and Constitutional Law*. – Boston: Glinn & Co., 1896. – 1, 50], і другий тяжіє до витіснення першого. Проте, якщо ми хочемо запобігти серйозним непорозумінням, то повинні чітко розрізняти державу й політичну цілість. Вони не належать до двох різних категорій, але відрізняються одна від одної як частина від цілого. Політична цілість або політичне суспільство є ціле. Держава є частиною – найважливішою частиною – цього цілого [J. Maritain. *Man and the State*].

Держава – це лише частина політичної цілості, що особливо стосується підтримки закону, сприяння загальному добробуту й громадському порядку, управління громадськими справами. Держава є частина, яка спеціалізується на інтересах цілого [H. Laski. *A Grammar of Politics*. – London: Allen & Unwin, 1935. – С. 69]. Це не людина або сукупність людей; це система інституцій, з'єднаних у машину найвищого ґатунку: мистецький витвір на цей кшталт був створений людиною, він використовує людські розумові здібності й енергію та є ніщо без людини. Втім, він становить найвище втілення розуму, безособову, тривку надструктуру, про функціонування якої можна сказати, що воно раціональне у другому ступені (надраціональне), оскільки активність розуму, обмежена законом і системою універсальних правил, є більш абстрактною, більш "просіяною" щодо випадковостей досвіду й окремишнього буття, а також більш безжалісною, аніж це має місце в індивідуальному житті.

Держава не є вищим втіленням Ідеї, як гадав Геґель; держава не є щось подібне колективній надлюдині; держава – лише чинник, уповноважений застосовувати владу й примус; вона складається з експертів або фахівців у галузі громадського порядку й добробуту та є інструментом для обслуговування людини. Поставити людину на службу цьому інструментові є політичним перекинуванням. Людська особа як індивід існує для політичної цілості, а політична цілість існує для людської особи як особи. Проте людина аж ніяк не призначена для держави. Держава існує для людини [Jacques Maritain. *Man and the State*. – Chicago: The University of Chicago Press, 1951].

Консерватизм – це аж ніяк не монополія якогось одного конкретного класу в історії. Не властивий він і кожному історичному періодові та місцю. Натомість він стає доречним за конкретного типу історичної си-

туації. Консерватизм не ставить остаточних запитань, а отже, й не дає остаточних відповідей. Але він нагадує людям про інституційні передумови соціального порядку. А коли ці передумови опиняються під загрозою, консерватизм не тільки доречний, а й необхідний [Samuel P. Huntington. Conservatism as an Ideology // The American Political Science Review. – 1957. – Т. 51. – №2. – С. 454–473. Переклад з англійської Петра Таращука].

К. О. Іванченко, студ., КНУТШ, Київ
iikatherinaii@gmail.com

МЕРЕЖЕВИЙ ПІДХІД У ДОСЛІДЖЕННІ ЗВ'ЯЗКІВ ПОЛІТИЧНИХ АКТОРІВ

Мережевий підхід виник як реакція на неспроможність традиційних методів, під впливом сучасних змін, пояснити складність політичного процесу. Використання існуючих концепцій та підходів до вивчення та аналізу взаємодії політичних акторів в реаліях сьогодення не завжди забезпечує задовільні наукові результати. Новітні ж методи часто виявляються значно продуктивнішими при аналізі процесів політичної трансформації. До таких і належить мережевий підхід, що ґрунтується на понятті політичної мережі, яке використовується в якості наукового інструмента для дослідження взаємодії множини політичних акторів, об'єднаних загальним інтересом, взаємозалежністю, добровільним співробітництвом та рівноправністю.

Поняття політичної мережі може бути сформульовано шляхом визначення учасників, що складають мережу, та характеру стосунків між ними. На відміну від понять система або структура, тут акцент робиться на активній і усвідомленій взаємодії акторів, які формують політичне рішення та беруть участь в його виконанні. Для Р. Родеса політичні мережі формуються в різних секторах політики сучасної держави і являють собою комплекс структурних взаємовідносин між політичними інститутами держави і суспільства. Таня Берцель дає таке визначення: "Політична мережа являє собою набір відносно стабільних взаємовідносин по природі неієрархічних і взаємозалежних, що пов'язує множинність акторів, які поділяють відносно політики загальні інтереси і які обмінюються ресурсами для того, щоб продвинути ці інтереси, визнаючи, що кооперація є найкращим способом досягнення спільних цілей" [Сморгунов Л. В. Сетевой подход к политике и управлению / Л. В. Сморгунов // Политические исследования. – 2001. – № 3. – С. 103–112.].

Так, мережевий підхід дає можливість аналізувати роль та позиції учасників мережі й прогнозувати наслідки їх діяльності для політичної системи в цілому. Акцентуючи увагу на широкій залученості у політичний процес різних акторів, мережевий підхід підкреслює близькість відносини між державним апаратом та інститутами громадянського суспільства, розмитість кордонів між державою та суспільством, між публіч-

ним та приватним. Згідно із цією теорією суспільство, культура й економіка є продуктами відносин, що базуються на взаємодії та взаємозалежності. Найактивніше ці проблеми досліджують учені США і країн Європейського Союзу.

Американські дослідники більшою мірою зосереджені на проблемі формування мереж представництва інтересів, заснованих на взаємодії урядових, місцевих і бізнес-структур (Джеймс Марч і Йохан Олсен, Лоуренс Отул, Майкл Райт, Хьюго Хекло та інші). Цей підхід отримав назву "залізного трикутника". Він розкриває процес вироблення політичних рішень як такий, що відбувається у мережі взаємодоповнюючих відносин між законодавцями, чиновниками і приватними особами.

Європейський напрям теорії політичних мереж розвивався під впливом досліджень інституційного дизайну Європейського Союзу і представлений роботами Йоахіма Блаттера, Елізабет Бомберг, Тетяни Берцель, Девіда Марша, Джона Петерсона, Рода Родеса. Спільною, в працях європейських дослідників, є теза про обумовленість виrolення політичних рішень участю неформальних акторів і прагнення пояснити причини та засоби медіації інтересів крізь механізми, які є відмінними як від трансакцій між окремими акторами у відкритих ринках, так і від ієрархій, у яких уряд – або будь-який інший учасник – створює систему контролю [Ткаченко А. В. Теоретико – концептуальний аналіз поняття "політичної мережі" // "Політологія". Наукові праці. – 2011р. Випуск 150. Том 162. ст. 69 – 72].

Найчастіше мережевий підхід застосовується для: а) характеристики роботи державних органів влади та їх взаємодії з групами інтересів; б) аналізу структурних взаємин між політичними інститутами; в) вивчення державного управління. Корені ідеї політичної мережі та її використання для аналізу функціонування державних інституцій можна знайти в американському плюралізмі й літературі, присвяченій дослідженню урядових підсистем, які визначають як кластери індивідів, що ефективно виконують щоденну роботу в окремій політичній сфері та складаються з членів Сенату, Конгресу, декількох бюрократів, представників груп інтересів. Друга сфера використання мережевого підходу пов'язана з вивченням відносин між політичними інститутами. Наголос вченими робиться на міжорганізаційному дослідженні та на розгляді структурних взаємин, а не на характеристиці міжособистісних зв'язків.

Мережевий підхід до публічного управління зумовлюється такими факторами, як складність взаємовідносин між різними соціальними групами, високим рівнем суспільних потреб та очікувань, значним зниженням рівня довіри населення центральним органам державної влади. Вважається, що у жодній системі взаємовідносин так не зближується урядові структури з громадськими та бізнес організаціями, як це має місце у мережах. Зміст цього процесу визначається тим, що суспільство більше не контролюється виключно централізованими структурами. Крім того, механізми прийняття політичних рішень не можна зводити тільки до формально – адміністративної діяльності органів влади, оскі-

льки вони включають діяльність інших акторів, які, не будучи державними, впливають на процес підготовки і прийняття політичних рішень [Богуславська К. Мережевий підхід: причини виникнення, напрями дослідження мереж та їх типологізація // Наукові записки. – Київ 2006р. Випуск 62. ст.402 – 414].

Таким чином, слід зазначити, що виникнувши у 70х роках ХХ століття, мережевий концепт набув свого значного поширення та показав свою ефективність, досліджуючи політичні явища, проблеми, феномени. Основою мережевого підходу, є те, що саме відносини між акторами, а не атрибути окремих акторів, відіграють ключову роль у процесі створення та прийняття політичних рішень. На сьогоднішньому етапі використання мережевого підходу щодо політики відбувається, загалом, у трьох сферах: у ході вивчення відносин між державними органами влади та приватними акторами, під час аналізу структурних відносин між політичними інститутами, в процесі осягнення проблем державного управління.

М. Г. Карашук, канд. політ. наук, доцент

ПОПУЛІЗМ І ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Популізм сьогодні став невід'ємним атрибутом сучасного українського політикуму і це пов'язано, перш за все, з наявністю сприятливих умов для його застосування, а саме глибокою кризою та нестабільністю в політичній, економічній, соціальній та інших сферах життя суспільства. Занепокоєння суспільства, невпевненість у завтрашньому дні, стали міцним фундаментом для здійснення окремими політиками і політичними силами своєї популістичної діяльності.

Що ж таке Популізм? В сучасній політичній науці популізм розглядається як певний феномен, що має велику кількість тлумачень. Зокрема популізм розглядається: "і як патологія політичного процесу, і як стиль публічної політики, і як синдром масової демократії, і як особлива доктрина" [Мусихин Г. І. Популізм: структурная характеристика политики или "ущербная идеология"? / Г. И. Мусихин // Полития. – 2009. – № 4 (55). – С. 40–53]. Також популізм розглядається як стратегія влади і як особливий вид або практика політичної діяльності тощо. В даній роботі не будемо намагатися розібратися в концептуальній плутанині, а зосередимося на аналізі популізму у вітчизняному комунікативному просторі за допомогою загальноновизнаних популістських характеристик таких як: щедрі обіцянки, для виконання яких не має належних ресурсів; складні питання пропонується вирішувати за допомогою простих рішень; акцентується увага на незначних, але конкретних своїх досягненнях; позиціонування себе, як "свого", а політичні опоненти протистоять не лише, конкретному політику, але і всьому суспільству; критика державних інститутів, бюрократії, боротьба за участь простого народу в управлінні державою і т. д. Навіть не піддаючи глибокому аналізу діяльність суб'єктів сучасної української політики можна зробити висновок,

що ледь не кожен "грішить" популізмом. Значної активізації, такого роду діяльність, набуває під час виборчих кампаній, що пов'язано з отриманням або розподілом владних повноважень, що також є характерною ознакою популізму. Саме під час виборчих кампаній популізм підноситься на найвищий рівень, і цьому є кілька пояснень. По-перше, для політика настає час, коли він або отримує підтримку і відповідно владу, або ж програє і залишиться ні з чим, а тому в цей період використовуються різні методи політичної боротьби в тому числі і ті, що мають популістичну складову. По-друге, для демократичного суспільства вибори є ключовим елементом, і джерелом змін як для окремого громадянина, так і для суспільства в цілому. Тому, суспільство консолідується навколо певних орієнтирів, цілей, цінностей і координують свої дії відповідно до них. Тоді політики-популісти, попередньо проаналізувавши очікування громадян, через канали комунікації (виступи на зборах, ефіри на телебаченні, публікації у ЗМІ та мережі Інтернет, агітаційні матеріали, передвиборчі програми тощо), доносять свою позицію. Вона повною мірою відображає всі очікування суспільства, а в окремих випадках навіть перевершують їх. Проте, конкретні шляхи досягнення обіцянок здебільшого замовчуються, тому що навіть поверхневий їх аналіз свідчить про неможливість їх виконання. Причиною цього зокрема є і те, що за сьогоднішніх обставин політики не несуть відповідальності за свої політичні обіцянки, які можуть обмежуватися лише здоровим глуздом. А от у майбутньому таким політикам буде значно важче отримати підтримку електорату. Зокрема С. Запасник зазначає про те, що у демократичному суспільстві, – де воля громадянина реалізується за посередництва плебісциту, як правило, програють ті політики, щодо яких існують підозри, що вони приховують інформацію про реальний стан справ, мають альтернативні програми та пропозиції, а також особисті наміри й труднощі їх реалізації, автор також підсумовує, що "ніколи не повертаються у владу ті політики, про яких стало відомо, що вони використовували техніку навіювання" [Запасник С. Ложь в политике / С. Запасник // Философские науки. – 1991. – № 8. – С. 94–107].

Для реалізації своєї популістської діяльності політиками активно використовуються засоби масової інформації, які поступово перетворюються з джерел неупередженої об'єктивної інформації у пропагандистсько-агітаційний інструмент, за допомогою якого можна "правильно" подати інформацію. В процесі такої подачі інформації здійснюється маніпуляція громадською думкою, що призводить до зміни поведінки як окремого індивіда так і певних суспільних груп. З такої точки зору популізм в Україні потрібно розглядати як процес комунікації та маніпуляції соціальними уявленнями громадян. Комунікативний характер популізму проявляється в тому, що індивіди в процесі спілкування спільно виробляють світоглядну позицію та відповідно до неї координують свої подальші дії.

Сучасна політична ситуація в Україні ще не в змозі в достатній мірі забезпечити комунікативні зв'язки як між елементами в рамках політичної системи так і між політичною системою і суспільством, що зводиться

до виконання обмеженої низки функцій: передачі "потрібної" інформації фінансово-політико-медіа-групами та окремими "агентами впливу" "головному читачеві" та "головному глядачеві" держави; обміну політичними "попередженнями" між фінансово-політико-медіа-групами через підконтрольні їм ЗМІ; політичного рекламування "своїх" гравців; компрометації політичних конкурентів; "розвідки" про реагування конкурентів і вищестоящих гравців політичного поля на певні ідеї з метою "прощупування" можливості і наслідків їх реалізації; створення в суспільстві відповідного медіа клімату [Підлуська І. Політична комунікація: український досвід [Електронний ресурс] / І. Підлуська // Медіа-навігатор. – 2012. – № 2. – Режим доступу : http://www.ucipr.kiev.ua/publications/politichna-komunikatcia-ukrainskii-dosvid/view_print].

Таким чином можна стверджувати, що популізм сьогодні виступає продуктом політичної комунікації. Відколи він трансформувався в інструмент та політичну технологію, мова, як усна, так і письмова, стала невід'ємним супутником боротьби за владу, а та обставина, що представницька виборна демократія стала сьогодні домінуючою формою державного правління, фактично легітимізувала плюралізм комунікативних практик у політиці. А сам популізм є достатньо поширеним явищем сучасного українського політикуму і однією з його характерних рис є саме різноманітність технологій застосування. ЗМІ ж досить часто виступають каналом комунікації між суб'єктом популізму з одного боку та громадянином з іншого. Саме через медіа популісти мають змогу апелювати до окремо взятого індивіда. Наслідки ж такого роду діяльності для суспільства, здебільшого, негативні, оскільки обіцянки як правило не виконуються, тому що для їх реалізації не має належних ресурсів, а інколи, навіть, політичної волі. Тоді як політики-популісти сконцентровані на вирішенні власних інтересів, кризові явища лише посилюються, очікувані позитивні зміни так і не настають, а вирішення проблем відкладається в часі. Саме тому необхідно розробляти і впроваджувати методи протидії популізму з боку ЗМІ, а саме: підвищення рівня політичної та правової культури населення, забезпечення доступу до альтернативної інформації, створення "антипопулістських" інформаційних, медійних компаній; зміни в системі загальної освіти та виховання нових політиків через перевиховання усього суспільства, та зміни самої роботи ЗМІ, у тому числі й через певні обмежувальні кроки.

В. Л. Кирик, канд. політ. наук, доц. ВІКНУ, Київ
vlkir@ukr.net

ЕКОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЯК КОМПОНЕНТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Об'єктивна логіка розвитку системи "людина – природа", історія відносин природи і суспільства, що почалася з уявлень про домінування природи над людиною і звідси, обожнюванням її сил, наділенням них людськими /антропоморфними/ і надлюдськими /релігійними/ властивостями,

еволюціонувала нині до глобального впливу людини на навколишній світ, що викликав згубні наслідки для нього самого і природи. Вихід з даного тупика об'єктивно закладений у новому запереченні, у відновленні й оптимальному розвитку системи "людина – природа", гармонізації відносин людини з зовнішнім світом, що передбачає не повернення до антропоморфно–релігійного світогляду первісного суспільства, а істотну зміну технократично–сцієнтичної і соціологізаторської парадигми мислення про все-силля і повної надприродності людини, що володіє безмежними можливостями в справі скорення природи. Створена в Ріо–92 Комісія заявила, що економіка повинна задовольняти статки і законні бажання людей, але що її зростання повинне вписуватися в межі екологічних можливостей планети. Комісія, названа по імені свого голови Комісією Брундтланда, закликала до "нової ери економічного розвитку, безпечного для навколишнього середовища". Вона заявила: "Людство здатне зробити розвиток стійким – забезпечити, щоб воно задовольняло статки сьогодення, не піддаючи ризикові здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби" [Программа действий: Повестка дня на 21 век и другие документы конференции в Рио–де–Жанейро в популярном изложении. – Женева: Центр "За наше общее будущее", 1993. – с.VII].

Ставши могутньою, впливовою "геологічною силою" /В. Вернадский/, людина своєю діяльністю різко погіршила стан планетарних систем. Технічна міць людини набагато випередила його екологічну компетентність, духовну культуру в цілому. У підсумку величезна техніко-економічна міць стала і величезною руйнівною силою. З тих пір проблема екологічної безпеки стала займати важливе місце в системі національної безпеки держав. Усвідомлення неможливості силового підходу й однобічного вирішення проблеми в умовах взаємозалежності і транскордонності впливу антропогенного навантаження визначає особливу роль, що відводиться у світовій політиці зміцненню міжнародної екологічної безпеки і глобальному співробітництву по її забезпеченню. Ключові елементи такого підходу полягають у наступному:

- визнання переходу, що здійснився, людством межі несуттєвої ємності планети як глобальну загрозу, подальше загострення якої чревате екологічним колапсом;
- орієнтація на зміцнення міжнародної системи регламентації антропогенного навантаження на біосферу в рамках глобальної стратегії стійкого розвитку, на шляхах контролю зростання населення земної кулі і масштабів споживання енергії і поновлюваних ресурсів;
- формуванні адекватної загрозам політики міжнародного екологічного співробітництва.

Ставши центральною ланкою біосфери, як істота соціальна, людина випробовує зворотний вплив перетвореного ним середовища як істота біологічне. Це зобов'язує його бути "екологічним", тому що не будучи таким, він навряд чи справиться з екологічною небезпекою, що реально насувається/

Перспективи й ефективність політики екологічної безпеки багато в чому визначаються умовами і засобами її реалізації. По-перше, важливим засобом здійснення політики глобальної екологічної безпеки могло б стати прийняття в якості обов'язкового для всіх держав кодексу норм охорони навколишнього середовища. Як основу можна було б прийняти Звід пропонуєваних правових принципів охорони навколишнього середовища і стійкого розвитку, прийнятих групою експертів МКоНСР по праву навколишнього середовища [Наше общее будущее: Доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР). – М.: Прогресс, 1989. – с. 310–313]. По-друге, необхідною умовою ефективної політики глобальної екологічної безпеки є адаптація характеру політичного процесу до імперативів виживання цивілізації. По-третє, розробка стратегії політики глобальної екологічної безпеки повинна враховувати ірраціональний характер політичної динаміки, політичної боротьби, що ведеться у світі і має власну логіку, що не зводиться до логіки свідомості: геополітичну, національну, класову й ін. По-четверте, глобальна екологічна безпека нерозривно пов'язана з проблемами розвитку, подолання відсталості, масового голоду й злиднів. По-п'яте, важливим фактором реалізації стратегії екологічної безпеки є формування екологічної культури, індивідуальних і колективних норм екологічної поведінки. По-шосте, екологічне мислення і політика екологічної безпеки є структурними елементами планетарного політичного мислення і політики глобальної безпеки.

У доповіді МКоНСР визначаються три основних напрямки міжнародної діяльності для створення системи екологічної безпеки. По-перше, це заходи для збереження і захисту світу природи від нераціональної діяльності людини, що включають обмеження на забруднення навколишнього середовища, використання природних ресурсів, а також створення природоохоронних зон і заповідників, збереження біологічної розмаїтості видів. По-друге, необхідно радикально змінити характер природокористування і господарської діяльності, що є основним джерелом негативних глобальних змін. Центральною ланкою в цьому напрямку є перехід до стійкого соціально-економічного розвитку. Механізм переходу повинний встановлюватися в кожному регіоні на основі врахування сукупності соціально-економічних, етнокультурних і релігійних умов. Але мета усіх країн повинна бути єдиною: збалансувати сьогоденні споживання природних ресурсів і економічних благ з можливостями біосфери, забезпечивши тим самим її стійке функціонування, а майбутні покоління – ресурсами і нормальним середовищем помешкання. По-третє, потрібне вивчення впливу діяльності людини на глобальні зміни. Екологічна небезпека господарської діяльності виражається в двох видах: аварії інженерно-технічних систем з негативними транскордонними наслідками і кумулятивний ефект негативних екологічних наслідків.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ГІБРИДНОГО ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ

Перш за все, слід зазначити, що зміст поняття "гібридний режим" є ширшим за ті, що використовуються для позначення перехідних режимів, такі як "часткова демократія", "електоральна демократія", "дефектна демократія", "неліберальна демократія", "демократія з прикметниками", "електоральний авторитаризм", "напів-авторитаризм", "обмежена багато-партійна система", "змагальницький авторитаризм" тощо. Осмислення "гібридного політичного режиму" слід розпочати з того, що це "пастка" між недемократичними (традиційні, авторитарні, посттоталітарні) та демократичними інститутами [Шипунов Г. Теоретико-методологічні засади аналізу гібридних політичних режимів: український контекст; с.89].

Гібридний режим – сукупність інститутів, різної міри стійкості, в якій відсутня одна (чи більше) ознак мінімальної демократії, протягом визначеного строку їхнього функціонування. При цьому, будучи "недодемократією", гібридний режим, водночас, не є повноцінним авторитаризмом.

Іншими словами, виходячи з різної природи трансформації (демократія – авторитаризм; авторитаризм – демократія), не можна ігнорувати той факт, що гібридний режим як тип політичного режиму, крім демократичного вектору спрямування, може мати, при дестабілізації демократії, зворотній напрям переходу в бік авторитаризму.

За даними щорічного доповіді неурядової американської організації Freedom House (Дім Свободи) "Свобода у світі 2016" ("Freedom in the World 2016") у світі налічується п'ятдесят дев'ять країн з гібридним політичним режимом, порівняно з попереднім роком на чотири країни менше. Для позначення гібридних політичних режимів дослідники цієї організації використовують термін "частково вільні" ("Partly Free") – це політичні режими в яких існує обмежене дотримання політичних прав та громадянських свобод [Puddington A. Freedom in the world 2016].

В сучасній політичній науці дослідники виокремлюють різні типи гібридних політичних режимів, зокрема німецькі дослідники В. Меркель та А. Круассан називають такий тип як "дефектна демократія", С. Левіцкі та Л. Вей "змагальницький авторитаризм", фінський дослідник М. Вігель виокремлює "електоральну", "обмежену" і "конституційну" демократії, італійський науковець Л. Морліно сформулював іншу типологію – "захищена демократія", "обмежена демократія", "демократія без закону" та "квазі-демократія".

Не дивлячись на різноманітність типів гібридних політичних режимів, їх трансформація має однакові траєкторії та закономірності. Так, С. Левітскі та Л. Вей визначають три можливі вектори трансформації гібридних режимів:

1. Демократизація, або встановлення вільних та справедливих виборів, захист широких громадянських прав та свобод і рівність можливостей для всіх учасників "ігрового поля". Демократизація може прохо-

дити під контролем авторитарних урядів, як в Ганні, Мексиці або Тайвані, чи вона може проходити після того, як такі уряди будуть повалені, як в Хорватії, Перу, Сербії та Словаччині. Хоч і відсторонення авторитарних правителів не є необхідною передумовою демократизації, більшість країн пішли саме таким шляхом.

2. Нестійкий авторитаризм чи випадки, коли один режим трансформується один або більше разів, однак не стає демократичним. В таких режимах авторитарні правила були відсторонені від влади, проте нові правителі не були демократично спрямованими. Вони отримують у спадок викривлення політичного поля, заполітизовані державні інститути, за допомогою яких можуть послабити і/або показати недоліки опонентів. До таких режимів можна віднести Албанію, Білорусь, Гаїті, Кенію та Мадагаскар.

3. Стабільний авторитаризм. В таких випадках, ті хто володіє державною владою або їх наступники були обрані до органів державної влади та залишаються при владі, щонайменше три парламентські каденції після встановлення змагального авторитаризму, з часом такі режими стають більш закритими. До них відносяться Вірменія, Ботсвана, Камерун, Габон [Levitsky S. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War* (Problems of International Politics); с. 352].

За словами італійського дослідника Л. Морліно, гібридні політичні режими протягом свого існування зазнають певної трансформації, за її допомогою, можна краще побачити особливості таких переходів. Отож, якщо є лібералізація, з/або без незначного застосування насилля, – процес надання більш ширших прав та свобод зверху, який ніколи не є достатнім або вичерпним, але такий, що дозволяє контролювати владу суспільством на елітарному та масовому рівнях – то це можна визначити як інституційний гібрид, який схожий на авторитарний режим, але з широкою базою соціальної підтримки, який зберігає впливові групи або лідерів під контролем. Найбільш вірогідною результатом такої трансформації буде "захищена демократія", яка є формою гібридного політичного режиму та може бути стабільним і міцним протягом тривалого часу, чи, навіть, на постійній основі. Для того, щоб мати певну можливість стабілізації, такий гібридний режим повинен мати можливість покладатись не тільки на підтримку інституційних еліт, як політичних, так і соціальних, але й на стримування обмеження на масову участь (тобто здатність правлячої еліти обмежувати або відмовляти від участі), а й на залучення демократичної моделі політичної культури, особливо серед правлячих еліт.

Іншим ймовірним сценарієм трансформації такого гібриду є виникнення розриву в результаті мобілізації мас у суспільстві або військових, або через іноземне втручання. Якщо видається неможливим рухатись у бік встановлення демократії, навіть повільними темпами, у зв'язку з наявністю антидемократичних гравців вето, то більш чи менш стійка ситуація, яка характеризується відсутністю гарантій у відношенні порядку та основних прав, то встановлюється такий різновид гібридного політичного режиму як обмежена демократія [Morlino L. *Are there hybrid regimes? Or are they just an optical illusion?*; с. 286].

Отже, в залежності від класифікації видів гібридного політичного режиму, різні автори визначають відмінні вектори та закономірності трансформації різних видів "гібридів". Враховуючи всі теоретичні та практичні надбання щодо трансформації різних видів гібридного режиму, як окремого типу політичних режимів поряд з демократичними та авторитарними, можна побачити, що гібриди мають чотири вектори та можливості трансформації. Перший – це демократизація, другий – авторитаризація, третій – стабілізація гібридного політичного режиму й останній – трансформація одного видів гібридного режиму в інший. Найбільш значними факторами, які впливають на трансформацію "гібридів" є політичні актори та інституційна напруга. До двох основних факторів можна ще додати рівень ВВП країни та релігійна фракційність.

Я. О. Кляшторний, студ., КНУТШ, Київ
kliashik@gmail.com

ВПЛИВ ВИБОРЧОЇ СИСТЕМИ НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ

Питання формування політичної еліти та застосування тієї чи іншої виборчої системи будь-якої держави щільно взаємопов'язані між собою. З одного боку, одним з суттєвих механізмів формування еліти виступають саме вибори. З іншого – сама правляча еліта, захищаючи власне панівне становище, розробляє та приймає на законодавчому рівні ту чи іншу виборчу систему, яка виступає гарантом правлячого становища еліти у суспільстві.

Можливість громадян у демократичний спосіб впливати на поведінку політичної еліти має кілька важливих політичних наслідків. По-перше, вибори формалізують і фундаментально змінюють характер суспільного впливу на дії влади, хоча, звичайно, громадська думка може впливати на державних діячів задовго до проведення виборів. По-друге, вибори – це засіб урахування настроїв мас, які можна формально й неформально контролювати. По-третє, вибори обмежують вплив широких верств населення на політичні та управлінські процеси, оскільки на певний період дають змогу політичним і державним лідерам правити від імені народу.

З іншого боку, правлячими елітами були вироблено чимало прийомів для забезпечення контролю над виборчим процесом. Зокрема, правлячі еліти намагаються регулювати склад суб'єктів виборчого процесу для того, щоб зменшити вагу тих соціальних груп або ідей, які створюють загрозу. Також правлячі еліти маніпулюють результатами виборів завдяки різним методам виборчої інженерії. Крім того, майже всі правлячі еліти намагаються принаймні частково ізолювати процес формування політики від впливу громадської думки через регулювання зв'язків між рішеннями, пов'язаними з виборами, і складом та організацією роботи урядових структур [Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії. /За заг. ред. д.і.н., проф. А.І. Кудряченка. – К.: НІСД, 2007., с.218].

Ці прийоми дають змогу політичній еліті спрямовувати і контролювати можливі наслідки масової участі громадян у політичному житті. Однак ці дії влади не обов'язково і не завжди призводять до обмеження можливостей громадян впливати на правлячі кола. У кожному суспільстві відбувається гостра боротьба за демократію, з боку народу, і обмеження її – з боку влади. Цей процес нескінченний, діалектичний і виступає вагомим рушієм суспільного прогресу.

Таким чином, ми можемо констатувати, що тим представникам політичної еліти, яких обирає безпосередньо населення, відводиться роль виразників волі народу. Внаслідок цього вибори стають одним з найважливіших інститутів і механізмів легітимації політичної системи та політичного режиму, формування політичної еліти, а участь громадян у виборах органів влади певною мірою зміцнює їх віру в законність і відповідальність влади правлячої еліти. Отже. Вибори стають основним механізмом взаємозв'язку еліти і мас. З одного боку, через вибори здійснюється процес рекрутування еліти, а з іншого – вибори використовуються політичною елітою як елемент самовідтворення та статусної закритості.

Не існує досконалої чи поганої в абсолютному сенсі системи. Мажоритарні вибори відрізняються персоніфікацією, пропорційні ж втрачають у ній, однак, з іншого боку, пропорційні вибори гарантують точніше й ширше представництво різних соціальних груп і прошарків суспільства. Ефективність того чи іншого типу виборчої системи у процесі формування політичної еліти визначає сукупність трьох факторів: типу політичної системи, типу партійної системи та політичної культури даної країни. Виборча система має відповідати політичним пріоритетам, як ставить перед собою політична більшість, або законодавчий орган в цілому. Це означає, що виборча система повинна задати напрям розвитку суспільства, зокрема його політичної складової та забезпечити ті чи інші умови представництва суспільних поглядів у виборних органах [Кочубей Л.О. Виборчі технології: Навч. посіб. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2008., с. 96].

Роль виборчої системи як своєрідного методу переведення голосів виборців у депутатські мандати зумовлює гостроту зіткнення не стільки відмінних позицій фахівців, скільки суперечливих інтересів політиків. Зміни виборчої системи розглядаються під кутом зору зменшення чи збільшення представництва окремих політичних сил у владі за незмінності рівня їх суспільної підтримки.

У демократичному суспільстві єдиним джерелом влади визнається народ, а вибори є легітимним засобом передання влади від нього до правлячої еліти. Якісний склад правлячої еліти, а отже якість самої політики, перебуває у прямій залежності від досконалості виборів. Відтак, виборча система повинна сприяти налагодженню стосунків між владою і громадянським суспільством, забезпечувати обрання до владних органів дійсно політичної еліти, яка відповідає професійним і моральним якостям, працювати в інтересах суспільства, а не окремих приватних інтересах.

Однак вибори не варто ідеалізувати. Навіть найдосконаліше виборче законодавство, найоптимальніша виборча система не забезпечують прихід до влади найпридатніших до цього осіб – людей професійно підготованих, з високими моральними якостями. В сучасній політиці на виборах часто перемагають не найкращі, не найбільш гідні кандидати, а ті, які користуються підтримкою фінансових кіл, владних структур, засобів масової інформації. Тут ключову роль відіграє вже рівень розвитку громадянського суспільства та політичної культури. Виборча система – це лише алгоритм волевиявлення, а кожна демократична нація повинна сама обрати, в чиїх руках буде цей інструмент і як він буде використовуватись.

М. Д. Кляшторний, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ

ПОЛІТИЧНЕ, ЙОГО АТРИБУТИ: ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ЕЛІТА

В сучасній політичній науці мають місце різні підходи до розуміння світу політичного та політики. Умовно їх можна було би звести до двох основних.

Суть першого полягає у тлумаченні політики і політичного як боротьби за владу та встановлення панування одних соціальних спільнот, класів, верств над іншими. М. Вебер визначав політику як прагнення брати участь у владі або здійснювати вплив на її розподіл. Відомий німецький політичний мислитель XX ст. К. Шмідт, аналізуючи природу політики, вважає, що сферу буттєвості політичного складає онтологічний поділ диференційованих людських спільнот на "свій – чужий", "друг – ворог", "наші – ваші". При цьому він зауважує, що поняття "свій – чужий" слід розглядати в екзистенційному смислі, а не як метафоричні символи. Тобто у смислі сукупності людей, котрій протистоїть також сукупність людей. Ворог, таким чином, – це інобуття іншого, що суперечить чи загрожує власному буттю. Такий конфліктологічний підхід має місце і в завойовницькій і в марксистській теоріях.

Іншим підходом є ціннісно-нормативний, згідно з яким сутність політичного складає проблема співвідношення благ – індивідуального, групового і спільного. У його витоків – вчення Аристотеля про людину, як істоту політичну за своєю природою. Бажаним, як вважав Аристотель, є благо однієї людини, але прекраснішим і божественнішим є благо народу і держави. Сучасні представники цього підходу вважають, що політичне має своєю основою і своєю метою всезагальний взаємозв'язок соціальних груп, інститутів, приватних і публічних сфер діяльності людей.

Згадані підходи, як видається, виражають специфіку політики і політичних відносин, котра проявляє себе у єдності інтеграційності і диференційованості. Саме зіткненням і взаємодією цих протилежних підвалин політичне відрізняється від економічного і морального. Особливість діалектики соціальної цілісності і фрагментарності полягає в тому, що інтереси цілого можуть бути виражені лише через інтереси групового та індивідуального. Звідси випливає, що справжня політика має полягати

передусім у врахуванні різних інтересів, понять, ідеалів, узгоджувати їх. Вона полягає таким чином у відверненні насильницьких форм вирішення соціально-політичних конфліктів. В цьому суть вислову "політика – це мистецтво можливого".

Специфіка політичного, як єдності, цілісності і фрагментарності, проявляються в тому, що поряд з політичними інститутами, які диференціюють і впорядковують інтереси і цілі різних соціальних груп, безпосереднім творцем політичного життя є еліта. Вона покликана бути виразником і носієм цілісного в суспільно-політичному житті. Це означає, що політика неможлива без правлячої політичної еліти. Політична еліта, будучи виразником спільної волі народу, виступає цілепокладаючим чинником в політиці. Участь мас у політиці опосередковується і обмежується головним чином правом вибору еліти і лідерів. Тим самим політика проявляє себе як особлива сфера діяльності активної меншості, для якої вона стає покликанням і професією. Наявність в суспільстві правлячої політичної еліти має для політики принципове значення. Існування в суспільстві політичних інститутів, включаючи державні, є умовою обов'язковою, однак недостатньою для функціонування та розвитку політичної системи. Необхідна ще персоналізована спільна воля, виразником якої є еліта.

Довготривала криза, яку ніяк не може подолати сучасне українське суспільство, засвідчує, що сьогодні, як і в минулому, в українському політикумі відчувається брак спільної волі. Як і в часи Івана Мазепи, актуальними залишаються висловлені ним у думі слова застороги: "През незгоду всі пропали – самі себе зводили".

***В. В. Кобильник, доц., К-ПНУ імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський
Kobulnyk@ukr.net***

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СУБНАЦІОНАЛЬНОГО ПОРІВНЯЛЬНОГО АНАЛІЗУ

Запровадження субнаціонального порівняльного аналізу дослідження політичних явищ та процесів можна датувати 90-ми роками ХХ століття. Саме в цей час значна кількість західних компаративістів, перебуваючи у пошуках нової методологічної настанови, яка б допомогла уникнути хибних висновків щодо різних політичних процесів, а насамперед демократичних процедур, інститутів, поведінки тощо, звернули увагу саме на субнаціональний аспект вище згаданих політичних явищ та процесів. Так, прикладом, Р. Снайдер у роботі "Зменшення масштабу: субнаціональний компаративний метод" (2001) стверджував, що систематичний аналіз невеликої кількості територіально визначених субнаціональних випадків (міста, штати, провінції, регіони і т.д.) надав потужний інструментарій для більш вичерпної ідентифікації загальнонаціональних (державних) тенденцій, з одного боку, а з іншого, – для уникнення методологічних пасток.

Сьогодні інтерес серед науковців-політологів до субнаціонального компаративного методу не лише не вщухає, а й має позитивну тенденцію до зростання. Вважаємо необхідним розкрити змістовну особливість субнаціонального методу у порівняльній політології, а також фундаментальні засади і специфіку наукових розвідок на основі аналізованої методології.

В останньому десятилітті минулого століття вчені починають звертати увагу на значення субнаціональних політичних одиниць при здійсненні аналізу демократичних явищ та процесів державного масштабу. В цей час переважна більшість субнаціональних розвідок виходила з єдиного припущення: основні результати інтересу, враховуючи демократію, управління, економічні реформи тощо є територіально нерівномірними феноменами, що мають значний вплив на субнаціональний рівень. Відповідно, створення обґрунтованих каузальних висновків, побудова чітких теорій щодо цих просторово нерівномірних феноменів вимагає концентрації саме на субнаціональному рівні.

Одна з ключових ліній досліджень субнаціонального аналізу концентрувалася на вивченні напруги між спробами консолідувати демократію на державному рівні та спротивом недемократичних політичних практик локального рівня. Так, Г. О'Доннелл акцентував увагу на так званих "коричневих територіях" – зонах, що знаходяться в структурі формальних демократій, однак, яким не вистачає декількох базових демократичних умов: 1) дієвої державної бюрократії; 2) верховенства закону, що спроможне допомогти подолати корупцію та клієнтелізм [Kalyvas S. *Logic of Violence in Civil War*. – New York, NY: Cambridge University Press, – 2006. – P. 139].

Інші дослідники, як приміром Дж. Фокс (досліджував діяльність авторитарних анклавів на прикладі Мексики), звертали увагу на існування відпрацьованих систем – субнаціональних авторитарних режимів, які уповільнюють демократизацію на загальнонаціональному рівні. Г. Снайдер, поглиблюючи розвідки авторитарних локальних одиниць, звернув увагу на значення для посилення останніх підтримки державних управлінців, тісних зв'язків з державно-політичною елітою та стилю їх діяльності [Snyder R., "Scaling Down: Subnational Comparative Method"// *Studies in Comparative International Development*, Vol. 36, 2001. – P. 100]. Аналіз субнаціональних авторитарних режимів допоміг з'ясувати причини уповільненого розгортання демократизації та різномірності територіального прогресу демократичних процесів.

Робота професора Гарвардського університету Р. Патнема "Щоб демократія спрацювала: громадянські традиції у сучасній Італії" (1993) підняла питання стосовно гострої розбіжності у здійсненні субнаціонального управління. Аналізуючи управлінську діяльність дюжини політичних територій між північчю і півднем країни, американський політолог фундаментально дослідив мережу горизонтальних взаємозв'язків і вивів пряму залежність між чисельністю громадських установ та якістю розвитку регіону. Рівень громадянської активності на півночі Італії значно вищий за той, що існує на півдні держави. Намагаючись віднайти головні умови створення ефективних, сильних та відповідальних інститутів

представницької влади, вчений дійшов висновку про те, що соціально-політична активність вище в тих регіонах, де спільнота має більш тривалий історичний досвід залучення до суспільної солідарності та суспільної дії. [Putnam R. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. – Princeton, NJ: Princeton University Press, – 1993. – P.150].

Політична децентралізація та неолібералізм в економіці стали наприкінці XX століття одними з найбільш досліджуваних предметів у компаративній політології. Численні дослідження ставили собі за мету пояснити просторову нерівномірність імплементації цих політичних реформ для подальшого демократичного прогресу. Деякі дослідники вбачали у взаємодії національних та субнаціональних політичних акторів ключ до успіху при коригуванні домінування економічних теорій децентралізації, та доходили висновку про те, що крос-національні варіації зразків фіскальної децентралізації були оформлені під впливом та залежали від рівня політичної партійної централізації серед національних на субнаціональних систем управління. Вивчаючи міжурядові фіскальні відносини в контексті децентралізації на досвіді декількох десятків країн, вчені резюмували, що нові субнаціональні політики можуть кинути виклик національній економічній політиці і, таким чином, поставити під удар національну макроекономічну стабільність. Субнаціональний підхід довів, що наслідки децентралізації в значній мірі залежать від природи відносин неформальних інститутів на місцевому рівні.

Наукові дослідження з федералізму також не оминували фокусування на субнаціональних одиницях. К. Реммер та Е. Віббелз, аналізуючи узгодження економіки та політики, знайшли причинно-наслідкові зв'язки між субнаціональною фіскальною політикою та державною макроекономічною стабілізацією. Е. Гібсон та Е. Кальво виявили, що завищена електоральна презентація субнаціональних політичних одиниць у федеральній системі Аргентини була поясненням соціальних стратегій представників виконавчої влади на державному рівні для отримання підтримки при запровадженні економічних реформ.

Як ми бачимо, методологія субнаціонального підходу дозволяє науковцям проаналізувати ті демократичні явища і процеси, які раніше були недосяжними як предмет саме через брак відповідного методу. Однак, ще багато питань лишаються відкритими. І перше з них стосується подальшої г'єнези субнаціонального порівняльного методу, сфери його предметної імплементації, екстраполяції висновків, зроблених на основі дослідження локальних одиниць однієї держави на міста та общини, а також специфіки поєднання якісного ситуаційного аналізу та кількісних даних.

Я. А. Корнієнко, студ., КНУТШ, Київ

ТРЕТЯ ХВИЛЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ЗА С. ХАНТІНГТОНОМ

Повсюдне поширення демократії у світі, поза сумнівом, є найважливішим політичним феноменом останніх десятиліть XX століття. Процес переходу від тоталітарних та авторитарних режимів до демок-

ратії називають демократизацією. Це доволі складний та нерівномірний процес, який потребує детального аналізу. Криза легітимності авторитарних і тоталітарних систем, зміна політичного курсу ведучих світових політичних сил, безпрецедентний ріст світової економіки та ряд інших факторів запустили процес демократизації та дали поштовх до розширення цього процесу. Провідні політологи світу виокремлюють різні періоди та етапи демократизації. Найпопулярнішою стала "теорія хвиль демократизації" Самюеля Хантінгтона.

Хантінгтон у своїй книзі "Третя хвиля демократизації" намагається пояснити чому та яким чином виникла хвиля демократизації 1974–1990pp, та які її найближчі наслідки. Книга була написана у 1989–1990 рр., коли ті явища, котрі розглядав автор ще тільки розгорталися. Проте не дивлячись лише на попередню спробу автора дати оцінку цим явищам, книга досить влучно описує процес демократизації ХХ століття. С. Хантінгтон вводить поняття "хвиля демократизації", під якою розуміє групу "переходів від недемократичних режимів до демократичних, що відбуваються в певний період часу, кількість яких значно перевищує кількість переходів в протилежному напрямку в даний період" – [Сэмюэл Хантингтон. Третья волна. Демократизация в конце XX века. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf

Американський політолог прийшов до висновку, що в сьогодні можна виокремити три хвилі демократизації. Кожна хвиля характеризується тим, що залучає декілька країн, і після кожної хвилі відбувалось повернення до недемократичного правління. "За кожною з перших двох хвиль демократизації слідував відкат, під час якого деякі, хоча і не всі, країни, які здійснили перехід до демократії, поверталися до недемократичного правління." – [Сэмюэл Хантингтон. Третья волна. Демократизация в конце XX века. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf

С. Хантінгтон виділив наступні дати хвиль демократизації та відкатів: перша хвиля демократизації 1828 – 1926 рр. ; перший відкат 1922 – 1942 рр. ; друга, коротка хвиля демократизації 1943 – 1962 рр. ; другий відкат 1958 – 1975 рр. ; третя хвиля демократизації починається з 1974 р і продовжується до сьогодні. Третя хвиля демократизації почалася в 1974 році після падіння португальської диктатури. Протягом п'ятнадцяти років демократичні режими прийшли на зміну авторитарним майже в тридцяти країнах Європи, Азії та Латинської Америки. У деяких країнах сталася суттєва лібералізація авторитарних режимів. У других – рухи, що виступають за демократію, знайшли силу і легальність. Спочатку цей демократичний прилив проявив себе в Південній Європі. Через три місяці після португальського перевороту впав військовий режим в Греції, потім в Іспанії. В кінці 1980-х рр. демократична хвиля захопила комуністичний світ.

Хантінгтон говорив, що причиною третьої хвилі демократизації стали внутрішні процеси, які носили внутрішній характер. Відтак він виокремив

три типи цих процесів: "трансформація", "заміна", "заміщення", після чого слідує консолідація нового режиму.

Найскладнішою за структурою моделлю переходу до демократії є процес "трансформації". Він складається з п'яти основних фаз, чотири з яких проходять ще при авторитарному режимі: 1) поява реформаторів; 2) прихід реформаторів до влади; 3) суперечлива лібералізація; 4) консенсус з консерваторами; 5) кооптація опозиції. Друга модель демократизації країн "третьої хвилі" С.Хантінгтона модель "заміни" – включає в себе три певні стадії: боротьбу за падіння режиму; падіння режиму; боротьба після падіння режиму. Третя модель демократизації країн "третьої хвилі" С. Хантінгтона – модель "перестановки" – являє собою процес, який займає проміжне положення між "трансформацією" і "заміною". При "перестановці" процес демократизації політичного режиму є результатом поєднання дій владної еліти і опозиції. Хантінгтон порівнює третю хвилю демократизації з військовою компанією, де "демократичні сили визволяють одну країну за іншою". Проте є ризик "просунутися занадто далеко вперед", ставши мішенню для нападів і контратак. На думку С. Хантінгтона, третя хвиля демократизації досягла саме такої фази.

Хантінгтон робить висновок про початок "відкату третьої хвилі демократизації". "До 1990 р принаймні дві з демократій третьої хвилі повернулися до авторитарного правління. Проблеми зміцнення демократичного ладу можуть привести до подальших змін такого роду в країнах, де мало умов для збереження демократії." – [Сэмюэл Хантингтон. Третья волна. Демократизация в конце XX века. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf

Хантінгтон також спрогнозував фактори, котрі могли б викликати "третій відкат". "Перехід до авторитаризму будь-якої демократичної або демократизується великої держави може привести в дію ефект" снігової кулі "і викликати такі ж процеси в інших країнах" – [Сэмюэл Хантингтон. Третья волна. Демократизация в конце XX века. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.archipelag.ru/download/book/text_pdf/hantington_wave.pdf До головних причин також можна виокремити, що по-перше, переходи від демократії до авторитаризму майже завжди здійснювались тими, хто був при владі, або близький до влади у демократичній системі, а по-друге, демократичні системи змінювались історично новими формами авторитарного правління. Ці фактори можуть в подальшому також вплинути на зміну демократичного правління.

Р. М. Коршук, канд. політ. наук, КНУТШ, kuiv.dekalog@ukr.net

ОЗНАКИ ЕТНІЧНОЇ (НАЦІОНАЛЬНОЇ) МЕНШИНИ

У сучасній міжнародній практиці та науці не існує єдиного визначення поняття "національна (етнічна) меншина", точаться суперечки щодо критеріїв виокремлення етнічних меншин. Не зважаючи на дану невизначеність, проблема етнічних меншин є однією з центральних в етнополітиці.

Належність до етнічної (національної) меншини тієї чи іншої етнічної спільноти або її частини, що проживає на території держави, визначають за цілим рядом критеріїв, які, зважаючи на багатоманітність прикладів етнічних меншин у світі, мають відносний характер.

Саме слово "меншина" вказує на кількісний критерій, співвідношення "більшість-меншість". Логічно чисельність представників етнічних меншин має поступатися більшості населення у певній державі. Однак, у сучасному світі існують не поодинокі випадки, коли окрема етнічна група, представники якої проживають у межах держави, складає більшість, однак перебуває в становищі непанівної етнічної спільноти.

Таким чином, етнічна (національна) меншина – це, насамперед, не-домінуюча етнічна група, що за своїм статусом поступається домінуючій спільноті. На думку багатьох дослідників, становище етнічних меншин характеризується нерівноправністю, дискримінацією, занедбаним станом тощо. Німецький дослідник Ф. Гекман характеризує етнічні меншини як "занедбані, пригноблені, дискриміновані й відзначені певним тавром етнічні групи". [Друк за: Євтух В.Б., Трощинський В.П., Галушко К.Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття. Навч. пос. – К.: Вид. УАННП "Фенікс", 2003. – с. 85.] Одним з центральних напрямків етнополітики у демократичних країнах є забезпечення прав представників етнічних (національних) меншин. Варто зазначити, що навіть в умовах демократії меншість завжди буде програвати більшості, відповідно – більшість завжди буде домінувати. Основна проблема полягає у досягненні оптимального балансу співвідношення "більшість – етнічні меншин", створення таких правил гри, за яких домінування більшості не заперечувало б права етнічних меншин на власну етнічну ідентичність та розвиток культури.

Важливою умовою існування етнічної (національної) меншини є наявність культурних особливостей, що відрізняють її від більшості. Саме завдяки особливим культурним характеристикам формується усвідомлення меншиною себе як цілісної одиниці та ідентифікація її представників. Буття етнічної меншини, в першу чергу, залежить саме від рівня свідомості та прагнення до збереження власної культури. На основі ідентифікації, прагнення до збереження власної самобутності етнічні меншини формують вимоги та визначають шляхи їх досягнення.

Ще однією характеристикою національних меншин є наявність історичної батьківщини, що знаходиться за межами держави проживання представників певної етнічної меншини. Ця ознака, на думку багатьох дослідників, відрізняє етнічні меншини від корінних народів.

Важливим критерієм, що вказує на належність представників тієї чи іншої спільноти до етнічної (національної) меншини, є офіційне визнання державою. Деякі країни (Андорра, Греція, Нідерланди, Сан-Марино, Франція, Туреччина) взагалі не визнають наявності етнічних меншин на власній території. Існування етнічних меншин в межах власних територій заперечують деякі країни Латинської Америки та більшість держав Африки. Аргументом на користь подібної позиції виступає специфічний характер процесів націотворення у цих країнах. В окремих державах на

законодавчому рівні закріплений статус лише деяких етнічних груп як національних меншин.

На думку багатьох дослідників, одним із критеріїв визнання належності до етнічної (національної) меншини в конкретній державі є наявність у її представників громадянства цієї держави. Зокрема, О. В. Антонюк відзначає, що "представники національних (етнічних) меншин мають бути громадянами держави, в якій проживають". [Антонюк О.В. Основи етнополітики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2005. – с. 221.] Подібний підхід надзвичайно розповсюджений у національному законодавстві. Однак даний критерій піддається критиці рядом дослідників як такий, що дискримінує мігрантів. На думку українського дослідника В.В. Мицка, використання у визначенні національних меншин терміну "юрисдикція країни" цілком здатне розв'язати подібну дилему: "Національна меншина – це група осіб іншого етнонаціонального походження і чисельно менша, ніж титульна нація країни, це така група, що проживає на законних підставах під юрисдикцією цієї країни, є недомінуючою, відрізняється від решти населення комплексом об'єктивних ознак, а саме культурою, релігією та мовою, а особи, які до неї належать, виявляють почуття національного самоусвідомлення і виражають прагнення до самоідентифікації як представники такої групи". [Мицка В.В. Права національних меншин у міжнародному праві. – К.: ВПЦ "Київський університет", 2004. – с. 50.] Таким чином, представники етнічних меншин, що мають ряд ознак, які відрізняють їх від більшості населення, не обов'язково мають бути громадянами держави. Перебування на законних підставах на території держави автоматично прирівнює їх до етнічних меншин, адже вони підпадають під юрисдикцію цієї держави.

Як уже зазначалося, у сучасному міжнародному праві та науковій літературі не існує загального, чіткого визначення меншини. Серед найбільш розповсюджених версій, що використовуються як дорадчі у деяких міжнародно-правових документах, класичною вважається дефініція запропонована в 70-их роках Ф. Капоторті: "Меншиною є група, яка у кількісному плані поступається останній частині населення держави і яка не є домінуючою, а її члени, будучи громадянами цієї держави, мають етнічні, релігійні та інші характеристики, відмінні від іншої (останньої) частини населення і виявляють, навіть якщо і опосередковано, почуття солідарності, спрямоване на збереження їхньої культури, традицій, релігії чи мови". [Друк за: Етнічні меншини Східної та Центральної Європи: компаративний аналіз становища та перспектив розвитку / Республіканська Асоціація Українознавців (РАУ); Австрійський ін-т Східної та Південно-Східної Європи / В. Євтух (ред.). – К.: Інтел, 1994. – с. 16.] У подальших дослідженнях зарубіжний вчений відмовився від обов'язковості громадянства як ознаки представників меншин.

Серед вітчизняних та зарубіжних науковців точаться суперечки щодо співвідношення етнічних та національних меншин. Доволі розповсюдженим є підхід їх розмежування за рівнем політизації та участі у політичному житті. В.О. Антонюк вказує на високий рівень участі у політиці

саме національних меншин, адже вони перебувають на третій стадії етнічного ренесансу – стадії політизації. Натомість етнічні меншини виявляють лишень колективну волю до виживання та прагнення до рівності з більшістю населення. [Див: Антонюк О.В. Основи етнополітики: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К.: МАУП, 2005. – с. 221.]

В. Г. Корюненко, студ., КНУТШ, Київ
xskrizalier@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ОБ'ЄДНАННЯ ЄВРОПИ

Ідея об'єднаної Європи бере свій початок ще з часів римської імперії. Для забезпечення єдності своєї держави імператор Костянтин впровадив християнство. За словами В. В. Болотова релігійна політика імператора Костянтина, направлена на християнізацію Римської імперії, ґрунтувалася саме на бажанні забезпечити єдність його держави. [В. В. Болотов "Лекции по истории Древней Церкви", Том III, Отдел первый. 1. Религиозная политика Константина Великого и его сыновей? Взято з сайту: (http://azbyka.ru/otechnik/Vasilij_Bolotov/leksii-po-istorii-drevnej-tserkvi/23)] На момент імператорства Костянтина Римська Імперія фактично і була об'єднанням усієї цивілізованої Європи.

Пізніше ідея об'єднання Європи мала своє відображення у політиці Святого Престолу. Під ідеєю визволення Святої Землі від "невірних", для надання до неї доступу католицьким країнам Римська курія не раз об'єднувала війська та людей з усієї Європи для хрестових походів та протидії іншим загрозам державам Європейського континенту.

Паралельно з намаганнями Святого Престолу об'єднати Європу, існували ідеї відродження самої Римської Імперії. Найяскравіше ці ідеї були втілені в Священній Римській Імперії. Ця держава претендувала не тільки на право називатись спадкоємицею Риму, а і на верховенство у духовній сфері (наприклад право призначати єпископів). Ці прагнення набули свого найбільшого прояву під час боротьби за інвеституру.

Прихильники християнсько-демократичної ідеології вважають початком зародження їхніх поглядів та ідей саме період середньовіччя. Однак більшість дослідників відносять появу християнсько-демократичної ідеології до кінця 19 – початку 20 ст. [Гримська М.І. "ЕЛЕКТОРАЛЬНІ ПРЕФЕРЕНЦІІ КРАЙНІХ ПРАВИХ ПАРТІЙ В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ" ст. 32-43] Саме представники християнсько-демократичної ідеології на сьогоднішній день мають найбільшу фракцію в європейському парламенті та є найзапеклішими захисниками ідеї об'єднаної Європи.

Поряд з Християнсько-демократичною ідеологією, ідею об'єднаної Європи також підтримували і націоналісти. Яскравим прикладом цього був Джузеппе Мадзіні. Багато італійців вважають Мадзіні батьком їхньої нації, що боровся за її незалежність від гніту інших держав. Однак відданість власній нації не була перешкодою, а можливо навіть спонукала до відданості ідеї Єдиної Європи. [М. М. Варварцев "Джузеппе Мадзіні,

мадзiнiзм i Украiна.", Провiсник об'єднаної Європи]. Свiдченням цього може бути те, що на базi створеної Мадзiнi органiзацiї "Молода Iталiя" виникла органiзацiя "Молода Європа".

iншими прихильниками iдеї об'єднання Європи були Фашисти та Нацисти. Одним зi своїх головних завдань фашисти бачили саме вiдження Римської Iмперiї. [Бенiто Муссолiнi "Доктрина фашизму"].

Нацизм стверджував, що об'єднання Європи є необхідним для її виживання через загрозу з iнших континентiв, перш за все з Америки. Єдиним шляхом об'єднати Європу нацисти вважали саме вiйськове захоплення усiєї її територiї однією державою. Кандидатами на роль загарбника вони бачили Британiю, Iталiю та Нiмеччину. Саме Нiмеччина, на думку нацистiв, була уособленням духу, та усiх найкращих рис притаманних Європи. [Adolf Hitler "Zweites Buch"]

Консерватор Вiнстон Черчилль також був прихильником iдеї об'єднаної Європи. 19 вересня 1946 року Черчилль у Цюриху пiдтримав iдею створення "Ради Європи".

Досить вiдомим та яскравим представником iдеї об'єднаної Європи є Пан'європейський Союз, заснований Рiхардом Нiколаусом Куденхофе-Калергi. В основi робiт засновника та iдеалах самого об'єднання лежить саме iдеологiя пан'європеїзму, головною iдеєю якої i є об'єднана Європа. Головною проблемою Європи Р. Куденхове-Калергi вважав її полiтичну та економiчну роздробленiсть. Головними загрозами для континенту були нова вiйна та конкуренцiя з боку неєвропейських держав. Шлях подолання цих проблем i загроз теоретик бачив в об'єднаннi держав. [А. О. Корочанська ПАН'ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОЕКТ Р. КУДЕНХОВЕ-КАЛЕРГІ У 1920–1930-ті рр.: АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ]

На основi досвiду взятого з усiх наведених прикладiв пiдтримки iдеї об'єднаної Європи у рiзних краiнах та iдеологiях ми можемо стверджувати, що у перспективi дана робота може стати iнструментом об'єднання i спрямування багатьох сучасних iдеологiй та партiй Європи для подолання рiзноманiтних криз, з якими стикаються Європейський континент та Євросоюз. Також iдея наявностi прагнень об'єднати Європу у рiзних iдеологiях може бути використана для посилення iдеологiчних позицiй Пан'європейської iдеологiї.

Д. В. Косенко, канд. полiт. наук, КНУТШ, Киiв
kosenko.dv@gmail.com

ДЕМОКРАТІЯ ТА ПОСТНАЦІОНАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО

Форма полiтичної органiзацiї суспiльства та полiтичного устрою держави, за якою єдиним легiтимним джерелом влади є воля народу прийнято називати демократiєю, однак сучасну демократiю можна розглядати як полiтичну форму, яка увiбрала в себе, пристосовує i розвиває численнi iсторiї свободи, емансипацiї й самостійностi. Не зважаючи на те, що термiн "демократiя" повсюдно iдентифiкується з iдеєю полiтично-

го блага, і всі майже без винятку режими проголошують себе демократичними, саме визначення демократії залишається проблематичним. Можна стверджувати, що немає в політичному лексиконі слова, чие практичне визначення мало-б стільки варіацій.

Демократичне самовизначення може мати місце лише в тому випадку, якщо народ держави перетворюється на націю громадян, які самостійно розпоряджаються своїми долями. Проте ж політична мобілізація "підданих" вимагає і культурної інтеграції населення, спершу нашвидку зібраного. Саме цю вимогу і виконує ідея нації, за допомогою якої піддані держави виходячи за рамки спадкової лояльності по відношенню до села і сім'ї, до місцевості і династії – утворюють нову форму колективної ідентичності. Культурні символи "народу", який, як передбачається має загальні походження, мову та історію свого унікального характеру, в будь-якому випадку породжують таку уявну єдність що сприяє усвідомленню мешканцями однієї і тієї ж державної території, яка досі залишалася абстрактною. Тільки символічна побудова "народу" перетворює ту чи іншу державу у державу національну.

В сучасних політичних реаліях розуміння демократії розвивається не тільки в межах суверенної держави, хоча наявність суверенітету та непідконтрольності будь-якій зовнішній владі породжує спільні інститути та формує нову націю на основі культури етносів, що входять до її складу. Політична нація на постаціональному рівні переростає етнічні відмінності, національна приналежність у цьому контексті сприймається як особистий вибір індивіда. У Європі в післявоєнний період політики всіх мастей при побудові соціальної держави керувалися динамічним розумінням демократичного процесу. Успіхом соціал-демократичного проекту підживлювалася і концепція такого загального суспільства, яке – за згодою своїх громадян, об'єднаних на демократичних засадах, – вчинятиме усвідомлений вплив саме на себе[Хабермас Ю. Политические работы / Ю.Хабермас [пер.с нем. Б.Скуратова]. – М.: Праксин, 2005, с. 274].

Навіть якщо деякі сучасні держави і нагадують сьогодні давні імперії (Китай), міста-держави (Сінгапур), теократії (Іран) або племінні організації (Кенія) або ж якщо в них проявляються риси сімейних кланів (Сальвадор) або мультинаціональних концернів (Японія), то члени Організації Об'єднаних Націй все одно утворюють об'єднання національних держав. Цей тип держави, що виник в результаті Французької і Американської революцій, поширився по всьому світу. Не всі національні держави були або є демократичними, тобто не всі вони мають конституцію, засновану на принципах асоціації вільних і рівних громадян, які здійснюють самоврядування. Але всюди, де виникли демократії західного зразка, вони прийняли форму національної держави. Очевидно, національна держава відповідає важливим передумовам для успіху демократичного самоврядування суспільства, яке формується в його межах.

Як би то не було, масова демократія, властива державі "загального добробуту" західного типу, знаходиться на завершальній фазі свого розвитку, розпочатого двісті років тому разом із народженою в резуль-

таті революції національною державою. Держава-нація і народне господарство в національних кордонах, утворили таке історичне поєднання, при якому демократичний процес зміг прийняти більш-менш переконливу інституційну форму. Також і ідея про те, що демократично влаштоване суспільство може за допомогою однієї із своїх частин чинити на себе рефлексивний вплив як на ціле, досі здійснилася тільки в рамках національної держави. Доцільність згаданого поєднання опинилася сьогодні під сумнівом завдяки процесу, що привернув широку увагу, та отримав назву "глобалізація" [Хабермас Ю. Политические работы / Ю.Хабермас [пер.с нем. Б.Скуратова]. – М.: Праксин, 2005, с. 276]. Така ситуація носить парадоксальний характер. Тенденції, що прокладають шлях до постнаціонального суспільства, ми сприймаємо виключно як політичний виклик, оскільки все ще описуємо їх з звичної точки зору національної держави. Як тільки усвідомлюється ця обставина, підривається довіра демократії до самої себе.

Ідея про те, що суспільство може впливати саме на себе демократично, досі достовірним чином здійснювалася тільки в національних рамках, постнаціональна констеляція викликає в нас стриману тривожність освіченої розгубленості.

Неоліберальна політика, що "розвивається" сама по собі, могла б полягати в знаходженні відповідних для демократичного процесу форм поза рамками національної держави, адже й традиційні суспільства, що мають конституції національних держав, піддаються об'єктивним змінам у напрямку денаціоналізації, "відкритості" для вже підготовленого економікою світового співтовариства.

Ю.Габермас зазначає, що діагноз соціальних конфліктів перетворюється в список відповідних їм політичних викликів лише завдяки тому, що егалітарній інтуїції раціональне право поєднуються з ще однією умовою – з припущенням про те, що громадяни, об'єднавшись в демократичній спільноті, здатні формувати своє соціальне середовище і зможуть розвинути у себе здатність до дії, необхідну для втручання в конфлікти. Юридичному поняттю "самозаконodawства" треба надати політичний вимір, розширивши його до поняття суспільства, що впливає на себе демократичними методами. Тільки тоді з існуючих конституцій можна буде вивести реформістський проект здійснення "справедливого" або "благоустроєного" суспільства [Хабермас Ю. Политические работы / Ю.Хабермас [пер.с нем. Б.Скуратова]. – М.: Праксин, 2005, с. 270].

Децентралізація надання послуг повинна супроводжуватись більшим місцевим демократичним контролем, "уповноваженням" і підвищенням участі громадян. Сфера постнаціонального передбачає підвищення демократичних або політичних можливостей людей, а не просто поліпшення ефективності й результативності постачання благ і послуг. Це означає поширення демократичного контролю на менеджеріальні утворення – консультантів і контори, що розквітли у політиці відкритості ринкового характеру, крізь посилювальні й реформаційні конституційні утворення, а також посилення відповідальності й оцінювання "знизу вгору". Сьогодні

багато хто навчається мистецтву "робити свій бізнес", і дуже мало отримують знання про організацію демократії [Бюлер К. Теорії мови. Репрезентативна функція мови / Пер. з нім. – М.: Прогрес, 1993. С. 518].

В політичній сфері трансформаційні процеси здійснюються в напрямках формування системи влади на правовій основі; забезпечення законодавчого, конституційного розвитку країни; удосконалення системи виборів; створення інституту парламентаризму; реформування судової системи; формування інституту місцевого самоврядування; створення партійної системи і розвитку політичного плюралізму; функціонування незалежних засобів масової інформації; формування нової політичної еліти тощо. Ці трансформації відображають модернізаційну політичну стратегію суспільства – рух до демократії. Незважаючи на багатоаспектність процесів демократичних трансформацій, їх слід розглядати як ланки єдиного глобального процесу демократизації, оскільки вони об'єднуються як спроби переходу від недемократичних форм правління до демократичних, так і деякими загальними факторами. Демократичні перетворення є, по суті, процесом руху до відкритого суспільства з властивим йому плюралізмом у політиці, економіці, культурі, розвиненими структурами громадянського суспільства і правової держави.

Відповідно серед тенденцій сучасних демократичних суспільств чи не найвагомішою є посилення ролі свідомої освіченої громадськості, яка виробляє цілі та ідеали соціально-політичного життя, бере активну участь у політичному процесі, який є "живим духом" демократії, гарантом її забезпечення. А сама демократія існує тільки до тих пір, поки "критична громадськість" залишається здатною ефективно виробляти політичну ініціативу, здійснювати контроль за діяльністю бюрократії.

В. Ю. Кравченко, викладач, ДЗ "ДМА МОЗ України",

Дніпропетровськ

Politologdma@gmail.com

ПРИВАТИЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО НАСИЛЛЯ В УМОВАХ РУЙНУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОНОПОЛІЇ НА ЗАСТУВАННЯ ПРИМУСУ

Поява нових чинників і механізмів, які визначають специфіку застосування сучасного політичного насилля, актуалізувала потребу в переосмисленні ролі держави в процесі реалізації легітимного примусу. Одним із головних аспектів, який часто ігнорують сучасні дослідники, є реальне послаблення державної монополії на легітимне застосування примусу. Ускладнення сучасних військово-політичних конфліктів, поява нових методів, технологій та форм боротьби вимагає від державних і недержавних суб'єктів насилля залучення професійних, висококваліфікованих приватних суб'єктів реалізації сили. В умовах все більшої невідзначеності і політичного ризику приватні суб'єкти насилля здатні динамічно і гнучко реагувати на наві форми загроз і збройної боротьби. Руйнування державної монополії на легітимне застосування примусу, стає

причиною розширення недержавних суб'єктів насилля і посилення нестабільності у різних регіонах світу. Під політичним насиллям ми розуміємо широкий спектр фізичного, психологічного, духовного, політичного, економічного та інформаційного примусу.

На сучасному етапі політичного розвитку, головними суб'єктами приватизації та інтернаціоналізації політичного насилля, примусу і конфліктів, беззаперечно, є приватні військові компанії (ПВК). Аналітики з Міжнародного інституту миру визначають приватні військові і охоронні компанії як будь-яку компанію, яка на комерційній основі пропонує послуги пов'язані із забезпеченням, підготовкою, координацією, управлінням і реформуванням інститутів безпеки [Михайленко А. Частные военные и охранные компании в России: быть или не быть? / А. Михайленко // Обозреватель. – 2013. – № 5. – С. 90.]. Елке Крахманн помітив, що з 70-х років XX століття у національній державі з'являються конкуренти, які здатні зруйнувати її монополію на законне застосування фізичного примусу. Такими новими гравцями стали приватні військові та охоронні компанії, які розширили свій вплив далеко за межі держави-походження (транснаціональний рівень). За його даними, у Великобританії, США, Польщі і Туреччині представними приватної охоронних компаній мають вдвічі більший персонал ніж представники державної поліції [Krahmann E. Private Security Companies and the State Monopoly on Violence: A Case of Norm Change? / E. Krahmann // [Electronic resource]. – Access mode: http://edoc.vifapol.de/opus/volltexte/2011/2729/pdf/prif88_01.pdf]. Важливим є той факт, що в цих державах (окрім Великобританії) співробітники приватних військових і охоронних компаній мають право на носіння і використання вогнепальної зброї, що значно послаблює державну монополію у цій сфері. Невирішеним залишається питання відповідальності ПВК за здійснення злочинів. Співробітники ПВК не є суб'єктами міжнародного права, а отже на них не поширюється дія Женевських конвенцій, вони не можуть мати статус військовополоненого, але одночасно і уникають відповідальності за військові злочини. Фахівець з міжнародного права Л. Кемерон вказує, що відповідно до Женевських конвенцій найманцем ПВК є особа, яка:

- спеціально завербована для участі у збройному конфлікті;
- мотивована бажанням винагороди, розмір якої перевищує матеріальне заохочення членів офіційних збройних сил учасників конфлікту;
- не є членом збройних сил жодної із сторін конфлікту;
- не є офіційно-делегованим представником збройних сил третьої держави;

- не має статусу комбатанта або військовополоненого [Cameron L. Private military companies: their status under international humanitarian law and its impact on their regulation / L. Cameron // International Review of the Red Cross. – 2006. – Vol. 88. – № 863. – p. 578].

Формування нових недержавних суб'єктів політичного насилля з одного боку послаблює роль держави (розширюючи коло суб'єктів, які вдаються до використання політичного насилля), а з іншого – дозволяє

державам кардинально знизити політичні ризики, шляхом опосередкованого, а не прямого втручання в деякі конфлікти. Однак, передача частини державних функцій безпеки у приватну сферу підриває принципи сучасного демократичного урядування, бо для державних інститутів значно знижується необхідність пошуку суспільної підтримки, що виключає значну частину громадян з процесу прийняття політичних рішень, а уряд перетворюється на інститут постійного переведення фінансів із суспільної сфери у приватну. Проте, необхідно усвідомлювати, що приватні компанії, які надаються послуги безпеки можуть гарантувати лише короткострокову стабільність у певному регіоні, але не здатні вирішити за державу глибокі економічні, політичні і соціальні причини конфлікту.

У сучасному світі суб'єктів недержавного насилля можна об'єднати в кілька груп:

1) приватні фірми або організації (недержавний сектор безпеки), які надають послуги безпеки, захисту та охорони;

2) організовані злочинні угруповання (піратство, торгівля людьми, зброєю та наркотиками), для яких насилля стає засобом отримання прибутку;

3) терористичні організації, які вдаються до використання насилля для досягнення політико-ідеологічних чи релігійно-ідеологічних цілей;

4) повстанці та інші воєнізовані формування, які використовують насилля для досягнення власних політичних цілей (в процесі боротьби за владу);

5) протестні групи (наприклад, антиглобалісти) або окремі індивіди, які за допомогою антисистемного політичного насилля заявляють про себе або популяризують власні ідеї, цінності та переконання.

Занепад і слабкість державних інститутів на певній території перетворюються на основний генератор розповсюдження недержавного насилля, соціально-політичної нестабільності, конфліктів низької інтенсивності, виробництва і розповсюдження наркотиків, розростання і транснаціоналізації злочинних угруповань, а особливо, повстанських рухів. В середовищі дослідників не припиняються дискусії стосовного того, чи можуть приватні компанії приватизувати силові функції державних інститутів і виконання яких саме функцій можливо передати в приватні руки. Однак, попит на послуги ПВК різко зростає в сучасних умовах, коли зміни в системі безпеки не можуть бути враховані класичними силовими структурами держави.

Ю. В. Левченко, студ., КНУТШ, Київ

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА

Популярність гендерної тематики зумовлена соціальними викликами щодо ролі жінки й чоловіка в сучасному житті, тих специфічних внесків, які кожний з них робить у розвиток суспільства.

У "потоці" публікацій з гендерної тематики привертають увагу розбіжності у трактуванні самого поняття "гендер". Так, одні вчені розгляда-

ють "гендер" як сукупність біологічних та фізіологічних ознак статі; інші взагалі вважають такий термін неприйнятним, але визнають "жіночі дослідження" як самостійний напрям. Водночас, значна частина дослідників вважає, що "гендер", на відміну від поняття "стать", стосується не суто біологічних чи анатомічних властивостей, за якими відрізняються чоловіки й жінки, а, насамперед, соціально сформованих рис "жіночості" та "мужності". Тобто поняття "гендер" розглядають як психологічну, соціальну та культурну відмінність між чоловіками й жінками.

Гендерні теорії та відповідні гендерні стратегії ґрунтуються на тому, що інтереси й досвід жінок, так само як і чоловіків, є обов'язковим критерієм при розробленні загальних концепцій суспільного розвитку, їх втіленні в життя, виконанні програм у політичній, економічній, соціальній, культурній та інших сферах, щоб жінки й чоловіки могли однаково цим скористатись, а нерівність була подоланою й не мала ґрунту для виникнення. Впровадження гендерних підходів є питанням соціальної справедливості, вони необхідні для забезпечення рівноправного та стійкого людського розвитку шляхом впровадження найрезультативніших і найефективніших заходів, зокрема, і в контексті політичного лідерства у XXI ст.

Традиційно лідерство як соціально-психологічний феномен розглядалося без врахування статі, тому що лідерська роль апріорі вважалася чоловічою сферою зайнятості. На керівних державних посадах, у масових громадсько-політичних організаціях, партіях в основному перебувають чоловіки, які й формують політику держави в її власне "чоловічому вбранні". Натомість, як зауважує В.О.Татенко, "...жіноче лідерство вибудовується не по одному, а принаймні одночасно по двох векторах: загальнолюдському і власне жіночому. Щоб стати лідером, жінка повинна довести чоловікам і жінкам, що вона краща за них у виконанні соціальних ролей і функцій загального значення і довести, що вона ближча за інших жінок до ідеалу "жіночого". [10]. Тобто, гендерне питання політичного лідерства повинно орієнтуватися на два принципи: ідентичності та додатковості.

Конструктивне поєднання гендерних ролей в політичній діяльності, пропорційна представленість в ній лідерів від жінок і чоловіків суттєво збагачує суспільство, стимулює його творчу енергію, оптимізує процес прийняття рішень. Важливо, що інтереси тієї чи іншої соціальної групи можуть бути належно враховані, якщо їх представники становитимуть не менше як 30 відсотків від загальної чисельності осіб, які причетні до прийняття політичних рішень. У країнах із високим рівнем жіночого представництва у структурах влади (Фінляндія – 39,0 %, Норвегія – 35,8 %, Швеція – 33,5 %, Данія – 33,0 %) краще, ніж деінде, вирішуються проблеми екології, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, досягається злагода у суспільному організмі. При цьому від жінок-політиків очікують не лише захисту соціальних інтересів населення, конструктивного і активного вирішення специфічно жіночих проблем, а й іншого, відмінного від чоловіків, стилю роботи, способів розв'язання проблем.

Результати окремих досліджень підтверджують наявність типологічних особливостей жіночого і чоловічого лідерства. Так, помітною є тенде-

нція запровадження свого "жіночого стилю", що змінює характер ділових стосунків, вони стають гнучкішими, багато правильних рішень приймаються виважено, з урахуванням інтуїції, властивої, зазвичай, жінкам [5]. Наголошується, що жінки більш терпимі в спілкуванні з іншими, прагнуть значною мірою досягти гармонії і тому надають перевагу компромісу, а не конфронтації, колегіальному, а не ієрархічному способу прийняття рішень. У жінок переважає прагматичний підхід, розвинене почуття обов'язку стосовно роботи [1. *Взгляды женщин-парламентариев России на "женский вопрос"* (результаты опроса женщин-депутатов Верховного Совета России) // Женщины и социальная политика (гендерный аспект) / Отв. ред. З.Я.Хоткина. – М., 1992. – С.164-177]

Жінки більше переймаються соціальними проблемами та активно підштовхують уряд до їх вирішення. Крім того, вони менше впевнені у завтрашньому дні та значно обачніші, ніж чоловіки, і тому більше уваги приділяють питанням соціального характеру як то охорони здоров'я, освіти, пенсійному забезпеченні тощо. Тобто ефект, якого прагнуть досягти жінки-політики – "олюднити" інтереси [3. *Дедерикс М.* Хиллари Клинтон и власть женщин. – М., 1995].

Ще одна особливість жінок-політиків полягає в тому, що вони прагнуть робити моральну політику. Під моральною політикою розуміється наступне: відповідність засобів і способів тим високим цілям, які декларуються в програмних документах; діяльність не заради кар'єри, власного просування по службі, а заради ідеї; мета – не завоювання влади, а вироблення механізмів народовладдя; протистояння злу в усіх його проявах; захист несправедливо скривджених і т.ін. [6]. Окремі дослідники наголошують, що жінки визначають і використовують владу інакше, ніж чоловіки [2. *Грошев И.В.* Гендерные представления о власти // СОЦИС. – 2000. – №12. – С.33-41], [13]. В руках жінок влада більшу кооперативна та менше конфронтаційна, ніж у руках чоловіків. Така позиція дозволяє сподіватися на існування іншого (відмінного від чоловічого), але не менш продуктивного підходу до розв'язання політичних проблем [13. *Чикалова И.* Партии и власть в США и Великобритании: Гендерная политика в 1970–1990-е годы. – Мн.: Тесей, 2000. – 288с.].

Важливі гендерні аспекти політичного лідерства зарубіжні дослідники спостерігають у діяльності представників парламенту ФРГ [9. *Табурова С.К.* Гендерные аспекты речевого поведения парламентариев (на материале парламентских дебатов ФРГ) // СОЦИС. – 1999. – №9. – С.84-91]. Зокрема, жінки-політики надають перевагу гармонійній комунікації, мета якої – акцентувати спільність позицій, поглядів, виявляти солідарність та надавати підтримку. Конфліктні емоції у них виявляються переважно для самозахисту та підтримки товариша по партії, а не для ствердження власного іміджу. Жінки в конфліктній комунікації надають перевагу диспуту, в ході якого йде пошук істини, або переговорам, в яких намічається план дії. Тобто вони практикують діловий, продуктивний підхід, який сприяє успішному розв'язанню суперечок. Їх мовна "поведінка" пряміша і відкритіша, як і має бути в діалозі рівних за статусом.

Чоловіки, зазвичай, персоніфікують політичні протиріччя, йдуть шляхом ескалації конфлікту, розпалювання ворожнечі, що перешкоджає успішному розв'язанню проблем [9. *Табурова С.К.* Гендерные аспекты речевого поведения парламентариев (на материале парламентских дебатов ФРГ) // СОЦИС. – 1999. – №9. – С.84-91].

Вважається, що жінка-політик має більш складний імідж, ніж політик-чоловік. Вона повинна мати в своєму іміджевому портреті певні "чоловічі" риси (звідси – "залізна леді" Маргарет Тетчер, або "сталю леді" Мадлен Олбрайт). Але на загал у неї повинні переважати суто жіночі риси. Можливо, що такий "пульсуючий" імідж створює ускладнення для жінки-політика і заважає аудиторії пристосуватися до неї: лише аудиторія починає звикати до "чоловічої" поведінки жінки-політика, раптом починає діяти жіноча іміджева модель. В результаті, не виникає необхідного рівня звикання, розпізнавання і передбачуваності [7. *Почепцов* И. Имидж и выборы. Имидж политика, партии, президента. – К., 1997. – 140 с.].

Таким чином, предметом нашого дослідження обрано гендерну специфіку суб'єктної активності політичного лідера. У ході дослідження передбачалося визначити гендерні аспекти політичного лідерства, побудувати соціально-психологічну модель гендерної поведінки політичного лідера та з'ясувати умови, за яких той чи інший варіант моделі ("чоловічий", "жіночий" чи "універсальний") може мати переваги в способах та результатах політичної діяльності. Врахування такої моделі дозволить політику-лідеру вибудувати оптимальну стратегію поведінки, успішно розв'язувати політичні проблеми. Водночас, у процесі дослідження ми зустрілися з проблемою згідно якої гендерні резерви оптимізації політичної діяльності знаходяться здебільшого на рівні теорії. Нам достеменно не відома практика (що підтверджують і спостереження політологів) щодо вирішення проблемних політичних ситуацій з гендерно-психологічних позицій політика-чоловіка і політика-жінки [11. *Татенко В.О.* Соціальна психологія політичного лідерства: гендерний підхід (анотація спецкурсу)].

Г. М. Малкіна, докт. пол. наук, доц., КНУТШ, Київ
anna-malkina@ukr.net

ПОЛІТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК ГОЛОВНОГО ПОЛІТИЧНОГО ІНСТИТУТУ

Політична відповідальність – це вид соціальної відповідальності, який полягає у відповідності дій індивідів, соціальних та організаційних спільнот як суб'єктів політики суспільним вимогам щодо здійснення публічної влади. Традиційно у політологічному дискурсі поняття політичної відповідальності застосовується щодо органів державної влади – глави держави, парламенту, уряду та окремих суб'єктів політики (парламентаріїв, членів уряду), разом з цим поза увагою залишається аналіз політичної відповідальності держави загалом, яка є головним інститутом політичної системи, що реалізує інтегруючу та координуючу функції

всередині суспільства та вступає у взаємовідносини з іншими державами на міжнародному рівні. Політична відповідальність держави як головного інституту політичної системи має два аспекти – внутрішній та зовнішній. Внутрішній аспект пов'язаний із політичної відповідальністю держави за порушення або неналежне забезпечення конституційних прав і свобод громадян на своїй території. Зовнішній аспект стосується політичної відповідальності держави за порушення норм міжнародного права у взаємовідносинах з іншими державами.

В статті 3 Конституції України зазначається: "людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. **Держава відповідає за свою діяльність.** Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави". Гарантувати захист конституційних прав і свобод громадян покликана незалежна судова влада. Незалежність судової гілки влади забезпечується законодавчим закріпленням низки принципів її організації і функціонування, зокрема принципами самостійності судів та незалежності суддів. Оскільки правосуддя має бути справедливим, судова гілка влади має бути захищена від зовнішнього впливу, у тому числі інших державних органів і політичних партій. Якщо законодавча і виконавча влада постійно перебувають під безпосереднім впливом політичних сил, передусім політичних партій, то судова влада має бути деполітизованою. Саме тому формування судової влади відбувається не за результатами виборів, а шляхом призначення. Але реалізація зазначених принципів на практиці призводить до того, що з трьох гілок державної влади – законодавчої, виконавчої і судової – остання є найменш відповідальною, а з усіх вищих органів державної влади тільки один верховний суд ні за що і ні перед ким не відповідає. В такій ситуації безвідповідальною може бути і держава як політичний інститут.

Способом вирішення проблеми безвідповідальності судової влади та реалізації політичної відповідальності держави загалом є намагання поставити національні судові системи в питаннях захисту прав і свобод людини під контроль міжнародних структур, зокрема Європейського суду з прав людини. Особливостями функціонування Європейського суду є те, що він, по-перше, розглядає лише ті справи, в яких обвинуваченою стороною є **держава**, а не особа чи група людей, по-друге, необхідною умовою розгляду справи є використання скаргником усіх національних засобів захисту, доступних у країні, по-третє, рішення суду є остаточним і оскарженню не підлягає, воно передається Комітету Міністрів Ради Європи, який контролює його виконання. У разі задоволення Європейським судом з прав людини позову **відповідальність за ним несе безпосередньо держава**, а опосередковано – верховний суд, який в апеляційному чи касаційному порядку постановляв остаточне рішення у справі. Наприклад, у 2014 році перше місце за кількістю винесених проти неї рішень зайняла Російська Федерація (129 постанов), Туреччина опинилась на другому місці (101 постанова), третє місце

посіла Румунія (87 постанов) [<http://roseurosud.org/podat-zhalobu-v-espch/novosti/94-evropejskij-sud-podvel-itogi-2014-goda>]

Зовнішній аспект політичної відповідальності держави традиційно досліджується під кутом зору міжнародного права. В юридичній літературі політична відповідальність визначається як "один з різновидів міжнародно-правової відповідальності, яка виражається у формі сатисфакцій, репресалій, а також колективних санкцій, які згідно з Уставом ООН можуть застосовуватись тільки за рішенням Ради Безпеки ООН щодо держав, дії яких загрожують миру або порушують його. Такі санкції можуть застосовуватись у вигляді повного або часткового призупинення економічних зв'язків, роботи комунікацій (транспорту та зв'язку), розриву дипломатичних відносин, а також у застосуванні збройної сили – діях повітряних, морських та сухопутних сил, необхідних для підтримання або відновлення міжнародного миру і безпеки" [Большой юридический словарь. – М.: Инфра-М. – А. Я. Сухарев, В. Е. Крутских, А.Я. Сухарева. 2003.].

Обсяг і види негативних санкцій залежать від правопорушення та нанесеного збитку. До таких санкцій відносяться обмеження суверенітету, відторгнення частини території, окупація, повна або часткова демілітаризація, скорочення озброєння, ліквідація державних інститутів, скасування нормативних актів тощо. Найвищою формою політичної відповідальності держави є позбавлення державного суверенітету, коли вищу владу в державі здійснюють представники держав-переможниць. Так трапилось по відношенню до Німеччини та Японії після підписання ними безумовної капітуляції наприкінці Другої світової війни. Однією з форм реалізації політичної відповідальності держави є реторсії. Реторсіями вважаються негативні декларативні дії однієї держави, спрямовані проти іншої у випадку недружніх дій, зокрема відкликання посла, вислання з території країни дипломатів, заборона на в'їзд до країни або скасування візитів делегацій, у тому числі глави держави. Особливою формою політичної відповідальності держави є призупинення прав і привілеїв, які є наслідком членства держави в міжнародних організаціях. Наслідком цього може бути позбавлення права голосу, позбавлення права на представництво в головних органах міжнародних структур, а також позбавлення допомоги та обслуговування і в решті-решт – позбавлення членства в міжнародній організації. Наприклад, за агресію проти Фінляндії попри міжнародний договір про ненапад, СРСР був виключений з Ліги Націй у 1940 році.

Політична відповідальність держави може також реалізовуватись через притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів політики (глави держави, вищих посадових осіб) за геноцид, воєнні злочини (особливо тяжкі порушення Міжнародного гуманітарного права під час проведення воєнних дій) та злочини проти людяності (масові вбивства, депортація або насильницьке переміщення населення, тортури, переслідуванні будь-якої групи за політичною, расовою, національною, етнічною, культурною, релігійною, гендерною ознаками). Першим постійним міжнародним органом кримінальної юстиції, в компетенцію якого входить переслідування осіб, відповідальних за скоєння означених органів,

є Міжнародний кримінальний суд. Міжнародний кримінальний суд є "останнім притулком". Він діє тільки в тому випадку, якщо держава, на території якої скоєно злочин або громадянином якої є злочинець, не бажає або фактично не може здійснювати розслідування і висунути проти нього звинувачення. Дана система правосуддя є додатковою і залишає за державами первинну відповідальність за розслідування і висування звинувачень за міжнародні злочини.

В. Ю. Маркітантов, канд. політ. наук, К-ПНУ, Кам'янець-Подільський
vamark@ukr.net

ПОЛІТИЧНИЙ ТЕРОРИЗМ: ОСОБЛИВОСТІ ТИПОЛОГІЇ

Усталеної класифікації політичного тероризму в сучасній науці немає. Основною причиною розмаїття його класифікацій за типами є те, що дослідники використовують різні засади.

За сферою дії політичний тероризм поділяють на **внутрішньодержавний** і **транснаціональний** (міжнародний). Внутрішньодержавний тероризм характерний лише для певної країни, за територіальні межі котрої він не виходить. Вважають, що він зародився у Франції та є наслідком Великої французької революції. Цей вид тероризму пов'язують з діяльністю як державних структур за допомогою насильства, так і з боротьбою опозиційних сил проти існуючого режиму.

Міжнародний тероризм визначається як такий, що стосується громадян і територій більш ніж однієї країни. Міжнародним він стає у випадку, коли: і терорист і його жертви є громадянами однієї держави або різних держав, але терористичний акт вчинений за межами цих держав; підготовка до терористичного акту йде в одній державі, а здійснюється він в іншій; терористичний акт спрямований проти осіб, що захищені міжнародним правом; вчинивши теракт в одній державі, терористи переховуються у іншій [Ткач В. Політичний тероризм як вид сучасного тероризму].

Залежно від належності суб'єктів терористичної діяльності до державної влади тероризм поділяють на **державний терор** і **недержавний (сепаратистський) тероризм**. Державний терор є санкціонованим державою відкритим насиллям правлячих еліт, які у своїй діяльності опираються на силу державних інституцій. Він жорстоко придушує будь-яку опозицію. Основними засобами державного терору є репресії. Таке насильство часто спричиняє появу недержавного тероризму, оскільки робить неможливим будь-які інші методи боротьби з беззаконням влади.

Недержавний тероризм полягає у насильстві та залякуванні, що використовуються терористичними угрупованнями, які або не беруть особистої участі в діяльності державних органів, або протиставляють себе суб'єктам державної влади. Основними засобами недержавного тероризму є терористичні акти [Ткач В. Політичний тероризм як вид сучасного тероризму].

З урахуванням мети терористичної діяльності та аргументів на його виправдання виділяють *лівий* та *правий* тероризм. Лівий тероризм орієнтується на різні ліві соціально-політичні доктрини (марксизм, лєнінізм, троцькізм, анархізм, маоїзм, кастроїзм тощо). Мішенню для нього стають представники панівної політичної еліти, державні чиновники і співробітники органів безпеки, банкіри, бізнесмени, незалежні фахівці, тобто усі хто співпрацюють з урядом, функціонери проурядових політичних партій тощо. Ліві терористи створюють підпільні бойові організації, здійснюють координацію діяльності в міжнародних масштабах. Як правило, лівий тероризм активізується тоді, коли виникає внутрішня криза [Ткач В. Політичний тероризм як вид сучасного тероризму].

Правий тероризм (фашизм, неонацизм, праворадикалізм) зорієнтований на традиційні для нації політичні доктрини і цінності. Мішенню для правих терористичних організацій виступають насамперед ліві і ліберальні політики й активісти профспілкового руху. На відміну від лівих праві терористи рідше створюють спеціалізовані бойові організації, намагаючись діяти у вигляді секретних бойових груп легальних організацій право-радикального характеру.

Залежно від громадянства терористів та жертв терористичних актів, а також від місця здійснення теракту С. Телешун розрізняє внутрішній, транснаціональний та міжнародний тероризм. Під внутрішнім тероризмом дослідник розуміє відповідні дії громадян однієї держави проти співвітчизників на власній території. До транснаціонального відносить відповідні дії громадян однієї держави проти співвітчизників на території інших держав. Міжнародний тероризм, на його думку, зводиться до відповідних дій груп громадян, однорідних або змішаних за національним складом, проти будь-яких осіб на території третіх країн [Телешун С. Сучасний тероризм: українські реалії. – С. 163]

За способами впливу на об'єкт В. Канцір вважає за доцільне поділяти політичний тероризм на **демонстративний** та **інструментальний**. Демонстративний тероризм має на меті викликати емоційну реакцію у політичних опонентів, які є об'єктами терористичних актів. Суб'єкти інструментального тероризму прагнуть до досягнення винятково реальних змін у владних відносинах шляхом нанесення фізичної шкоди [Канцір В. Сутнісний та змістовий аспекти політичного тероризму. – С. 268].

Залежно від суб'єктів дії, на думку Г. Маляр, політичний тероризм можна поділити на такі види: політичний тероризм, який реалізовує держава в особі представників вищої державної влади, недержавна організація, окрема особа. Кожен з них може бути як внутрідержавним так і міжнародним [Маляр Г. Сучасні прояви політичного тероризму (кримінологічний аспект)].

Держава в окремих випадках використовує терористичні методи для проведення внутрішньої і зовнішньої політики, фінансує і спрямовує діяльність терористичних угруповань як у межах власних кордонів, так відносно інших країн, переслідуючи при цьому власні політичні інтереси. Мотивом внутрішнього політичного тероризму є захоплення та утриман-

ня влади в конкретній державі. Натомість, у випадку з міжнародним політичним тероризмом йдеться про прагнення лідерства в геополітичному регіоні, або регіональне чи світове панування.

Неурядові організації подібно до держави займаються терористичною діяльністю в середині країни або на міжнародній арені. Часто релігійні, етнічні, ідеологічні позиції стають формальним приводом для існування терористичної організації та відвертають увагу від політичних цілей. Прикладом можуть бути численні ісламістські терористичні організації, які ведуть "священну війну" з невірними й разом з тим висувують серйозні політичні вимоги.

Наступним видом політичного тероризму є тероризм, суб'єктами якого є окремі громадяни. Терорист-одинак переважно керується особистими мотивами, а не політичними ідеями, виражаючи таким чином стихійний "терор відчаю".

Упорядковуючи існуючі класифікації за загальними критеріями, В. Канцір пропонує розрізняти два види сучасного тероризму – міжнародний і внутрішній, п'ять його типів – соціальний, націоналістичний, релігійний, "лівий" та "правий", а також такі його форми – політичний, кримінальний, інформаційний, психологічний та інші [Канцір В. Сутнісний та змістовий аспекти політичного. – С. 268].

Однією з найбільш відомих і популярних сьогодні є класифікація тероризму запропонована англійським соціологом П. Улкінсоном, який розрізняв три види тероризму: революційний, субреволюційний та репресивний. Революційний тероризм спрямований на зміну політичної системи, у той час як субреволюційний – на певні зміни в межах існуючої політичної системи. Репресивний тероризм характеризується тим, що терористична діяльність окремої держави може бути спрямована як проти іншої держави, так і проти власної опозиції [Див.: Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник. – С. 68].

Українські науковці М. Гуцало і М. Дмитренко, систематизуючи тероризм з позиції соціальних конфліктів, виокремлюють такі його види: бойовий, кримінальний і соціально-політичний. Бойовий тероризм розглядається і аналізується відповідно до характеру воєнних дій і визначається як збройний конфлікт низької інтенсивності. Кримінальний тероризм у своїй основі має кримінальну складову, що дає можливість характеризувати його як вид кримінальної злочинності. Соціально-політичний тероризм є своєрідним видом політичної боротьби, який формується та існує на основі відповідного соціально-політичного протесту. Як правило, основним підґрунтям такого протесту є довготривале затягування з розв'язанням соціальних проблем і суспільних протиріч [Див.: Ткач В. Специфіка та проблеми класифікації тероризму. – с. 29-30].

Г. Денікер до типів тероризму відносить внутрішній, транснаціональний та міжнародний. Під внутрішнім тероризмом дослідник розуміє дії громадян однієї держави проти своїх співвітчизників у межах власної території. Транснаціональний – дії громадян однієї держави проти своїх співвітчизників, проте на території уже іншої держави. До міжнародного

він зараховує дії змішаних або однорідних за національним складом груп терористів в іншій країні [Див.: Ткач В. Специфіка та проблеми класифікації. – С. 30].

В. Василенко пропонує в основу поділу тероризму на види закладати ідеологію терористів. Так, відповідно до цілей, дослідник виділяє політичний, націоналістичний, релігійний та кримінальний тероризм, за об'єктом – внутрішньодержавний та зовнішній, за методами здійснення терористичних акцій – інформаційний, партизанський, воєнний, технологічний та повітряний [Див.: Ткач В. Специфіка та проблеми класифікації тероризму. – С. 31].

О. Богданов, розглядаючи нові форми тероризму, звертає свою увагу на високотехнологічний тероризм. Дослідник визначає такі його складові: **кібертероризм** (електронний, комп'ютерний) та **космічний тероризм**. Під першим він розуміє навмисну мотивовану атаку на інформацію, що обробляється комп'ютером, комп'ютерну систему або мережу, яка пов'язана з небезпекою для життя і здоров'я людей або настанням інших тяжких наслідків, якщо такі дії вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокування військового конфлікту. Формами прояву другого називає: знищення космічних об'єктів, елементів наземних комплексів управління та інших структур космічних агентств; залякування окремих великих організацій, регіонів, країн вибором місць падіння захоплених космічних апаратів; залякування діями з космосу щодо морських, наземних і повітряних об'єктів [Богданов О. Високотехнологічний тероризм нової епохи. – С. 35].

О. Коломієць пропонує ієрархічну схему класифікації тероризму, згідно з якою на першому рівні ієрархії (глобальному) розрізняються державний, націоналістичний, соціальний, релігійний та інформаційний тероризм. На другому рівні ієрархії (регіональному та національному) тероризм має такі види: внутрішній та зовнішній (державний), етнічний та національний (націоналістичний), правий та лівий (соціальний), ісламський фундаменталізм та інших конфесії (релігійний), медіа- та кібертероризм (інформаційний). Другий рівень трактується О. Коломійцем як міжнародний тероризм [Коломієць О. Трансформація політичної ідеології держави в контексті боротьби з міжнародним тероризмом: проблеми і шляхи вирішення. – С. 7].

Ґрунтовну структуровану класифікацію подає у своїй роботі А. Деменко, який класифікує сучасний тероризм відповідно до родових та видових ознак. Так, він визначає політичний (соціально-революційний та соціально-реакційний), етнополітичний (сепаратистський, інтеграційний, антидискримінаційний, репресивний) та світоглядний (релігійний, атеїстичний, антиглобалістський тощо).

Крім того, зазначені види тероризму дослідник поділяє на підвиди за такими критеріями: територією вчинення (міжнародний, тотальний, селективний, локальний); рівнем організації (державний, опозиційний, заколотницький, стихійний, індивідуальний); об'єктами вчинення (проти-державний та спрямований проти опозиційних сил); видами цілей (під-

ривний, демонстративний, провокаційний); видами діяльності (спрямований на здійснення змін в навколишньому світі та спрямований на забезпечення власного існування); засобами вчинення (матеріальний та нематеріальний) [Деменко А. Феномен тероризму в умовах глобалізаційної динаміки (соціально-філософський аналіз) – С. 9].

Отже, у сучасній політичній науці політичний тероризм класифікують за: сферою дії, територією виникнення та існування, способами впливу на об'єкт, ідеологічною орієнтацією, засобами вчинення, а також залежно від суб'єктів здійснення, належності суб'єктів терористичної діяльності до державної влади тощо.

**Ф. М. Медвідь, д-р наук в галузі політології, канд. філос. наук,
проф., МАУП, Київ**

Я. Б. Мельниченко, асп., МАУП, Київ
fedir_medvid@mail.ru

ПРАВО ЯК ЦІННІСТЬ

Під цінністю права розуміється його спроможність служити метою і засобом задоволення науково обґрунтованих, соціально справедливих загальнолюдських потреб та інтересів громадян та їх об'єднань. Цінності в праві слід сприймати як шкалу виміру самого права. Цінності у праві – це те сутнісне, що дозволяє праву залишатися самим собою. Правова аксіологія спрямована на розрізнення цінності та оцінюваного факту (явища, об'єкта, відносин і т.ін.) і визначення (з позицій і в контексті відповідної ієрархії і системи цінностей) його ціннісного значення і сенсу. Цінність при цьому належить до сфери цілей, значень повинності, нормативності, формальності в її відрізненні від сфери емпіричного, суцього, фактичного. До предмета правової аксіології входить вивчення цінності права, ціннісно-правового значення закону і держави[Філософія права: підручник.- Харків: Право, 2009. – С.160-172].

Можна виділити, на думку фахівців, основні прояви цінності права. Соціальна цінність права полягає в тому, що воно, втілюючи загальну, групову та індивідуальну волю (інтерес) учасників суспільних відносин, сприяє розвитку тих відносин, у яких зацікавлені як окремі індивіди, так і суспільство в цілому. Інструментальна цінність права – один із проявів його загальносоціальної цінності – полягає у тому, що право є регулятором суспільних відносин, інструментом для вирішення різних завдань, у тому числі для забезпечення функціонування інших соціальних інститутів (держави, соціального керування, моралі та ін.) та інших соціальних благ. Власна цінність права як соціального явища полягає у тому, що право виступає як міра: а) свободи та б)справедливості. Стверджуючи принципи свободи і справедливості, право набуває глибокого особистого значення, стає цінністю для окремої людини, конкретної групи та суспільства в цілому, відкриває особі доступ до благ і виступає дієвим засобом її соціальної захищеності. Як писав український мислитель

Б.Кістяківський, "право лише там, де є свободв особи". У цьому проявляється гуманістичний характер права. Саме через свою власну цінність право входить до арсеналу загальнолюдських цінностей, що виробляються поколіннями людей протягом історії[Скакун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник. – Х.:Консум,2001. – С.227-228].

Поняття цінності, або вартості широко використовується у філософсько-гуманітарних та соціально-психологічних науках для акцентації уваги на власне людському, гуманістичному значенні певних явищ, людських прагнень, потреб, оцінок, вчинків. Теорія цінностей, або аксіологія – це філософське учення про природу цінностей, про їх зв'язок між собою, з іншими культурними чинниками та самою людиною. Поняття "цінність" та "істина" відображають особливості сприйняття навколишнього світу. Якщо істина – це відповідність між уявленнями людини та дійсністю, то цінність – це відношення між уявленням про те, яким повинен бути об'єкт, і самим об'єктом. Коли об'єкт відповідає поставленим вимогам, він вважається позитивно цінним, не відповідає – негативно цінним.

Разом з тим цінність є невід'ємним елементом будь-якої діяльності людини. Будь-яка діяльність невіддільна від постановки мети, наслідування норм і правил, систематизації та підведення вчинків під зразки, відділення важливого та фундаментального від менш істотного та другорядного. Тобто поняття "мета", "норма", "правило", "система", "ієрархія", "зразок", "фундаментальне", "другорядне" мають, окрім суто пізнавального змісту, важливе оцінкове значення. Тому істина та цінність взаємодоповнюють одне одного, і ні одне з них не може бути замінене іншим [12; 10].

Цінності також розглядають як механізми змістовного утримання та вкорінення людини у світі. Вони виконують такі важливі функції: 1) пов'язують між собою часові виміри життя людини, формують уявлення про майбутнє як світ нових можливостей; 2) виділяють у просторі життя людини значущі елементи не лише реального, але і належного; 3) задають граничні рамки соціокультурної активності людини через системи пріоритетів, оцінок, сенсів; 4) будують складні та багаторівневі системи ціннісних орієнтацій або відношень; 5) вносять метафізичний вимір у життя людини, дають можливість оцінити, побачити себе з точки зору вічності [Денисенко В.М., Климчук В.Й. Аксіологія динаміки політичних процесів. Львів, 2000. – С.130-182].

Отже, цінність – це багатозначне поняття, і точніше зміст його конкретизується у багатоманітній типології вартостей. Цінністю може бути названий кожний із трьох елементів, з яких складається ситуація оцінювання: оцінюваний об'єкт; взірєць, який становить основу оцінки; власне ситуація визначення відповідності оцінюваного об'єкта уявленню про те, яким він повинен бути. Відповідно до оцінюваного об'єкта виділяють "предметні цінності". Уся багатоманітність предметів людської діяльності, різноманітних соціальних відносин, окремих людей та міжособистісного спілкування може виступати як "предметні цінності", тобто оцінюватись у плані добра і зла, красивого та відразливого, допустимого та заборонено-

го, справедливого та несправедливого тощо. Таке розуміння вартостей є більше властивим для буденної свідомості[Нерсисянц В.С. Философия права / В.С. Нерсисянц. – М.: Норма Ин-фра-М, 1997. –С.74-130].

Друге поняття цінностей позначає способи і критерії – "суб'єктні цінності" – це ідеали, взірці та оцінки, імперативи та заборони, цілі і проєкти, які виражені у формі нормативних понять. Вони широко використовуються в аксіології, соціології та теоретичному мисленні. Відповідно виділяють природні цінності (природа жива і нежива, природні копалини) та культурні вартості (свобода, творчість, любов, спілкування, діяльність). Відповідно до структури особистості виділяють біопсихічні цінності (збереження здоров'я) та духовні цінності, які структурують за формами духовної культури: моральні (сенс життя та щастя, добро, обов'язок, відповідальність, сумління, честь, гідність), естетичні (прекрасне, піднесене, відразливе), релігійні (віра), наукові (істина), політичні (мир, справедливість, демократія), правові (закон і правопорядок). Ці цінності мають загальнолюдське значення, є умовами людського цілепокладання у певній сфері діяльності. Таке розуміння цінностей отримує своє завершення у понятті "загальнолюдських вартостей" та уявленні про існування окремого "світу цінностей"[Франк С.Л. Духовные основы общества / С.Л. Франк. – М.: Республика, 1992. – 510 с.].

"Загальнолюдські цінності" утворюють пріоритети соціокультурного розвитку націй, народів, особистостей, закріплені соціальною практикою та життєвим досвідом людини. Вони є універсальними формами вироблення соціальних зразків, ідеалів для кожної історичної та культурної епохи. Наповнюючись в кожній соціокультурній традиції власним змістом, вони виступають у будь-якому типі культури в ролі вартості. Основоположною загальнолюдською цінністю постає саме життя та проблема його збереження і розвитку у природній, соціальній та індивідуальній формах. Подальша ієрархія вартостей визначається найважливішими сферами самоутвердження людини: сім'я, освіта, праця, суспільна діяльність, творчість тощо. Цінності добра, краси, істини, віри та свободи характеризують ще як абсолютні цінності в тому розумінні, що вони є найважливішими орієнтирами світоглядних, моральних, ідейних пошуків людства загалом, сприяють збереженню людськості у суперечливих і парадоксальних історичних колізіях[Медвідь Ф.М., Новак О.П. Право як соціальне явище // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції "Розвиток Української держави в умовах активізації євро інтеграційних процесів", присвячений 80-річчю від дня народження кандидата юридичних наук, професора, професора кафедри управління безпекою, правоохоронної та антикорупційної діяльності Юрія Валер'яновича Александрова (19 лютого 2015 р.). – К.: МАУП, 2015.-С.89-96]. У сучасну епоху глобальних змін вони є фундаментальними основами культури, забезпечують гармонію, міру, рівновагу цілісного світу людини. У загальнолюдській моралі зберігаються цінності мирного співіснування, ідеали гуманізму, справедливості, гідності особистості. Величезне значення зберігають Біблійні моральні заповіді.

Отже, за будь-яких умов людина обирає не просто мету для здійснення певної цінності, але в кожному акті вибору вона обирає саму себе як цілісну особистість. Тому найістотношою постає міра усвідомленої відповідальності за власне рішення. Причому Ж.-П. Сартр наголошував, що "...людина, яка здійснює самовизначення, завдяки цьому з'ясовує для себе, що вона є не лише тією, яку вибирає собі для себе, але і законодавцем, який одночасно із самим собою вибирає усе людство, – тому людина не повинна уникати своєї повної глибинної відповідальності". Таким чином, право як соціальне явище ґрунтується на глибоких ціннісних основах. Право саме виступає як цінність, як форма свободи. Основною цінністю права виступає справедливість.

**Ф. М. Медвідь, д-р наук в галузі політології, канд. філос. наук,
проф., МАУП, Київ
М. Ф. Чорна, асп., МАУП, Київ**

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОЇ АКСІОЛОГІЇ

Аксіологія політична (від грец. *axios* – цінність, вартість, *logos* – слово, поняття, вчення, *politika* – державні і суспільні справи) – теорія цінностей, що з'ясовує і досліджує якості та властивості предметів, явищ, процесів, які здатні задовольняти потреби, інтереси й бажання особистості. Функція аксіології як філософської дисципліни полягає у з'ясуванні цінностей як певних смислоутворюючих засад людського буття, які зумовлюють спрямованість та мотивування життєдіяльності особистості (ціннісні орієнтації). Як автономна галузь аксіологія формується лише у ХІХ-ХХ ст. Аксіологія політична виступає філософським вченням про політичні цінності, системою критеріїв і оцінювальних підходів до вивчення політичних феноменів і зосереджується на ціннісному вимірі політичних відносин і політичної діяльності, а також на виявленні впливу суспільних і особистих цінностей на діяльність таких суб'єктів політичного процесу, як структури державної влади, політичні партії, суспільно-політичні об'єднання тощо [Сліпець П.П. Політичні цінності: теорія і методологія пізнання та реалізації: монографія. К., 2009. – С.37-43; Сенюшкіна Т.О. Політична аксіологія: становлення та перспективи// Нова парадигма. Вип.93.К.,2010.-С.64-72]. Як специфічна галузь знання аксіологія політична знаходиться на стику соціальної філософії та політології і покликана дати пояснення сутності політики, її ціннісного сенсу і призначення для суспільства і окремої особистості, інтерпретувати політику з позицій індивідуальних і суспільних цінностей, сенсу людського життя, а також оптимальних вимог соціальної реальності. Теоретико-методологічний каркас аксіології політичної структурується відповідно до об'єктивної ієрархії світоглядних, громадянських і політичних цінностей. Світоглядні цінності формують політичний зміст індивідуальної картини світу, впливають на особистісне сприйняття політичної дійсності. Відповідно до цього, в структурі політичного світогляду особистості

відбувається кореляція моральних принципів з особливостями власних політичних переваг і уявлень про роль політики в досягненні особистісних, колективних і суспільних цілей. Громадянські цінності дають змогу людині усвідомити свої політичні можливості та сформулювати політичні пріоритети на рівні реалізації публічних політичних відносин, що безпосередньо пов'язане з реалізацією прав і свобод людини і громадянина. З точки зору власне політичних цінностей людина виробляє своє ставлення до практичних форм функціонування політичного режиму, діяльності конкретного уряду, партій, офіційних осіб тощо[Денисенко В.М., Климончук В.Й. Аксиологія динаміки політичних процесів. Львів, 2005. – С.27-32].

Аксиологія політична акцентує увагу на різних ціннісних стандартах типів політичної культури, що відрізняються одне від одного і формуються під впливом географічних, релігійних, економічних, цивілізаційних та ін.. чинників. Так, ідеали та норми сучасної політичної культури західного типу втілюють цінності індивідуалізму, свободи, плюралізму думок і переконань, що відповідає фундаментальним цінностям лібералізму. Первинне формування європейських політичних цінностей відбувалося під впливом культури полісної демократії, характерної для Стародавньої Греції, яка передбачала обов'язковість участі громадян у вирішенні політичних питань. Значний вплив на формування політичних цінностей в країнах Європи здійснило римське право, завдяки якому в європейському політичному дискурсі утвердилася цінність громадянського суверенітету особистості, що тісно пов'язано з політико-правовим статусом приватної власності. В аксиології політичній ці світоглядні принципи сформували новий концептуальний напрям "Laissez faire", що передбачає ставлення до права як до найважливішого механізму реалізації влади, що гарантує свободу і самовизначення особистості, розвиток вільного ринку і статус держави як нейтрального, підлеглого громадянському суспільству органу управління. Принципове значення при цьому мають принципи ідеологічного і політичного плюралізму, виборності органів влади, системного громадянського контролю за владними структурами, функціонування політичних мереж, що зрівноважують різні політичні угруповання і центри влади. Орієнтуючись на раціональний підхід до організації політичного процесу, ці ідеали та принципи втілюють цінності політичного діалогу, досягнення компромісу і політичного узгодження інтересів. При цьому слід особливо відзначити, що на формування системи політичних цінностей, характерної для європейського суспільства, значний вплив здійснило християнство, перш за все, католицизм і протестантизм. Норми і традиції, що регулюють політичні відносини в країнах Сходу, сформувалися під впливом світоглядних релігійних і філософських основ даосизму, конфуціанства, індо-буддійської, персидської, та арабо-мусульманської культур. Кристалізація політичних цінностей в суспільствах східного типу відбувалася на тлі постійного домінування в соціальному житті жорсткого ієрархічних владних структур, а також при переважній ролі колективної свідомості, внаслідок чого в країнах Сходу сформувався особливий тип патріархальної політичної

культури. При цьому релігійні і моральні цінності завжди мали пріоритет стосовно політичних і правових норм суспільного життя. Усе це призвело до того, що принцип єдності світської та сакральної влади, що сягає своїм корінням в історію стародавнього і середньовічного Сходу, міцно закріпив у суспільній свідомості як домінуючі цінності монархічного правління й тоталітарного стилю політичного лідерства, а також не зробив особливо привабливими для суспільної свідомості ліберано-демократичні цінності.

Для сучасного українського суспільства є характерною система політичних цінностей, що історично сформувалася на цивілізаційному перехресті східного і західного типів політичної культури [Медвідь Ф.М. Пророк національного відродження. Політико-правова доктрина Тараса Шевченка // Юридичний Вісник України. 2014. – № 9 (974). – 1-7 березня.]. Аксіологічний вимір українського політичного простору дає змогу виявити протиріччя на рівні світоглядних, громадянських і політичних цінностей, які обумовлені несумісністю політичних сенсів, пов'язаних із тяжінням населення різних географічних частин України до різних центрів культурно-історичного впливу і онтологічною несумісністю аксіологічно обумовлених культурно-сміслових просторів Заходу і Сходу. Водночас аксіологічний підхід до вивчення сучасної української політики може сприяти подоланню багатьох протиріч і конфліктів у політичній сфері за допомогою конструювання об'єднавчих ціннісних стратегій і розробки механізмів інтеграції українського суспільства з використанням світоглядних, громадянських і політичних цінностей.

В. М. Мельник, студ., КНУТШ, Київ
melnyk_science@mail.ru

ТРАДИЦІОНАЛІЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ТА ЇЇ РОЛЬ В ЕТНОПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ

Етнополітологія – це наука про політичні процеси в розрізі етноісторичного та культурно-цивілізаційного процесів. Етнополітологія вивчає політичну організацію етнічних організацій, ідейне підґрунтя для такої організації, народження та боротьбу ідеологій у локальних процесах етнічної історії. Етнополітологія – наука про етнополітику в її русі, в її практичній динаміці. Етноцентричні різновиди історичного процесу вивчаються етнополітологією виключно для того, щоб зробити актуальні для сучасності висновки. Етнополітологія – наука про сучасність, сенс феноменів і явищ сучасності розглядається нею з позицій історії. Тобто, етнополітологія наглядно демонструє нам взаємодію історії та сучасності, їхню тісну взаємопов'язаність.

Етнополітика – це категорія не стільки наукова, скільки конкретно-політична. Етнополітика в історичному і паралельно в актуальному сучасному розрізі є дослідницьким предметом етнополітології. Поряд із цим, етнополітика може бути пояснена і як політика окремої держави у

сфері національностей, національної ідентичності, задоволення духовних потреб представників різних етносів.

Етнополітологія і етнополітика одночасно вивчають і таку конкретно-політологічну категорію як "етнополітичний процес". Останній формується виключно в історичному контексті, але його результати складають політологічну основу для сьогодення. Етнополітичні процеси – це велике і збірне поняття. Етнополітичні процеси протікають в етноісторичному руслі, вони становлять велику і невід'ємну складову етнічної історії. Їхня особливість – це специфічна політична динаміка. Вони можуть відбуватись як на одержавленому, так і на недержавному етапі розвитку етносу.

Усвідомлення сутності, практичної користі вивчення етнополітичних процесів неможливе без чіткого визначення теоретичного базису. Такою основою, на наш погляд, є історична та етногенетична закономірність еволюції етнічних організмів, окреслена у вигляді формули "плем'я-етнос-народність-нація". Ця етногенетична закономірність представляє собою лінійну форму для сучасного бачення етнічної історії в цілому. Основу для неї заклав ще видатний вчений, академік Ю. Бромлей. Він спершу вивів закономірність трансформації народності (народу) в націю. Ми ж додали до цієї закономірності ранні форми етносоціальної організації спільнот – плем'я та етнос, а також сформулювали в книзі *"Нариси з теорії соціокультурної антропології"* тезу про етнографічний і політичний рівні еволюції самої нації. Таким чином, вийшла формула еволюції етнічних організмів у процесі лінійної етнічної історії: *спільнота – плем'я – етнічна група – народність – етнографічна нація – політична нація*.

Етнополітичні процеси ми повинні оцінювати саме з погляду їхньої інтегрованості у цю схему, формулу еволюції етнічних організмів. Етнополітичні процеси набувають, в такому разі, історичного та етногенетичного характеру.

Доцільно припустити, що етнополітичні процеси опираються на ряд додаткових категорій, які супроводжують еволюцію етнічних організмів. Однією з таких категорій є політичний традиціоналізм. Традиціоналізм – це філософія дотримання традиції, слідування за традицією, принцип визнання першості традиції у соціально-культурній сфері людської життєдіяльності. Традиціоналізм завжди існує в етнополітичних процесах, навіть там, де ми його не помічаємо.

Політичний традиціоналізм – це ідейне підґрунтя для вивчення етнополітичних процесів загалом. Категорія "етнополітичні процеси" в даному контексті виступає в якості платформи для детермінації політичних аспектів історичного процесу окремого етносу. Кожен історичний процес в окремо взятому етнічному організмі (за термінологією Л. М. Гумільова – "етноісторичний процес") відбувається за схемою еволюційної генетичної трансформації "плем'я-етнос-народність ("народ" у термінології Ю. Бромлея)- нація". У цій еволюції соціальних форм етнічного життя полягає суть історичного процесу (звісно, якщо сам історичний процес розглядати не цивілізаційно, а диференційовано – характеризуючи виключно окремі етнічні культури і приймаючи поняття "етнічна культура" за

змістоутворююче для нього). Такий соціогенез форм етнічних організмів (оформлений у історичний процес) проявляється через політичну складову їхнього змісту.

Отже, традиціоналізм слід класифікувати як ідейне підґрунтя для етнополітологічних досліджень. Однак, слід зрозуміти, що певна категорія, якщо вона виступає ідейною основою для науки, цілком може перетворитись в ідеологічну систему для суспільства. Сьогодні українське суспільство потребує нової ідеї. Дехто визначає необхідність формування "національної ідеї" для українців, але вивчаючи історичний процес з позицій етногенетичних та етнополітичних, ми можемо прийти до висновку, що більш необхідною та важливою на сучасному, глобальному етапі розвитку націй, є ідея державна. Саме побудувавши державну ідею, ми зможемо рухатись в напрямку реформування ідеї політичної. Традиціоналізм як ідеологічна категорія цілком може стати базисом для такої державної ідеї.

Традиціоналізм – це ідеологія етноцентризму. Однак, етноцентризм в розумінні традиціоналістичному цілком може розвиватись мультикультуральним шляхом. Станом на сьогодні, найбільш повно мультикультуральне розуміння політичного традиціоналізму сформульоване канадсько-американським україністом, істориком Павлом-Робертом Магочієм у його фундаментальній *"Ілюстрованій історії України"* (Київ: Критика, 2012, 448 ст.). Професор Магочій пролив світло на Україну мультикультуральну, отже, і традиціоналізм може розвиватись спочатку як міжрегіональна ідеологія визнання провінційного субетнічного культурного пріоритету спрямованого на побудову єдиної держави. Першочерговим завданням ідеології традиціоналізму є розбудова та відновлення держави будь-яким способом. Головним уроком політичного традиціоналізму для нас має бути те, що в умовах сьогодення створити політичну націю можливо лише після формування сильного державного організму.

А. М. Міщенко, асп., КНУТШ, Київ
mishchenkoann@i.ua

ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ДИЛЕМИ В ПОЛІТИЦІ

Розв'язання моральної дилеми в політиці – одне з найбільш осмислюваних завдань філософсько-політологічного дискурсу. Воно перманентно актуалізоване у зв'язку з тим, що виникнувши як об'єктивно необхідні регулятори суспільного життя, політика і мораль у процесі свого розвитку стали самостійними інститутами і почали діяти за власними законами. З поширенням загального виборчого права ця проблематика торкнулася й сфери здійснення політики. Наразі політичним діячам доводиться рахуватися з тим, що люди оцінюють їхні дії з етичної точки зору, тому майже всі вони намагаються довести, що саме їхні цілі й засоби є узгодженими з моральними нормами. Проте існують певні проблеми інтерпретації моральної дилеми в політиці. По-перше, співвідношення політики та моралі – це сфера парадоксів, адже обидві царини мають як ряд спільних рис і

завдань, так і низку відмінностей. По-друге, існує ряд концептуальних підходів до вирішення моральної дилеми в політиці.

Отже, політика та мораль, виконуючи регулятивно-контрольні функції в суспільстві, мають і спільні риси, і суттєві відмінності. Спільною рисою, окрім регулятивної функції, можна вважати універсальність, адже обидві сфери є всеохоплюючими і залучають практично всіх людей. Характерною рисою сучасних держав, що пропагують демократичні принципи, є долучення широких мас людей до прийняття політичних рішень та до політики в цілому, навіть якщо не безпосередньо, то на рівні суджень. Багато уявлень та принципів, що стосуються і політики, і моралі формуються у людей на основі життєвого досвіду й через зіткнення з певними ситуаціями, з чого випливає неоднозначність висновків і суджень різних людей. Виходить так, що в контексті вирішення моральної дилеми в політиці важливе значення починає грати громадська думка, адже саме виборці несуть відповідальність за тих, кого вони обрали на ряду з самими політиками, а політики, в свою чергу, намагаються догодити виборцям, тому також часто дослухаються до громадської думки. "З одного боку, мораль, по суті, є виразом і органом релігійних уявлень і сил, та у цьому вона необхідним чином пов'язана з умовами і дійсностями [форм] родинного духу і звичаю; з іншого боку, вона цілковито виступає продуктом і знаряддям громадської думки, і в силу цього відсилає до сукупних відносин загальної контрактної товариськості і політичних устремлінь" [Тьоніс Ф. *Спільнота та суспільство* / Ф. Тьоніс. – К. : Дух і літера, 2005, с.237-238]. Ще однією спільною рисою політики і моралі варто вважати інклюзивність, тобто їх необмеженість власними рамками, здатність проникати в інші сфери суспільного життя. Що ж стосується відмінностей, то важливо відзначити, що мораль за своєю природою є персоніфікованою, вона відноситься до дій конкретної людини, в той час як політика має справу в першу чергу з колективами і колективними діями. Також очевидна відмінність політики і моралі криється в площині засобів досягнення мети: політика через свою конфліктну природу припускає можливість використання насилля, що суперечить принципам моралі. Крім того, моральні принципи часто утопічні, вони є ідеалом, до якого варто прагнути і на який потрібно орієнтуватися. В політиці ж утопії викликають багато протиріч, оскільки вона більшою мірою є сферою реальних дій. Проте саме така абсолютність моралі, її ідеалістична складова сприяє тому, що вона виконує стимулюючу функцію по відношенню до політики. В політиці дуже важливу роль відіграє інституційна складова, адже саме через політичні інститути реалізується більшість політичних рішень. А мораль формується практикою спілкування між людьми й відображається на рівні уявлень і почуттів, оцінок і звичок. Не менше значення, ніж інституційна складова, має і особистісний фактор. Як уже зазначалося, мораль – це в першу чергу індивідуальний регулятор, тому політики в будь-якому разі, приймаючи політичні рішення, орієнтуються на власні моральні принципи, які можуть співпадати чи не співпадати із загальноприйняти-

ми уявленнями. Яскравий приклад парадоксальності у співвідношенні політики та моралі навів М.Волцер. Розглядаючи випадок політика, який з метою досягнення миру піддає тортурам лідера повстанців (хоча під час виборів такі методи здавалися йому неприпустимими), автор наголошує на тому, що виникає певний парадокс. Людина, яка має чіткі моральні принципи і не готова відходити від них за будь-яких умов, не здатна займатися політичною діяльністю, а той кандидат, який прямо проголосить, що він готовий відмовитися від моральних принципів заради досягнення результатів, просто не буде обраний. З цього випливає, що лише двоє люди можуть досягти результатів у політичній діяльності, проте важливим є і те, щоб на момент виборів вони були чесними людьми й відхід від певних моральних принципів був пов'язаний не з власними інтересами, а з політичними обов'язками. "Ось так виглядає моральний політик: ми пізнаємо його по брудних руках. Якби він був тільки моральною людиною, його руки не були би брудні; якби він був тільки політиком, він вдав би, що його руки чисті" [*Мендус С. Політика та мораль / С.Мендус. – К.: Темпора, 2010, с.20*].

Розв'язання моральної дилеми в політиці по-різному тлумачиться в межах різних інтелектуальних традицій. Прийнято виокремлювати два основні підходи: аристотелівський і макіавеллівський. Арістотель (як і Сократ, Платон) розглядали політику і мораль як гармонійну єдність, яка веде до досягнення суспільного блага. Відповідно, прибічники етизації політики розглядали її в межах морального універсуму, вважаючи, що легітимність політики багато в чому тримається саме на моральних аргументах. Н.Макіавеллі, навпаки, протиставив їх, відділивши мораль правителя від моралі звичайних людей. А послідовники ціннісно-нейтрального підходу до співвідношення політики та моралі вважали, що політику неможливо описати категоріями етики. Обидва ці погляди мали як своїх теоретичних послідовників, так і практичних втілювачів. Проте вони так і не змогли вирішити суперечності співвідношення політики й моралі, що сприяло появі популярного нині – компромісного підходу, який пропонує зважати на специфіку моральних аргументів у політиці. Отже, саме пошук компромісу між політикою та мораллю дає надію на розробку ефективної моделі їх співвідношення.

Електронне урядування як чинник демократизації суспільства

На сьогоднішній день демократія повною мірою діє лише у 20 країнах світу. Так звана "неповноцінна демократія" діє у 59 країнах, гібридні режими – у 37, авторитарні режими – у 51 [The Economist Intelligence Unit's Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>]. Таке співвідношення демократичних та авторитарних режимів у світі негативно вражає, адже найбільші міжнародні організації та об'єднання визнають, що лише демократія є найближчою до дотримання принципів правової держави. Проблема демократизації суспільства є актуальною в усьому світі. В цьому контексті постає питання про чинники та механізми, які здатні вплинути на демократиза-

цію суспільства. Перш за все, для систематизації процесів демократизації суспільства, необхідно розглянути теорію Самуеля Хантингтона. Дослідник виділяв три хвилі демократизації: 1) довга хвиля (1828–1926 pp), перший відкат (1922–1942 pp.); 2) коротка хвиля (1943– 1962 pp.), другий відкат (1958–1975 pp.); 3) третя хвиля (з 1974 р.) [Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон; [пер. с англ]. – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 14]. Послідовники Хантингтона стверджують, що наразі відбувається загасання третьої хвилі, що характеризується сповільненням розвитку ліберальних демократій і збільшенням кількості електоральних, а це робить "якість" демократій третьої хвилі нижчою.

Отже, протягом третьої хвилі формується цілком новий чинник демократизації суспільства – електронне урядування. Електронне урядування визначається як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. Базуючись на існуючих дефініціях та концепціях, швейцарські вчені М. Фінгер та Г. Пеко виділили три основних підходи до визначення електронного урядування. Відповідно до першого, електронне урядування ототожнюється лише із задоволенням потреб громадян за допомогою надання послуг через Інтернет. Другий підхід трактує електронне урядування як, власне, процес урядування та взаємодію, тобто як специфічну форму співпраці між громадянами, приватним сектором та державою як у виробленні політики, так і в наданні послуг. Третій – визначає електронне урядування як певний інструмент (чи то для демократизації суспільства, чи, наприклад, трансформації публічного сектору тощо) [Finger M. From e-Government to e-Governance? Towards a model of e-governance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ejeg.com/search/index.html?name=authorOrEditor&value=Matthias%20>]. Дослідники визначають такі моделі е-урядування:

- G2G (government to governments) урядування для уряду (різноманітних департаментів);
- G2C (government to citizens) урядування для громадян;
- G2E (government to employees) урядування для працівдавців;
- G2B (government to businesses) урядування для бізнесу.

Послідовна розробка стратегії е-урядування у відповідності до кожної із перерахованих моделей, здатна забезпечити становлення справжньої демократії у державі, яка буде однаково успішно діяти у будь-якому секторі.

Електронне урядування є важливим чинником демократизації суспільства, воно надає значний ряд переваг для його взаємодії із державою. Вплив е-урядування на демократизацію полягає у можливості залучення якомога більшої кількості громадян до політичного процесу. Громадськість має можливість здійснювати прямий і значний вплив на уряди. Е-урядування дозволяє забезпечити ефективну реалізацію волі

та інтересів кожної особи. Таким чином, е-урядування в повній мірі реалізує принципи демократії. До інших переваг е-урядування як чинника демократизації суспільства варто також віднести ефективність комунікації. Е-урядування передбачає використання величезної кількості інформаційних ресурсів, воно надає можливість вільної передачі та отримання інформації із максимальною швидкістю та якомога більшою кількістю осіб. Також ефективна комунікація передбачає впровадження державою широкого спектру послуг, які громадяни можуть отримати в режимі он-лайн, що підвищує рівень комунікації між державою і громадянами. Окрім цього, е-урядування забезпечує прозорість політичних процесів та державного управління. Воно не лише контролює діяльність уряду, а ліквідує кордони між будь-якими державними структурами та громадянами. Також розвинені форми е-урядування надають можливість проведення прозорішої виборчої процедури.

Е-урядування дозволяє збільшити права місцевих громад, підвищити ефективність місцевого самоврядування. Завдяки електронному урядуванню громадяни отримують більшу свободу у вирішенні їхніх локальних проблем. Впровадження е-урядування дозволяє зменшити кількість працівників (державних службовців), які забезпечують повноцінне функціонування держави. Таким чином, людський фактор у політичному процесі втрачає свою надзвичайну вагу, зменшуються витрати на утримання державних службовців, зникає потреба у використанні значної кількості приміщень державного призначення. Дану перевагу можна назвати економією ресурсів.

Е-урядування відіграє значну роль у політиці багатьох демократичних держав Європи, а також США, Канади. В Україні наразі триває його розвиток, розроблено Концепцію розвитку електронного урядування. Саме е-урядування може стати важливим чинником демократизації суспільства в Україні, а також у багатьох державах світу, які ще знаходяться на шляху до встановлення справжньої демократії.

У. В. Мовчан, студ., КНУТШ, Київ
ekzempliar6@gmail.com

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

На сьогоднішній день демократія повною мірою діє лише у 20 країнах світу. Так звана "неповноцінна демократія" діє у 59 країнах, гібридні режими – у 37, авторитарні режими – у 51 [The Economist Intelligence Unit's Democracy Index 2015. Democracy in an age of anxiety. Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf>]. Таке співвідношення демократичних та авторитарних режимів у світі негативно вражає, адже найбільші міжнародні організації та об'єднання визнають, що лише демократія є найближчою до дотримання принципів правової держави. Проблема демократи-

зації суспільства є актуальною в усьому світі. В цьому контексті постає питання про чинники та механізми, які здатні вплинути на демократизацію суспільства. Перш за все, для систематизації процесів демократизації суспільства, необхідно розглянути теорію Самуеля Гантінгтона. Дослідник виділяв три хвилі демократизації: 1) довга хвиля (1828–1926 рр.), перший відкат (1922–1942 рр.); 2) коротка хвиля (1943– 1962 рр.), другий відкат (1958–1975 рр.); 3) третя хвиля (з 1974 р.) [Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон; [пер. с англ]. – М.: РОССПЭН, 2003. – С. 14]. Послідовники Гантінгтона стверджують, що наразі відбувається загасання третьої хвилі, що характеризується сповільненням розвитку ліберальних демократій і збільшенням кількості електоральних, а це робить "якість" демократії третьої хвилі нижчою.

Отже, протягом третьої хвилі формується цілковито новий чинник демократизації суспільства – електронне урядування. Електронне урядування визначається як спосіб організації державної влади за допомогою систем локальних інформаційних мереж та сегментів глобальної інформаційної мережі, що забезпечує функціонування органів влади в режимі реального часу та робить максимально простим і доступним щоденне спілкування з ними громадян, юридичних осіб, неурядових організацій. Базуючись на існуючих дефініціях та концепціях, швейцарські вчені М. Фінгер та Г. Пеко виділили три основних підходи до визначення електронного урядування. Відповідно до першого, електронне урядування ототожнюється лише із задоволенням потреб громадян за допомогою надання послуг через Інтернет. Другий підхід трактує електронне урядування як, власне, процес урядування та взаємодію, тобто як специфічну форму співпраці між громадянами, приватним сектором та державою як у виробленні політики, так і в наданні послуг. Третій – визначає електронне урядування як певний інструмент (чи то для демократизації суспільства, чи, наприклад, трансформації публічного сектору тощо) [Finger M. From e-Government to e-Governance? Towards a model of e-governance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ejeg.com/search/index.html?name=authorOrEditor&value=Matthias%20>]. Дослідники визначають такі моделі е-урядування:

- G2G (government to governments) урядування для уряду (різноманітних департаментів);
- G2C (government to citizens) урядування для громадян;
- G2E (government to employees) урядування для працевлаштування;
- G2B (government to businesses) урядування для бізнесу.

Послідовна розробка стратегії е-урядування у відповідності до кожної із перерахованих моделей, здатна забезпечити становлення справжньої демократії у державі, яка буде однаково успішно діяти у будь-якому секторі.

Електронне урядування є важливим чинником демократизації суспільства, воно надає значний ряд переваг для його взаємодії із державою. Вплив е-урядування на демократизацію полягає у можливості залучення якомога більшої кількості громадян до політичного процесу.

Громадськість має можливість здійснювати прямий і значний вплив на уряди. Е-урядування дозволяє забезпечити ефективну реалізацію волі та інтересів кожної особи. Таким чином, е-урядування в повній мірі реалізує принципи демократії. До інших переваг е-урядування як чинника демократизації суспільства варто також віднести ефективність комунікації. Е-урядування передбачає використання величезної кількості інформаційних ресурсів, воно надає можливість вільної передачі та отримання інформації із максимальною швидкістю та якомога більшою кількістю осіб. Також ефективна комунікація передбачає впровадження державою широкого спектру послуг, які громадяни можуть отримати в режимі он-лайн, що підвищує рівень комунікації між державою і громадянами. Окрім цього, е-урядування забезпечує прозорість політичних процесів та державного управління. Воно не лише контролює діяльність уряду, а ліквідує кордони між будь-якими державними структурами та громадянами. Також розвинені форми е-урядування надають можливість проведення прозорішої виборчої процедури.

Е-урядування дозволяє збільшити права місцевих громад, підвищити ефективність місцевого самоврядування. Завдяки електронному урядуванню громадяни отримують більшу свободу у вирішенні їхніх локальних проблем. Впровадження е-урядування дозволяє зменшити кількість працівників (державних службовців), які забезпечують повноцінне функціонування держави. Таким чином, людський фактор у політичному процесі втрачає свою надзвичайну вагу, зменшуються витрати на утримання державних службовців, зникає потреба у використанні значної кількості приміщень державного призначення. Дану перевагу можна назвати економією ресурсів.

Е-урядування відіграє значну роль у політиці багатьох демократичних держав Європи, а також США, Канади. В Україні наразі триває його розвиток, розроблено Концепцію розвитку електронного урядування. Саме е-урядування може стати важливим чинником демократизації суспільства в Україні, а також у багатьох державах світу, які ще знаходяться на шляху до встановлення справжньої демократії.

О. А. Муляр, асп., НУХТ, Київ
olechka_fruit@ukr.net

ФІЛОСОФІЯ ДЕМОКРАТІЇ: КОНЦЕПЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Одним із найважливіших критеріїв зрілості суспільства є ступінь розвитку демократії в державі. Проблема демократії та її ролі в суспільно-політичному житті є однією з центральних у філософії.

Зміна геополітичного вектору України на початку 2014 року та прагнення українського народу встановити нові демократичні механізми та цінності спонукають нас ще раз звертатись до основ демократії у різних її проявах. Зміна ж світового порядку тягне за собою, як правило, підвищення рівня ризику збереження суверенності держави, що викликає

соціальну та етнонаціональну напруженість. До того ж, у демократії немає ніяких гарантій того, що при здійсненні її принципів не знизиться якісний рівень людського життя і не знизяться духовні цінності. Актуальність теми доповіді зумовлена тим, що розвиток українського суспільства вимагає коректування демократичних інститутів, процесів і технологій, формування якісно нових форм і суб'єктів політичних відносин, які б більшою мірою відповідали потребам народу України. Метою виступу є спроба розгляду демократії та її принципів, як концепції способу життя народу в її обумовленості з історичними традиціями, цивілізаційними здобутками і формою правління та виявлення проблем, які роблять це поняття недосконалим.

Теоретико-методологічною основою доповіді є праці історико-філософського та методологічного спрямування В. Баркова, С. Барматової, О. Бандури, С. Біляцького, І. Бекешкіної, А. Гальчинського, О. Гараня, Є. Головахи, В. Горбатенка, М. Головатого, О. Дергачова, М. Кармазіної, А. Коваленка, І. Кресіної, А. Кудряченка, О. Кіндратець, Б. Лановика тощо.

При аналізі проблеми і підготовці тез ми використовували історично – порівняльний метод, який дозволив з'ясувати концептуальну сутність демократії і прослідкувати генезис демократичної теорії.

В період античності єдиної думки щодо терміну демократія не було. Древньогрецькі філософи під демократією розуміли участь вільного чоловічого населення в роботі народних зборів і прийнятті рішень, рівність громадян перед законом, право на заміщення виборної суспільної посади. В Афінійській демократичній державі на вищі посади переважно, обирались представники кращих, тобто аристократії.

В середні віки під впливом християнства затвердилися ідеї про те, що монарх і влада в цілому повинні служити своєму народу й не вправі порушувати закони, що випливають із Божественних заповідей, моралі, традицій і природних прав людини [Салмин М.М. Современные демократии: очерки становления / М.М. Салмин – М., Изд-во СЗАГС, 1997. – 176 с. – С. 32].

Фома Аквінський демократію ототожнював з тиранією. Він різко виступав проти демократії. Був сповнений презирства до народу і вважав демократію одним з відхилень від ідеальної форми правління.

Філософська думка Нового часу визначала формальний характер демократії, що впливає з вузького, розуміння свободи як відсутності примусу та обмежень. Концепція демократії XIX ст. характеризується революційним вільнодумством. Було зроблено глибокий гносеологічний і психологічний аналізи релігії, пропагувались природничі уявлення про навколишній світ, безпосередню демократію, політичні свободи тощо.

Спроби створити ідеальне демократичне суспільство існують і на початку XXI століття. Але як свідчить хід розвитку демократії, існуючі демократичні моделі спираються або на різні аспекти демократії, або на різні цінності. Всі філософи та філософські школи по суті справи, повертаються до класичних ідеалів демократії, що передбачає активну участь

громадян в обговоренні та прийнятті рішень з головних питань суспільного життя [Raaflaub, K. Contemporary Perceptions of Democracy in Fifth-century Athens / W. R., Connor, M. H., Hansen, K., Raaflaub, B. S., Strauss // Aspects of Athenian Democracy. – Copenhagen, 1990 – P. 34] .

У Європі та США все частіше звучить думка про хворобу демократії, де потрібно змінити не лише політиків і партії, що перебувають при владі, а й саму політичну систему. Слід створювати демократичні інститути та механізми, які могли б сприяти розвитку демократичного суспільства.

Проголосивши незалежність в 1991 р., Україна так і не позбулась радянської форми мислення. Кожен новий президент та парламент роблять спроби "перекроїти" Конституцію. Політику держави формують лідери політичних партій, а не народ. Так і не сформувався середній клас, як то є в країнах з розвинутою демократією. Україна перетворилась в олігархічну республіку. Все більше і більше людей розуміють, що їх виборні представники не представляють їх інтереси. У цій ситуації, голосування має мало сенсу, тому що у населення немає ніякого реального вибору. Громадяни можуть змінити лише політичні еліти, які нехтують населенням, але не спроможні впливати, на розвиток суспільства, в якому живуть.

Висновки. Таким чином, можна зазначити, що не існує ідеальної моделі демократії, а всі філософи та філософські школи по суті справи, повертаються до класичних ідеалів демократії, що передбачає активну участь громадян в обговоренні та прийнятті рішень з головних питань суспільного життя. Намагання створити ідеальне демократичне суспільство існують і на початку XXI століття. Але як свідчить хід розвитку демократії, існуючі демократичні моделі роблять "наголос" або на різні аспекти демократії, або на різні цінності.

Головною проблемою демократії є здатність відображати інтереси народу, підлаштовуватись до його потреб. Боротися з бюрократизацією та олігархізацією. Рівність можливостей ще не забезпечено. Прірва між багатими і бідними продовжує розширюватися. А влада все більше концентрується в руках небагатьох.

М. О. Мухіна, асп., МДУ, Маріуполь
margaryta.mukhina@gmail.com

ПІДХІД ДО РІВНЕВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У класичній політичній науці прийнято вважати, що основні структурні елементи громадянського суспільства, а відтак і саме громадянське суспільство, функціонують на кількох рівнях: локальному (регіональному), національному, глобальному. Головним, але не єдиним критерієм приналежності до конкретного рівня в даному випадку виступає географія діяльності та ступінь поширеності впливу елементів громадянського суспільства, наприклад, неурядових організацій.

З розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема Інтернету, з'явилось нове поняття, яке вимагає перегляду існуючої класифікації – це електронне громадянське суспільство. Погоджуючись із науковцем Д. Зубко, під цим терміном ми розуміємо стан і ступінь розвитку громадянського суспільства, важливою характеристикою якого є "використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесах вироблення політики та урядування: для участі громадян, підтримки демократичних процесів прийняття рішень, посилення представницької демократії, підзвітності обраних посадовців" [Zubko D. Participation of Civil Society Organizations in E-governance and E-democracy Development in Ukraine. Regime to access: <http://goo.gl/xamj7E>]. Український дослідник С. Телешун вважає за доцільне будувати не традиційне громадянське суспільство, а електронне, яке називає новітньою формою – "мультимедійне суспільство з новою класифікацією суб'єктів політичного процесу, чітко визначеними дефініціями права і власності", суспільство, відкрите для обміну інформацією [Телешун С. Державний устрій України: проблеми політики теорії і практики / С. Телешун. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – С.310].

Важливо відзначити, що електронне громадянське суспільство має низку принципових відмінностей від традиційного. Однією з них є повна відсутність звичних для політології рівнів громадянського суспільства. У випадку електронного маємо феномен, який виводить окрему особу відразу на глобальний рівень взаємодії з іншими суб'єктами громадянського суспільства. Така взаємодія відбувається в електронній формі, тому характеризується як дуже швидка, транскордонна, позбавлена ієрархічності, відтак заснована на горизонтальних, а не вертикальних зв'язках.

Крім того, маємо підкреслити якісні зміни, які вже не дозволяють розглядати громадянське суспільство як сукупність громадянських ініціатив, відокремлену від держави. На думку дослідника електронного громадянського суспільства Р.Оруджева, сучасне громадянське суспільство постає "як величезна система інтернет-комунікацій" [Оруджев Р. Электронное гражданское общество. Что значит оно для людей в Азербайджане и других странах мира? / Р. Оруджев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/jVuv2>]. Цей науковець стверджує, що такі комунікації відбуваються одночасно на двох рівнях: по-перше, горизонтальному – між громадянами та їх добровільними об'єднаннями, громадськими об'єднаннями; по-друге, вертикальному – між громадянами та їх об'єднаннями, з одного боку, та державними органами, з іншого [Оруджев Р. Электронное гражданское общество. Что значит оно для людей в Азербайджане и других странах мира? / Р. Оруджев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/jVuv2>]. Звертаємо увагу, що тут мова йде лише про рівні комунікацій у кіберпросторі, що жодним чином не може характеризувати поділ на умовні рівні діяльності електронного громадянського суспільства в цілому.

У даному контексті важливо розглянути термін "кіберкомунікація", оскільки це явище дедалі частіше зустрічається в такій площині, як фо-

рмування та діяльність неурядових організацій. Під кіберкомунікацією ми розуміємо процес взаємодії (у тому числі спілкування) окремих осіб або груп між собою у віртуальному просторі, тобто за допомогою мережі Інтернет. На нашу думку, саме такий спосіб взаємодії забезпечує високу ефективність комунікації через відсутність географічних, фінансових, часових та інших обмежень, натомість пропонуючи майже миттєвий обмін думками, а відтак швидку координацію дій учасників процесу.

Це зумовлює такі характерні риси функціонування електронних неурядових організацій в рамках електронного громадянського суспільства, як самоорганізація, самоврядування, певна стихійність об'єднання громадян, рекордна для нашої країни кількість учасників громадських утворень і навіть транскордонність діяльності електронних організацій [Мухіна М.О. Електронні організації як нова форма неурядових спільнот в контексті формування громадянського суспільства в Україні / М. О. Мухіна // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. – № 12. – Маріуполь, 2015. – С.230].

Інша принципово нова особливість електронних громадських утворень – це певні ознаки міжнародних неурядових організацій, властиві багатьом таким спільнотам. У діяльності більшості електронних організацій беруть участь громадяни принаймні двох, а частіше трьох-чотирьох країн світу. Акції електронної групи можуть бути спрямовані на дії в іншій країні, окрім тієї, де проживають учасники.

Таким чином, усі перелічені особливості електронного громадянського суспільства у порівнянні з традиційним дають змогу говорити про майже цілковиту відсутність поділу на рівні за ознакою географії діяльності, властивому громадянському суспільству в класичному розумінні цього терміну. В умовах кіберкомунікації кожна зацікавлена особа має змогу діяти одразу на глобальному рівні, звертаючись до всієї інтернет-спільноти або до окремих стейкхолдерів, причому незалежно від їхнього географічного положення чи соціального статусу. Безумовно, цей феномен трансформує громадянське суспільство, відкриваючи принципово нові можливості як для діяльності неурядових організацій, так і для контролю та впливу на суспільно-політичні процеси в країні з боку громадян. У свою чергу, це тягне за собою необхідність перегляду існуючих підходів до визначення самого громадянського суспільства та його основних характеристик.

О. Ю. Негода, студ., КНУТШ, Київ
negoda_xpom@bigmir.net

ПОЛІТИЧНИЙ РЕАЛІЗМ ЯК МОДЕЛЬ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Зовнішня політика – це одна із найважливіших сфер діяльності держави, від якої залежить якісний розвиток і добробут та нормальне функціонування усіх внутрішньодержавних інститутів. Із появою держави люди задля свого добробуту ще сильніше почали прагнути до захоп-

лення нових та утримання існуючих благ та ресурсів. Індивідів завжди підштовхує егоїстичне бажання для покращення своїх нинішніх умов, навіть, не зважаючи, що ці бажання можуть нашкодити оточуючим. Із появою приватної власності, світогляд людей радикально змінився, індивіди перестали активно піклуватися про загальне благо, переважати почало особистісне збагачення та індивідуальний прогрес. При об'єднанні в державу, індивіди теж керувалися природним прагненням досягнення власної користі, хоча з необхідністю поступитися частиною своїх благ, але ця втрата не суттєва, так як індивіди у міцному колективі можуть та досягають більшої користі.

Політичний реалізм як модель міжнародних відносин постає, в першу чергу, як силова боротьба за обмежені природні ресурси. Перша мета, якою керуються держави у світі – це збереження власної безпеки та її посилення шляхом силового впливу. Таким чином стає зрозумілим, що саме держави є головними гравцями на міжнародній арені, а не союзи та блоки. Міжнародна політична система не є впорядкованою, адже у суперництві за збереження суверенітету держави часто діють непрозора, а події розгортаються анархічно. Дослідники наголошують, що в такій боротьбі та конкуренції союзи держав є хиткими та нестійкими, тому що не можна розраховувати, що хтось пожертвує власним інтересом на користь іншому. Держави перебувають у постійному напруженні, адже їх діяльність спрямована на самовдосконалення задля ефективнішого відстоювання власних національних інтересів. Ресурси відіграють дуже важливу роль, бо їх наявність свідчить про рівень могутності держави. Модель політичного реалізму є найбільш практичною та досконалою, вона найбільш якісно оцінює і характеризує людські можливості і прагнення. Людський цинізм перейшов із міжособистісних стосунків на рівень міжнародних відносин, де проявився із ще більшою силою та ще з більшими прагненнями. "Політика, як і суспільство в цілому, керується об'єктивними законами, що вкорінені в незмінній й далеко не ідеальній природі людини, спроби зміни яких завжди увінчані провалом. Політика розвивається всупереч моральності." [Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans J. Morgenthau. – Fifth Edition, Revised. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1978. – 234 p.] Концепція політичного реалізму була заснована Хансом Моргентау, на його думку – це єдине якісне теоретичне пояснення державної політики на міжнародній арені. Ідеолог політичного реалізму, аналізуючи міжнародні процеси, вивів шість "аксіом" функціонування зовнішньої політики держав, які я прагну розкрити.

За політичного реалізму, усі держави, як у свій час й індивіди, виходять з позиції сили та прагнуть до здобуття нових благ для себе. "Зовнішня політика держави має спиратися на фізичну, політичну та культурну реальність, що зможуть допомогти державі краще зрозуміти природу і сутність національного інтересу, який є провідною рушійною силою активної діяльності держави на міжнародній арені." [Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans J. Morgenthau. – Fifth Edition, Revised. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1978. – 518 p.]

Ханс Моргентау наголошує, що задля власного успіху, держава не має піклуватися про інших, для неї повинно існувати лише єдине благо і це благо має бути власним національним.

На міжнародній арені, найвпливовіші держави ті, які мають потужну армію і проводять агресивну зовнішню політику, демонструючи іншим державам свої можливості та наміри. "У міжнародних відносинах, загроза використання військових сил є найважливішим матеріальним ресурсом, який визначає міць нації в порівнянні з опонентами." [Morgenthau H. J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans J. Morgenthau. – Fifth Edition, Revised. – N.Y. : Alfred A. Knopf, 1978. – 518 p.]. Автор зазначає, що за політичного реалізму, відсутні або малоефективні міжнародні організації, кожна держава керується лише своїми національними прагненнями та інтересами, нехтуючи бажаннями інших. "Відмова від ототожнення моральних потягів конкретної держави з універсальними моральними законами, тобто, жодна держава не володіє монопольним правом на благодіяння. Утворення світового порядку на підґрунті універсальних цінностей для Моргентау є абсурдними." [Brian A. Keaney. *The Realism of Hans Morgenthau*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://scholarcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3579&context=etd>]. Автор, маючи наочні приклади діяльності міжнародних організацій, зумів оцінити їхню безпомічність та односторонність у вирішенні конфліктів. Держави-гіганти завжди маніпулюють ціми організаціями на свою користь.

Мир у світі існує лише за умов паритету сил, коли існують два і більше рівноцінних супротивника, які мають повагу один до одного і не здійснюють ескалації конфліктів. "Моргентау зазначає, міжнародні відносини визначаються як боротьба за владу і вплив, зовнішня політика формується на лобіюванні виключно своїх інтересів. Держава може поважати інтереси інших держав, але не просто так, а виходячи з того, що взаємоповага власних інтересів може бути цікава іншим державам, які прагнуть підтримки." [Thompson K., Myers R. J. *Truth and Tragedy: A Tribute To Hans J. Morgenthau*. New Brunswick and London, 1984 – 78p.]. Усі міждержавні суперечності здійснюються шляхом війн, де переможець отримує все, тому, у таких умовах, малі та не потужні держави прагнуть до об'єднання з світовими гігантами задля власної безпеки, так і відбувається поляризація світу на декілька конкуруючих центрів, кожен з яких прагне домінувати у всьому світі. "Кожен регіон світу має свою провідну державу, яка диктує правила гри на своєму континенті і прагне визначати долю світу на міжнародній арені. " [Хантингтон С. Кто мы?: Вызовы американской национальной идентичности / С. Хантингтон ; [пер. с англ. А. Башкирова]. – М. : АСТ; Транзиткнига, 2004. – 619 с.]

За політичного реалізму, Моргентау зазначає, що лідери держав керуються усіма можливими методами, сповідуючи ідеї Макіавелі, нехтуючи принципами людяності та гуманності. Держави й індивіди піклуються лише про свою вигоду, світ байдужий і цинічний стосовно тих людей, які не можуть протистояти іншим.

ТОТАЛІТАРИЗМ ЯК МЕХАНІЗМ НІВЕЛЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Тоталітаризм – система насильницького політичного правління, яке характеризується повним підпорядкуванням суспільства, його економічним, ідеологічним, духовним та навіть побутовим життям правлячою владною елітою, організованою в цілісний воєнно-бюрократичний апарат та очолювану лідером.

В. Шкуратов визначає тоталітаризм як абсолютну владу групи людей, партій, окремих політичних інститутів в індустріальних суспільствах ХХ ст.. і називає загальні риси: а) культ народних вождів; б) розростання апарату репресій; в) централізоване стягування ресурсів нації для державних задач і планів; г) контроль над приватним життям людини, заміна останнього загально-політичними цілями режиму. Тоталітарний режим самовизначається як інструмент далекої цілі: створення ідеального людського устрою. Цій цілі має бути підпорядковано все, в тому числі й приватне життя громадян (яке саме по собі являється об'єктом показового удосконалення). Таким чином, "тоталітаризм не просто централізує владу і зводить її в репресивно-ідеологічне русло, він послідовно ламає і підкоряє собі мікросоціальну складову особистості, щоб нічого не прикривало людину від влади: колеги, знайомі, рідні повинні стати пропагандистами або наглядачами режиму" [Шкуратов В.А. Историческая психология. М.: Смысл. – 1997. – 505с.]. Основою забезпечення існування тоталітаризму є соціально аморфна, дезорієнтована маса людей [Давыдов Ю. Авторитаризм // Современная западная социология: Словарь. М., 1990.].

Для тоталітарного суспільства характерне верховенство системи стереотипів, які визначають модель людських відносин та виховання. Основні з них: 1) абсолютизація ідеї класовості моралі; 2) принцип пріоритету суспільного (державного) над особистим; 3) ігнорування психологічних елементів моральної свідомості, недооцінка чуттєво-емоційної сфери життя. Тоталітарна свідомість дозволяє спростити соціально-психологічну адаптацію до реальності. Вона не властива людській природі, але успішно апелює до уже існуючих загально психологічних та особистісних передумов [Путцев М.В. Personality and totalitarianism: the problem of identification // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2014. – № 11(172)]. В умовах всезагального страху і тривоги тоталітаризм створює ілюзію порядку і впевненості, дає просту і зрозумілу відповідь на питання про сенс життя людини. Таким чином, масова свідомість отримує тоталітарний напрямок, але цей процес супроводжується значними змінами в свідомості окремої особистості.

Спочатку руйнується правова свідомість особистості, вона є першою жертвою деформації та всезагального систематичного тиску, внаслідок цього змінюються комплекс мотивацій, дії та вчинки людини. Культурна

дезорієнтація є обов'язковою умовою існування тоталітарного режиму. Відчуженість від своєї людської суті деформує в людині морально-правову свідомість та провокує в ній антагоністичне ставлення до світу. Тотальний контроль думок породжує масивний прошарок "політичного несвідомого": сумнівів, побоювань, негативних емоцій, в яких не можна зізнатись іншим і навіть собі [Шкуратов В.А. Историческая психология. М.: Смысл. – 1997. – 505 с.]. Опісля відбувається атрофія моральної свідомості, зникають критерії розрізнення добра і зла. Джерелом цих критерій стає керуюча партія. Тоталітаризм залишає за собою виключне право на створення єдино правильної системи цінностей та норм. Така тотальна ізоляція заперечує будь-яку людську близькість, викривляє реальність, змінює відношення людини до Буття в цілому – людині відмовляють у її природній потребі становлення, вона змушена виконувати те, що режимом правління трактується як Істинне. Як наслідок, продуктом тоталітарного режиму являється зламаний людський дух, а від свободи залишається тільки можливість сказати, що двічі два – чотири [Оруэлл Дж. 1984 и эссе разных лет. – М.: Прогресс, 1989. – 377 с.]. Тим самим тоталітарний лад занурює людину в імморальний простір соціальної ненависті та знищує в ній здатність усвідомлювати себе суб'єктом моральності і права.

Невід'ємною характеристикою особистості як такої, поза соціальною атрибутикою, є свобода. Однак, при детальнішому аналізі дії тоталітарного впливу на людську свідомість цікавою думка про нездатність багатьох людей брати на себе відповідальність за свої вчинки. "Людина повинна мати можливість віднести себе до якоїсь системи, яка б направляла її життя та давала йому сенс; в протилежному випадку її переполюють сумніви, які в остаточному рахунку паралізують здатність діяти, а отже і жити" [Фромм Э. Психоанализ и этика. – М.: ООО "Издательство АСТ-ЛТД", 1998. – 568с.]. Багато хто віддає перевагу різним формам залежності через певні причини – прагнення уникнути внутрішнього невпевненості, скинути тягар відповідальності, бажання піти від самотності і "злитися" з сильною особистістю, нацією, та й взагалі – "інстинкт несвободи здавна органічно притаманний людині" [Замятин Е. И. Избранное. – М.: Правда, 1989. – 461 с.].

В результаті диктаторам допомагає натовп рабів – Талаат-паша не сам убив мільйони вірмен, своїх політичних супротивників Сталін винищував не сам, Гітлер теж не знищував євреїв самотужки. В. Райх помітив, що "якщо під "свободою" ми будемо в першу чергу розуміти відповідальність кожного індивіда за раціональне формування особистого, професійного і суспільного життя, тоді можна сказати, що не існує більшого страху за страх перед загальною свободою" [Райх В. Психология масс и фашизм. СПб., 1995, с.334].

Наявність явища тоталітаризму в історії залишається гостро актуальним питанням і зараз, адже така система має здатність відроджуватись у тій чи іншій формі та по-новому впливати на психіку людини вже сучасного суспільства, являючи собою реальну загрозу цілісності особистості та сприяючи конформізації її свідомості.

ЗНИЖЕННЯ РОЛІ ІДЕОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

Класичне розуміння політичної партії визначає її як спільність людей, що об'єднана навколо певної ідеології. Американський політолог Дж. Ла Паломбара визначав ідеологію, як невід'ємну складову партії. [Шляхтун П. П. 70 Політологія: історія та теорія: Підручник / П. П. Шляхтун. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 472 с.]. Вітчизняні дослідники визначають ставлення людини до партії її ставленням до партійної ідеології. [Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник; К: "Арістей". – 2006. – 432 с.].

Я вважаю даний підхід застарілим, бо у сучасній політиці помітна тенденція до зниження ролі ідеологій політичних партій. Зближення політичних партій в питаннях політики і ідеології знижує роль міжпартійної конкуренції. У сучасних демократичних країнах відмінності між політичними партіями в питаннях ідеології і політичних програм стають все менш помітні. Зближення політичних позицій Лейбористської партії і Консервативної партії у Великобританії служить яскравим прикладом. Намагаючись отримати голоси виборців, які дотримуються нейтральних поглядів, політичні партії позиціонують себе таким чином, щоб апелювати до більшості виборців. В результаті, відмінності між ними стають менш очевидними, ніж раніше. [Орлова М. А. К вопросу о роли политических партий в современном демократическом обществе // Молодой ученый. – 2013. – №4. – С. 434-436].

Якщо розглянути програмні положення кандидатів в президенти США 2016 від Республіканської та Демократичних партій, то можна бачити, що основними питаннями, які потребують вирішення є питання імміграції, охорона здоров'я, економічні питання та зовнішня політика. У цих питаннях, особливо в питанні медицини, Дональд Трамп і Хіларі Клінтон, кандидати від різних партій, відрізняються менше, ніж Хіларі Клінтон та Берні Сандерс, кандидати від Демократичної партії. Багато програмних положень – це демагогія, покликана підтримати образ кандидата, що склався у виборців. Як от обіцянка відгородити США стіною у Трампа і обіцяна боротьба проти сексуального насильства в сторону жінок та рівність секс меншин у Хіларі Клінтон. [Офіційний сайт кандидата в президенти США 2016: www.donaldjtrump.com; Офіційний сайт кандидата в президенти США 2016: www.hillaryclinton.com/]. Коментуючи предвиборчу кампанію Берні Сандерса, автори The Washington Post заявляють, що "Берні Сандерс набирає передвиборні очки завдяки образу не корумпованого і далекого від правлячих еліт лицаря. Але Сандерс – не безкорисний правдолюб. Він – політик, який намагається продати власний бренд тій частині аудиторії, яка готова його купити." З огляду на це можна зробити висновок, що ідеологія звелася до предвиборчих гасел, але насправді мало впливає на політику партії та її представників. [стаття The

Washington Post про предвиборчу кампанію Берні Сандерса: <http://www.washingtonpost.com/sf/national/2016/02/05/his-most-radical-move/>].

У країнах з тривалою історією парламентаризму існує поділ партій, підставою якого прийнято вважати ідеологічну різноманітність, але визначаючи свою ідеологію самі партії зазвичай називають себе "демократами", "центристами" та "лібералами". Це зовсім не означає, що у партій зникають чи зникнуть ідеології. [Оскар Нидермайер, професор факультету політології, Вільного університету, м. Берлін/Обозреватель – Observer N 3(170)2004.].

Зникає:

- різноманіття ідеологій політичних партій, якщо подивитися, на список партій, які мають своїх представників у парламентах Європи, то абсолютна більшість з них – центристи.
- Визначальна роль ідеології у розробці програми. Республіканець Дональд Трамп підтримує національні програми "Медікей" та "Медікейд", бо це допомагає завоювати виборців, хоча декларована республіканська ідеологія мала б виступати за згортання національних програм "держави добробуту". [Офіційний сайт кандидата в президенти США 2016: www.donaldjtrump.com]

У висновку можу сказати, що демократизація розвинутих країн світу, сприяла зміщенню різноманіття партійних ідеологій до центру. Зближення партій в ідеологічних і політичних питаннях ставить перед ними нові завдання, але це не свідчить про кінець партійної політики. Зближення не означає, що партії встають на однакові позиції з усіх питань. Різні політичні партії все ще забезпечують виборцям можливість вибору. Дані наведені тут досить вибіркові, адже тема потребує надзвичайно ґрунтовного вивчення, зокрема акценту на саму діяльність, але вони демонструють стали тенденцію відходу ідеологічних питань на другий план.

П. М. Олещук, канд. пол. наук, доц., КНУТШ, Київ

TWITTER ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Інтернет у сучасному науковому дискурсі з питань політики. Це обумовлює необхідність поглиблення досліджень у цій сфері із одночасним перенесенням здобутків європейської та північноамериканської політичної науки на ґрунт східноєвропейської політичної дійсності, що відкриває значні методологічні можливості для опису політичних мобілізаційних процесів у ряді країн Східної Європи, що розгортаються протягом останніх років. Зокрема, важливим є визначення загальної ролі ресурсу twitter у політичній мобілізації, вплив на протестну та електоральну мобілізацію, переваги та недоліки даного впливу а також механізми його безпосереднього здійснення.

Twitter належить до числа новітніх соціальних мереж, що перетворилися на цілісний комунікативний простір, який вирішує низку політичних задач, що особливо виразно проявилось у політичних процесах початку

XXI ст. Його поява в якості своєрідного ресурсу Інтернет-СМС згодом генерувала сучасний соціальний феномен масово-індивідуальної комунікації, в яку включені суб'єкти різного рангу та рівня політичної впливовості.

Варто відзначити, що twitter є достатньо специфічним утворенням, що поєднує у собі властивості трьох різновидів сучасних інтернет-порталів: 1) веб-блогу; 2) соціальної мережі; 3) новинневого ресурсу.

Як блог, twitter дозволяє викладати у хронологічному порядку публікації, у яких автор має змогу виражати власну позицію стосовно тих або інших подій (у тому числі і політичних). Обмеження кількості знаків у повідомленні накладає вимоги щодо лаконічності тексту (проте вони можуть бути обійдені за допомогою розміщення веб-посилань або переведення текстової інформації у формат веб-зображень). Twitter може бути інтегрований з іншими мережами та блогосферою, виступаючи в якості одного із проявів присутності у віртуальній реальності.

Як соціальна мережа, twitter надає можливість кожному учаснику організовувати власний список підписки і числа учасників, чії публікації є для нього цікавими, відслідковуючи їх, та, за бажання, відповідаючи на них. Крім того, у мережі можна коментувати та ретранслювати повідомлення інших. Водночас, взаємодія може бути досить динамічною. Якщо стрічка повідомлень не є закритою для інших користувачів, то кожен учасник мережі може коментувати та ретранслювати її повідомлення. Взаємодія є, крім того, асиметричною. Це означає, що підписка та ретрансляція можуть не бути взаємними. Все це робить twitter надзвичайно динамічним інструментом соціальної комунікації, що робить його особливо зручним та цікавим для різноманітних громадсько-політичних рухів.

Як новинневий ресурс, twitter дозволяє оперативно ретранслювати загальнодоступні повідомлення у мережу буквально одночасно із подіями, що відбуваються. Обмеженість обсягу інформаційних повідомлень компенсується можливістю розміщувати у повідомленнях гіперпосилання на значні за обсягом публікації. Сучасні технічні засоби доступу до мережі Інтернет надають змогу вести онлайн-репортажі майже у будь-яких місцях та ситуаціях.

Не варто забувати, що суттєвому поширенню мережі twitter як інструменту соціальної комунікації сприяє розвиток сучасних засобів мобільного доступу до мережі Інтернет. Зокрема, розвиток ринку т.зв. "смартфонів" ("розумних мобільних телефонів"), ультра портативних ноутбуків, планшетів та інших електронних комунікативних засобів із полегшеним доступом до мережі Інтернет, перетворює громадянина сучасної держави на постійно зануреного і віртуальну Інтернет-дійсність одиницю, для якої невід'ємним елементом повсякденного життя стає перебування он-лайн.

Зокрема, як відзначають деякі дослідники, поєднання соціальних мереж та технічних засобів комунікації створює умови для появи своєрідного "резервуару політичної мобілізації".

Тож twitter ідеально підходить як засіб комунікації для сучасної технічної ери, оскільки є достатньо зручним для використання на мобільних

пристроях. Даний ресурс не вимагає високошвидкісного доступу до мережі, а тому може використовуватися мобільно. Це досить зручно для постійної взаємодії (у тому числі, і елементів громадянського суспільства).

Загалом, в електоральних кампаніях twitter починає активно використовуватися в якості сучасної політичної технології. Зокрема, система хештегів може виступати засобом мотивації до участі у політичному житті, перетворюючи висловлення власної громадянської позиції на своєрідний онлайн-флешмоб. Прикладом чого може бути названа акція #Ivoted (я проголосував), що проводилася під час кампанії по виборам президента США 2012 року. Дана акція у вигляді флеш-мобу, під час якого різні громадяни публікували повідомлення у twitter з хештегом #Ivoted, виступала значним мобілізаційним та мотиваційним чинником участі громадян у виборчій кампанії та політичному житті загалом. Відчуваючи значний мотиваційний тиск у мережі Інтернет, громадяни також відчували потребу стати його частиною.

Таким чином, запуск тих або інших хештегів може бути технологією політичної мобілізації громадян у електоральному процесі. Проте не єдиною. Створення відповідного twitter-акаунту стає необхідною умовою комунікаційного супроводу будь-якої кампанії. Через нього можна буде здійснювати оперативне інформування, надавати коментарі, робити іміджеві заяви, комунікувати з прихильниками.

Зручність використання twitter як технічного засобу політичної комунікації полягає у наступних чинниках.

1. Оперативність. Будь-які повідомлення негайно стають надбанням громадськості, яка може включитися у ретрансляцію повідомлень негайно, вступити у дискусію чи приєднатися до певної ініціативи.

2. Знеособленість. Публікація відповідних повідомлень може здійснюватися анонімно. Проте, навіть у випадку, коли авторство буде визначено а користувача деанонізовано, сам рух на цьому не зупиниться. Те, що потрапило у мережу Інтернет, залишає там певні сліди, а намагання зупинити поширення певної інформації лише провокує її подальшу ретрансляцію.

3. Можливості для ідеологічного об'єднання. За допомогою twitter прихильники певних ідей або політичних концепцій можуть досить швидко об'єднатися довкола певних акаунтів, які можуть виступати в якості координуючих центрів.

О. В. Онопко, канд. полит. наук, Europe Insight, Москва, Россия
onopko.oleg@gmail.com

ЛОЯЛЬНОСТЬ КАК ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЦЕННОСТЬ

В условиях политической нестабильности, сопровождающейся социальной anomией, люди обречены искать ценности, способные их сплотить, обеспечить устойчивое и эффективное развитие нации и государства. Одной из таковых является лояльность.

Различные аспекты проблемы лояльности в политике поднимались в работах Дж. Александера, К.-Х. Заурвайна, В. Кларка, М. Лазарева, А. Линклетера, А. Марко, Т. Нагорняк, С. Поцелуева, М. Уоллера и др.. Вместе с тем аксиологическое измерение лояльного поведения пока что не стало самостоятельным предметом политологических исследований.

Учитывая это, автор преследовал цель – выявить специфику лояльности как политической ценности, акцентируя особое внимание на социокультурных и социально-психологических факторах её формирования.

Впервые частью политического дискурса категория "лояльность" стала в 17-18 вв. в контексте внутренних конфликтов, происходивших в тот период в Англии, а позднее – в Британской Империи. С тех пор речь шла в основном о политической лояльности, которая подразумевалась как форма политических отношений, возникающих между государством (как главным объектом лояльного отношения), обществом и гражданами (как субъектами) по поводу существующей власти [Лазарев М. В. Политическая лояльность как фактор стабильности государства: автореф. дис. д-ра полит. наук : 23.00.02 / М. В. Лазарев. – М., 2004. – 40 с.].

Автор убеждён, что в условиях глобализации, когда государство постепенно уступает свои позиции другим политическим акторам (нациям, международным организациям, ТНК, группам интересов, территориальным общинам, Интернет-сообществам, отдельным персонам), наиболее целесообразно говорить уже не столько о политической лояльности, сколько о лояльности – как ценности – в политике. Апеллируя к пониманию политических ценностей как обобщенных представлений, которые возникают как политические идеалы, основополагающих принципов политического мышления, являющихся идеальными критериями оценки и ориентации субъектов в политической деятельности [Політичні цінності в системі політичних відносин: формування, зміст і функції політичних цінностей / Ф. Г. Семенченко // Вісник Київського нац. університету ім.Т.Шевченка: Сер.: Філософія.Політологія, 2010. – Вип. 98. – С. 53–57.], следует признать, что лояльность в современном мире выходит на уровень таких ценностей, как свобода, доверие, порядок.

В политике лояльность всё чаще проявляется в виде иррациональной, безусловной, абсолютной верности и преданности конкретным персонам, идеологиям и даже таким символическим конструктам как миф, ритуал или бренд. Но главными субъектами-объектами лояльных отношений являются конкретные политические микроакторы. Лояльность относится к тому типу политических ценностей, который объединяет "представления о связи между людьми, основанной на глубоко укоренившейся потребности в групповых связях. Связь между людьми обуславливает возникновение представлений о соответствующих им политических отношениях" [Карват М., Милановский В. Политические ценности; [пер. с польск. под ред. Макаренко В.П.] / М. Карват, В. Милановский // Элементы теории политики. – Ростов-на-Дону: Издательство Ростовского Государственного университета, 1991. – С. 219–252.].

Совокупность лояльных связей, которые поддерживает политический актор, представляет собой капитал лояльности. Данный термин был введён в оборот политической науки украинской учёной Т. Нагорняк для обозначения рафинированного уровня "социального капитала, который воспроизводится через систему качественных общественно-политических интеракций на основании высокой степени доверия, преданности и надежности взаимоотношений" [Нагорняк Т. Л. Брендинг территорий у сучасній політиці: автореф. дис. д-ра політ. наук / Т. Л. Нагорняк. – Київ, 2013. – 37 с.]. Соответственно, учитывая теорию конвертации капиталов, чем выше качество капитала лояльности политических акторов, чем шире сети их лояльных связей, тем выше потенциальный уровень их политического капитала, их возможностей влиять на политические процессы.

Сущность лояльных связей и формат лояльных отношений чрезвычайно разнообразны и детерминированы социокультурными и социально-психологическими особенностями конкретных общностей. К первой группе факторов относятся религия, язык, нормы поведения, традиции, мифология, литература, искусство и т.д., при этом речь идёт не только о культуре конкретной нации, но и шире – о цивилизации (в Хантингтоновском понимании данной категории). Особенно показательна в этом плане Исламская цивилизация, где представления о лояльности чётко связаны с религиозными нормами. Здесь же уместно отметить, что лояльность вообще и в политике в частности, не обязательно представляет собой положительную ценность, с точки зрения морали. Например, в случае с лояльностью в Исламском Государстве, человек может быть одновременно предан и умме (это можно оценивать нейтрально или позитивно), и "халифу" Абу Бакру Аль-Багдади (данная лояльность будет восприниматься негативно). К социально-психологическим факторам, определяющим особенности лояльности, относятся: ментальность, а также конкретные архетипы, образы, стереотипы, установки, существующие в коллективной памяти людей.

На формирование представлений о лояльности в политике, помимо указанных выше факторов, влияют политические знания, особенности политического сознания и психики, идеологии и практики социализации – т.е. основные элементы политической культуры общества. Лояльность как политическая ценность отличается устойчивостью своих смыслообразующих принципов. Лояльные отношения долгосрочны в виду эмоциональной связи между субъектом и объектом, которая проявляется в их мифологизации. Именно благодаря сакральной суггестивной повторяемости, содержащейся в мифе и защищающей его носителей от архаического страха перед смертью, лояльность может быть разрушена только фундаментальным подрывом доверия.

Лояльность – это наивысший уровень преданности, могущий существовать в политической реальности и ведущий к систематическому воспроизведению в ней определённого способа поведения, направленного на всемерную поддержку объекта лояльных отношений. Чем бо-

льше доля людей, воспринимающих лояльность в политике как ценность, тем выше уровень консолидированности общностей, участвующих в политическом процессе.

О. В. Павлятенко, асп., НІУСД при Президентові України, Київ
oksana.pavlyatenko@ukr.net

ВИТОКИ ДОНЕЦЬКОГО РЕГІОНАЛЬНОГО СЕПАРАТИЗМУ

Зміцнення України шляхом забезпечення суспільно – політичного й соціально – економічного розвитку неможливе без забезпечення миру та безпеки держави. Одною з актуальних загроз Українській державності сьогодні є дії, спрямовані на розпалювання міжетнічної, міжконфесійної, соціальної ворожнечі і ненависті, сепаратизму та тероризму, створення і підтримка маріонеткових квазидержавних утворень на тимчасово окупованій території частини Донецької та Луганської областей [Стратегія національної безпеки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>]. Серед актуальних питань порядку денного щодо забезпечення національної безпеки є мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності країни. Вироблення дієвих засобів протидії сепаратизму вимагає ґрунтовного та всебічного аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів, що обумовлюють його виникнення та прояви, які загрожують територіальній цілісності держави.

Сепаратистські тенденції на Донеччині беруть початок ще з 1990 – х років, посилюючись щоразу при загостренні суспільно – політичних процесів державного рівня. Так в цей період активізується діяльність українофобських громадських організацій та рухів, які планомірно втілювали стратегію Кремля, направлену на розкол України, шляхом федералізації та значної господарсько – економічної самостійності. Ігнорування центральною українською владою регіонального політичного дискурсу, в якому домінували проросійсько налаштовані "Інтернаціональний рух Донбасу", "Рух за відродження Донбасу", "Слов'янська партія", "Донбаська Русь", "Партія регіонів" і мафіозні угруповання, що перебрали на себе роль політичної еліти, поступово формували у свідомості населення стереотипи щодо своєї регіональної виключності та приналежності до євразійського світу. Це сьогодні діяльність сепаратистів протікає в формі збройного конфлікту, проте останні двадцять років основні битви відбувались за світогляди.

Так у своїй відверто антиукраїнській діяльності проросійсько налаштованні угруповання, що виникли та функціонували під керівництвом ФСБ активно застосовували маніпулятивні, соціальні та гуманітарні технології. Особливо активізувались ці процеси з 2004 року, коли Україна підтвердила свій західноєвропейський вектор розвитку. Тоді ж у засобах масової інформації, друкованих виданнях, кінематографії, радіомовленні, шоу – бізнесі починають реалізовуватись цілеспрямовані

пропагандистські кампанії та спеціальні інформаційні операції. Основними ідеологемами кремлівської пропаганди на Донбасі стали концепції "русского мира", міф про колись розділений "єдиний російський народ", демонізація національно-визвольної боротьби українського народу, міф про інспіризацію Помаранчевої та Революції гідності морально zdegradованим Заходом під егідою США. Володимир Путін своїм виступом на Бухарестському самміті НАТО в 2008 році запускає меседж про Україну як failed state та проголошує про російські інтереси в Південно – Східному регіоні нашої держави, де за його підрахунками проживають "одні етнічні росіяни (біля 90 відсотків), які систематично обмежуються в правах [Выступление Владимира Путина на саммите НАТО. – [Електронний ресурс] – Режим доступу.: <http://www.unian.net/politics/110868-vyistuplenie-vladimira-putina-na-sammite-nato-buharest-4-aprelya-2008-goda.html>]

Конструювання проросійської гібридної ідентичності, введення певних ідеологем, формування окремишого регіонального інформаційного простору, тісне бізнесове та культурне співробітництво регіональних еліт з органами державної влади прикордонних областей Російської Федерації протягом двадцяти років готувало підґрунтя для розіграшу сьогодишньої карти східноукраїнського сепаратизму. Це все стало складовою теоретично опрацьованої і реалізованою на тимчасово окупованих частинах Донецької та Луганської областей "гібридної війни". Сучасне офіційне російське розуміння цієї парадигми викладено у доповіді начальника Генерального штабу ЗС РФ генерала армії В. Герасимова на загальних зборах Академії військових наук РФ у січні 2013 року [До другої річниці агресії Росії проти України (20 лютого 2016 року) / Національний інститут стратегічних досліджень. – К : НІСД, 2016. – 32 с.].

Сьогодні боротьба з сепаратистськими проявами має передбачати комплекс заходів організаційно – правового, політичного, економічного, соціокультурного характеру як на міжнародному, так і внутрішньодержавному рівнях. До основних методів боротьби з сепаратизмом науковці відносять правові, які демонструють свою дієвість на превентивній стадії, силові (збройна боротьба та насильницька асиміляція) та інституційні, що включають в себе: 1) територіальні (регіоналізація, автономія, федералізація); 2) політичні; 3) поступову асиміляцію. Проте, необхідним елементом процесу десепаратизації має стати вироблення та реалізація різноманітних соціокультурних механізмів, направлених на запобігання і ліквідацію подібних проявів регіонального сепаратизму в ідентифікаціях населення України.

В. В. Петренко, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
vvv-556@ukr.net

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ

При дослідженні тоталітаризму виникає ряд запитань, однозначних відповідей на які сучасна політична наука не дає. Одним з таких питань є питання про те, коли і чому виник тоталітаризм? Єдиної думки серед

науковців стосовно цього немає. Аналізуючи причини виникнення тоталітаризму можна однозначно сказати тільки одне, що його появі сприяли об'єктивні процеси, які відбувалися в суспільстві в кін. 19 – на поч. 20 ст.

Тоталітарні режими – це наслідок Першої світової війни, оскільки по-перше, в умовах війни складалася державно-монополістична економіка, характерними рисами якої стали мілітаризація праці, запровадження загальної трудової повинності і централізація постачання та загалом централізація регулювання економічними процесами в країні; по-друге – ця війна викликала глибоку кризу норм і цінностей в європейському суспільстві. Зокрема, були відкинуті моральні обмеження, стала низькою "вартість" людського життя. Таким чином, як одну з причин виникнення тоталітарних режимів розглядають кризові ситуації. Ці режими з'являлися в післявоєнних умовах, під час громадянської війни, під час економічних, політичних криз, тобто загалом коли в суспільстві зростала нестабільність і необхідно було твердими заходами відновлювати господарство, наводити порядок, вирішувати надзвичайно важливі стратегічні для суспільства завдання.

Серед основних передумов виникнення тоталітаризму багато дослідників називають модернізацію суспільства, і як наслідок, його вступ в індустріальну стадію розвитку. Процеси, що відбувалися під час індустріалізації породили ще одну причину появи тоталітаризму – етатизацію суспільства. Це було зумовлено тим, що в період Першої світової війни в руках держави було сконцентровано значні ресурси (в першу чергу економічні, людські), що потенційно посилювало можливість держави втручатися в регулювання і іншими суспільними процесами (громадським, приватним життям). На цю причину вказував у 40-х рр. Ф.Хайек, який побачив у посиленні планового регулювання (в першу чергу економікою) пряму "дорогу до рабства". Крім того, етатизації посприяла монополізація економіки (яка призвела до великої економічної кризи 30-х р. 20 ст.) і, як наслідок, посилення ролі держави в регулюванні економічних процесів.

Наступні причини появи тоталітаризму можна віднести до групи соціальних. Деякі дослідники вбачають причину розвитку тоталітаризму в перемозі тоталітарних ідеологій, які виявилися затребуваними масами. На їх думку, тоталітаризм – це результат появи "масової людини" і "масового суспільства", яке починає формуватися наприкінці 19 – на початку 20 ст. як результат процесу модернізації. Модернізація призвела до появи негативних моментів, а саме до руйнування традиційних структур (сільської общини, сім'ї), звичного для людей укладу життя, а також, традиційних культурних і моральних цінностей. Це супроводжувалося масовою маргіналізацією населення, тобто появою величезної кількості людей, "вибитих" з своїх соціальних груп (класових, професійних, сімейних, національних тощо). Результатом маргіналізації стала поява атомізованих людей – тобто, людей з послабленими соціальними зв'язками, для яких були характерними психологічна незадоволеність своїм відчуженням, відчуття незахищеності, самотності та нікому непотрібності. Такі люди стали зручним об'єктом для маніпулювання. Маса атомізова-

них людей була найбільш чутливою до закликів тоталітарних вождів, які запропонували їй консолідуючу ідеологію, за допомогою якої створювалася ілюзія залучення індивіда до класу, раси чи національної держави.

Таке розуміння тоталітаризму знайшло своє продовження в соціально-психологічному трактуванні причин цього явища. Так, Е. Фромм зробив спробу пояснити слухняність особистості при тоталітаризмі універсальними якостями психіки людини, які можуть проявити себе при певних умовах. Кризи і війни першої половини ХХ ст. спричинили у цілих груп населення відчуття страху за свою безпеку, що знайшло вихід у специфічному психологічному феномені, який отримав назву "втеча від свободи"-іншими словами, це втеча мас від відповідальності. Вона супроводжувалася пошуком вождів, які здатні "залізною рукою" відновити суспільну стабільність, знищені соціальні зв'язки, дати людям гарантії особистої безпеки. На це явище (пошуку вождів) в тоталітаризмі звернула увагу Х. Арендт. Вона вказувала на такий момент в тоталітарних режимах, як повна ідентифікація мас з лідерами. Арендт зазначала, що причина любові мас до тоталітарних вождів полягала в тому, що їх біографії втілювали в собі біографію мас тієї епохи: ті ж самі невдачі у професійному і соціальному житті, негаразди в особистому житті тощо. Тому, звеличування вождів сприймалося масами як власне піднесення. Хоча, звичайно, поява культу вождів має й іншу причину – спеціальне вкладання у свідомість людей за допомогою засобів пропаганди міфу про вождів-героїв.

Слід звернути увагу ще на один бік модернізації та ще одну причину розвитку тоталітаризму – розширення технічних можливостей для контролю за свідомістю і поведінкою людей. Поява в 20-30-х рр. ХХ ст. доступних засобів масової інформації (газет, радіо, а пізніше телебачення) надало тоталітарним лідерам унікальну можливість маніпулювати мільйонами людей і швидко розповсюджувати свою ідеологію на все суспільство.

Можна говорити також і про політичні передумови появи тоталітарних режимів. До них відносяться розвиток різного роду тоталітарних рухів (фашистського, націонал-соціалістичного, комуністичного) та поява (на їх основі) нових масових політичних партій з жорсткою, структурою і повним підкоренням членів партії ідеології та вождям.

А. М. Петров, асп., КНУТШ, Київ

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ

Криза – багатогранне, всеохоплююче і всепронизуюче явище, що знаходить відображення в усіх сферах життєдіяльності людини: політиці, мистецтві, науці, в міжособистісних, трудових, міждержавних відносинах. Набуваючи різних форм, кризові явища є супутниками як природних, так і суспільних процесів, значною мірою визначають характер їхнього розвитку та впливають на кінцевий результат. Універсальність, велика кількість змістовних відображень інтерпретацій і сутнісних характеристик поняття

"криза" зумовлює його широке застосування у різних сферах суспільного життя, тому є об'єктом дослідження ряду наукових галузей.

Сьогодні найбільшого поширення цей термін набув в економіці – перевиробництво товарів, які не знаходять попиту, що має ознаки повторювальності та періодичності; у медицині – швидке зниження температури тіла хворого, переломний момент під час перебігу хвороби при гострому лихоманковому захворюванні; в політиці – момент загострення протиріч між виробничими силами та виробничими відносинами, між системою управління та станом суспільства.

Саме поняття "криза" є варіативним перекладом від давньогрецького слова "krisis" (κρίσις) – рішення, переворот, перелом, етап перехідного стану, вирішальний момент, поворотний пункт та результат [Тлумачний словник]. Слід відмітити, що початково це поняття не несе негативного змістовного навантаження, означаючи стан певної невизначеності, що потребує нових активних дій.

В економіці термін "криза" набув поширення у XIX столітті, насамперед, у зв'язку з розробкою концепції циклічності розвитку економічних систем, що належить до засадничих складових категоріального апарату економічної теорії та вже понад сто років посідає одне з центральних місць у дослідженнях різних наукових шкіл та напрямів економічної науки. [Шморгун Л.Г. Менеджмент організацій: Навч. посіб. / Л.Г. Шморгун. – К. : Знання, 2010. – 452 с.]. Циклічні економічні кризи та матеріальна основа їх періодичності досконало викладена у фундаментальній праці К. Маркса "Капітал" [Маркс К. Капітал]. Кризові фази довготривалих економічних циклів досліджував російський учений, засновник теорії довгих хвиль в економіці М. Кондратьєв [Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Редкол.: Л.И. Абалкин (отв. ред.) и др.; Ин-т экономики АН СССР. – М.: Экономика, 1989]. Питаннями теорії та історії економічних криз займалися Й. Шумпетер, Є. Варга, І. Трахтенберг, С. Меншиков та інші.

Важливим у розумінні кризи як явища є врахування мінливості причин її виникнення та характер проходження, а також впливу супутніх факторів. Саме тому чисельні спроби наукового визначення характерних рис та ознак кризи, які тривають від початку дослідження її як соціального явища і до сьогодні не виявили універсальної (загальнонаукової) відповіді. Тим не менш наявний досвід теоретико-методологічного обґрунтування має важливе значення для визначення та подальшого розвитку власне категорії "кризи".

Американський науковець, автор праць з міжнародної політики та антикризового менеджменту Ч. Германн виокремлює три основних риси кризи: сюрприз (surprise), загроза (threat) та короткий термін для реагування (short time response) [Hermann, C. F. (1963). *Some consequences of crisis which limit the viability of organizations. Administrative Science Quarterly*, 8, 61–82].

Свою чергою, М. Сігер, Т. Селноу та Р. Алмер визначають кризу як специфічну, несподівану і непоточну подію чи серію подій, що спричи-

нила високий рівень невизначеності та, водночас, створює як можливості, так і загрози для реалізації цілей [Seeger, M. W., Sellnow, T. L., & Ulmer, R. R. (2003). *Communication and organizational crisis*. Westport, CT: Greenwood Publishing Group]. З цієї дефініції бачимо, що автори виокремлюють несподіваність, невизначеність та загрозу важливих цілей як основні риси кризи. Однак, на думку професора С. Венете, іще однією невід'ємною рисою кризи є необхідність змін, оскільки криза є процесом трансформації, за якого стара система уже не може бути збережена [Venette, S. J. (2003). *Risk communication in a High Reliability Organization: APHIS PPQ's inclusion of risk in decision making*. Ann Arbor, MI: UMI Proquest Information and Learning].

Проявами такої кризи є:

приховане або явне руйнування системи державного управління, абсолютна втрата державними структурами ініціативи, потенціалу керуючого впливу, звернення влади до популістських дій;

активізація протестної активності громадян та їх готовність до радикальних дій;

руйнування національної економіки та згорання зовнішньоекономічної діяльності, різке зниження рівня життя більшості населення. [з <http://pid.atwebpages.com/sistemnyi-krisis-gosudarstvennogo.html>]

Таким чином, аналізуючи політичну кризу як об'єкт політичного дослідження можна застосовувати певний комплекс підходів, який можливо модифікувати в залежності від типу кризи та прогнозу її розвитку в політичному часі.

В рамках аналізу політичної кризи методологія її дослідження може мати наступну послідовність.

На етапі аналізу виникнення політичної кризи необхідно проаналізувати: причини, джерела, індикатори та симптоми політичної кризи використовуючи: синергетичний, системний, інституційний та структурно-функціональний підходи.

Наступним етапом є моделювання наявної або можливої кризи та прогнозів її подальшого розвитку. За результатами типології визначається перелік необхідних засобів для попередження, подолання або антикризового менеджменту.

В процесі ескалації політичної кризи, яка не набула розповсюдження на інші сфери людської діяльності, необхідно застосовувати синтетичні підходи до аналізу політичних явищ з використанням методології суспільних наук. (соціологічної, соціально-психологічної, економічної методологій). Залежно від ключових факторів, що впливають на політичну кризу можливе використання організаційного, інституційного, нормативного та біхевіористського підходів.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ НАЦІЇ

Питання націоналізму в сучасному науковому дискурсі не є однозначним. На сьогоднішній день не існує однозначного визначення терміну "нація".

Існує велика кількість різноманітних поглядів і концепцій щодо розуміння цього питання. Дослідники не можуть прийти згоди щодо того є націоналізм ідеологічною доктриною чи просто почуттям приналежності на психологічно-емоційному рівні; чи є нація реальною групою людей, що населяє певну державу чи це просто уявна спільнота або сконструйований політичний механізм. Бенедикт Андерсон вказав на протиріччя, що знаходяться в самому сприйнятті націоналізму. Для історика нація – це поняття, що стосується сучасності, для самих націоналістів нація – це те, що стосується минулого, але має мати продовження в майбутньому.

Ще досі точно не встановлено чи політика конструює націю чи нація політику. В одному випадку, націю пов'язують з об'єктивними природними та історичними чинниками, в іншому випадку нація ототожнюється з державою та її волею, а третьому випадку із самоусвідомленням. В ході дискусії визначилися дві протилежні підходи до розуміння походження нації – примордіалістський і модерністський.

Перший підхід – примордіалістський – описує націю як об'єктивно існуючу соціальну спільноту. Теоретиками цього підходу є К. Бірг, П. ван ден Берге, Ф. Барт, Е. Шилз. Прихильники примордіалізму вважають, що нація – це даність, яка існувала завжди, незалежно від бажання суспільства. В цій теорії поняття етнос і нація певною мірою збігаються.

Примордіалісти виводять шлях до нації таким чином: спочатку існували кровно споріднені родинні об'єднання – роди. Кожен з них мав свою внутрішню єдність і свій спосіб соціальної взаємодії. Між собою вони відрізнялися у звичаях, ритуалах та віруваннях. Згодом роди змішувались і разом з ними змішувались звичаї, діалекти, традиції, утворюючи – племена. Племена були сильніше прив'язані до території, будували свою формальну організацію, в них з'являється господарський устрій. Таким чином виокремлювалися етнічні риси цих груп і усвідомлення ними своєї неповторності щодо інших. Представник певного етносу ідентифікував себе саме з цим етносом, цією культурою і вважав своєю територією на якій проживав.

В процесі створення артефактів матеріальної і духовної культури, вибудовувалися чіткі раціональні норми і системи цінностей – створювалися нації, без будь-якого зовнішнього примусу і натиску.

Едвард Шилз в своїх дослідженнях звертає увагу на емоційну відданість людини до своєї національної спільноти через те, що спільнота надає людині особливого почуття приналежності до чогось споконвічного і своєї значимості. "На пізніх етапах особистого життя людина владна

зменшити владу споконвічного над собою. Але до того споконвічне вже сформує її теперішнє існування. Чому споконвічне має таку владу над особистістю – загадка, котра ще чекає на своїх дослідників". [Шилз Е. А. "Нація, національність, націоналізм і громадянське суспільство" // "І". – 2001. – № 21. – С. 84] Таким чином, за примордіалізмом, нація є чимось природним і історично розвиненим.

Розробкою інструменталізму займалися А.Коен, Д.Хоровітц, М.Фішер. Теорія інструменталізму говорить, що нація і націоналізм не має під собою якогось історичного або культурного підґрунтя, а є лише інструментом для досягнення елітами своїх цілей. Еліти створюють історії про існування етнічності у далекому минулому, конструюють національні міфи навколо яких гуртують населення для подальшого управління.

Конструктивісти в свою чергу, дотримуються такої точки зору, що нація і націоналізм виникають історично, проте не в ході біологічного спільного походження, а в наслідок спільної культури. Трансформації в суспільстві призвели до уніфікації культури в певних спільнотах і навколо цієї культури утворилася нація.

Вагомий внесок в розвиток цієї теорії внесли такі вчені як Геллнер, Андерсон, Хоббсбаум, Дойч.

Ці дві теорії походження нації – інструменталізм і конструктивізм – синтезуються у модерністському підході до розуміння націоналізму.

Модернізм заперечує стародавність нації, її природне походження і вплив на неї історичних сил, адже не існує жодного документального підтвердження для цього.

Модерністи вважають, що націоналізм з'являється як результат переходу від традиційного до модерного суспільства і є продуктом сучасності. На відміну від примордіалістів, модерністи стверджують, що утворення націй і націоналізму лежить в основі економічного розвитку і політичних трансформацій. Ці трансформації спричинили зміни у свідомості населення, що на початку відбувались серед інтелектуалів і буржуазії і завдяки ним поширились на всі верстви населення. "Національна держава здійснювала подвійне кодування суспільно-політичного життя шляхом поєднання принципів громадянства і етноідентичності" [Крисаченко В.С., Степико М.Т., Власюк О.С. та ін. К82 "Українська політична нація: генеза, стан перспективи"/ За ред. В.С. Крисаченка. – К.: НІСД, 2003. – 632 с.]

Основою модернізму є те, що етнічна ідентичність не є сталою, а це гнучкий конструкт, який змінюється залежно від обставин.

Необхідно зазначити, що для подальшого розвитку досліджень в галузі цього питання потрібно шукати методологічний консенсус між різними теоріями нації та націоналізму, щоб сформувати єдину синтетичну теорію нації і націоналізму, яку можна було б застосувати до будь-якої нації.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ ПРОПАГАНДИ

Політична пропаганда – це будь-яка інформація, ідеї, доктрини або спеціальні методи впливу на думки, емоції, настанови чи поведінку будь-якої спеціальної групи з метою отримання переваг, прямих чи непрямих. [Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури, – 2004. – № 39. – 14 др. Арк, режим доступу: http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_39/Koval_1.htm,] Існує три типи пропаганди – біла, сіра та чорна. Біла пропаганда – це пропаганда, що поширюється та визнається джерелом інформації або його офіційними представниками. Сіра – це пропаганда, яка спеціально не ідентифікує своє джерело інформації. Чорна – це та, яка презентується, видається вихідною із іншого джерела замість достовірного. [Український соціум, 737 – Чадюк О. М. "Пропаганда ідей та сучасне українське політичне міфотворення", режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/Krysachenko/10-4-Ukr_Socium.pdf]

Проте попри видове різноманіття понять "пропаганда", її найчастіше сприймають " як неправдиву інформацію, що призначена заспокоїти тих, хто вже повірив у той чи інший факт. Вважають, що існує певний помилковий дисонанс, який потрібно усунути, а пропаганда власне і спрямована на висвітлення проблемного питання з метою подолання цього дисонансу.[Propaganda By Eric Brahm, August 2006, режим доступу: <http://www.beyondintractability.org/essay/propaganda>] Наприклад, "якщо верховний маг, відчувши потребу народу в ідеалі, пропонує картину, в якій всі білі – володарі нордичного характеру і націоналісти, то простий американець старого гарту, відчуваючи, як все нові іммігранти видавляють його з законного місця і позбавляють законного процвітання, схоплює на льоту образ, що співпадає з його власною думкою, і привласнює його". [6,Едвард Бернейс "Пропаганда" переклад Ірина Ющенко, режим доступу: <http://velesova-sloboda.vho.org/archiv/pdf/bernays-propaganda.pdf>]

Іншим прикладом може слугувати те, що коли людину просять зробити щось для "захисту демократії" вона найімовірніше погодиться. Оскільки демократія є поняттям, що асоціюється в неї з своїм благом.

Та все ж потрібно розуміти, що у кожного народу є власний набір загальнонаціональних цінностей і якщо для одних захист демократії достатній аргумент, то в інших може бути поширений стереотип про недосконалість такого правління, а найбільш акумулюючою силою стане захист престижу держави на міжнародній арені.

Якщо ж влада в певний момент вирішить, що країні потрібні зміни поведінки мас, то лише висвітлення владних рішень у ЗМІ не змусить більшість почати поводити себе іншим чином. Потрібно створити певний фон для оголошення події, а також заручитися підтримкою амбасадорів (лідери суспільної думки, яким довіряють, можуть бути як конкретні

персони так і певні групи, як приклад Паризький дім моди). Необхідно зазначити, що "лідер, який погоджується підтримати своїм авторитетом будь-яку пропагандистську кампанію, зробить це лише за умови, що будуть порушені і його власні інтереси"[15, Едвард Бернейс "Пропаганда" переклад Ірина Ющенко, режим доступу: <http://velesova-sloboda.vho.org/archiv/pdf/bernays-propaganda.pdf>]

Також для того, щоб пропаганда почала діяти потрібні правильне місце і час. Як приклад важливості місця Едвард Бернейс описує боротьбу соціальної організації із сегрегацією та дискримінацією чорношкірих, які для того, щоб зробити свою діяльність більш резонансною і важливою конференцію провели на Півдні, де ці проблеми були найбільш відчутними. Щодо місця, Бернейс пише наступне: "Чехословаччина була офіційно оголошена незалежною державою в понеділок, 28 жовтня 1918 року, хоча спочатку ця подія було заплановано на неділю 27 жовтня 1918 року. Професор Масарик розумів, що звістка про набуття незалежності матиме більший суспільний резонанс, якщо про нього оголосять вранці понеділка, а не в неділю – адже в понеділок журналісти відведуть цій події більше місця на сторінках своїх видань. [28, Едвард Бернейс "Пропаганда" переклад Ірина Ющенко, режим доступу: <http://velesova-sloboda.vho.org/archiv/pdf/bernays-propaganda.pdf>]

І головне, щоб пропаганда була розміреною, а кожна її дія слугувала відображенням того чи іншого елементу політичної платформи. "Цілувати дитину якщо і варто, то лише відображаючи таким чином свою політичну позицію по відношенню до питань, пов'язаних з дітьми, якщо такі входять в платформу. А ось випадкові заходи, що мають великий емоційний стимул, проте не є частиною кампанії, є марнуванням сил, так як марною тратою сил було б для виробника хокейних ковзанів розміщувати в рекламному оголошенні зображення церкви в оточенні осіннього листя" [26, Едвард Бернейс "Пропаганда" переклад Ірина Ющенко, режим доступу: <http://velesova-sloboda.vho.org/archiv/pdf/bernays-propaganda.pdf>].

Отже, умовами ефективності політичної пропаганди є її залежність від готовності людей сприймати пропагандистську інформацію, певний фон для цієї інформації, власне хто її виголосить, також місце і час та головне її відповідність політичним платформам.

А. Ф. Руденко, асп., ДНУ, Вінниця
annrudenko@gmail.com

ТЕХНОЛОГІЗАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ПОЛЯ

Технологізація у ХХІ столітті стала однією з головних ознак розвитку людства, охопивши майже усі сфери його діяльності. Не є винятком і політичні процеси, реалізація та управління яких починає здійснюватися на професійному, системному підході, який передбачає залучення відповідних фахівців та потребує знань та навичок. Суть застосування технологій в політичному полі полягає в оптимізації та раціоналізації

виконання різноманітними суб'єктами своїх завдань і обов'язків задля досягнення поставлених цілей.

Вивченням політичних технологій займалися такі провідні західні вчені, як Є.Вятр, М.Кроз'є, Б.Ньюман, Дж.Сарторі, М. Скаммел, С. Хан-тінгтон, серед вітчизняних вчених – Д.Видрін, А.Білоус, В.Бебик, Л.Кочубей, І.Поліщук тощо.

Мета тез – з'ясувати становлення та розвиток технологій в політичному полі.

Поняття "технології" (від грец. "technē" – мистецтво, майстерність, вміння; "logos" – поняття, знання) прийшло в політику з виробництва. Цим терміном позначається спрямований вплив людини на матеріальні об'єкти з метою зміни їх властивостей, додання якостей, необхідних людям. Технологічне знання орієнтувало людини не на пояснення подій, що відбуваються і явищ, а на обґрунтування способів, методів досягнення поставлених цілей.

У сучасній науці під технологією розуміється система чітко скоординованих елементів: мета – процедури (правила) – засоби – операції (дії) – мотиви (стимули), та визначається як система знань про способи, засоби, методи, форми діяльності людини і механізми їх практичного використання в побуті, виробництві, управлінні тощо [Головатий М.Ф. Мистецтво здобувати владу // Політичний менеджмент. – 2003. – № 1. – С. 51].

Технології відіграють важливу роль у функціонуванні політичних процесів та інститутів.

Серед науковців існує багато різних поглядів та підходів до суті, а відповідно і до визначення політичних технологій. Одним з найбільш поширених є таке, де політичні технології визначаються як сукупність прийомів, методів, способів, процедур, які використовують суб'єкти політичної діяльності (особистості, політичні та суспільні групи, політичні партії, громадські об'єднання, групи тиску тощо) [Политология: словарь-справочник / Василий М.А. и др. – М., 2000. – С. 287] задля досягнення необхідного політичного результату [Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. – 2-е вид., доп і перероб. – К. : Генеза, 2004. – 736 с., с. 657].

Конкретні політичні технології переводять у площину практичної політичної активності теоретичне політологічне знання, дозволяючи при цьому спиратися на політичні закономірності, цінності, принципи, норми при визначенні цілей, засобів і методів здійснення політики. Власне, дана діяльність розкриває сутність технологізації політичних процесів [Гришин О. Е. Государство, общество и прикладная политология: сущность, проблемы и перспективы коммуникации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rusrand.ru/konf1/grishin.pdf>].

При цьому політичний процес можна розглядати як специфічну сферу, що визначається конкретними просторово-часовими характеристиками, в межах яких реалізують свою діяльність політичні суб'єкти, використовуючи широкий спектр політичних технологій, які динамічно розви-

ваються та вдосконалюються [Хорішко Л. Парти́йний бренд як фактор технологізації політичного процесу // Сучасна українська політика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26803/19-Khorishko.pdf?sequence=1>].

Загальні, основні особливості політичних технологій зумовлені характером політичного процесу, який охоплює найрізноманітніші види політичної діяльності в межах конкретної політичної системи. Серед них – політична участь, яка має на меті формування в процесі політичної діяльності певних позицій, вимог, настроїв, та політичне функціонування як професійна політична діяльність щодо вироблення правових норм, управління політичними інститутами [Головатий М.Ф. Політичний менеджмент: Навчальний посібник. – К. : МАУП, 2005. – 264 с.].

Політичні технології застосовують у здійсненні державної політики, у процесі державного управління, у процесах політичного реформування і різноманітних політичних комунікацій. Виокремлюють технології політичного менеджменту, політичного маркетингу та політичної реклами, технології парламентаризму, легітимації політичної влади, лобізму, а також технології прийняття рішень, управління конфліктами, переговорами. Політичні технології реалізуються у процесі функціонування політичних режимів, у сфері міжнародних відносин, у взаємодії держави і громадянського суспільства, втілюються політичними лідерами та елітами у процесі їх боротьби за владу.

Можна стверджувати, що технології використовуються у всіх політичних процесах. Політичні технології наповнюють політику "інструментальним" змістом [Радченко О. В., Погорелий С. С. Політичні технології взаємодії органів державної влади та суспільства // Актуальні проблеми державного управління. – 2011. – № 1. – С.309]. Особливе місце займають вибори та виборчий процес. Моторнюк Т.М. пояснює це тим, що ступінь інтересу пересічних громадян до політики в цілому невисокий, і більшість обмежує свою взаємодію з цією сферою голосуванням на виборах. Тому не випадково політичні технології асоціюються перш за все з виборами [Моторнюк Т.М. Маркетингова парадигма виборчих технологій // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. Вип. 136/2012. Серія: Політологія. – Севастополь, 2012. – С.187].

Політичні технології включаються в політичні процеси як у вигляді конвенціональних прийомів і процедур (наприклад, масові акції, реклама у ЗМІ), так і в неконвенціональних, тобто використовуються процедури і прийоми, заборонені законодавством і суперечать моральним засадам в суспільстві (наприклад, "чорний піар", незбалансоване подання інформації щодо окремих політичних лідерів, політичних партій).

Варто зауважити, що складність політичних процесів не дозволяє доbitи їх повної технологізації. Однак це завдання і ставити неможливо. Технології, по-перше, розробляються лише для деяких політичних ситуацій. По-друге, все одно вони спеціально адаптуються до конкретної політичної ситуації. Причому для такої адаптації нерідко необхідно проводити спеціальні, додаткові дослідження [Полторак В.А. Соціологія політики,

політичний маркетинг і політико-інженерна діяльність // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2012. – Вип. 56. – С.225].

Підсумовуючи, слід наголосити, що сьогодні технології використовуються у всьому спектрі політичного простору та спрямовані на досягнення бажаного політичного результату через раціоналізацію діяльності.

А. О. Рудик, студ., КНУТШ, Київ
andronikimpaler@gmail.com

ТИПОЛОГІЇ СУПЕРПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Суперпрезидентська республіка – особливий різновид президентської форми республіканського правління, який характеризується домінуванням президента в системі організації державної влади [Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – с. 512].

Їй властиві такі ознаки як: 1) обрання глави держави на загальних виборах; 2) право президента на дострокове припинення повноважень парламенту; 3) право глави держави на законодавчу ініціативу; 4) право президента застосовувати "сильне" відкладальне вето на законопроекти парламенту; 5) відсутність будь-яких форм політичної відповідальності глави держави або неможливість їх реалізації через певні причини (прогалини у праві, наявна політична ситуація); 6) зосередження виконавчої влади в руках президента (одноосібне формування уряду як приклад). Даний перелік не є остаточним, а лише вказує на найбільш загальні риси суперпрезидентської республіки. Також варто зазначити про те, що не всі вище зазначені ознаки є обов'язковими для тієї чи іншої країни, оскільки можуть існувати певні винятки зумовлені специфікою політичної практики чи традицій.

Перш за все, варто почати з типології, яку запропонував російський дослідник В. Чиркін. Вчений, за критерієм способу заміщення посади глави держави та джерела його влади, виокремлює такі різновиди суперпрезидентської республіки як: 1) президентсько-монархічна; 2) президентсько-мілітарна; 3) президентсько-партократична (слід зазначити, що дану назву запропонував інший російський вчений О. Зазнаєв). Президентсько-монархічний тип характеризується тим, що глава держави приходить до влади легальним шляхом та за допомогою власної партії, яка має більшість у парламенті (або отримує її згодом), встановлює одноосібне правління. Прикладами є Гана 1960-1966 рр., Гвінея 1958-1984 рр. та Туніс 1957-1987 рр. На відміну від попереднього, за умов президентсько-мілітарного типу глава держави здобуває владу нелегітимним шляхом, зазвичай, внаслідок військового перевороту, і, відповідно, спирається на збройні сили. Прикладами є Ірак 1958-1963 рр., Малі 1968-1979 рр. та Нігер 1974-1987 рр. Президентсько-партократичний тип характеризується наявністю єдиної правлячої партії та обранням глави держави виключно її керівним органом. Такий різновид мав місце в Анголі 1975-1992 р., Беніні 1975-1990 рр., Мозамбіку

1975-1990 рр. та Республіці Конго 1970-1991рр. Варто зазначити, що дана типологія не є досконалою, оскільки вона має виключно ретроспективний характер і не враховує досвіду значної кількості країн, яких можна віднести до суперпрезидентських республік (наприклад, Білорусь, Республіка Конго з 1997 року).

Російський дослідник О. Зазнаєв поділяє суперпрезидентські республіки за критерієм існуючого в країні політичного режиму на: 1) диктаторського типу; 2) недиктаторського типу. До першого, фактично, можна віднести всі держави з республіканською формою правління в яких існував (існує) недемократичний політичний режим. З одного боку це дозволяє ліквідувати недоліки вище згаданої типології, оскільки в даному випадку, враховується досвід таких країн як Білорусь, Гватемала 1851-1865 рр., Республіка Конго та інших. Але такий підхід призводить до нівелювання особливостей встановлення та існування суперпрезидентської форми правління в тій чи іншій державі, що, відповідно, враховується в типології В. Чиркіна. Виокремлення недиктаторського різновиду спростовує думку про те, що суперпрезидентська республіка априорі корелюється з недемократичним політичним режимом. Відповідно, варто зазначити, що даний тип характеризується ситуацією за якої посада глави держави (який володіє значними повноваженнями, тобто за умов президентської та президентсько-парламентарної республіки) та абсолютна більшість місць у парламенті контролюється однією політичною партією. У даному випадку слід звернути увагу на поняття "державний режим". Державний режим – спосіб (система методів) здійснення державної влади в країні [Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005. – с. 120]. За вище зазначеної умови відбувається встановлення такого його різновиду як президенціалізм, який характеризується домінуванням глави держави у системі вищих органів державної влади. Тобто дійсно має місце суперпрезидентська республіка, але за умов демократичного політичного режиму.

Розглянувши ознаки та типології суперпрезидентської республіки, можна виокремити одну проблему, а саме – яка форма державного правління є базовою для переходу до суперпрезидентської. Традиційно вважається, що президентська республіка за відповідних умов перетворюється на суперпрезидентську. Прикладами є ряд латиноамериканських держав та США за періодів президенціалізму. Але існує думка про те, що президентсько-парламентарна республіка за своєю природою більше схильна до такого переходу, оскільки за її умов глава держави володіє значним обсягом повноважень та має місце дуалізм виконавчої влади. Відповідно, прикладами трансформації з даної форми державного правління в суперпрезидентську є Гвінея 1958-1987 рр, Туніс 1957-1987 рр, сучасна Білорусь та деґоллівська Франція. Тому доцільно також поділяти суперпрезидентські республіки на: 1) такі, що встановлені на базі президентських, 2) такі, що встановлені на базі президентсько-парламентарних.

Відповідно, вище зазначені типології не є досконалими і потребують доповнення та поглиблення, оскільки недоліком підходу В. Чиркіна є

неврахування досвіду ряду країн з даною формою державного правління, а підходу О. Зазнаєва – нехтування особливостями встановлення та функціонування суперпрезидентської республіки в межах окремих країн.

Таким чином, варто зазначити, що сама концепція розглянутої форми державного правління є результатом застосування неоінституціонального підходу, оскільки вона не вписується в традиційну класифікацію. Це зумовлено тим, що при дослідженні певних країн, розглядаються не лише конституційні норми, а й береться до уваги наявна політична ситуація (реальний чи фіктивний характер перших, розстановка політичних сил, конституційні та політичні традиції і т. і.). Тому при вдосконаленні та доповненні існуючих типологій суперпрезидентської республіки слід враховувати вище зазначений факт.

Г. М. Сащук, докт. політ. наук, проф., КНУТШ, Київ

КОНЦЕПТ "МЕРИТОКРАТІЇ" В ПОСТІНДУСТІАЛЬНОМУ СУСПІЛЬСТВІ Д. БЕЛЛА

Визначенню постіндустріального суспільства, сформульованому Д. Беллом, властива певна двозначність: з одного боку, це реальне суспільство, що щойно народжується, а з іншого боку – це концепція й інструмент теоретичного аналізу, що й викликало у свій час бурхливі дискусії (Ф. Вебстер, Д. Гершуні, К. Кумар, Г. Маккей, Д. Нейсбіт та ін.).

Відповідь на подібні закиди Д. Белл сформулював наступним чином: "Однаковою мірою я відкинув спокусу визначити цей народжуваний соціум якимось терміном на кшталт "суспільство послуг", "інформаційне суспільство" або "суспільство знань" [Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования; пер. с англ. / под ред. В.Л. Иноземцева. – Изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2004, с.145]. І далі: "Я використовую термін "постіндустріальний" із двох причин. По-перше, щоб підкреслити проміжний або перехідний характер змін, що відбуваються в суспільстві. І, по-друге, щоб виокремити осьовий чинник, що визначає ці зміни – інтелектуальну технологію" [Вказана праця, с.146].

Д. Белл вважав визначення постіндустріального суспільства "парадигмою" та певним типом суспільства. "Поняття постіндустріального суспільства є аналітичною конструкцією, а не картиною специфічного чи конкретного суспільства. Вона є певною парадигмою...", – зауважував він, вважаючи водночас, що це й "ідеальний тип суспільства..." [Вказана праця, с.655, 661].

Поділяючи історію людського суспільства на три стадії – аграрну, індустріальну й постіндустріальну, Д. Белл прагнув окреслити контури постіндустріального суспільства, багато в чому відштовхуючись від характеристик індустріальної стадії. На його думку, зміни, що відбуваються в середині ХХ ст. в соціальній структурі, свідчать про те, що індустріальне суспільство еволюціонує до постіндустріального, яке й повинно стати визначальною соціальною формою суспільства ХХІ століття.

Усього Д. Белл виокремлює одинадцять важливих ознак нового суспільства, п'ять з яких тісно пов'язані з наукою. Зведемо всі ознаки постіндустріального суспільства до двох основних: центральна роль теоретичного знання й розширення сектора послуг щодо "виробляючого господарства". Три з них стосувалися зростаючої ролі знань: 1) "центральна роль теоретичного знання"; ... 3) "зростання класу носіїв знань"; ... 7) "наука досягає свого зрілого стану" [Вказана праця, с.154-156]. Наступні три особливості стосувалися проблем поширення інформації та розвитку інформаційних технологій. Нарешті, ще дві особливості стосувалися впливів інформації і знань на політичну сферу суспільного життя. Це, зокрема, пункти: 8) "сітиси як політичні одиниці" і 9) "меритократія" [Вказана праця, с.157-158].

Щодо цього, то цікавими видаються думки Д. Белла, насамперед, про політичну владу в майбутньому суспільстві. За його твердженням, сьогодні існує три моделі влади: 1) попередня модель влади, яка базується на власності, причому успадкованій; 2) модель влади, основою якої є знання, що здобуваються за допомогою освіти та 3) модель влади, джерелом якої є політична посада, що отримується через організаційний апарат. "Складність аналізу влади в сучасному західному суспільстві, – вважав Д. Белл, – полягає в тому, що ці три системи існують, частково співпадають і взаємно проникають одна в одну" [Вказана праця, с.485].

Д. Белл визначив посилення тенденції переходу від представницької демократії до "демократії участі", яку свого часу виявив ще Й. Масада. "Люди хочуть мати можливість впливати на рішення, що впливають на їх життя", – зазначає Д. Белл. Він доводить, що в постіндустріальному суспільстві революція участі є однією з реакцій на професіоналізацію суспільства і почастішання прийняття рішень технократами [Вказана праця, с.491].

Водночас Д. Белл вважав, що "демократія участі" є панацеєю не більшою мірою, ніж зусилля, які докладалися півстоліття тому щодо створення політичних механізмів плебісциту у формі референдуму чи права відкликати депутата. Лише небагато прихильників "демократії співучасті" [Вказана праця, с.491] намагалися продумати до кінця на логічному рівні значення цих слів. Однак, Д. Белл вважав, що демократія співучасті – це ще один шлях постановки класичних питань політичної філософії, а саме: хто і на яких урядових рівнях повинен приймати рішення, якого типу і на яку соціальну групу вони повинні поширюватися? [Вказана праця, с.492].

У передмові до своєї праці "Прийдешне постіндустріальне суспільство" Д. Белл поставив завдання "...визначити характер та відстояти ідею "справедливої меритократії" або високого статусу, який дається на основі особистих досягнень людини, котра користується повагою рівних" [Вказана праця, с.158]. У постіндустріальному суспільстві діє принцип "досягнення", тобто влада досягається завдяки особистим чеснотам людей, їх високому рівню освіти і кваліфікації. У

такому суспільстві майже немає вищих посад, доступних для тих, хто не має кваліфікації. Політик, з точки зору Д. Белла, – це висококваліфікований фахівець своєї справи, який володіє необхідними навичками управління суспільством.

Сам Д. Белл пояснював свій підвищений науковий інтерес до питань меритократії тим, що постіндустріальне суспільство "...за своєю первісною логікою є також меритократією" [Вказана праця, с.548]. На його думку сьогодні у медицині, праві, фінансовій сфері та в багатьох інших сферах для початку професійної діяльності необхідно мати університетський диплом, і, витримавши іспити, отримати відповідне посвідчення від офіційних комісій, створених професіональними асоціаціями. Однак, тільки у політиці існує порівняно відкрита драбина догори, яка не передбачає формальних кваліфікаційних свідоцтв і тут, у політиці, становище може бути досягнуте завдяки здатності залучати послідовників або за допомогою патронажних стосунків. Будучи прихильником ідеї "справедливої меритократії", Д. Белл наголошував, що постіндустріальне суспільство передбачає виникнення нового інтелектуального класу, представники якого на політичному рівні виступають як консультанти, експерти чи технократи.

Отже, підсумовував Д. Белл, в постіндустріальному суспільстві все це має враховуватися в політичному процесі, чого не було раніше. Таким чином, якщо в останню сотню років основним інститутом був завод або подібне йому підприємство, у постіндустріальному суспільстві на перше місце виходить університет з його орієнтованістю на знання.

Д. Н. Сборец, магістр, МГУ ім. М.В. Ломоносова, Москва, Росія
sborec.denis@mail.ru

РЕФЕРЕНДУМ КАК ИНСТИТУТ ЭЛЕКТРОННОЙ ДЕМОКРАТИИ

Бурное развитие информационно-коммуникационных технологий в последние десятилетия, в том числе и развитие процедуры электронного голосования, активизировало сторонников становления такой формы политического устройства, как прямая демократия, которые считают, что новые возможности, которые несут с собой информационные технологии, способны преодолеть издержки и недостатки, присущие традиционным формам волеизъявления. По их мнению, новые технологии способны не только значительно усилить возможности населения в процессе принятия решений, но и привести к трансформации существующих представительных систем в системы прямого народовластия.

В самом общем виде референдум можно определить как политико-правовой институт, представляющий собой всенародное прямое голосование для принятия публично-властных решений соответствующего уровня. Несмотря на то, что референдум является одним из самых распространенных институтов прямой демократии, и нормативно закреплён в законодательствах большинства современных государств, к странам, активно прибегающим к референдуму для решения общественно и госу-

дарственно значимых вопросов можно отнести лишь считанное количество. В настоящее время к таким странам можно отнести Швейцарию, США (на уровне отдельных штатов), Германию (на уровне отдельных земель) и некоторые другие. В большинстве остальных государств референдум применяется крайне редко, зачастую лишь в тех случаях, когда проведение референдума обозначено в законодательстве как обязательное, либо связано с принятием или изменением основных законов, затрагивающих фундаментальные основы государственного или общественного устройства. Связано это как с объективными причинами (например, невозможность в силу различных технических причин и материальных и организационных издержек на постоянной основе организовать существование особых форм прямой демократии, посредством которых волеизъявление граждан институционализируется), так собственной волей законодателей различных стран, которые, учитывая недостатки референдума и его дестабилизирующий потенциал, осознанно вводят ограничительные меры для функционирования данного института.

Однако, в последние годы наметилась тенденция к расширению практической реализации данного института посредством электронного голосования. Развитие информационных и коммуникативных технологий в конце XX и начале XXI веках активизировало стремления сторонников установления прямой демократии, которые связывают будущее института референдума с концепцией "электронной демократии", полагая, что становление информационного общества приведет к трансформации представительной системы власти в систему непосредственного народовластия. В самом общем виде под электронной демократией понимают форму политического устройства, характеризующуюся использованием информационно – коммуникативных технологий [Купряшин Г.Л., Соловьев А.И. Теория и механизмы современного государственного управления: Учебное пособие. – М.: Издательство Московского Университета. 2013. С.154].

Приверженцы данной концепции исходят из того, что различные свойства информационных технологий, такие как: быстрые способы передачи информации, интерактивность и другие, способны положительно влиять на политическую систему, демократизируя многие управленческие процессы [Вершинин М. С. Политическая культура как отражение политико-коммуникативной реальности общества // Актуальные проблемы теории коммуникации: Сборник научных трудов. СПб.: Изд-во СПбГПУ, 2004. С. 98-103]. Составной частью этого процесса является электронное голосование, заключающееся в волеизъявлении граждан с помощью различных электронных средств (в первую очередь Интернета).

Среди очевидных достоинств применения данного способа голосования в процессе реализации института референдума можно отметить значительное снижение материальных и организационных издержек на проведение референдума, что может способствовать расширению практики его использования и в конечном счете привести к сосредоточению реальной власти в руках населения; оперативность взаимодействия граждан с органами власти; повышение количества участвующих в

голосовании; снижение вероятности подтасовки и искажения итогов референдума за счет минимизации влияния человеческого фактора и некоторые другие [Башкарев А.А. Электронная демократия как форма политической коммуникации // Известия РГПУ им. А.И. Герцена. № 69.2008. С. 25-29].

В настоящее время большинство развитых государств, таких США, Швейцария, Великобритания и других власти активно прибегают к подобному типу голосования для выборов различного уровня, но при этом не используют его для проведения референдума. Венецианский референдум о независимости 2014 года и Каталонский референдум о независимости 2012 года, проведенные с помощью Интернета, позиционировались инициаторами как электронные референдумы, но так как у голосования отсутствовал правовой статус и оба голосования проводились без соответствующей санкции уполномоченных на это государственных органов, данные голосования стоит рассматривать скорее как обычные опросы с целью выявления определенной позиции у граждан. Причинами, объясняющими отсутствие практики проведения референдумов в электронном пространстве, могут быть как нежелание власти выносить на голосование вопросы, по которым у населения могут быть отличные от проводимой государством политики мнения, так и более объективные, к которым можно отнести технические проблемы (защищенность и надежность системы электронного голосования), отсутствие нормативно-правовой базы, регламентирующей организацию и проведение референдума в электронном пространстве, отсутствие у некоторой части населения доступа к информационным технологиям и другие. Кроме того, возможности электронного голосования не полностью снимают те проблемы, которые характерны для традиционного проведения голосования (например, компетентность граждан принимать те или иные решения).

Таким образом, можно констатировать, что электронное голосование выступает перспективной формой для выявления мнений населения на референдуме, но при этом в настоящее время говорить об активном его использовании, а тем более о начавшейся трансформации представительной системы власти в систему непосредственного народовластия, говорить не приходится.

С. Ф. Сегін, студ., КНУТШ, Київ
sofias0396@gmail.com

ЛІБЕРАЛІЗМ ЯК СУЧАСНА ПОЛІТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

Переломною точкою для появи сучасного лібералізму прийнято вважати кінець ХІХ століття – початок ХХ століття. Поступово сучасний лібералізм почав відходити від беззаперечної віри у вільний ринок і став підносити роль уряду, як дієвого засобу за наглядом економічного життя населення. Сучасний лібералізм поєднує в собі ідеї громадянської свободи і рівності, підтримуючи соціальний порядок, а в центрі уваги залишається благо суспільства, яке і має забезпечувати держава. Безсумнівно,

що в сучасному світі лібералізм стикається з багатьма серйозними викликами. Перший із них – це саме існування сучасної держави, яка покликана виконувати захисну функцію, але яка, разом з тим, під приводом забезпечення безпеки суспільства, постійно розширює свої повноваження, що аж ніяк не збігається з ліберальними поглядами та цінностями. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://postnauka.ru/video/50407>

Класиком сучасного лібералізму можна вважати Ф. А. фон Хайека, який послідовно розвивав концепцію еволюційного лібералізму. Він протиставляв "Космос" (спонтанний устрій, "вищезріджений" у середині соціуму, тобто, створений знизу еволюційними засобами) "Таксису" (створений устрій, організацію, що розпланована та керована зверху конструктивістськими засобами) [Гайек Ф. А. Право, законодавство і свобода. Нове визначення ліберальних принципів справедливості і політичної економії / Фрідріх Август фон Гайек ; [пер. з англ. В. В. Дмитрук]. – К. : "Аквілон-Прес", 2000. – Т. I–III. – 448 с.]. Теоретик аргументовано доводив, що жорстке слідування конструктивізму та принципам планування – це шлях до тоталітаризму. [Куц Г. М. НЕОЛІБЕРАЛІЗМ: ОСНОВНІ ІДЕЇ ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ УДК: 329.12 . – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2378/2/Куц%20Г.М..pdf>]

Як свідчить практика, лібералізм став видатним реформаторським рухом в Європі в XIX столітті. Його доля, однак, варіювалась в залежності від історичних умов в кожній країні по-своєму (від позицій аристократії, темпів індустріалізації, національного питання та інше). Відповідно до постулатів сучасного лібералізму, головним завданням уряду є усунення перешкод, які заважають особам вільно жити і в повній мірі реалізувати свій потенціал. Такими перешкодами є бідність, хвороби, дискримінації та невігластво. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.britannica.com/topic/liberalism>]

Якщо представники класичного лібералізму вважали владу чимось протиприродним, яку необхідно постійно обмежувати задля свободи індивіда, то сучасний лібералізм підтримує ідею, що без влади обійтись неможливо. Саме тому на даному етапі свого розвитку лібералізм шляхом успішних реформ прагне покращити взаємовідносини між владою та індивідом. [G. Kuts CLASSICAL AND MODERN LIBERALISM: A COMPARATIVE ANALYSIS PolitBook – 2013 – 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2378/2/Куц%20Г.М..pdf>]. Адже лібералізм виникає як ідея про те, що ми повинні знайти певні цінності, які дозволять нам жити разом, не дивлячись на відмінності у наших поглядах.

Як відомо, базовим кредо класичного лібералізму було поняття "laissez faire", маючи на увазі свободу економічну, проте сучасний лібералізм, для якого характерне поступове освоєння нових сфер суспільної свободи, ліберальне кредо класичного періоду поширює і на інші соціальні сфери. На противагу концепції держави – "нічного сторожа" була висунута концепція *держави добробуту*. Центральне місце в ній займають програми соціальної допомоги незаможним верствам населення, безробітним, хворим, інвалідам, програми пенсій та допомог по старо-

сті, державного втручання при вирішенні спірних питань, що виникають між підприємцями і робітниками, допомога системі освіти, розвиток охорони здоров'я та житлового будівництва. Всі ці заходи розглядалися в якості засобу вирішення соціальних конфліктів, запобігання революцій та захисту існуючої системи.

Можна говорити, що сучасний лібералізм отримав своє бойове хрещення, коли обмежив вплив релігійної політики держави, заперечуючи тезу "одна держава – одна релігія" та підтримуючи формулу "одна держава – багато релігій", що засвідчило орієнтацію сучасного лібералізму на плюралістичний світогляд. [Звеспер Дж. Лібералізм // Енциклопедія політичної думки; [пер. з англ. Н. Лисюк, С. Альошкіної, І. Підлуської. К.: Дух і Літера, 2000.] Згідно з концепцією плюралізму, в суспільстві існує багато джерел влади (в тому числі і уряд), які хочуть здійснювати контроль над суспільством. Саме тому сучасний лібералізм робить основний акцент не лише на обмеженні влади держави, але й вирішує проблему забезпечення рівноваги між різними центрами утримання влади. [G. Kuts CLASSICAL AND MODERN LIBERALISM: A COMPARATIVE ANALYSIS PolitBook – 2013 – 4] – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2378/2/Куц%20Г.М..pdf>

Лібералізм, як сучасна політична філософія, активно відстоює право участі всіх громадян, незалежно від їх соціального походження, на участь в політичному процесі країни. Тобто сучасний лібералізм виступає за втілення ідеалів ліберальної демократії, ведучи боротьбу проти різних форм тоталітаризму. Як підкреслював один із засновників лібералізму Дж. Локк, кожен індивід – "господар сам собі". Його послідовник Дж. С. Мілль сформулював цю думку у формі наступної аксіоми: "Людина сама краще будь-якого уряду знає, що їй потрібно". [Джон Стюарт Мілль. Про свободу та інші есе / Пер. з англ. – К: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. – 463 с.]

Лібералізм являє собою дуже гнучку і динамічну систему ідей, яка відкрито реагує на зміни в суспільному житті і модифікуються відповідно до нових реалій. Пропонуючи власне бачення проблематики державного регулювання, лібералізм став платформою по забезпеченню соціальних прав та гарантій, без яких сьогодні просто неможливо уявити вільне та гідне життя індивіда.

Ф. Г. Семенченко, докт. політ. наук, проф. ХНТУ, Херсон
maxwt14@gmail.com

А.Д.ТОКВІЛЬ ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ РІВНОСТІ І СВОБОДИ

Розглядаючи взаємодію таких цінностей, як демократія і свобода пріоритетною цінністю А. Токвіль визнавав свободу. Він сприймав демократію обережно, як об'єктивну політичну реалію, до якої необхідно адаптуватися. Вивчаючи політичне життя найпередовішої на той час країни – США, ілюструючи, як завдяки "законам і особливо моралі народ, що живе в демократичному суспільстві може зберегти свободу"

[Токвиль А. де. Демократия в Америке: Пер. с франц. – М.: Прогресс, 1992, с.237], він висвітлював як позитивні, так і негативні риси демократії. Саме він звернув увагу на проблему функціонування політичної свободи в умовах демократії, показав двоїсту сутність демократії, що породжує суспільну тенденцію, коли "підкоряючися певним законам, демократія здатна придушити ту саму духовну свободу, розквіту якої так сприяє демократичний суспільний устрій..." [Вказана праця, с. 324].

Сьогодні загроза свободі з боку демократичного суспільства є важливою і актуальною проблемою. І найпершим таким фактором є можливий конфлікт між свободою і рівністю. За Токвілем, багато хто готовий взяти на себе обов'язки провісників тих нових переваг, що обіцяють людям рівність, і лише деякі наслідують прозорливо попередити їх про ті лиха, якими рівність їм загрожує. У суспільній практиці існують "тисячі різноманітних форм реалізації рівності, які не є досконалими, однак від цього не стають менш цінними народам" [Вказана праця, с. 371]. Не можна не погодитися з А. де. Токвілем, оскільки світова думка виробила чимало визначень рівності: формально-правова, матеріальна, соціальна рівність, фактична рівність.

Загроза свободі з боку рівності полягає у ймовірності зіткнення та конфлікту цих двох цінностей, наданні переваги одній за рахунок ущемлення іншої. Мислитель вважав, що свобода і рівність як суспільні цінності знаходяться у складній взаємодії. Рівність у своєму крайньому вираженні співпадає зі свободою. Проте любов людей до свободи і схильність до рівності в реальному житті, – зовсім різні почуття, і... у демократичних народів ці почуття не однакові за силою та значенням. І це нерідко призводить до того, що чималий ступінь рівності здатен легко поєднуватися з наявністю більш-менш вільних політичних інститутів, або навіть з інститутами, цілком позбавленими свободи.

Токвіль порівняв ціннісне ставлення мас до рівності і свободи. При цьому його цікавило питання: "Чому і в яких ситуаціях віддають перевагу рівності перед свободою?" На його думку:

1. В історії народу рівність передувала встановленню свободи. Свобода існувала лише у вигляді ідеї внутрішньої схильності, коли рівність вже закріпилася у звичаях народу.

2. Рівність виявляється пріоритетнішою в періоди суспільних криз і соціальних вибухів, коли стара суспільна ієрархія, яку довго розхитували, остаточно руйнується і бар'єри, що розділяли громадян, нарешті скасовані.

3. Різне розуміння обсягу свободи і обсягу рівності, необхідних для суспільства. Цілком можливо уявити собі, що люди досягли певного ступеня свободи, який їх повністю вдовольняє. Але люди ніколи не встановлять такої рівності, якою б вони були цілком задоволені. Саме за цією причиною спрага рівності становиться все більш невгамовною по мірі того, як рівність стає все більшою реальністю.

4. Різні засоби утвердження і підтримання у суспільстві рівності і свободи. На думку вченого, "політичну свободу потрібно весь час міцно тримати в руках: достатньо послабити хватку, і вона вислизне". Рівність

навпаки, дозволяє вірити в їх постійність, стабільність. А. Токвіль вважав, що неможливо користуватися політичною свободою, не сплачуючи певних жертв, і тому ніколи не можна володіти нею без надзусиль. "Свобода має свою ціну", бо вільне життя пов'язане з існуванням повних турбот, ризику, небезпек, безперервної дії та щохвилинного неспокою. Радощі від рівності не потребують ані жертв, ані зусиль – їх породжує кожне незначне явище приватного життя, і, щоб насолоджуватися ними, людині потрібно просто жити.

5. Різні за строками прояви у суспільному житті позитивних і негативних сторін рівності і свободи. Те зло, яке приносить з собою свобода, подекуди з'являється негайно. Негативні наслідки свободи бачать усі, всі більш-менш гостро їх відчувають. Те зло, яке може викликати надмірна рівність, виявляє себе поступово. Воно потроху проникає в тканини суспільного організму, вкорінюється у масову свідомість, спостерігається лише іноді, і в той час, коли стає особливо руйнівним, то звичка до нього вже залишає людей нечутливими. Те добро, що приносить із собою свобода, виявляється лише через тривалий час, і тому завжди легко помилитися в причинах, що породили благо. Переваги рівності відчуваються негайно, і щоденно можна спостерігати те джерело, з якого вони виходять.

6. Розрізняють відношення до рівності і відношення до свободи кількістю прихильників і періодом дії. Політична свобода час від часу приносить високу насолоду обмеженій кількості громадян. А рівність щоденно наділяє кожну людину масою дрібних радощів [Вказана праця, с. 271-273].

Мислитель визначав рівність як "рівність умов існування", "рівні можливості для свого розвитку" [Вказана праця, с. 27, 60]. Ідеалом для Токвіля було таке співвідношення між свободою та рівністю, при якому "ніхто не буде відрізнятися від собі подібних і жодна людина не зможе володіти тиранічною владою, люди будуть цілковито вільними тому, що вони будуть повністю рівними, і вони будуть цілком рівними, тому що будуть повністю вільними" [Вказана праця, с. 371]. "Повною свободою", до якої повинно прагнути суспільство, Токвіль вважав реалізацію негативної сторони свободи, що закріплювалася у широкому спектрі прав і свобод. Під "найбільш повною рівністю" вчений розумів формально-юридичне трактування рівності.

Мова у А. Токвіля йшла не про суперечності, несумісність, антагонізм свободи і рівності, а про можливість не злиття їх воедино, оскільки одне не завжди може припускати інше. Мислитель лише показав, що рівність певною мірою може поєднуватися з різними типами свободи (або несвободи): це може бути рівність вільних громадян та рівність у рабстві. При цьому мислитель наголошував, що рівність неминуче утвердиться у суспільному житті, однак це відбудеться або у тісному поєднанні зі свободою, або без неї. З цього випливає, що кожне суспільство обирає один з двох можливих шляхів демократичного розвитку: в одних суспільствах рівність зіллється зі свободою; іншим загрожує встановлення "нового деспотизму" – спотвореного квазидемократичного режиму.

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ВЛАДИ

Зростання інтересу до кратологічного дискурсу, у деяких аспектах ховає в собі небезпеку перетворення поняття влади у щось аморфне і невизначене. На нашу думку, основною методологічною трудностю у з'ясуванні сутності влади є недостатня увага до концептуальних проблем. Як наслідок ототожнення влади з будь-якими діями, що пов'язані з впливом одних людей на інших. Як результат владу почали ототожнювати з "примусом", "управлінням", "впливом", "авторитетом" тощо. Відсутність термінологічної коректності йде на шкоду кратологічному дискурсу, хоча варто зазначити, що чітко зафіксувати специфіку понять, їх відношення між собою доволі непросто.

Критичними для прояснення специфіки поняття влади і її відмінності від інших "владних термінів" є наступні питання: що є влада – потенціал, його реалізація чи і те й інше? Атрибут, відношення чи дія? В чому проявляється результат влади? Чи існує влада в природному світі або ж вона виникає у відношеннях між людьми? Чи може влада здійснюватися ненавмисно? Чи завжди у влади є конкретні суб'єкт і об'єкт? Чи означає влада конфлікт, опозицію, супротив, асиметрію? Якщо ми прагнемо чіткості в поясненні соціальних явищ, то, використовуючи термін "влада" ("вплив", "панування", "контроль", "примус" тощо), ми повинні враховувати відповіді на ці та інші питання, які складають основу концептуального аналізу влади.

Ще одним проблемним питанням у кратології є класифікація форм влади. У вітчизняній і зарубіжній літературі в наявності кілька класифікацій форм влади. Проте у них є суттєвий недолік. Усі вони форми влади виділяють за різними параметрами. Зокрема це торкається відомої класифікації Дж.Френча і Б.Рейвена, які виділяють владу примусу, владу легітимну, референтну, експертну і спонукання.

Заслуговує на повагу класифікація форм влади, які розрізняються за джерелами підпорядкування об'єкта суб'єкту. У даному контексті виділяють шість форм влади: сила, примус, спонукання, переконання, маніпуляція і авторитет. Розглянемо кожну з даних форм влади.

Сила (доцільніше "влада у формі сили"). У даному випадку джерелом підпорядкування виступає здатність суб'єкта безпосередньо впливати на об'єкт або на його оточення. Володіти владою у формі сили означає можливість здійснити визначений вплив на об'єкт, або обмежити його попередні дії.

Здебільшого поняття "сила" використовують для означення тілесного впливу на об'єкт. У даному аспекті слід чітко визначити, що лежить в основі здатності суб'єкта добитися підпорядкування об'єкта, – реальне використання сили чи погроза її застосування (примус). Слід зазначити, що вони відрізняються між собою за параметрами, можливостями, результатами тощо. Доволі часто стверджується, що застосування сили

являє собою не стільки прояв влади, скільки свідчить про її руйнування. Потреба застосувати фізичний примус у взаємодії двох суб'єктів означає владну неспроможність того, хто такий примус справляє.

Ще однією з форм влади є *примус*. Вона використовується у випадку повного неспівпадання інтересів суб'єкта і об'єкта. Її джерелом виступає погроза застосування негативних санкцій у випадку відмови підпорядкування.

Джерелом влади такої форми як *спонукання* виступає винагорода, яку отримує об'єкт в обмін на підпорядкування. Спонування передбачає небажання слідувати намірам суб'єкта без зовнішнього стимулу.

Ще однією формою влади виступає *переконання*. Влада в одному виді здійснюється лише тоді, коли в основі певних дій лежать аргументи. Зазначимо, що переконання не вказує на необхідність обов'язкового конфлікту між суб'єктом і об'єктом, зберігаючи за останнім певну свободу вибору.

У випадку *маніпуляції* джерелом підпорядкування об'єкта суб'єкту виступає здатність останнього здійснювати прихований вплив на об'єкт. Сьогодні відомі два види маніпуляції. В одному суб'єкт здійснює прихований контроль над об'єктом у процесі комунікації. Це характерно для політичної пропаганди, реклами. Другий вид маніпуляції обумовлений здатністю суб'єкта змінювати оточення об'єкта, що дає можливість доbitися бажаної реакції об'єкта без безпосередньої взаємодії з ним.

І нарешті, *авторитет*. Визначення взаємовідносин між владою та авторитетом є доволі складною проблемою. Окремі дослідники (К.Маркс, М.Вебер, Б.Рассел) розглядають авторитет як тип, різновидність або форму прояву влади, вважають, що влада і авторитет співвідносяться як загальне і особливе.

На думку інших авторів (Х.Арендт, М.Крозье, К.Фрідріх) влада і авторитет виступають самостійними феноменами. Методологічна трудність розмежування влади і авторитету полягає розходженні їх визначень.

Авторитет ґрунтується на певному сприйнятті суб'єкта об'єктом. Останній немов би передає суб'єкту право керувати в конкретних ситуаціях. Джерелом влади у формі авторитету виступають певні характеристики суб'єкта або його статус, які заставляють об'єкт прийняти його команду незалежно від його змісту.

Всі розглянуті форми влади в реальному житті проявляють себе не в "чистому", а в "змішаному" вигляді. Суб'єкт у стані здійснювати свою владу кількома способами і підпорядкування об'єкта має різні основи і мотиви, які доповнюють одне одного.

Таким чином, у залежності від джерела підпорядкування об'єкта суб'єкту владні відносини можуть приймати форму сили, примусу, спонування, переконання, маніпуляції і авторитету.

Сьогодні найбільш важливим і цікавим напрямком дослідження влади може бути виявлення і розкриття нелегітимних форм влади. Для розуміння сучасної практики важливо показати джерела і форми прихованого впливу різних політичних акторів на тих, хто володіє легальними повноваженнями. Все більш популярним стає бачення влади як багато-

вимірного явища, яке має кілька "облич". Постіндустріальне суспільство створює нові конфігурації ресурсів, які доступні сучасним суб'єктам влади, розширює спектр технологічних, маніпулятивних, віртуальних та інших (у більшості випадків нелегітимних) засобів впливу на об'єкт. Це і є нові напрямки дослідження феномену влади.

О. Ю. Скляр, соискатель, КНУТШ, Киев
olegsklyar@ukr.net

СУЩНОСТЬ КОНЦЕПЦИИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СВОБОДЫ

Ш.Л.Монтескье в качестве политического писателя рассматривает все отношения в обществе между людьми и всем существующим в природе имеющим серьезное воздействие на человека, через призму свободы и положительной стороны законов. То есть при любого рода распространенной деятельности: торговле, производстве товаров, исследовательской деятельности и т.д., существует много препятствий где сказано, что определенные действия запрещены законом. Это у многих людей ассоциируется как негативное, чаще ограничивающее отношение действий для того или иного рода деятельности. И действительно, наверное, нет ни одного человека, занимающегося в какой либо из перечисленных видов деятельности в современном обществе, который бы, довольно, часто не сталкивался бы с таким положением вещей. У Монтескье занимательно то, что он видит смысл законов, как должно быть в "инструкции" для действий, что изначально не может рассматриваться как негативное положение, лишь как позитивное. Что же касается различного рода ограничений, то они должны существовать в различных случаях как дополнение к положительному отношению закона – к благу его действия, что бы ни нарушать свободу других лиц. Ведь даже "основатель" либерализма самой свободоименуемой концепции, благодаря которой произошло устройство демократического общества, где разрешено делать все, что не запрещено другими законами – Джон Локк, связывал общую для всех свободу в действии общих для всех законов: "... где нет закона нет и свободы" [Локк Дж. Сочинения: В 3 т. / Джон Локк. – М. : Мысль, 1988. – Т.3. – с. 293]. В случае же, когда по каким либо причинам закон перестает действовать как "инструкция" и как защита человека, как вспомогательный фактор для положительных действий, а становится лишь в тягость, для этого и существуют различного рода социальные (политические) институты посредством которых люди должны пытаться осуществить изменения таких законов. Конечно же, это практически невозможно осуществить одному гражданину, но полагаю, что определенному количеству граждан с похожими взглядами и таким же положением порядка вещей это под силу. Иначе свобода как минимум ограничивается как политическая, так и социальная включающая в себя все виды свободы общественного человека.

Законы – это необходимые отношения, вытекающие из природы вещей [Монтескье Ш. Л. О духе законов / Шарль Луи Монтескье. – М. :

Мысль, 1999. – с. 11]. В законах природы все в определенное время растет, расцветает, развивается и т.д. Люди могут сами для себя создавать законы, но есть и такие законы – законы природы, которые созданы не людьми и люди им подчиняются.

Положительная основа в законе – это отношение справедливости [Монтескье Ш. Л. О духе законов / Шарль Луи Монтескье. – М. : Мысль, 1999. – с. 12].

Мир людей еще не управляется с таким совершенством как мир природы так – как люди не следуют своим законам, с таким постоянством как природа действует по своим законам. Отчасти это происходит из-за того, что людям свойственно иногда заблуждаться, отчасти оттого, что по их натуре они часто действуют по собственным побуждениям, потому бывает, что не соблюдают и собственных законов. Как физическое существо человек подчиняется законам природы, как умственное изменяет законы, установленные им. Как разумное существо ему свойственно становиться жертвою заблуждения и неведения, тогда он может утрачивать те познания, которые ему удалось приобрести. Как чувственное существо он находится под множеством страстей. Поэтому человек может часто забывать своего создателя – и Бог ему напоминает о себе в заветах религии; поэтому человек может часто забывать самого себя – тогда философы его направляют законами морали. В отношении человека как части общества, он способен забывать своих ближних – и законодатели его призывают к исполнению своих обязанностей посредством законов политических и гражданских.

Этим всем законам предшествуют законы природы, так как вытекают единственно из устройства нашего существа [Монтескье Ш. Л. О духе законов / Шарль Луи Монтескье. – М. : Мысль, 1999. – с. 12]. Относительно свободы, как политической, так и другой, мы всегда слышим сначала слово "права". К примеру, чаще всего в конституции записано: "Права и свободы...", в основе права всегда лежит закон. Таким образом, свобода подчинена праву и основе права закону или же скажем, что свобода предопределяется законами.

Т. А. Слинько, студ., КНУТШ, Київ
tslynko95@ukr.net

ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Правове регулювання фінансових аспектів діяльності політичних партій є одним з найважливіших елементів їх інституціоналізації. Непересічне значення даної проблеми обумовлене, по-перше, ускладненням системи виборчих технологій, яке спричиняє подорожчання передвиборчих кампаній, і відповідно, збільшення потреб політичних партій у додатковому фінансуванні; по-друге, зростанням політичної активності бізнесу, що породжує "політичні капіталовкладення". У зв'язку з цим

виникла масштабна корупція політичної еліти, яка підриває авторитет інститутів влади та довіру до них з боку виборців.

8 жовтня 2015 року Верховна Рада України проголосувала за державне фінансування партій, таким чином, згідно з прийнятим законом "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо запобігання та протидії політичній корупції" № 2123-а [Електронний ресурс-режим доступу:http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55653], вже з 1 липня 2016 року фінансування партій має здійснюватись із державного бюджету. Кошти будуть отримувати партії, які подолали 5 %-ий бар'єр на парламентських виборах. Прийняття даного закону викликало хвилю дискусій, адже хоча він покликаний звести нанівець вплив олігархічних груп, постає питання: наскільки доцільно утримувати політичні партії за рахунок платників податків в той час, коли чимало громадян України живуть за межею бідності? Безперечно, випробовування механізму державного фінансування політичних партій є досить довготривалим процесом. Проте його вдале впровадження цілком можливе за умови регулярного звітування політичних партій перед громадськістю за отримані кошти та їх активної партійної діяльності-участі у виборах. Надважливим у даному контексті є досвід зарубіжних країн. Так, у Німеччині політичні партії існують за рахунок пожертвувань фізичних та юридичних осіб, членських внесків, а також субвенцій з бюджету. Субвенції складають до третьої частини доходів політичної партії. Отже, це змішана модель фінансування політичних партій. У даному випадку фінансову підтримку з державного бюджету отримують всі політичні сили, які на парламентських виборах до Бундестагу чи Європарламенту здобули хоча б 0,5 %-а голосів [Електронний ресурс-режим доступу:<http://informer.od.ua/news/finansirovanie-partij-i-izbiratel'nogo-processa-mirovoj-opyt-i-ukrainskie-realii-v-usloviyah-sistemnyh-reform/>]. Політичні партії у Німеччині щорічно звітують про свої фінанси перед парламентом, а за неналежне звітування передбачене покарання у вигляді грошового штрафу. Членські внески мають вагоме значення для фінансування лише масових партій, тоді як членські внески у кадрових партіях складають не більше 10-15 % їхніх витрат, а іноді мають виключно символічний характер. Членство у Ліберальній партії демократів Великобританії коштує лише три фунти стерлінгів на рік, а в Консервативній партії взагалі один фунт стерлінгів [Горшеньова М. С., Ріяка В. О. Конституційне право зарубіжних країн// Горшеньова М. С., Ріяка В. О. Навч. посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2006.-С. 53]. Законодавство Норвегії у сфері фінансування політичних партій визначає державне фінансування як основне джерело забезпечення їх діяльності. Також Законом передбачено поділ джерел державного фінансування політичних партій та об'єднань за рівнями поширення, а саме: політичні партії національного масштабу фінансуються згідно з рішенням парламенту з урахуванням результатів виборів, у свою чергу, політичні партії регіонального значення фінансуються безпосередньо офісами губернаторів. У Законі про фінансування політичних партій (прийнятому в 1999 р.) Королівства Нідерланди зазначено, що реципієнтами державних коштів є усі полі-

тичні партії, представлені у нижній та верхній палаті парламенту країни [Електронний ресурс-режим доступу: http://www.cpsa.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/PARTIES03_17.pdf]. Розподіл державних коштів визначається відповідно до кількості членів партії, які сплачують членські внески (на відміну від більшості європейських країн) та пропорційної кількості представників відповідної партії у парламенті. Варто підкреслити, що неабияку роль відіграє наявність в партії дослідницьких інституцій та молодіжного крила. Для того, щоб отримати урядове фінансування, партії повинні надати Міністерству внутрішніх справ та відносин висновком незалежного аудитора фінансової звітності партії. Але існують і приклади децентралізованої системи фінансування політичних партій. У Швеції державний апарат майже не контролює фінансування політичних партій. Це передусім пояснюється високим рівнем довіри до влади, хоча є певна домовленість між політичними партіями про оприлюднення інформації щодо їх фінансування. Політичні партії отримують кошти із державного бюджету пропорційно тій підтримці, яку вони отримують на виборах. Розмір бюджетних коштів складає 333300 шведських крон (близько 50 тис. доларів США) за кожне місце, яке партія в ході виборів одержала у Риксдазі Швеції [Електронний ресурс-режим доступу: http://www.cpsa.org.ua/wp-content/uploads/2015/01/PARTIES03_17.pdf]. У США за рахунок держави фінансуються лише президентські вибори. У даному випадку кандидати та партії мають погодитись на обмеження стосовно фінансування від приватних осіб. На державні субвенції мають право претендувати всі політичні партії та незалежні кандидати, але суттєва особливість полягає в тому, що дві основні партії (республіканці та демократи) завжди отримують кошти автоматично та порівну. Інша партія може отримати фінансову підтримку лише за умови, якщо вона брала участь у попередніх президентських виборах і набрала не менше 5 %-ів голосів. У цьому випадку політична сила отримує кошти виключно пропорційно кількості здобутих голосів, тобто набагато менше, ніж отримують "основні" партії та лише після виборів у вигляді компенсації понесених витрат. Законом детально регламентується термін надання фінансового звіту та процедура його складання.

Отже, у багатьох державах фінансування політичних партій з державного бюджету є звичайною практикою. Однак на разі, ставлення українців до її введення продовжує залишатись критичним. За результатами опитування, проведеного Фондом "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва спільно з соціологічною службою Центру Разумкова з 14 по 22 листопада 2015 року, лише 15 % опитаних підтримують фінансування партій за державні кошти, тоді як 76 % виступають проти цього і майже 9 % утримуються від відповіді [Електронний ресурс-режим доступу: http://dif.org.ua/modules/pages/files/1456483459_4026.pdf]. Водночас переважна більшість не вдоволена станом речей, за якого партії фінансуються грошима олігархічних кіл, хоча і не сподівається на успішну імплементацію вищезгаданого закону. Таким чином, громадськість не висуває ніяких реалістичних альтернатив щодо подолання залежності партій від олігархів і не готова до фінансових пожертвувань на діяльність партійної системи.

МОРАЛЬ И ПОЛИТИКА В ФИЛОСОФИИ Н.МАКИАВЕЛЛИ

Проблемы взаимоотношения морали, права и политики в жизни общества в настоящее время приобретают все возрастающую актуальность. Это объясняется в первую очередь объективной социальной потребностью дальнейшего продвижения человечества вперед по пути демократии, свободы, совершенствования и развития правовых государств.

Для решения современных проблем философии политики характерно обращение к выдающимся мыслителям прошлого, сделавшим огромный вклад в разработку общей проблемы "мораль – право – политика". К таким мыслителям относится *Никколо Макиавелли*.

Макиавелли очень невысокого мнения об изначальной моральности людей: "О людях в целом можно сказать, что они неблагодарны и непостоянны, склонны к лицемерию и обману, что их отпугивает опасность и влечет нажива" [Юсим М.А. Этика Макиавелли. М., 1990. С. 81.]. Люди "склонны скорее ко злу, нежели к добру" [Макиавелли Н. Рассуждение... [I, LV]. С. 432.]. Как голод и нужда делает людей изобретательными, так добрыми их делают только старинные обычаи и законы. Поскольку же обычаи постепенно забываются, именно законы способны обеспечить порядок в народе.

Таким образом, говоря о том, что мораль вместе с законами призвана ограничивать самоволие людей, дисциплинировать их и понуждать к порядку, направленному на благо государства, Макиавелли не только показывает социальную обусловленность моральных понятий и их служебную роль по отношению к обществу и государству, но и в целом признает сугубо социальную картину морали, в которой нет места какому-либо трансцендентному началу.

Макиавелли нигде не говорит о сосуществовании различных систем морали. Политическую мораль он всего лишь противопоставляет морали обычных людей, а, по сути дела, христианской морали. Однако косвенно он постулирует возможность различных нравственных систем – различных как по своему содержанию, т.е. по составу ценностей и установлений, так и по способам мышления. И эту часть его учения можно признать наиболее перспективной в этико-философском отношении.

Политика рассматривается им автономно, как самостоятельная область человеческой деятельности, имеющая свои собственные цели и свои законы, независимо не только от религии, но и от морали.

Было бы, однако, неверно рассматривать политическое учение Макиавелли как проповедь безнравственности. Моральные соображения у Макиавелли всегда подчинены целям политики. Политическая деятельность, т.е. прежде всего создание и укрепление государства, имеет единственный собственный критерий оценки, заключенный в ней самой: критерий этот – польза и успех, достижение поставленных целей. Хорошим и благим Макиавелли объявляет все что содействует укреплению

нию государства, его похвалы удостоиваются те политические деятели, которые добиваются успеха любыми средствами, в том числе и с помощью обмана, хитрости, коварства и открытого насилия.

В сущности, Н. Макиавелли провозглашает в качестве закона политической морали правило "цель оправдывает средства": "Пусть обвиняют его поступки, — говорит он о политическом деятеле, — лишь бы оправдывали результаты, и он всегда будет оправдан, если результаты окажутся хороши... [Макиавелли Н. "Государь" М.: "Эксмо", 2003г.]

Делая выводы можно сказать о том, что новаторство Н.Макиавелли в понимании соотношения морали и политики является в том, что философ впервые связал политику с аморализмом. Политика неизбежно культивирует и производит аморальные средства — это однозначно утверждается самим средневековым философом. Политики и этика, тесным образом связанные между собой, с совпадением целей моральных и материальных потребностей, по Аристотелю, направлены во вне: "у лучшего человека и лучшего государства цели одни и те же". Макиавелли же считает, что государство — является формой организации нации, само государство представляет собой интересы, порой противоречивые, различных групп граждан. Принципиальной вещью, зафиксированной Н.Макиавелли, является различие интересов государства и личности.

Более того Н.Макиавелли формулирует постулат: если государь не способен переступить через мораль, то "он не соответствует своему предназначению". Но не это главное, а то, что философ зафиксировал противоречие между политикой и моралью, и то, что через эту стадию проходят все люди, занимающиеся политикой.

К. В. Тарасюк, студ., КНУТШ, Київ
t.kate.kate@gmail.com

БІКАМЕРАЛЬНИЙ ВИМІР ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Серед всього масиву питань, що нагальним чином стосуються теорії та інститутів представницького правління, не одне не викликало таких палких суперечок, в особливості на європейському континенті, як дилема одно чи двопалатного устрою системи народного представництва. Ця проблема не просто цікавила дослідників структури законодавчої влади значно більше за інші, але й слугувала наріжним каменем у дискусії поміж прихильниками обмеженої та необмеженої демократії.

В контексті сучасного політичного дискурсу необхідність реформування політичної системи України поставила на порядок денний забезпечення працездатності та ефективної діяльності законодавчого органу. Одним зі шляхів його капітального переформатування є зміна внутрішньої структури. Як відомо, є два типи структур: бікамеральна та унікамеральна (як у федеративних, так і в унітарних державах). На запитання, яка з систем краще, існують різні відповіді, але головним аргументом на користь вибору залишається високий рівень демократичності та ефективності прийняття рішень та ступінь впливу електорату на владу.

[Фісун О.А. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії. – Харків: Золоті сторінки, 2008. – 200 с.].

Бікамералізм як система прийняття рішень на законодавчому рівні є доволі поширеним методом організації національних легіслатур. У травні 2001 року Міжпарламентський союз нараховував 178 парламентських демократій, серед яких 63 мали двопалатні парламенти. Таким чином, понад третина парламентських демократій використовували бікамеральні легіслатури. Переважна більшість двопалатних парламентів є у федеративних країнах, оскільки вони змушені шукати механізм узгодження дуалістичного устрою держави через представництво загальнонаціональних інтересів поряд з інтересами штатів та регіонів.

Протягом XX століття двопалатність неодноразово ставилася під сумнів у державах з усталеними інститутами парламентаризму та демократії. Так, Нова Зеландія (1950 р.), Данія (1953 р.), Швеція (1971 р.), Ісландія (1991 р.) відмовилися від другої палати. У той же час за останню третину XX століття кількість других палат у загальнонаціональних зборах зросла від 45 до 63. Зараз їх налічується 66. Понад десять країн є на різних етапах переходу від унікамералізму до бікамералізму. Двопалатні парламенти діють майже в усіх великих країнах. З 87 країн (без урахування мікродержав), в яких зараз функціонують однопалатні парламенти, 62 (понад 70 %) відносяться до країн третього світу, які отримали незалежність у 60-ті роки XX століття. З великих держав (населення не менше 50 млн осіб) однопалатні парламенти мають лише Китай, Індонезія, Південна Корея, Туреччина. На пострадянському просторі зараз п'ять держав мають двопалатні парламенти, з них чотири – унітарні (Білорусь, Казахстан, Таджикистан, Узбекистан), одна – федеративна (Російська Федерація). [Фісун О.А. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії. – Харків: Золоті сторінки, 2008. – 200 с.].

Дослідники підкреслюють як позитивні, так і негативні сторони двопалатного парламенту. До позитивних відносять представленість груп інтересів, розвиток механізму стримувань та противаг у самому законодавчому органі, більш високу збалансованість обговорення та прийняття законів, державних рішень. До негативних – можливість законодавчого глухого кута, "подвоєння" видатків (duplication of work and costs), пролонгація самого процесу прийняття рішень. [Коукли Дж. Двухпалатность и разделение властей в современных государствах // Полис. – 1997. – №3. – С.148-168].

У будь-якому разі характеристика бікамеральної легіслатури базується на повноваженнях і компетенції верхньої палати порівняно з нижньою.

Вчені, які захищають ідею двопалатного національного парламенту, говорять про такі переваги цієї системи:

1. Бікамеральні парламенти з обома виборними палатами краще враховують інтереси різних груп (соціальні, економічні, культурні) або географічних одиниць завдяки розширенню представництва у законодавчому органі влади. Двопалатні законодавчі органи створюються з метою розширення представництва субнаціональних органів влади. При цьому більшість з них обирається за територіальним принципом.

Подібна практика має на меті врівноваження централізаторської тенденції однопалатних законодавчих органів, які зазвичай обираються за партійними списками.

2. Зміни в інституційній структурі парламенту часто плануються з метою встановлення стабільного політичного порядку у суспільстві. Т. Гаммонд і Дж. Міллер продемонстрували це на прикладі Конституції США, країни, де взаємодія між двопалатним законодавчим органом і вето виконавчої влади має тенденцію до породження стабільних наслідків, незважаючи на дестабілізувальний вплив законодавчої влади у подоланні вето виконавчої влади. Це явище пояснюється уподобаннями законодавців. У законодавчому органі з парламентською більшістю завжди є можливість вибору домінуючої альтернативи небажаному політичному курсу. Запровадження бікамералізму породжує стабільність у тому розумінні, що прийняття небажаних політичних рішень можна уникнути завдяки пошуку компромісу між різними політичними силами.

3. Основний принцип сучасної демократії – система поділу влади – реалізується у двопалатному парламенті через контроль однієї палати над іншою.

4. Запровадження двопалатної системи сприяє прийняттю результативніших політичних рішень, зменшенню і перетворенню конфліктів між гілками влади на вирішувану проблему. [Фісун О.А. Двопалатний парламент: світовий досвід та українські реалії. – Харків: Золоті сторінки, 2008. – 200 с.].

В. С. Телькі, студ., КНУТШ, Київ
vladislav.tiliki@gmail.com

ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНОЇ ДУМКИ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується постійним зростанням ролі інформації в усіх його сферах. Саме інформація є вагомим фактором становлення масової політичної свідомості та суспільної думки. Суспільна думка-стан масової політичної свідомості, який визначає ставлення соціальних спільностей до фактів і подій соціально-економічної та суспільно-політичної дійсності. Військовий конфлікт з Росією, у якому перебуває Україна, характеризується високим ступенем використання різноманітних прийомів інформаційної війни, що мають на меті дестабілізацію внутрішньополітичної ситуації, делегітимізацію політичного керівництва, дискредитацію військових тощо. Інформаційна війна як невід'ємна складова гібридної війни має на меті нейтралізацію противника через усунення в нього бажання спротиву. Особливість цього різновиду війни полягає в тому, що її вплив поширюється не тільки на військових, а й на все населення противника через формування маніпулятивними прийомами суспільної думки, вигідної ворогу. Варто визнати, що в цій сфері наш противник досяг певних успіхів. Наприклад, після

Іловайської трагедії, особливий деморалізуючий відтінок отримало слово "котел", згадування якого в контексті інформації з фронту завжди викликає значний суспільний резонанс.

Формування стратегії протидії інформаційно-психологічній війні вимагає насамперед знання її основних прийомів. До того ж методики інформаційно-психологічного впливу можуть стати у нагоді в процесі формування суспільної думки всередині країни, адже згідно з останніми соціологічними опитуваннями 12,2% українців не вважають Росію причетною до війни на Донбасі, а 16 % опитаних не змогли оцінити позицію Росії в конфлікті на сході України [Українська Правда [Електронний ресурс]-Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2015/12/1/7090884/>]. При цьому значна частина тих українців, що не вважають Росію причетною до війни в Україні (хоча доказів цього достатньо), проживає на Півдні та Сході. Подібна суспільна думка є серйозним підґрунтям для формування настроїв, що йдуть у розріз з національними інтересами та можуть спричинити нестабільність у регіонах, близьких до зони конфлікту. Саме тому вміння військово-політичного керівництва держави адекватно протидіяти інформаційній війні та формувати суспільну думку є важливим з точки зору національної безпеки та створення стратегії ефективного протистояння агресії.

Суспільна думка має два рівні – теоретико-ідеологічний та буденно-психологічний. Теорії поведінки мас доводять, що широкі народні спільноти піддаються впливу скоріше не розуму, теорій, ідеологій, а різноманітних упереджень та ірраціональних міфів. Маса може бути контрольованою не переконанням, а навіюванням [Гаджиев К.С. Введение в геополитику: Учебник для вузов.-2 изд.-М.: Логос, 2000.-432 с]. Суспільна думка регулює поведінку та діяльність соціальних спільнот та інститутів суспільства, адже вона формує певні норми суспільних відносин. Вона зазвичай формується двома шляхами-соціальною реальністю, тобто об'єктивною дійсністю, та ціленаправленою діяльністю суспільно-політичних інститутів, ЗМІ, організаціями інформаційно-психологічної боротьби інших держав. Якщо ці два шляхи формування суспільної думки співпадають, то вона буде адекватною та сприятливою для гармонійного розвитку суспільства. Такий перебіг подій можливий лише за умови ефективної роботи структур державної влади, спрямованої на захист національних інтересів діяльності ЗМІ та організацій громадянського суспільства, протидії впливам структур інформаційно-психологічного впливу ворожих країн. Однак, суспільна думка може стати об'єктом деформації зі сторони наступних суб'єктів політики: антинародної державної влади, що прагне зберегти свої позиції; політичною опозицією (яка може бути п'ятою колоною ворожої країни) з метою усунення державної влади, що відстоює національні інтереси; структури інформаційно-психологічної боротьби (ворожі пропагандистські ЗМІ, інтернет-ресурси, провокуюча медіа-продукція), що мають на меті послаблення морально-психологічного потенціалу народу, збройних сил, провокування конфліктів, сутичок.

Ступінь ефективності впливу інформації на суспільство залежить від ряду притаманних йому психологічних особливостей: азарт, зараження, навіювання, наслідування, паніка через дефіцит або надлишок інформації. Також масам притаманна наявність параноїдальної установки – членами соціуму сприймається лише та інформація, яка відповідає їхнім очікуванням, тобто об'єктивність оцінки події стає майже неможливою.

Невід'ємною складовою маніпуляції суспільною думкою є наступні методики (після прикладів російських маніпуляцій зазначені приклади вірогідної відповіді на них з метою нейтралізації):

- стереотипізація (українець = "вбивця мирних жителів, фашист, зрадник всього "руського" і православного")

- акцентування уваги цільової аудиторії (насамперед російськомовних громадян, жителів Сходу та Півдня) на ідеї вітчизняної війни проти чужинців з Росії, інтерв'ю з російськомовними бійцями Збройних сил України, поширення у ЗМІ медіа-проектів про визначальну роль України-Русі для розвитку православ'я тощо;

- техніка "великої брехні" (розп'ятий хлопчик, американська бактеріологічна зброя в Краматорську тощо)

- акцентування уваги на відсутності будь-яких доказів та висміювання неадекватності ворожої пропаганди через карикатури, меми, пародії тощо;

- навішування ярликів (Україна це "failed state", Європа-"одні лише гомосексуалісти", Львів – "столиця всіх фашистів") – активне реформування раніше неефективних державних механізмів та рекламування їх успіхів, безкоштовні екскурсійні поїздки для жителів Сходу до Львова тощо;

- посилення на авторитети або свідчення "очевидців" (схвалення колишнім президентом Франції Жискаром д'Естеном анексії Криму; свідчення численних "очевидців" про іноземних наймаців в ЗСУ, військову техніку НАТО, "злочини" української армії тощо)

- поширення інформації про те, що за часів президентства пан д'Естен підтримував диктатора Центрально-Африканської республіки Бокассу, який був канібалом (наприклад назва статті в ЗМІ "Друг людоїда підтримував анексію Криму" ефективно нейтралізувала б ворожу пропаганду);

- "свої хлопці" ("прості донецькі шахтарі та трактористи")

- поширення інформації про бурятів, кавказців та інших чужоземців в рядах окупаційних військ [Почепцов Г.Г. Психологические войны. К.: "Ваклер"-2002.-528 с.]

Таким чином, найефективнішим засобом для захисту суспільної думки від впливів інформаційної війни є аргументована контрпропаганда та продумана інформаційна політика національних ЗМІ та відповідних державних структур, яка здатна сформувати таку систему цінностей і норм поведінки суспільства, що спроможні вистояти перед будь-якими інформаційно-психологічними впливами ворога.

КОМУНІТАРИЗМ ЯК КРИТИКА ЛІБЕРАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ

Поява праці "Теорія справедливості" (1971) гарвардського професора Джона Роулза відкрила новий етап в розвитку лібералізму. Зміщення акценту з ліберального утилітаризму, що панував до 70-х років, до модернізованої ним концепції суспільного договору, в якій "природний стан" замінювався "вихідним положенням", в рамках якого мають бути вироблені принципи справедливого суспільного існування, стало новою парадигмою сприйняття соціальної справедливості. Але разом з тим теорія Роулза викликала масу критичних зауважень від ряду відомих науковців, що швидко переросло в критику сучасного лібералізму як такого. Політико-філософська течія, головною ідеєю якої на противагу ліберальному індивідуалізму стала турбота про суспільне благо на рівні (якщо не в першу чергу) зі свободою та рівністю [Кимлика У. Современная политическая философия. Введение. – М., 2010. – с. 270] отримала назву комунітаризму.

Власний погляд на справедливість (адже важко говорити про єдину цілісну концепцію) вибудовувався комунітаристами методом від супротивного (цим супротивним була теорія Роулза), критично переглядаючи постулати ліберальної теорії справедливості. В своєму баченні витоків її хибності основні представники комунітаризму (М. Сендел, М. Волцер, А. Макінтайр, Ч. Тейлор) більш-менш сходяться: розгляд лібералізмом людини "як істоти, яка робить вільний вибір, не зв'язаний з передуючими йому моральними узами", і похідний від цього універсалізм справедливості, її позачасовість і однаковість для всіх народів [Сендел М. Справедливость. Как поступать правильно? – М.: Манн, Иванов и Фербер., 2013 – 257 с.]; ставлення до держави як до морально нейтральної сукупності інституцій; пріоритет обов'язку перед благом.

Щодо першого пункту критики, то така точка зору лібералів породжує надмірний індивідуалізм та атомізм, що не дає людям досягти згоди у встановлюваних правилах, і "ця неспроможність ніде не проступає так яскраво і ніде її наслідки не є такими загрозливими, як у випадку справедливості" [Макінтайр А. Справедливость как честота // Лібералізм. Антологія. Упоряд. О. Проценко – К., 2009 – с. 884]. Телеологізм комунітаристів, їх спрямованість на побудову суспільного устрою з найбільшим благом для кожного бачить необхідним розвиток моральних якостей людини, культивування усталених ціннісних орієнтацій, що породжується неможливістю індивіда бути відірваним від соціокультурного контексту, в якому він перебуває. Багаж традицій, цінностей, шаблонів поведінки обумовлює особливе бачення справедливості ним, притаманне саме цьому контексту: "Суспільство є справедливим тільки тоді, коли воно діє в точній відповідності зі своєю матрицею смислів, які втілені, в свою чергу, в її практиках та інститутах. Таким чином, питання про справед-

ливість чи несправедливість – це питання філософської інтерпретації, а не філософських аргументів" [Walzer M. Spheres of Justice: A Defense of Pluralism and Equality. – New York: Basic Books, 1983. – с. 270]

З цим пов'язана критика нейтральності ліберальної держави в питаннях моралі та безпосередньої реалізації справедливості. Справедливість в такій державі є основоположною цінністю при модернізації суспільства саме завдяки нейтральності, яка може забезпечити найбільш повну реалізацію інтересів. Комунітаризм в свою чергу говорить, що така нейтральність неможлива, тому що "як би ми не старалися, ми ніколи не зможемо усунути вплив нашої обумовленості" [Сэндел М. Либерализм и пределы справедливости // Современный либерализм / Пер. с англ. Л.Б. Макеевой.- М.: Прогресс-Традиция, 1998 – с. 204]. Індивід не спроможний зайняти позицію поза суспільством і досвідом, як це відбувається у "вихідній позиції" Роулза, тому справедливість, конструйована в рамках неї, лише здається такою, що має пріоритет перед індивідуалістичними вимогами. Насправді її межею є "культивування таких чеснот співробітництва, як альтруїзм і доброзичливість... які з найменшою вірогідністю будуть процвітати в суспільстві, заснованому на індивідуальних передумовах" [там само].

Тому, на думку комунітаристів, слід відмовитися від політики нейтральної держави і проводити "політику загального блага". Вони виступають прихильниками думки про те, що суспільне благо має бути основою теорії справедливості, в той час, як в ліберальній теорії справедливості найкраще організованим суспільством є таке, яке не керується ніякими наперед заданими уявленнями про благо. Та, на думку Макінтайра, останнє твердження є свідомою хибною, адже сама автономія особистості також може трактуватися як різновид блага, і "основоположним благом лібералізму є не більше й не менше як підтримка ліберального соціального і політичного порядку" (MacIntyre A. Whose Justice? Which Rationality? – Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1988.- с. 344–345).

Але комунітарне "загальне благо" – це не простий утилітаризм, адже під ним вбачається концепція "достойного життя", що є образом життя суспільства, і згідно з яким оцінюються бажання та цілі людей. Для його досягнення комунітарна держава "може і повинна заохочувати людей приймати концепції блага, що відповідають образу життя суспільства, і протидіяти концепціям блага, що конфліктують з ним" [Кимлика У. Современная политическая философия. Введение. – М., 2010. – с. 287]. Це породжує ранжування різних способів суспільного буття і має підвищувати згуртованість ліберально-демократичних суспільств, адже ранжування відбувається відповідно до вже наявних практик, а не умоглядно, як у марксизмі. Справедливо вчиняти в комунітарному суспільстві – вчиняти відповідно до прийнятих у ньому принципів "достойного життя".

Таким чином, комунітаризм, не відкидаючи основних ціннісних установок лібералізму і, по суті, вирішивши з нього, став тією критикою, котрої довгий час не вистачало ліберальній політичній філософії для того, щоб не впадати в крайнощі. Адже, як писав М. Волцер: "Лібералізм – це доктрина, що здатна до самознищення; з цієї причини їй потрібне пері-

одичне комунітарне коригування" [Walzer M. The Communitarian Critique of Liberalism // Political Theory. Vol. 18. № 1.- с. 15].

О. І. Ткач, докт. політ. наук, КНУТШ, Київ
tio19@ukr.net

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАГРОЗИ СТАБІЛЬНОСТІ НОВИХ ДЕМОКРАТІЙ

Актуальність теми дослідження зумовлена процесами фундаментальних соціально-політичних перетворень сучасного світу, які сприяли новій хвилі транзитів. Загроза – це чинник, що може виникнути, або вже присутній у політичній системі і може зашкодити демократії, а дефект – це реалізована загроза, яка може призвести до руйнації демократії. Основу стабільності будь-якої політичної системи складає інституційна структура. Політика є інституціалізованим явищем, адже політику складають політичні дії, які реалізуються в інституційному полі.

Необхідність дослідження проблеми політичного транзиту визнають провідні зарубіжні та українські політологи. Серед західних фахівців слід відзначити науковців, дослідження яких присвячені теоретико-методологічним проблемам політичних переходів Д. Растоу, Г.О'Доннелла і Ф. Шміттєра, А.Пшеворського та С.Гантінгтона, М.Макфола, Т.Карозерса, В.Гельмана, А.Мельвіля, Х.Лінца, А.Степана, Ф.Шміттєра. У вітчизняній літературі демократичний транзит проаналізовано в монографіях М.Шаповаленко, В.Гошовської, А.Колодій, О.Куценко, М.Михальченка, Ф.Рудича, О.Романюка, О.Фісуна.

Х. Лінц зазначив, що інститути відіграють центральну роль частково тому, що влада в сучасному суспільстві є легально-раціональною у веберіанському сенсі: "Інститути мають значення. Я не розумію, для чого потрібно це доводити. П.Штомпка визначив, що достатньо лише щодня читати газети, щоб розуміти, що інститути в політиці мають значення. Для того, щоб це зрозуміти не потрібно робити ніякого дослідження" [Штомпка П. Социология социальных изменений / П. Штомпка / пер. с англ. под ред. В. А. Ядова. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.6]. Те, що інститути мають значення, є очевидним чинником, проте яке значення в яких умовах – це вже питання, на яке немає очевидних відповідей.

Проблема, яку необхідно вирішити в новій демократії, як им чином інституціоналізувати невизначеність, не загрожуючи інтересам тих, хто ще може повернути процес назад. Так, Г. О'Доннел визначив як працюють політичні інститути, яка їх дія в системі, наводить характеристики інституційного устрою: інститути як приймають у свої члени, так і відкидають. Інститути визначають, яких агентів допускати як повноправних членів до системи прийняття та виконання рішень, а також необхідні для цього ресурси, підстави та процедури; інститути формують розподіл результатів, адже вони працюють лише з певними дійовими особами і ресурсами, за певними встановленими правилами.

Інститути мають тенденцію обмежувати сферу своїх дій та кількість агентів що взаємодіють з ними і зберігати це обмеження, адже інститу-

ти, або, точніше кажучи, особи з функціями прийняття рішень в цих інститутах, мають обмежені можливості обробки і відстеження інформації. У зв'язку з цим вони надають перевагу взаємодії з відносно невеликою кількістю агентів і проблем в певний момент часу. Інститути формують способи представництва, скорочуючи численні потенційні голосів своїх виборців до невеликої кількості представників, які можуть визначити, що виступають від імені інститутів. При дотриманні правил гри у інститутів та їх представників виникає зацікавленість в існуванні як взаємодіючих агентів. Інститути одного типу можуть надавати безмежну владу певній особі, проте інститути іншого типу можуть забирати її у цієї особи [Вонсович С.Г. Причины та механізми політичних транзитів // Політологічні студії: збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський.: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2011. – Вип. 2. – С.44-54.].

***І. А. Тукаленко, канд. філос. наук, КНУТШ, Київ
innet @online.ua***

ПОНЯТІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНИХ ПРОТЕСТНИХ РУХІВ: ВІД "КОЛЬОРОВИХ РЕВОЛЮЦІЙ" ДО "РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ"

Революції – "великі" чи класичні – аж до другої половини ХХ століття науковці витлумачували як таку форму народного протесту, що відзначалась великим масштабом як за кількістю учасників так і складністю й комплексністю суспільно-політичних домагань висунутих ними. Також неодмінно наголошувалося на здебільшого насильницькому характері революційних подій та радикальному й динамічному характері впровадження змін одночасно у всіх напрямках людської життєдіяльності: політичному, економічному, соціо-культурному.

"Великі" революції Нового часу були відображенням тих епохальних змін, що характеризували перехід від традиційної до сучасної цивілізації. Ш. Ейзенштадт виокремлює три аспекти, властиві цьому прориву: перехід від традиційного (закритого) способу легітимації політичної влади до відкритого; зміна стратифікаційної системи закритого типу (без можливостей висхідної соціальної динаміки) відкритою класовою системою стратифікації (з дозволом на міжстратові переміщення), обумовленою встановлюваною ринковою економікою індустріальних виробничих відносин; породження капіталістичною економікою широких макросоціальних груп, готових до соціальної мобілізації [Ейзенштадт Ш. Революция и преобразование обществ, Сравнительное изучение цивилизаций / Ш.Ейзенштадт. /Пер. с англ. А.В.Гордона под ред. Б.С.Ерасова. М.: Аспект Пресс, 1999. – С. 252]. Саме ці глибинні зрушення історично усталених соціальних структур і патернів обумовили особливий характер новочасних революцій як таких, що виходив за межі історично передуючих форм народних протестів у вигляді бунтів чи повстань, представляючи їхній спонтанності та вузькоцільовості масштабну залученість класових груп та радикальні вимоги системних перетворень, а не

задоволення окремих часткових домагань. Спільним же моментом є удавання до насильницьких дій на шляху реалізації цілі/цілей протесту.

Наприкінці XX – поч. XXI століть світом прокотилася хвиля протестних рухів щодо характеристики яких знову почали застосовувати поняття "революції". Це стосується подій у країнах соціалістичного табору Центрально-Східної Європи кінця 80-х років які охрестили "оксамитовими революціями", наступною хвилею було охоплено східні кордони Європи із цілою низкою пострадянських країн – Грузія, Україна, Молдова, Киргистан, Узбекистан, масштабні протести в яких узагальнили під назвою "кольорових революцій". Незабаром протестні настрої охопили Туніс, Алжир, Ліван, Єгипет, Йорданію та інші країни Північної Африки, де велись тривалі масові політичні акції згуртовані у спільному феномені "арабської весни". Не зважаючи на широкий географічний спектр охоплення протестних настроїв та на прикметні особливості кожного із протестів, обумовлених країневою специфікою, усі ці революції мали спільні риси, які, водночас, принципово відрізняли їх від "великих" революцій, що слугували їм за порівняльну модель.

Джек Голдстоун у роботі "До теорії революції четвертого покоління" наводить перелік відмінностей сучасних революцій (протестних подій кінця XX століття) від "великих революцій". Він стверджує, що саме ці відмінності обумовлюють необхідність нового підходу в аналізі революційних подій, який вже не може зосереджуватися на концептуальних заасадах сформульованих Т.Скоппол, чи тим паче марксових пояснень ролі держави і класів у визріванні революційної ситуації й самих революційних процесах. Саме класовий антагонізм у якості детермінанти революції втратив для сучасних протестних акцій свою актуальність, а отже мультикласовий характер сучасних революцій і є першим ґрунтовним розрізненням їх з великими революціями. Другим є відносно ненасильницький перехід до демократії, а третім – збільшення ролі ідеології та культури в революційній мобілізації та формулюванні революційних цілей.

Фундаментальний аналіз феномену "кольорових революцій" (об'єднуючи під цим поняттям протестні рухи початку XXI ст.: від масових акцій у Сербії 2000 року до "кедрової" революції у Лівані та "Пурпурної" у Іраку 2005 р.) здійснив професор Кембриджського університету Д. Лейн ["Кольорова" революція як політичний феномен. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&image_file_name=PDF/stmm_2010_1_4.pdf] апр'юментовано довівши ще цілу низку особливостей цього нового виду революцій. Зокрема, він визначає їх як електоральні революції, оскільки всі ці революційні рухи відбувалися в рамках виборчих процесів, через які широкі соціальні верстви намагалися у конституційний спосіб змінити режими, що гальмували просування демократії в цих країнах. Прикметною рисою вказується й вагомість ролі контреліт (опозиційних еліт) у стимулюванні протестних настроїв та координації мобілізованих до супротиву мас. Як, власне, і наявність великої кількості громадян схильних поділяти західні демократичні цінності та активно їх відстоювати.

Американський професор, міркуючи далі про особливості "кольорових революцій", приходить до висновку про специфічне місце цих протестів у понятійному ряді суміжних із революцією (класичного зразка) протестних феноменів. Подібно до Д. Голдстоуна та більшості інших політичних мислителів він констатує позакласовість масових маніфестацій мирного характеру, що, як зазначалось вище, є свідченням принципових відмінностей сучасних протестів від класичних революцій. Але керівна роль контреліт, мотивованих, насамперед, бажанням зміни існуючих еліт, а не прагненням масштабних соціальних перетворень, властивим інсургентам, піддає сумніву коректність тлумачення аналізованих подій як революції, оскільки остання обставина робить їх близькими до путчу чи державного перевороту. З іншого боку ані путч, ані державний переворот не здійснюються із залученням широких верств і тим паче, додамо від себе, не апелюють до виборчих процедур як механізму подолання кризи, тим самим виходячи за межі конституційності і легітимності. А отже, "кольорові революції", логічно, вважає Д. Лейн, можна трактувати як "революційні державні перевороти", з огляду на змішання ознак як революції так і державного перевороту. Зрештою, аналіз постреволюційних змін, що у більшості випадків не призвели до глибоких структурних перетворень всієї системи суспільно-політичних відносин, теж схиляє шальки терезів у бік такого тлумачення.

І доки науковці "ламають списи" намагаючись якомога об'єктивніше дослідити феномен "кольорових" революцій, прагнучі досягнути якогось конвенційного погляду в спектрі від "симулякр революції" до "державного перевороту", новітні політичні протести другого десятиліття XXI століття (у Бразилії й Туреччині 2013, революція Гідності в Україні 2013/2014 рр., Оссуру Central у Гонконзі 2014-го р, масові акції протесту в Молдові 2015 р. тощо) продемонстрували динамічний розвиток форм та методів протестних рухів, що виходять за межі формату "кольорових" революцій і ставлять питання про підставовість категоріальної належності їх саме до "кольорових" революцій.

Одним із наймасштабніших протестних рухів останніх років звісно була українська Революція Гідності, яку зазвичай асоціювали та порівнювали з "Помаранчевою" революцією (типичним зразком "кольорових" революцій). Це зіставлення є досить продуктивним методом демонстрації значимих диференційних відмінностей поміж ними як знакових маркерів динаміки змін сучасних протестних рухів загалом. Насамперед, першою відмінністю – еволюційно зумовленою – є збільшена роль електронних засобів комунікації як ресурсу мобілізації мас та структурування протестного середовища за мережевим (неієрархічним) принципом організації. Зниження ролі контреліт як у каталізації революційних процесів так і їх управлінням – друга вагома відмінність. Слід обов'язково додати ще й таку особливість останніх подій як відсутність залежності виниклих протестів із виборами. Тобто вибори ані передували протестам, ані слугували ціллю. Необхідно зазначити й наступні особливості: фундаментальність домагань (яка щоправда формулювалась у процесі розгортання революційних подій) перевищувала своєю комплексністю усі попередні "прототи-

пи"; цілковита відмова від "ставки" на харизматичного лідера чи будь-якого (хоча б і колективного) його сурогату, деперсоніфікованість образу майбутнього; переростання низових ініціатив і спонтанних утворень у повномасштабні громадянські структури, що стали локомотивом постреволуційних зрушень. Окремим рядком безумовно треба сказати й про розірвання традиції "безкровності" сучасних революцій, хоча це й не може слугувати критерієм відмінності, оскільки насильство з боку протестантів застосовувалося як метод захисту, а не засіб досягнення мети.

Вище зазначені відмінності дають нам підстави вважати Революцію Гідності істотно зміненим типом "кольорових революцій", яку наразі не доречно тлумачити як "революційний державний переворот". Оскільки обидва чинники, що на думку Д. Лейна обґрунтовували близькість цих категорій – керуюча роль контреліти та відсутність системних заходів із руйнування попереднього режиму – не є характерними для Євромайдану 2013/2014 рр. Принаймні на даний час, коли структурні зміни по-волі й з великою протидією, але впроваджуються у багатьох сферах суспільного життя, можна вважати Революцію Гідності сутнісно ближчою до революцій як "поєднання ідеї свободи з досвідом чогось нового" [Арендт Ганна. Про революцію . [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://ihavebook.org/reader/reader.php?book=519417>] ніж до "революційного державного перевороту", здатного змінити еліту, але недієздатного у створенні цього нового.

Ю. О. Фролова, студ., КНУТШ, Київ
juliet.frolova96@gmail.com

СУЧАСНІ МЕТОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНОГО ЛОБІЮВАННЯ

Важливим показником сучасної правової та демократичної держави є гарантування реалізації ефективної взаємодії громадян з владними інституціями. Серед найбільш дієвих та апробованих її форм можна назвати конституйоване лобіювання, яке наразі є одним із головних елементів у забезпеченні зворотного зв'язку між владою і суспільством, та має під собою вагоме конституційно-правове підґрунтя.

Нова Британська енциклопедія визначає політичне лобіювання як будь-яку спробу індивіда чи групи приватних інтересів вплинути на рішення влади, що здійснюється поза межами палат законодавчого органу. [The New Encyclopedia Britannica. – Volume 7. – 15-t Edition. – / Peter B. Norton, Josef J. Esposito. – Chicago, 1994. – P.429] Методи лобіювання, в свою чергу, є сукупністю прийомів та способів, що здійснюються у межах і у спосіб не заборонений чинним законодавством, за допомогою яких лобісти та лобістські об'єднання справляють легітимний вплив від власного імені чи в інтересах та на замовлення одного або декількох замовників на органи влади, які визначені законом як об'єкти лобіювання, та на їх посадових та службових осіб.

Методи лобіювання диференціюються на прямі та опосередковані. [Нестерович В.Ф. Конституційно-правові засади інституту лобіювання:

зарубіжний досвід та перспективи для України. – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2010. – С.146] Безпосередні (або прямі, традиційні) методи лобіювання здійснюються лобістами та лобістськими об'єднаннями шляхом встановлення прямих контактів та проведення зустрічей із посадовими і службовими особами органів влади, які у законі визначені як об'єкти лобіювання. Традиційні методи лобіювання здійснюються лобістами та лобістськими об'єднаннями у формі:

1. Підготовки проектів нормативно-правових актів та винесення їх на обговорення відповідних органів. Основа безпосереднього лобіювання ґрунтується передусім на технологіях "know-how" – знання справи та "know-who" – знання того, хто цю справу може вирішити та до кого можна звернутися, адже кожен вид нормативно-правових актів пов'язаний із компетенцією владних органів певного рівня. Тому підготовка, розгляд та прийняття кожного з актів має специфічний характер, що обумовлює відповідний характер лобіювання;

2. Використання досліджень, інформаційно-аналітичних матеріалів у якості нагальної аргументації своєї позиції у прийнятті бажаного нормативно-правового акта чи його відхилення при безпосередніх контактах з представниками влади. При лобіювання закону часто використовується такий прийом як "персоніфікація" (або локалізація) аргументів – "прив'язування" лобістами отриманої інформації до виборчого округу законодавця, на підставі чого парламентаря переконують у вигідності законопроекту для електоральної групи, що його підтримує. [Сергунин А.А. США: президентский лоббизм и внешняя политика. – М.: Знание, 1989. – С.14-15];

3. Учасі у роботі засідань парламентських і урядових комітетів, комісій, робочих груп, консультативно-дорадчих установ, створених при органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Дана форма лобіювання має особливе значення, оскільки саме у комітетах та робочих комісіях напрацьовуються засади проектів нормативно-правових актів;

4. Консультування посадових і службових осіб органів влади щодо питань, які визначені як предмет лобіювання. Здебільшого, "консультативне" лобіювання спрямовується на парламентарів, яким складно розібратися у всіх тонкощах кожного законопроекту, що готується до обговорення у законодавчому органі.

У якості особливої форми безпосереднього лобіювання, яку важко юридично кваліфікувати, варто назвати логролінг ((log-rolling)- дослівно з англійської – перекачування колод). Ця технологія є обміном голосами народних обранців при прийнятті чи відхиленні закону чи постанови в парламенті.

Опосередковані (непрямі, новітні) методи лобіювання – організація та проведення лобістами та лобістськими об'єднаннями публічних заходів, які спрямовані на підтримку або для протистояння питанням, що визначені, як предмет лобіювання. Сукупність опосередкованих методів лобіювання у зарубіжній науковій літературі називають ще "лобіювання на рівні коріння трави" ("lobbying at grass roots").[Тихомирова Є.Б. PR-формування відкритого суспільства: Монографія. – К.: Наша культура і

наука, 2003. – С.186] Потреба у використанні непрямих методів лобіювання постає тоді, коли прямі перестають бути дієвими або є сумнівні у їх результативності. Опосередковані методи лобіювання здійснюються лобістами та лобістськими об'єднаннями у наступних формах:

1. Штучні масові відправки кореспонденції посадовим і службовим особам органів державної влади для створення у представників влади уяви про наявність широкої громадської думки за чи проти певного рішення органів влади;

2. Проведення публічних заходів (круглих столів, конференцій, семінарів тощо) за участі громадськості та службових осіб органів влади. Метою є оформлення лобістської ініціативи у якості громадської експертизи щодо положень проекту нормативно-правового акту, який є предметом лобіювання;

3. Залучення потенціалу публічних масових акцій – проведення мітингів, демонстрацій чи пікетів;

4. Залучення ЗМІ, які мають достатній авторитет у громадській свідомості, здатні впливати на значну аудиторію та моделювати й організовувати суспільну поведінку. Засоби масової інформації часто використовуються і навпаки – як засіб тиску на представників влади, за допомогою розміщення різноманітних соціологічних досліджень чи рейтингів народних обранців.

Лобіювання як різновид функціонального представництва інтересів грає надважливу роль у процесі законотворчості та має як позитивні, так і негативні боки. Методологічний та технологічний аспекти лобіювання знаходяться у безперервному прогресивному розвитку. Ефективна лобістська кампанія акумулює в собі різні за змістом і формою методи лобіювання, які синхронізуються із використанням нових здобутків масової комунікації.

М. І. Хилько, докт. філос. наук, проф. КНУТШ, Київ
Khylko.m@gmail.com

ЕКОЛОГІЧНА СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Стратегія і масштаб природокористування, що роблять безпосередній вплив на стан навколишнього природного середовища, є постійним предметом політичної боротьби. Тому зміст, джерела, ресурси, суб'єкти, а, отже, й ефективність екологічної політики визначаються більш широким політичним контекстом, загальною динамікою політичного розвитку держави. В даний час у сфері здійснення екологічної політики в Україні спостерігається явна невідповідність між здекларованими принципами і реально існуючими формами і методами прийняття політичних рішень в області охорони природи, природокористування, дотримання принципів екологічної безпеки, тому що слабкість і крайній прагматизм влади, нелегітимна конвертація державної влади у власність, формування стійкого альянсу влади і великого бізнесу створюють "ворожий" політичний контекст для виникнення і розвитку будь-яких суспільних ініціатив, у тому

числі й екологічних. Ці обставини на сучасному етапі перешкоджають актуалізації екологічних ідей, не дозволяють їм стати предметом відкритих політичних дискусій, відповідно, стримують процеси їхньої інституціоналізації в політичному просторі. У результаті екологічна проблематика виявляється на периферії масової свідомості [Кисельов М. М., Деркач В.Л., Толстоухов А. В. Концептуальні виміри екологічної свідомості. – К.: Вид. Парапан, 2003, с.9].

Систематизація результатів багатьох соціологічних опитувань [Топоровський Д. В. Екологічна компонента політичної культури. – К.: ВПД "Формат", 2011. – 198 с.] виявили ряд важливих характеристик масової політичної свідомості, що, на наш погляд, пояснюють один із ключових парадоксів сучасної екологічної політики. Саме те, що при висловлюванні високій заклопотаності рядових громадян питаннями екології і станом навколишнього природного середовища, практично цілком відсутні спроби трансляції екологічних інтересів і потреб у владні структури, а екологічні організації, що претендують на політичну участь, не користуються адекватною підтримкою електорату. Більш того, в останні роки актуалізація екологічної проблематики супроводжувалася помітним зниженням активності екологічних організацій і рухів. У значній мірі це пов'язано з кризовими умовами функціонування політичної системи, що об'єктивно звужують базу для зростання суспільної ініціативи в питаннях екологічної політики [Стегній О. Г. Соціологічне прочитання природи. – К.: ТОВ "Центр екологічної освіти й інформації", 2012, с.396].

У цілому ж, суспільна свідомість неоднозначна і суперечливо відбиває екологічну проблематику, знання, судження й оцінки носять поверхневий характер, формуються в умовах інформаційного вакууму, у цілому зводяться до обмежених і стереотипних уявлень про екологію і конкретні екологічні небезпеки, що не відповідають об'єктивним вимогам сучасності. Екологічна мотивація мислення і поведінки населення України втрачає ціннісне підґрунтя. Екологічні потреби, не будучи політичною цінністю, не виступають фактором ідеологічної самоідентифікації в політичному просторі, не мотивують політичну поведінку, не визначають межі участі населення в процесі прийняття політичних рішень. У цьому сенсі відношення до екологічної проблематики вписується в більш широку палітру соціальних і політичних орієнтацій українського соціуму на сильну державну владу, у той же час неконструктивними, антагоністичними уявленнями про владу як про супротивника, а не про партнера, відсутністю загальнонаціонального консенсусу по вузловим питанням внутрішньої і зовнішньої політики, низьким ступенем легітимності політичної еліти і загальною недовірою всім традиційним політичним інститутам, кризою політичної участі тощо [Крисаченко В. С. Екологічна культура. – К.: "МП Леся", 2009. – 364 с.].

Невизначеність і складність політичної ситуації, що спровокувала і підтримує стійкість таких політико-культурних зразків, породжує невизначеність змісту екологічної політики. Очевидно, що здекларовані принципи громадянської відповідальності, високої активності, зацікавленості, стурбованості проблемами екології останнім часом не працюють в українських

соціокультурних умовах. Громадянське суспільство в його нинішньому стані атомізовано і роз'єднано, і, швидше за все, поки не здатне стати ініціатором екологічної модернізації. На жаль, поки поряд з тим, що екологічні ідеї не знаходять відгуку в ціннісній системі більшості українців, не підкріплюються конкретними знаннями, вони також суперечать найбільш простому розв'язанню насутих економічних проблем [Хилько М. І. Екологізація політики. – К.: ВАДЕКС, 2014, с. 202].

З іншої сторони вивчення динаміки політико-культурних пріоритетів дає підставу думати, що в українських умовах цілком прийнятний варіант екологізації громадського життя, заснованого на включенні екологічних питань у повсякденне політичне адміністрування, підкріплене відповідною законодавчою базою, не потребуючої постійної політичної участі з боку громадян, але дає можливість у тій або іншій мірі контролювати ситуацію. Однак реалізація цього варіанту вимагає від державних структур, насамперед, політичної ініціативи в актуалізації екологічної проблематики, відкритої інформаційної політики в цій сфері і створення широких можливостей для суспільної самоорганізації. У протилежному випадку створення нової світоглядної основи взаємин суспільства і навколишнього природного середовища може бути пов'язане з досягненням піка кризової ситуації, що буде загрожувати існуванню і нормальному функціонуванню всього суспільства.

В. Ф. Цвух, докт. політ. наук, проф., КНУТШ, Київ

ДВУЛИКИЙ ЯНУС ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Ця наукова розвідка присвячена одному з ключових та найбільш суперечливих понять політичної теорії – поняттю "влада" – без осмислення якого, не можливо досягнути "політичну владу" як таку. Що таке влада? Хто є носіями влади? Межами якої науки локалізована влада? Це ті питання, відповіді на які мають вигляд "наукового хамелеону", що змінює своє "понятійне забарвлення". Біологія та антропологія, психологія та соціологія, правознавство та політологія, нарешті кратологія, є тими локаціями, що генерують ідеї, теорії та концепції наукового осягнення влади.

Наразі дослідницьку увагу зупинимо на тому з понять, що символічно означене "двома обличчями влади". Американські дослідники Пітер Бахрах та Мортон Барац, ще у 60-ті роки ХХ століття, використали цю метафору, яка не втратила своєї актуальності й нині, при аналізі суперечки між соціологами та політологами, котра виникла на ґрунті елітистського та плюралістичного розуміння влади [Бахрах П., Барац М. Два лица власти [Електронний ресурс] / Режим доступа: http://schegl2g.bget.ru/power/Bachrach_Baratz_Two_Faces_1962.html]. Якщо соціологи наголошували на централізованому (елітистському) характері влади, то політологи зауважували про її роззосередженість чи то плюралістичність. Останні зосереджують увагу не на джерелах влади, а на її використанні, тобто влада для них зводилась до участі у прийнятті рішень. Існування набору ключових політичних рішень; визначення осіб, котрі приймають

активну участь в процесі прийняття рішень; дані по поведінку осіб під час політичного конфлікту, що вирішується; визначення та аналіз результатів конфлікту, що вирішується – ось ті питання, що цікавлять плюралістів. Серед недоліків цієї моделі, дослідники називають неврахування того факту, що влада може бути визначена як використання права обмежувати набір рішень відносно "безпечними" варіантами. Крім того, модель не передбачає існування об'єктивного критерію розподілу "важливих" та "неважливих" політичних проблем. Таким чином, автори підводять до думки, що поняття влада не може бути цілком визначено як діяльність, що пов'язана з прийняттям конкретних рішень. Влада здійснюється не лише, коли А приймає рішення, що впливають на В. Вона також проявляється, коли А створює цінності або практики, що обмежують діапазон публічно обговорюваних політичних проблем лише тими питаннями, які безпечні для А.

Виходячи з цього, центральна теза, яку формулюють автори, полягає у тому, що затребуваним є такий дослідницький підхід, який би ґрунтувався на визнанні двох облич влади та враховував вищезазнані недоліки плюралістичної моделі влади.

"Одне з облич влади" пов'язане з поняттям "відносний вплив". Тут мова йде виключно про висунення, прийняття та відхилення рішень як владну діяльність, що пов'язана з ініціаторами рішень і зводиться до питань: "хто править?", "чи править хтось взагалі?"

"Друге з облич влади" розкривається через поняття "мобілізація упередженостей". Йдеться про цінності, міфи, встановлені політичні процедури, правила гри, які дослідники називають "невимірюваними елементами", проте, котрі не можна відкидати як неіснуючі. Тому при пошуку відповіді на питання: "що таке влада?", ці "невимірювані елементи" необхідно звести до першого центрального перед питання: "які цінності, міфи політичні процедури та правила гри діють у суспільстві?" Лише після цього необхідно досліджувати, хто ті особи, котрі виступають владними ініціаторами рішень. А вже потім варто з'ясовувати динаміку НЕПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ, тобто ступінь та манеру в якій особи та групи, які підтримують статус-кво, впливають на цінності та політичні інститути суспільства, обмежуючи коло питань, що обговорюються, безпечними для себе темами. Таким чином, прояв влади та впливу існує в обмеженні самої можливості ініціювати або блокувати пропозиції. Тією мірою, котрою особа або група, свідомо або несвідомо, створює або підтримує бар'єри для публічного виголошення політичних питань, тією ж мірою ця особа або група володіє владою.

Отже, влада не проявляється виключно в прийнятті конкретних рішень, вона полягає, також, у здатності окремих груп та осіб попереджувати обговорення важливих питань. Не варто ігнорувати цього менш очевидного, проте не менш значимого обличчя влади, де формування байдужості до суспільно важливих питань і є владою. Це та владна загроза з непомітною маскою "другого", "іншого", "прихованого" обличчя, що спонукає нас і нині звертатися до наукового доробку П. Бахраха та М. Бараца при бажанні мати більш ширший спектр для аналізу політичного життя сьогодення.

ВИБОРЧА СИСТЕМА ТА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ЕЛІТ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Виборча система в Україні є одним із важливих чинників для становлення та функціонування суспільства, побудованого на демократичних засадах. Разом з тим, ряд експертів нерідко дорікають вітчизняній виборчій системі за недосконалість (особливо у періоди коли на вибори у ВР впливала також мажоритарна складова або вибори за пропорційною системою відбувалися за закритими списками). Найбільш критикованою стороною виборчого процесу для сучасного українського суспільства залишаються саме парламентські вибори і питання формування коаліції депутатських фракцій (зокрема, скандальну норму, коли до коаліції надали право входити окремим депутатам, що допомогло В. Януковичу і його соратникам узурпувати законодавчу владу).

Важливою функцією, яка покладається на виборчий процес в Україні є функція оновлення та зміни еліт, якомога більш якісного відбору політичних лідерів та партій, що беруть участь в управлінні державою. Перший досвід демократичних виборів в Україні після розвалу СРСР засвідчив наявність двох ключових таборів серед політичної еліти : "партії влади", до якої входили колишні партфункціонери КПРС, цей табір був локалізований в партіях на зразок СПУ, пізніше КПУ та СДПУ(о), ідеологічно належав в основному до лівих та лівоцентристів, однак перш за все не через реальну прихильність до цих ідей, а через апеляції до ностальгічних почуттів електорату, який був прихильний радянській системі, що лише встигла відійти в небуття; іншим політичним табором були націонал-демократичні, ліберальні та націоналістичні політичні рухи, які мали мінімум зв'язків з елітами СРСР і формували свої партії шляхом "знизу", однак, рівень їх підтримки був недостатнім для формування демократичної політичної культури та стійких демократичних традицій у суспільстві, враховуючи те, що перші президентські вибори де-факто були програні демократичним табором, що і спричинило глибоку політичну кризу в Україні, яка супроводжувалася ще і економічною нестабільністю і призвела до парламентських виборів 1994 року за мажоритарною системою. Результатом першого десятиліття української незалежності стало певне пригальмування у формуванні демократичної політичної еліти : демократичні сили в країні радше займали роль контреліт, були кісткою опозиційних сил, наступним етапом демократичного транзиту стали вже події 2004 року; поряд з цими подіями в українському політикумі почав відчуватися серйозний вплив на політичні еліти з боку щойно сформованого олігархату, лівий вектор "партії влади", розпорошеної по різних партіях поступово змінився умовним центризмом, ліві елементи максимально згуртувалися навколо КПУ. Вибори 2004, 2006 та наступних років демонстрували розшарування еліт на два табори вже за іншою ознакою : проєвропейські сили (у деякій мірі спадкоємці демократичного табору) та проросійські сили (част-

кові спадкоємці табору "партії влади"), часті спроби політичних сил зіграти як "третіх", що не відносяться ні до першого, ні до другого табору як правило виявлялися політичними технологіями і тимчасовими проектами – після отримання мандатів політичні діячі рухи, як правило, вливалися до першого чи до другого табору (серед таких слід назвати, наприклад, партію "Сильна Україна" С. Тігіпка).

Сучасна політична еліта в Україні досі має ряд недоліків, серед яких можна назвати такі : схильність до популізму, низький рівень політичної відповідальності, закритість, орієнтація на олігархічні кола. Ці характеристики політичних еліт в нашій країні збереглися попри численні спроби реформування політичного життя, зокрема зміни виборчого законодавства та виборчої системи – за твердженням дослідників М. Бучина та І. Федорія, усі апробовані в Україні виборчі системи так чи інакше показали свою недосконалість і цілий ряд недоліків їх застосування на практиці, так застосування мажоритарної виборчої системи має такі недоліки : масштабний підкуп виборців, застосування адміністративного ресурсу, порушувався принцип рівності виборів (через виборчу геометрію, кількаразове голосування за відкріпними талонами тощо) і взагалі мажоритарна система як така дає більше можливостей для тиску на виборців, порушення виборчого законодавства та застосування адмін-ресурсу (в першу чергу у невеликих провінційних виборчих округах). Пропорційна ж система хоча і зменшує масштаби використання адмін-ресурсу, однак має свої недоліки, серед яких :

продаж "прохідних" місць у партійних списках, засилля некомпетентних осіб у списках, гальмування розвитку малих і середніх політичних партій, закритість списків, занадто великий вплив лідерів партій на їх формування, відірваність від виборців тощо. Змішана ж система не подолавши ключові недоліки мажоритарної та пропорційної окрім того додає ще і такий фактор, як складність порозуміння між депутатами, обраними різним шляхом, питання щодо статусу депутата і його права виходити з фракції і самостійно входити до правлячої коаліції. [М. Бучин, І. Федорій. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, випуск 21, 2009 – 61 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://vlp.com.ua/files/12_75.pdf]

Чинна виборча система України хоча і формує сучасні політичні еліти, однак досі не є досконалою (рівно з тим, як і нежакісними є політичні еліти нею сформовані), отож виконує своє елітоутворююче завдання вона відносно слабо. Сучасне українське суспільство хоча і потребує серйозного оновлення еліт, однак здійснити його форсованими темпами (наприклад, за рахунок серйозного зниження прохідного бар'єру на виборах у ВР) може бути небезпечно для суспільства, оскільки посиляться рівень популізму у політиці, на керівні посади може потрапити величезна кількість некомпетентних осіб, що загалом матиме вкрай негативні наслідки. Разом з тим, старі політичні еліти (рівно як і існуючі контреліти) не задовольняють ані громадськість (принаймні, демократично і реформаторськи налаштовану його частину), ані закордонних партнерів України (зокрема, слід згадати промовистий факт : прийняття закону про державне фінансуван-

ня політичних партій був однією з важливих умов ЄС для лібералізації в'їзового режиму з Україною). При цьому можна погодитися і з точкою зору Н. Бойка : нова редакція виборчої системи може спричинити суттєве поглиблення не лише політичної та інституційної, але і соціальної кризи, отож відноситься до такого питання слід вкрай обережно.

[Н.С.Бойко. Виборча система України: суспільно-політичний аспект. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/02-BOYKO.pdf>]

П. А. Чайко, студ., КНУТШ, Київ
pavel.anatol.chaiko@gmail.com

"ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ" ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ

В умовах глобалізації, інтернаціоналізації, розвитку транснаціональних корпорацій, зміни характеру військових дій у світі актуалізується дискусія навколо поняття державного суверенітету. Значна частина авторів говорять про скорочення обсягу суверенітету, його "розмивання", або взагалі про зміну самої концепції суверенітету, її невідповідності сучасним умовам, в яких доводиться існувати національній державі. Досить часто дане поняття стає інструментом в публічних дискусіях та відверто популістських закликах. Виходячи з цього, постає потреба в подальшому дослідженні поняття "суверенітет" з урахуванням сучасних світових тенденцій. На нашу думку, перспективним є підхід до даного питання з точки зору емпіричних теорій суверенітету, які виходять із диференційованого характеру державного суверенітету: останній розглядається не як певне неділиме ціле, а як поєднання форми і змісту, юридичного і матеріального аспектів.

Російський дослідник Віталій Іванов, досліджуючи історію становлення та сутність поняття "суверенітет", приходить до висновку, що у своєму класичному розумінні воно вступає в протиріччя із об'єктивною дійсністю, із політичною реальністю не лише сьогодення, а й часів абсолютистських монархій. Будь-який суверен так чи інакше завжди був обмежений трояким способом: встановленим правопорядком (навіть, якщо він сам його і запровадив); відносинами з іншими державами; пануючими в суспільстві нормами та звичаями. У зв'язку із цим В. Іванов пропонує розрізняти формальний (номінальний) суверенітет, тобто певну декларацію, що відповідає класичним характеристикам суверенітету і є нормативно закріпленою, і фактичний суверенітет, тобто політичну реальність, що враховує вказані раніше зауваження [Іванов, В. Теория государства. М.: Изд. дом Гос. ун-та – Высшей школы экономики, 2010. – С. 44]. Фактичний суверенітет означає претензію політичної організації на територіальне верховенство, незалежність та самостійність у внутрішніх та зовнішніх справах. Ця претензія "освячена" або Богом, або самим ходом історії – об'єктивною необхідністю існування держави. У сучасних умовах, особливо в молодих державах, таким

аргументом виступає багатовікова боротьба народу за утворення власної держави, результатом якої є існування конкретного державного апарату. Ця претензія (у тому вигляді, як це проголошує номінальний суверенітет) не може бути повністю реалізована, оскільки "... абсолютного суверенітету ніколи не було і не могло бути. Це – категорія метафізичного порядку або витвір уяви. Обмеження суверенітету існували завжди ..." [Левин І. Суверенитет. М., 2003. – С. 15]. Однак вона має відстоюватися державою всіма можливими засобами. Якщо дана претензія була певною мірою реалізована (ідеться про наявність сильної влади, яка користується лояльністю і підтримкою населення, контролює проголошену територію і ефективно управляє нею) та сприйнята іншими державами, то державу можна вважати такою, що відбулася.

Історик і політолог Вадим Цимбурський у своїх роботах також намагається пристосувати поняття суверенітету до нових світових реалій, використовуючи ідею подвійного характеру державного суверенітету. Зокрема, він пропонує розрізняти "суверенітет факту" (коли реальне владарювання закладає основу зовнішнього визнання суверенітету) і "суверенітет визнання" (суверенна влада створюється визнанням з боку інстанцій, на які вона не має впливу). Ним вводяться також і відповідні негативні варіанти тих же формул: коли нездатність реально здійснювати владу означає кінець зовнішнього визнання або, навпаки, припинення зовнішнього визнання (дослідник наводить приклад домовленостей в Мюнхені 1938 року) призводить до втрати "невід'ємних" владних прав і влади як такої. В "іграх політичного суверенітету" відбувається постійний перерозподіл суверенітетів в залежності від кон'юнктури та мобілізації. Далеко не завжди, суверенітет юридичний співпадає із політичною дійсністю [Цимбурський В. Ідея суверенитета в посттоталитарном контексте [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.polisportal.ru/files/File/publication/Starie_publicacii_Polisa/C/1993-1-3-Cimburskiy-Ideja_suvereniteta_v_posttotalitarnom_kontekste.pdf]. Це дозволяє говорити про певний ступінь "матеріалізованості" суверенітету, який відрізняється для кожної конкретної держави. Така градація суверенітетів, на думку дослідника, краще відповідає реаліям політичного життя, ніж обмеження числа суверенних держав списком членів ООН та декларативні положення про їхню рівність у здійсненні міжнародних відносин.

Прихильником "диференційованого" підходу до дослідження державного суверенітету є також російський юрист Михайло Марченко. Він зазначає, зокрема, наступне: "Незалежно від того, як розуміється і як визначається державний суверенітет в його понятті та змісті методологічно, важливим уявляється завжди виокремлювати дві сторони, або два аспекти, – формально-юридичну і фактичну" [Марченко М. Государственный суверенитет : Проблемы определения понятия и содержания // Правоведение, 2003. № 1. С. 186-197]. Перший аспект являє собою своєрідну політико-правову форму державного суверенітету, а другий виражає його матеріальний зміст, його реальне вираження. Реальний зміст суверенітету містить в собі економічні, соціальні, політичні та інші аспекти. Дослідник звертає увагу на протиріччя, яке виникає в процесі

реалізації державного суверенітету на практиці. Юридично державна влада є похідною від держави, а її суверенні повноваження – від суверенітету держави як цілого. І методологічною вимогою є чітке розділення цих понять. Однак, на практиці саме публічна влада, конкретні органи держави є механізмом зовнішнього прояву і практичного здійснення державного суверенітету. Суверенітет як атрибутивна ознака держави реалізується не інакше, як через державну владу. Від характеру цієї державної влади, її практичної здатності втілювати певний політичний курс залежить і повнота реалізації державного суверенітету як принципу та властивості держави. Це є причиною досить поширеної підміни поняття державного суверенітету суверенітетом наявної системи державної влади. Однак, це є природним наслідком подвійної природи самого державного суверенітету – як формальної ознаки держави і як її практичної здатності до його втілення. При незмінності свого юридичного змісту, своєї політико-правової форми суверенітет держави може змінювати своє фактичне, матеріальне наповнення.

Таким чином визнання подвійного характеру державного суверенітету та використання відповідної дослідницької методології дозволяє примирити дане поняття із політичною дійсністю, а також робить недоречними заяви про смерть або розмивання суверенітету, оскільки доводить, що сучасні процеси не є чимось кардинально новим. Вони не загрожують існуванню держави, а означають лише розширення тенденцій, що існували в Новий час.

Підсекція

"СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ"

**О. В. Віннічук, канд. політ наук, К-ПНУ імені Івана Огієнка,
Кам'янець-Подільський
oljahorbnjak@mail.ru**

ПОЛІТИЧНИЙ ПОРЯДОК ЯК СКЛАДОВА МОДЕРНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність досліджуваної теми особливо зростає в Україні. І це першочергово зумовлено політичною нестабільністю, пов'язаною з невідповідністю змін у політичній системі перехідного періоду, з революційними змінами в економіці, нездатністю політичної еліти здійснювати модераторську роль у проведенні модернізації, правовою і організаційною неврегульованістю відносин між різними політичними інститутами, що робить саме суспільство генератором ризиків, оскільки нездатність інститутів розвиватися паралельно та узгоджено може призвести до їх руйнування. Так, перед українським суспільством сьогодні постає нагальна потреба виходу зі стану перманентної кризи та набуття сталого демократичного поступу, який би характеризувався налагодженням "ефективного" діалогу всередині правлячої еліти, між державними та громадянськими інститутами, владою та народом, на відміну від протистояння, що характеризувало суспільно-політичні відносини українців у останні роки.

Вчасне передбачення і виявлення ризикогенних ситуацій, а також дій, спрямованих на їх усунення є необхідною умовою подальшого існування та розвитку суспільства. Проте, якщо в суспільстві немає єдності щодо базових цінностей і цілей, бачення перспективного майбутнього, то зростає взаємна недовіра і таке суспільство перетворюється в "суспільство ризику". На думку О. Яницького, в "суспільстві ризику" соціальний порядок не може бути всезагальним. Він складається з "приватних" порядків, що формуються елітами і владними структурами, які конкурують між собою [Яницький О. Н. Социология риска: ключевые идеи [Электронный ресурс] / О. Н. Яницький – Режим доступа: <http://www.socio.ru/wr/1-03/ynizky.htm>.].

Політичний порядок – це структура системи суспільних відносин, що матеріалізуються в різного роду інститутах, принципах, правилах і забезпечують цілісність тієї чи іншої соцієтальної системи. Проблему порядку розглядали у багатьох теоріях: суспільного договору Ж.-Ж. Руссо, ціннісної згоди О. Конта, соціокультурної динаміки П. Сорокіна, комунікативної дії Ю. Хабермаса, відкритого суспільства К. Поппера, "розширеного порядку людського співробітництва" Ф. А. Хайєка, структурації Е. Гіденса тощо [Баталов Э. Я. Мировое развитие и мировой порядок (анализ современных американских концепций).

/ Э. Я. Баталов — М. : Российская политологическая энциклопедия, РОССПЭП, 2005. — С. 93].

На думку Г. Сатарова, будь-який політичний порядок містить вбудовані в нього підструктури (ролі, відносини, інститути тощо), які беруть на себе функцію "розхитування" порядку [Сатаров Г. А. Как возможны социальные изменения. Обсуждения одной гипотезы / Г. А. Сатаров // Общественные науки и современность. — 2006. — № 3. — С. 23]. Основним компонентом системи політичної взаємодії є держава, її інститути, що забезпечують політичний порядок у суспільстві та його цілісність.

Отож, політичний порядок постає як форма організації політичного життя, що побудована на ієрархічних зв'язках політичних суб'єктів, які формують владні відносини за умови наявності дієвих норм та політичних цінностей, що притаманні суспільству.

Сталий соціальний порядок — це порядок, щодо якого в суспільстві є консенсус. В Україні бракує суспільного консенсусу стосовно багатьох питань внутрішньої та зовнішньої політики. Відсутність єдності українського суспільства існувала протягом всіх років незалежності нашої держави та залишається досі актуальною проблемою, яка потребує розв'язання. Вона зумовлена існуванням різних ідентичностей, відмінностями політичних субкультур, політичним протистоянням тощо [Кіндратець О. Ризики українського суспільства [Електронний ресурс] / О. Кіндратець — Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1623/>].

Ні закони, ні навіть Конституція не створюють правил поведінки, які визнаються всіма. Це зумовлює великий вплив на перебіг політичних подій суб'єктивних чинників. Часом закони порушуються представниками політичної еліти, яка найбільшою мірою мала би бути зацікавленою в чіткому дотриманні законодавства усіма.

Відсутність верховенства права в Україні створює враження, що причиною політичного безпорядку у державі є демократія. Однак розвинута демократія передбачає суворе дотримання законів, норм права. А Україна завжди балансувала між демократією й авторитаризмом, і це балансування затягнулося на роки. Режим, що існує в Україні, визначають як гібридний, перехідний чи неопатрімоніальний. До того часу, поки перехід не завершився, ніхто не зможе точно визначити, є він переходом до демократії чи до нової форми авторитаризму.

С. Хантінгтон у роботі "Політичний порядок у мінливих суспільствах" аналізує, що майбутнє демократії залежить від знаходження правильного балансу між інститутами, що концентрують і використовують владу та механізми її обмеження (закони і демократичну підзвітність). Відомий науковець також зазначав, що найбільш нестабільними суспільствами є ті, які перебувають у процесі модернізації. Проте як бідні, так і розвинені традиційні суспільства схильні залишатися більш стабільними [Фукуяма Ф. Політичний порядок і політичний занепад [Електронний ресурс] / Ф. Фукуяма. — Режим доступу: <http://www.day.kiev.ua/uk/article/svitovidiskusiyi/politichniy-poryadok-i-politichniy-zanepad>].

Країна в черговий раз опинилася на роздоріжжі. І від активності громадянського суспільства багато залежить, чим ми станемо через 15-20 років – "державою, що не здійснилася", "керованою демократією", "європейською вільною країною" чи чимось іншим [Кіндратець О. Ризики українського суспільства [Електронний ресурс] / О. Кіндратець – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1623/>]. У розвинених країнах демократією теж певною мірою "керують". "Керування демократією" має на меті зменшення кількості конфліктів в умовах політичного плюралізму. Воно здійснюється за допомогою утвердження важливих демократичних цінностей, стереотипів, а також створення певних міфів. Однак ні тоталітарна, ні авторитарна, ні демократична держава не можуть гарантувати збереження незмінного політичного порядку.

Сьогодні, в українському суспільстві формуються нові тенденції політичного життя, так званого спонтанного порядку, які проявляються у функціонуванні громадянського суспільства. Цей аспект залишається досить важливим, оскільки розвиток засад вільної політичної самоорганізації є чинником утвердження незворотності демократичних перетворень в нашій державі.

Отож, аналізуючи політичний порядок як складову модернізації українського суспільства, варто зазначити, що важливими аспектами сьогодні є тенденції розвитку світового порядку та національних політичних процесів, які розгортаються в сучасному світі в рамках забезпечення ефективної внутрішньої та зовнішньої політики.

В. П. Гончарук, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
vaho75@mail.ru

ПОСТМАЙДАННІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПАРТІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Партійна система сучасної України пройшла різні періоди свого становлення від посткомуністичної роздробленості на поч. 90-х до виникнення потужних мега-партій в 2000-х. Низка українських дослідників таких як А.Білоус, Ю.Шведа, М.Примуш та б.ін. дають власну періодизацію етапів становлення партійної системи сучасної України. Проте тенденції, які стали характерними після 2 українського Майдану, який отримав назву Революція Гідності, що проявилися під час двох останніх виборчих кампаній: парламентської 2014 р. та до органів місцевого самоврядування 2015 р., дають підставу стверджувати про початок нового етапу суттєвої трансформації партійної системи України.

Серед таких новітніх тенденцій розвитку партійної системи варто відмітити наступні:

1) Продовжилась тенденція до принаймні формального зростання кількості політичних партій. За даними Міністерства юстиції України на 9 жовтня 2015 р. (початок місцевих виборів) було зареєстровано 297 партій. [Відомості щодо зареєстрованих у встановленому законом порядку

політичних партій станом на 09 жовтня 2015 року [Електронний ресурс] / офіційний сайт Міністерства юстиції України. – Режим доступу: http://ddr.minjust.gov.ua/uk/ca9c78cf6b6ee6db5c05f0604acdbdec/politychni_partiyyi/. При цьому лише в 2015 р. було зареєстровано 63 партії, а в 2014 р. – 39. Таким чином можна констатувати, що за пост майданний період кількість партій в Україні зросла на третину.

2) Відмирання прорадянських політичних сил, які в Україні переважно формували лівий спектр і були найпотужнішими в 90-ті рр.. На перших виборах із пропорційною складовою 1998 р., де саме партії стали основним суб'єктом висування кандидатів, в парламенті було представлено – 4 лівих партії КПУ, СПУ, СелПУ та ПСПУ, в цілому за них віддали свої голоси 37,24% виборців. На наступних виборах 2002 р. вказані партії отримали – 30,07%. 2006 р. – 12,28%. За результатами дострокових парламентських виборів 2014 р. жодна партія лівого прорадянського табору не змогла подолати передвиборчий поріг в 5%. Натомість наявна тенденція до зростання популярності крайньо-правих політичних сил, першою ознакою якої стало потрапляння 2012 р. ВО "Свобода" до парламенту з 10,44% голосів.

3) Відхід від біполярної системи партійних координат. З 2002 р. в Україні поступово формувалася більш-менш чітка біполярна система. В 2002 р. потужна опозиція була представлена Блоком В.Ющенка "Наша Україна", БЮТом та СПУ, пропрезидентський табір Л.Кучми – Блоком "За Єдину Україну" та СДПУ(о). З 2006 р. було наявне розмежування постмайданних політичних сил та ПР В.Януковича. За результатами виборів 2014 р. 6 політичних сил потрапили до парламенту, з яких 5 демонстрували консенсус щодо основних пріоритетів національного розвитку та готовність співпрацювати в межах урядової коаліції. На поч. 2016 р. ця коаліція виявилася крихкою й розпалася. Таким чином сформувалась достатньо складна конфігурація політичних сил з ситуативними союзниками та нестійкими коаліціями. Після 2014 р. було зламано біполярну структуру партійної системи, яка протрималася 14 років та мала всі тенденції до двопартійності.

4) Крах старих політичних партій, швидке оновлення партійної системи. З політичних сил, які мали представництво в парламентах попередніх скликань, лише ВО "Батьківщина" подолати виборчий бар'єр на виборах 2014 р. Всі інші політичні сили – Блок Петра Порошенка "Солідарність", Народний фронт, ВО "Самопоміч", Радикальна партія Олега Ляшка, Опозиційний блок були створені напередодні парламентських виборів на основі заморожених політичних проектів. При цьому ця тенденція продовжилася і за результатами місцевих виборів 2015 р.. Зокрема, з'явилися абсолютно нові політичні проекти такі як УКРОП та "Наш край". Остання політична сила взагалі стала третьою за кількістю депутатів в місцевих радах.

Незважаючи на кількісні та зовнішні тектонічні зрушення в партійній системі, все ж вона зберігає домінуючу кількість рис та вад, які й були тривалий час в домайданний період притаманні для політичних партій

України. Тобто в цілому не можна констатувати про якісну зміну партійної системи та вітчизняних партій зокрема.

Серед таких особливостей які збереглися слід виокремити наступні:

1) В партійній системі домінують лідерські політичні об'єднання, які сформовані виключно під одну особу та тривалість їх існування вимірюється успішністю партійного керівника. Більше того, нині є типовими партії – іменні проекти: Блок Петра Порошенка "Солідарність", Радикальна партія Олега Ляшка, "Громадянська позиція" Анатолія Гриценка", Партія простих людей Сергія Капліна.

2) Наявний достатньо тісний зв'язок політичних партій із фінансово-промисловими колами. Вітчизняні партії постійно звинувачують в їх фінансуванні окремими олігархами. Партії, так і не набули загальносоціальної підтримки.

3) Переважна кількість партій є ситуативними, віртуальними політичними проектами передвиборчого характеру, які не мають розгалуженої мережі осередків, міцної підтримки серед виборців, сталого членського та лідерського складу.

4) Переважна більшість партій є квазіідеологічними. За своїм ідейно-політичним спрямуванням вони або взагалі не сповідують жодної ідеології, спираючись на симбіоз суперечливих ідей, або виступають як гротескні лідерські утворення.

5) Вплив партій на політичні процеси в країні має не прямий, а опосередкований характер. Особиста наближеність до Президента та Прем'єра, латентні домовленості, а не партійність мають значення при розподілі урядових посад, формуванні владної вертикалі.

Всі вказані тенденції розвитку та окреслені особливості партійної системи сучасної України демонструють суперечливий характер існуючих змін. Значна кількість з них мають регресивний характер. Основні вади атомізованої системи цілком відповідають обрисам партійної системи України. Все це дає підставу стверджувати про перехідний, ситуативний характер конфігурації як партійної системи в цілому, так і основних політичних партій, що в цілому відповідає тенденціям в розвитку політичних еліт в Україні.

*М. Г. Гордієнко, канд. політ. наук, доц., НУДПСУ, Ірпінь
mgordo@bigmir.net*

ЕТОС СОЛІДАРНОСТІ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ПОНЕВОЛЕННЮ

Уже чверть століття Україна є суверенною державою. Але реальність життя засвідчують, що формально-юридична констатація суверенітету не підкріпленого консолідованою волею нації та масштабною солідарністю людей робить незалежність ефемерною. **Кожне суспільство набуває політичної суб'єктності тільки за наявності певного рівня соціальної консолідації, що визначає ступінь життєздатності нації.** Підступним стереотипом є переконання про те, що у постмодерну добу

людство позбулося середньовічних методів соціальної комунікації та узгодження протиріч за допомогою таких засобів, як інтервенція, війна, анексія тощо. Ми є свідками того, що технологічний прогрес цивілізації зовсім не корелюється із людською свідомістю. Коли у свідомості правителя превалюють тваринницькі інстинкти а ідеологія держави базується на імперських стереотипах, тоді цивілізаційні засади відходять на маргінес, а конфлікти ведуться без правил і чеснот. Війни, на жаль, не стали атавізмом минулого, а значить і непотрібність армії є ілюзією. Так само хибно вважати, що людство вступило у фазу толерантної політики, де відсутній принцип "людина людині вовк" і де унеможливлена ситуація "війни всіх проти всіх". З кінця 2013 року на теренах України відбуваються протилежні цивілізаційним принципам й демократичним цінностям процеси – чиняться масові вбивства, насилля і варварство. Людська цивілізація ще не перемогла темряву війни, егоїзму та брутальності. Щоб вижити, треба вміти боротися, конкурувати й бути згуртованими. Легко відокремившись від імперського ядра, Україна після Євромайдану перейшла до другої фази еволюції своєї соціальної суб'єктності – становлення політичної нації. Для успішної реалізації націогенезу найважливішим є консенсус і солідарність. Відсутність солідарності – це шлях до диктатури і поневолення.

Виходячи з цього ми стверджуємо, що лише консолідоване суспільство спроможне вистояти й перемогти підступну путінську агресію та зберегти свою національну ідентичність. **Брак солідарності не тільки розпорошує державотворчі ресурси суспільства, але й може привести усю країну до цілковитого Донбасу чи абсолютного колапсу.** Тому проблема соціальної солідарності є ключовою для постмайданної України. Політична наука стверджує, що "солідарність (фр. *solidarité*, від лат. *solidus* – міцний, надійний) – узгодженість в діях й поглядах на основі близькості або спільності інтересів і цілей" [Политология: Энциклопедический словарь / Общ. ред. и сост.: Ю.И. Аверьянов. – М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та. 1993. – С. 354]. Якщо позиціонувати цей феномен у площину українських реалій, то соборність, спираючись на синергетичний потенціал, здійснює мобілізацію соціальної спільноти, узгоджує її різноманітні інтереси для вирішення нагальних проблем і кризових явищ соціуму. Можна сказати, що солідарність уособлює не лише стратегічний проект розвитку суспільства у кризових умовах, але і являється важливим сегментом національної ідеї, що згуртовує людей навколо спільних проблем, змушує окремих індивідів підпорядкувати особисті інтереси колективним потребам та завданням. Солідаризм прагне вирішувати питання спільного блага на консенсусній основі, уніфікованій парадигмі, моральних координатах, колективних архетипах, культурних цінностях, національних традиціях, що передбачає активну діяльність кожної людини заради досягнення поставлених цілей.

Важливою місією солідарності є відтворення соціальної системи на різних ієрархічних рівнях. Стан соціальної солідарності в суспільстві визначає ступінь його гармонійності та перспективи функціонування.

Якщо у соціумі присутня редукція солідарності, то існує загроза дезінтеграції і поневолення суспільства. Суспільна солідарність піддається випробуванням і редукції в умовах радикальної зміни політичної системи чи зовнішньої експансії. Московські стратеги сподівалися, що після легкого захоплення Криму їм так само легко вдасться повністю підкорити Україну. Але путінська агресія не зламала нашу націю, а, навпаки, стала каталізатором згуртування українців перед зовнішньою загрозою. За свідченням Т. Снайдера, "слабкість Путінової політики полягає в тому, що вона не може врахувати дії вільних людей, які вдаються до самоорганізації у відповідь на непередбачувані історичні події. Російська пропаганда виставила українську революцію як нацистський переворот і звинуватила європейців у підтримуванні цих нібито нацистів. Ця версія – хоч вона й сміховинна – є значно зручнішою для ментального світу, в якому живе Путін, бо прибирає з поля зору фіаско його власної зовнішньої політики в Україні та заміщає спонтанні дії українців закордонною змовою" [Тімоті Снайдер. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє / Т. Снайдер. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА. – 2014. – С. 188]. Треба наголосити на тому, що найстрашніший виклик сьогодення – агресія путінської орди не зупинила політичних чвар і розбрату вітчизняного істеблішменту. Відсутність солідарності політичного класу України означає підтримку ним кремлівської деспотії, сприяння її подальшому заглибленню в тіло української державності.

Рефлексія з приводу рівня солідарності стосується української псевдоеліти, а не громадянського суспільства, основу якого сьогодні складають волонтерський рух, благодійні організації тощо. Ініціатором консолідації нації та проведення радикальних перетворень у суспільстві має бути центральна влада. Її ефективність у нас сьогодні через корупцію та правовий нігілізм є вкрай незадовільною. **Через негативну конотацію влади сучасної України її соборність, як умовний корелят солідарності, знаходиться під загрозою.** Підґрунтя і джерела солідарності у постгеноцидному українському суспільстві досить розмиті і невизначені. А це у свою чергу релятивізує базові основи суспільних відносин включно з національною ідентичністю. Запізнілість українського державотворення й національної консолідації пояснюється тим, що попередній характер суспільних відносин не дозволяв нашому народу згуртуватися у структуру громадянського суспільства. Радянський період дає нам приклад механічної солідарності, коли суспільство можна консолідувати за допомогою таких засобів як ідеологія та репресії держави. З руїнацією комуністичної імперії ці засоби втратили свою пріоритетність і поступились місцем спонтанній самоорганізації суспільства, демократичним цінностям, плюралізму тощо.

Сьогоднішній стан соціокультурного коду української нації піддається драматичній руйнації з боку шаленої пропаганди "руського мира". Інший виклик солідарності пострадянської України знаходиться у фінансово-економічній площині. **Солідарність завжди носить історично визначений характер й відповідає певному модусу суспільно-**

економічних відносин. Українська влада навіть в умовах війни переймається власним збагаченням через корупційні схеми, а не дбає про інтеграцію та захист суспільства. Багато країн світу вдаються до жорстких санкцій проти Москви, а український бізнес, що має корупційне походження, продовжує підтримувати комерційні відносини й торгівлю з окупантом. Будь-яка комунікація з ворогом, що толерується чинним режимом під час війни – це колабораціонізм влади. Тому закономірним наслідком є втрата довіри нашого суспільства до збанкрутілої влади. Ключовою причиною руйнації соціальної солідарності є різка майнова поляризація українського народу. Олігархічно-кланові структури апіорі не можуть детермінувати солідарність у силу своєї егоїстичної природи та меркантильної сутності. **Складно досягнути інтеграції між суспільними верствами, що знаходяться на різних щаблях соціальної ієрархії.** Олігархи далекі від люмпенів, еліта відчужена від мас, праця не корелює із капіталом. Нерівність витісняє справедливість й обумовлює фрагментацію українського суспільства.

Проблема солідарності рельєфно постає в умовах пострадянської трансформації. Сьогоднішня криза українського суспільства пов'язана з тим, що нам необхідно **одночасно давати адекватну відповідь на такі соціальні девіації, як внутрішньовидову боротьбу за владу, засилля корупції і брутальну агресію неоімперського шовінізму.** Для цього життєво важливо мобілізувати всі наявні у нас ресурси, серед яких національна солідарність є найважливішою. Наразі фактор солідарності визначає перспективу українського політогенезу. При цьому треба усвідомити, що "солідарність – це такий стан взаємодії між людьми, у якому виникає злагоджене розуміння сприйняття світу без насильства. У такому світі життя людини приймається за найвищу цінність, яка не обумовлена нічим, окрім свободи. Солідарність за походженням не належить до державної влади, вибудованої за принципом ієрархічної підлеглості. Проте солідарність не зводиться і до соціальності громадянського суспільства; вона хіба що приймає його публічний і приватний простори, функціонуючи у формі загальноновизнаних сподівань на краще" [Кремень В. Г. Філософія національної ідеї: Людина. Освіта. Соціум. / В. Г. Кремень. – Вид. переробл. – К.: Грамота, 2010. – С. 177-178]. Отже, солідарність не належить виключно до раціонального буття, вона тісно пов'язана з морально-етичними й емоційними складовими людської комунікації. Людська солідарність далека від абстрактних понять, але збігається з такими категоріями як свобода, толерантність, гідність та іншими чеснотами, які сприяють консолідації суспільства.

Узагальнюючи вищесказане треба зазначити, що рівень розвитку й безпеки постмодерного суспільства визначається ступенем його соціальної солідарності, що заснована на взаємній відповідальності громадян, держави, капіталу й відсутності інфантілізму нації. **Суспільство є органічною системою тоді, коли його соціальні модуси перебувають у стані консенсусу та солідарності.** В умовах війни більшість суспільства має спільно виступити проти ворога. Основа політичної

солідарності – національна ідентичність, яку необхідно зміцнювати спираючись на власну історію, традиції, культуру, релігію тощо. Апелюючи до архетипів нашої ментальності треба здійснювати виховання самодостатнього громадянина, розширювати органічну солідарність українського суспільства. Революція Гідності продемонструвала не лише патріотичне сумління й героїчну жертвовність наших громадян, а й засвідчила класичну модель самоорганізації, креативності й солідарності українського суспільства. Збереження цінностей Євромайдану сьогодні означає поглиблення солідарності нації, реформування економіки, розвиток демократії. **Солідарність є джерелом усього шляхетного й гідного, що підносить людину до вершин Божества.** Пріоритетне завдання виживання і розвитку повоєнної України – це культивування практик інтерактивних комунікацій, залучення широких верств громадян до процесу державотворення. Ми переконані, що етос солідарності здолає атомізацію суспільства і сформує основи української політичної нації.

О. О. Дем'яненко, здобувач, КНУТШ, Київ
aleksandradem@ukr.net

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Демократичні держави створюють сприятливі правові умови для діяльності інститутів громадянського суспільства (далі – ІГС), забезпечують значну частину фінансування їх діяльності (наприклад, у країнах Європейського союзу 40–60% загального доходу ІГС становить державне фінансування). Визначальним при цьому є існування комплексної державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства.

3 листопада 2007 року в Україні розпочато процес формування та реалізації державної політики сприяння розвитку громадського суспільства. Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1035-р від 21 листопада 2007 року було схвалено Концепцію сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства. Дана Концепція визначила головні завдання нової державної політики, принципи і форми взаємодії органів виконавчої влади та ІГС, а також напрями вдосконалення актів законодавства з питань діяльності ІГС. Реалізацію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства було покладено на Кабінет Міністрів України. При цьому функція формування такої політики не була закріплена за жодним міністерством чи іншим центральним органом влади.

У 2012 р. на загальнонаціональному та місцевому рівнях були створені нові інструменти для сприяння співпраці з інститутами громадянського суспільства. Основною новацією стало створення у січні 2012 р. Координаційної Ради з розвитку громадянського суспільства, до якої увійшли представники цих інститутів. Кабінет Міністрів України також створив кілька консультативних органів з широким представництвом ІГС. Наступним кроком стало підписання Указу Президента України

"Про Стратегію державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні та першочергові заходи щодо її реалізації" 24 березня 2014 р. Цим документом було визначено його спрямованість на утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку держави, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, забезпечення незалежної діяльності інститутів громадянського суспільства, посилення їх впливу на прийняття суспільно важливих рішень, створення умов для забезпечення широкого представництва інтересів громадян в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, проведення регулярних консультацій із громадськістю з важливих питань життя суспільства і держави. Проте, робота вищезгаданих консультативних органів не була ефективною через неякісно підготовлені поради та відсутність бажання державних органів прислухатися до них. Указом Президента України № 246/2015 від 28 квітня 2015 року було ліквідовано Координаційну раду з питань розвитку громадянського суспільства.

Новий етап на шляху реалізації державної підтримки розвитку громадянського суспільства в Україні розпочався у січні 2015 року, коли Адміністрація Президента України звернулась до ОБСЄ та ПРООН з ініціативою щодо перегляду Стратегії державної політики з розвитку громадянського суспільства. Відповідно було розпочато проект ОБСЄ "Вдосконалення Національної стратегії громадянського суспільства в Україні", в рамках якого 6 листопада 2015 року відбулася Національна конференція "Громадянське суспільство та влада: Стратегія співробітництва та розвитку на 2016-2020рр.", що проводилася спільно Адміністрацією Президента України та Координатором проектів ОБСЄ в Україні у партнерстві із Програмою Розвитку ООН. Проведення цього заходу дало можливість громадськості з усіх регіонів долучилися до обговорення та створення важливого документу – Стратегії державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки. Під час заходу було представлено пропозиції експертів робочої групи проекту, створеної за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні. Обговорення концентрувалися навколо наступних ключових тем: концептуальні визначення громадянського суспільства, організації громадянського суспільства із зазначенням видів; структура, формат та зміст оновленої Стратегії; новели Стратегії щодо моніторингу, оцінки та звітування. Загалом у підготовці проекту Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства взяли участь понад 700 представників організацій громадянського суспільства, органів державної влади та місцевого самоврядування, провідних українських аналітичних центрів.

Результатом проведеної роботи стало підписання 26 лютого 2016 року Указу Президента України "Про сприяння розвитку громадянського суспільства" №68/2016. Указом затверджено Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки та передбачено утворення Координаційної ради сприяння розвитку

громадянського суспільства як консультативно-дорадчого органу при Президентові України.

Затвердження Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні було зумовлено необхідністю створення сприятливих умов для розвитку громадянського суспільства, налагодження ефективної взаємодії громадськості з органами державної влади, органами місцевого самоврядування на засадах партнерства, забезпечення додаткових можливостей для реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, задоволення суспільних інтересів з використанням різноманітних форм демократії участі, громадської ініціативи та самоорганізації. Реалізацію Стратегії передбачається здійснювати за такими стратегічними напрямками: 1) створення сприятливих умов для формування та інституційного розвитку організацій громадянського суспільства; 2) забезпечення ефективних процедур участі громадськості під час формування та реалізації державної, регіональної політики, вирішення питань місцевого значення; 3) стимулювання участі організацій громадянського суспільства в соціально-економічному розвитку України; 4) створення сприятливих умов для міжсекторальної співпраці.

На нашу думку, дуже важливим сьогодні є цілісне інституційне забезпечення державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства в напрямі впровадження європейських практик. Результатом успішних дій стане подальший розвиток громадянського суспільства та зміцнення його інститутів, налагодження комунікації між органами виконавчої влади та ІГС; підвищення рівня громадянської культури суспільства, активізація участі громадян у діяльності ІГС, формуванні та реалізації державної політики; подальший розвиток волонтерського руху, благодійництва і меценатства.

Доносо Варгас Дієго Хосе, професор Міжнародного університету "UISEK" (Еквадор), доктор філософії в галузі політології
Доносо Варгас Сантьяго Феліпе, доктор філософії в галузі політології
fedir_medvid@mail.ru

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Серед дослідників, на думку аналітиків, існують різні підходи до трактування національної безпеки України, зокрема, до визначення та розуміння таких базових понять, як "національні інтереси", "національна безпека", "інформаційна безпека держави" тощо. При аналізі категорії "національна безпека" найпопулярнішими стали два підходи: перший розглядає національну безпеку крізь призму "національних інтересів", другий – пов'язує національну безпеку з системою базових національних цінностей як на структурному, так і на функціональному рівнях [Медвідь Ф.М., Димарчук О.Л., Курчина Т.О. Глобалізація засобів масової

інформації: концептуальні засади // Наукові праці МАУП /Редкол.: А.М.Подолька (гол.ред.) [та ін.]. –К.: МАУП, 2001. – Вип.4(31). – К.: ДП "Вид.дім "Персонал", 2011.-С.88-92]. Національна безпека, як важлива функція кожної держави, що покликана гарантувати сприятливі умови для життя і продуктивної діяльності громадянам, державним інститутам, захищати життєво важливі інтереси людини, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Національна безпека, як зазначено у ст. 1 Закону України "Про основи національної безпеки України", виступає як "захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам". Ст. 6 Закону України "Про основи національної безпеки України" визначає пріоритети національних інтересів України [Закон України "Про основи національної безпеки України" // Уряд. кур'єр. – 2003. – 30 лип.].

Зважаючи на виняткову значущість національної безпеки, її концепція у багатьох країнах створюється і схвалюється національним законодавчим органом і відображається в усіх напрямках внутрішньої і зовнішньої політики. Для реалізації політики національної безпеки в країні створюється спеціальний орган з найвищих посадових осіб і керівників силових міністерств і відомств (в Україні – Рада національної безпеки і оборони), очолюваний главою держави чи виконавчої влади. Рада національної безпеки і оборони України на основі Конституції України та Закону України "Про Раду національної безпеки і оборони" визначає першочергові завдання у сфері національної безпеки, пріоритети і стратегію реагування на загрози, що з'являються (воєнні, політичні, економічні, соціальні, інформаційні, гуманітарні, екологічні, стихійні, терористичні та ін.), стратегію запобігання ймовірним загрозам, дає доручення відповідним відомствам, які й забезпечують відповідні напрями – складові національної безпеки.

Стратегія національної безпеки України визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. З урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні й нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України у світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року

"Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 травня 2015 року, № 287/2015].

Як зазначають Ф. Медвідь і Р. Буга, основним базовим національно-державним інтересом, геополітичним пріоритетом і стратегічним завданням зовнішньополітичного курсу України в умовах глобалізації є її виживання, підвищення життєспроможності та зміцнення як вільної, суверенної, незалежної держави сучасного світу за умов збереження національних цінностей, захисту економічного та політичного суверенітету, власної соціально-культурної ідентичності, перетворення з об'єкта геополітичних ігор великих потуг на повноцінний суб'єкт геополітики, тобто на самостійного гравця, який визначає свої цілі і дії на міжнародній арені [Медвідь Ф.М., Буга Р. І. Національні інтереси України та їх пріоритети в умовах глобалізованого світу: небезпеки та загрози // Наукові праці МАУП, 2010. – вип. 3(26). – С.117].

Варто зазначити, що інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного простору, який забезпечує його формування і розвиток в інтересах громадян, організацій і держави в цілому, захист від неправомірного зовнішнього і внутрішнього втручання; стан інформаційної інфраструктури, процесів, за яких інформація використовується суворо за призначенням і не впливає негативно на інформаційну чи інші системи як самої держави, так й інших країн при її використанні. Інформаційна безпека України як важлива складова національної безпеки передбачає системну превентивну діяльність органів державної влади по наданню гарантій інформаційної безпеки особі, соціальним групам і суспільству в цілому і спрямована на досягнення достатнього для розвитку державності та соціального прогресу рівня духовного та інтелектуального потенціалу країни.

В умовах формування механізмів міжнародної колективної безпеки стратегічною метою політики національної безпеки України, як визначає Стратегія національної безпеки України, що затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р., є забезпечення державного суверенітету та територіальної цілісності, національної єдності на основі демократичного поступу суспільства і держави, дотримання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для динамічного зростання економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. Національна єдність як запорука забезпечення ефективного захисту інтересів особи, суспільства і держави досягається за умов поваги до гідності людини та реалізації таких життєво важливих національних інтересів України: прав і свобод людини і громадянина; суверенітету України, її територіальної цілісності, недоторканності державного кордону, демократичного конституційного ладу, верховенства права; соборності держави на основі консолідації усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп навколо цінностей незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України; конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення шляхом всебічного розвитку людського, науково-технічного, інноваційного поте-

нціалів країни; удосконалення механізмів реалізації конституційного принципу розподілу влади на законодавчу, виконавчу і судову; неухильного дотримання гарантій незалежності та об'єктивності суду; обмеження втручання держави у діяльність економічних об'єктів, громадян, громадських організацій та політичних партій, релігійних об'єднань; безпечних умов життєдіяльності, захисту навколишнього природного середовища; збереження і розвитку духовних і культурних цінностей суспільства; гармонійних відносин з іншими державами світу, сприйняття Української держави міжнародним співтовариством як повноцінного і рівноправного його члена [Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року "Про Стратегію національної безпеки України": Указ Президента України від 26 травня 2015 року, № 287/2015].

Отже, інформаційна безпека держави виступає важливою складовою системи національної безпеки України.

А. В. Євсюкова, асп., КНУТШ, Київ
Anastasia_evs@ukr.net

ПОЛІТИЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Політична активність людини, міра її участі в політичному житті, суспільна зрілість значною мірою залежать від політичної соціалізації. Адже лише засвоюючи знання про політику, про існуючі політичні цінності та орієнтири, норми та моделі політичної поведінки, набуваючи досвіду політичної діяльності, людина стає громадянином – свідомим учасником політичного процесу. Таким чином, політична соціалізація є процесом засвоєння індивідом упорядкованого його життя політичних знань, норм і цінностей суспільства, до якого він належить. Вона є складовою частиною багатогранного процесу, в ході якого відбуваються відтворення і подальший розвиток політичних структур і відносин, а також розвиток суспільно-політичних якостей суб'єктів, які підтримують і реалізують ці відносини у своїй життєдіяльності [Парубчак І.О. Сучасний стан та проблеми державного регулювання політичної соціалізації в Україні. – Режим доступу. : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/08.pdf>]. В умовах трансформації політичної системи в Україні політична соціалізація молоді набуває все більшого значення. Сьогодні першорядним постає завдання ефективної взаємодії всіх елементів організації суспільства в цілому – і держави, і особистості, і громадянського суспільства. Крім того, пошук єдності думок з таких актуальних тем, як історична пам'ять, напрями внутрішньої і зовнішньої політики, національне питання, тощо.

Досліджуючи політичну соціалізацію молоді в сучасній Україні, вбачається необхідним окреслити особливості розвитку зазначеного процесу:

- молоді люди в політичній поведінці реагують не стільки на стимули, скільки на можливості;
- у молодіжному, зокрема студентському середовищі поширюється політичний нігілізм, особистісна аполітичність;

- політично активні молоді люди орієнтовані на досягнення успіху сильніше, ніж на уникнення невдач;

- фрагментарність, еkleктичність політичних знань певної частки студентської молоді ускладнює процес їхньої інтеграції в суспільне життя, провокує політичну некомпетентність, індивідуальність, абсентеїзм;

- у групових політичних проявах превалює не раціональний колективізм, а контагіозність (так зване "стадне" почуття);

- у політичній свідомості молоді відбувається еволюційна інверсія якісних показників суспільного життя від колективізму до індивідуалізму, від конфронтації до консенсусу, від авторитаризму до демократії, від міфологічності до реалістичності;

- відзначається тенденція прогресуючого впливу політичної просвіти в молодіжному середовищі на прояви позитивних імпульсів, які зумовлюють розвиток творчого, інноваційного потенціалу молодого покоління, здатного активно інтегруватися у процес демократичної модернізації України [Костючков С.К. Гражданское общество: ориентация на общечеловеческие и национальные ценности в контексте гармонизации социальных отношений [Текст] / С.К.Костючков // Вестник российского университета дружбы народов. Серия Политология. –2010. – №2. – С.55-60.].

Вказуючи на особливості політичної соціалізації молоді в сучасній Україні, варто зазначити що для забезпечення успішної політичної соціалізації держава повинна проводити низку заходів:

- вироблення ефективної державної молодіжної політики;

- удосконалити нормативно – правову базу щодо забезпечення державної молодіжної політики в Україні. Так, наприклад, запровадити загальнонаціональні програми сприяння самореалізації молоді, за такими напрямками як: молодіжне підприємництво, інноваційна туристична та благодійна діяльність, розвитку лідерських здібностей, реалізації молодих талантів у сучасному інформаційному просторі та у сфері культури і мистецтва [Лібанова Е.М. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / Е.М.Лібанова . – К. : Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с.];

- розвиток громадянської освіти. Адже для забезпечення стійкого переходу до нового суспільного порядку, нового характеру взаємовідносин держави і громадянина необхідно, використовуючи громадянську освіту, прищеплювати молодому поколінню повагу до державних символів, давати йому міцні знання з історії, знайомити з принципами сучасного ефективного державного управління, сутністю політичної влади і політичних режимів, виборчих і партійних систем тощо. Громадянська освіта є важливим засобом соціалізації особистості, її інтеграції в політичну систему, формування рис громадянськості, що передбачає засвоєння чинних норм політичного життя, політичних ідеалів та цінностей, способів політичної взаємодії.

- набуття зацікавленості органів державної влади і місцевого самоврядування у активізації співпраці з молодіжними організаціями, використання молодіжних ініціатив в державній політиці. Молодіжні органі-

зації мають бути гармонійно інтегровані в систему інститутів громадянського суспільства і являти собою органічні елементи горизонтальної взаємодовіри та вертикальної незалежності. Крім того, залучати молодіжні об'єднання до обговорення проектів нормативно-правових актів з питань реалізації законних прав та інтересів молоді тощо;

- забезпечити розвиток та поширення ефективних моделей і форм участі молоді в управлінні громадським життям, моделей і програм підготовки лідерів серед молодого покоління;

- корисним є також вивчення та використання позитивного міжнародного досвіду політичної соціалізації молоді [Пробийгорова Н.В. Політична освіта як складова політичної соціалізації молоді. – Режим доступу. : <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/71607/14-Probyigolova.pdf?sequence=1>].

Лише тоді очікуваним результатом політичної соціалізації молоді в сучасній Україні буде сформований громадянин, якому властиві такі риси, як шанування ідеалів свободи, рівності, справедливості, почуття власної гідності й готовність до захисту прав, дотримання чинних норм і законів, потреба в ефективній і стабільній політичній системі, здатність визначати проблеми суспільного життя, бажання і вміння вимагати їх розв'язання, вміння вмотивовано впливати на владу .

О. В. Загребельний, асп., КНУТШ, Київ

"М'ЯКА СИЛА" ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Слід зазначити, що країною походження поняття "м'яка сила" є США. У науковому середовищі цей термін виник в результаті дослідницької та публіцистичної діяльності двох авторів – послідовників школи американського неолібералізму: Дж. Ная [Nye Joseph S. Jr. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. – New York: Public Affairs Group, 2004; Nye Joseph S. Jr. *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*. – New York: Oxford University Press, 2002] та Р. Кеохейна [Keohane R. *Power and Governance in a Partially Globalized World*. 2002], які вперше поставили під сумнів деякі базові постулати школи політичного реалізму

- По-перше, політична поведінка сучасних акторів міжнародних відносин може бути пояснена їх національними інтересами, збіг яких породжує співпрацю та інтеграцію, а перетин або накладання один на одного – конфлікт, причому на будь-якому рівні, включаючи глобальний;

- По-друге, формат і особливості зовнішньої політики головних акторів міждержавних зв'язків – сучасних націй-держав – визначаються їх прагненням до підтримання балансу сил в світових справах, сприятливого для них самих і їхніх національних пріоритетів.

Базовою ідеєю Дж. Ная стала думка про те, що в сучасній політиці при виборі тієї чи іншої стратегії вирішальну роль грають не прагматично сформульовані національні інтереси, а культурно-цивілізаційні норми

і цінності, що впливають на емоційно-образну сферу людського сприйняття і спонукають людей вибудовувати свою поведінку відповідно до добровільно прийнятих і розділених ними ідеалів та шаблонів. З точки зору Дж. Ная та інших представників школи політичного неолібералізму, сьогодні "головними регуляторами міжнародних відносин виступають універсальні моральні норми, які кодифікуються в правові імперативи і базуються на їх основі міжнародні інститути" [Цыганков П.А. Международные отношения. – М., 1996].

Як вважає Дж. Най, сьогодні можливості великих держав використовувати традиційні силові ресурси для досягнення зовнішньополітичних цілей неухильно знижуються: "сила стає все менш застосовуваною, менш відчутною і менш примусовою" [Цыганков П.А. Международные отношения. – М., 1996]. Б. Баді і М.-К. Смутс в зв'язку з цим вказують, що світ 1990-х років "перебуває в пошуках нових відносин і нових суб'єктів. Закономірність національного інтересу втрачає своє колишнє значення. Багато сучасних елементів сили випадають з державного авторитету, залишаючи міждержавній системі дуже мало засобів ефективного впливу на процеси, що відбуваються, змушуючи вдаватися до опосередкованих і завжди дорогих засобів примусу" [Цыганков П.А. Международные отношения. – М., 1996].

Процес впливу ідеалів і цінностей на свідомість суспільства та окремих громадян Дж. Най описав як "м'яку силу", здатну направити будь-який політичний інструментарій на виконання поставленого їй завдання без обов'язкового в таких випадках силового примусу, тобто добровільно. Сформульована ним концепція "м'якої сили" визначає її як "здатність домагатися бажаного на основі добровільної участі союзників, а не за допомогою примусу або подачок" [Nye Joseph S. Jr. Soft Power: The Means to Success in World Politics. – New York: Public Affairs Group, 2004.]. Такий вплив, вважає Дж. Най, може здійснюватися за допомогою трьох основних компонентів: культури, ідеології та зовнішньої політики. [Nye J. Soft Power // Foreign Policy. 1990. Autumn. № 80. Pag. 167]. Пізніше до них стали відносити привабливість внутрішньої політики, економічні досягнення і навіть спосіб життя і цінності, в першу чергу американські.

По суті, в трактуванні Дж. Ная і його послідовників-неолібералів "м'яка сила" – це здатність керувати політичною свідомістю і поведінкою суперників шляхом впливу на їхні системи цінностей, світогляд і культурно-цивілізаційні архетипи. В результаті "м'яку силу" стали розглядати як набір спеціальних інструментів або технологій впливу на свідомість, здатних забезпечити "добровільну підпорядкованість" суспільства та громадян, які в нього входять. Провідниками "м'якої сили" стали виступати культурні обміни, гуманітарне співробітництво та публічна дипломатія, яку раніше – в 1965 р – Е. Джуліон визначив як "відносини між державами, що не задіють традиційні зв'язки урядів" [Bardos A. Public Diplomacy: An Old Art, A new Profession // Virginia Quarterly Review, Summer 2001.]

Можна з упевненістю стверджувати, що на рівні міжнародних відносин "м'яка сила" виступає одночасно і як інструмент, і як ресурс політич-

ного впливу та зовнішнього управління. Така подвійність в інтерпретації поняття "м'яка сила" не випадкова: "м'яка сила" не тільки розширює арсенал можливостей і засобів зовнішньополітичного впливу сучасної держави, а й збільшує саму можливість держави впливати на які відбуваються світові процеси на різних рівнях – від формування актуальної глобального порядку до конфігурації і переформатування самої системи державних зв'язків та окремих її фрагментів.

В ролі інструменту впливу "м'яка сила" асоціюється з сучасними технологіями політичного маніпулювання, пропаганди, зовнішнього управління свідомістю і поведінкою. В цілому ці технології забезпечують ефективне впровадження (перенесення) цінностей та концепцій англосаксонської цивілізації в свідомість інших суспільств та початкове укорінення їх, нерідко супроводжується витісненням колишніх, традиційних для даної культури підходів, норм і ідеалів. В результаті такого впливу і обробки свідомості громадяни інших країн відмовляються від традиційного життєвого укладу і слухняно починають будувати в своїх державах ліберально-демократичне суспільство за американськими зразками – так, як це було в країнах Східної Європи і Балтії, частково, триває в Афганістані.

У ролі ресурсу "м'яка сила" виступає тому, що в сучасному світі вона є однією з основних складових сукупної могутності держави, що претендує на світове лідерство. У розумінні американських політиків і вчених, "м'яка сила" дозволяє підпорядковувати волю керівництва інших держав і, відповідно, волю владних еліт добровільно, без "бою" і тиску, завдяки технологіям когнітивного впливу. Потрапляючи під такий вплив – "чари або гіпноз" м'якої сили, багато лідерів іноземних держав непомітно для самих себе стають провідниками чужої зовнішньої політики, в основному – лінії Сполучених Штатів як найбільшого джерела "м'якої сили". В результаті США природним чином, без примусу, набувають дуже багато союзників-сателітів в будь-якому з регіонів планети, ресурси яких вони використовують для того, щоб формувати новий глобальний порядок, центрований на цінностях і способі життя англосаксонського світу.

На думку послідовників Д. Ная, за допомогою "жорсткої сили" можна вирішити тільки приватні питання, пов'язані з примусом конкретної держави (групи впливу) або забезпеченням короткострокової переваги в конфліктній ситуації; глобальні ж завдання вирішуються на рівні сприйняття чи несприйняття іншими акторами міжнародних відносин загальної культурної (в окремих випадках – цивілізаційної) переваги держави, що претендує на глобальне лідерство. Прямим наслідком такого роду визнання є об'єднання різних держав під верховенством одного лідера в рамках так званих "вольових коаліцій", зцементованих загальними цінностями, ідеалами і ідеологічними аксіомами. Приклад такого об'єднання лежить в історії другої іракської війни 2003-2004 рр. і в багатьох інших подібного роду військово-політичних кампаніях, що проводяться США як під власним прапором, так і під прикриттям мандатів ООН, ОБСЄ, НАТО.

ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ В УКРАЇНІ 2014-2015: ВІД ЛЕГІТИМНОСТІ ДО ДЕЛЕГІТИМАЦІЇ

У веберовському розумінні панування не мислиться окремо від легітимності, оскільки панування як процес реалізації влади передбачає наявність хоча б мінімального бажання до підкорення. Легітимність в свою чергу є продуктом панування [М. Вебер Три чисті типи легітимного панування // Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика. – К., 1998. – 538 с. – С.157-172]. Легітимність влади, як і всього політичного режиму чи окремих інститутів, – є запорукою соціально-економічної та політичної стабільності держави, не дивлячись й на деякі економічні негаразди, а тому нерідко корелює з поняттями справедливості, загального блага, добробуту, що детерміновані певною нормативно-ціннісною системою. Легітимність політичного режиму є своєрідним кредитом довіри до політичного курсу, визнанням та прийняттям існуючих політичних інститутів. С.Ліпсет зазначає, що легітимність режиму зумовлена як культурними складовою, так й інституційними та економічними факторами, при цьому на перший план виходить те, що існуючі політичні інститути вважаються суспільно прийнятними, а не надаються оціночні судження діям конкретних політиків, що перебувають при владі [С. Липсет Размышления о легитимности [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pavroz.ru/lipset-legitimacy>. – Дата звернення: 26.01.2016].

Проте найбільший інтерес викликає феномен делегітимації влади – процес, що є зворотнім до легітимності, умовно кажучи, процес втрати довіри до влади, політичних інститутів та політичного режиму зокрема. Події Революції Гідності стали відповідною реакцією непокори на поступову узурпацію влади через посилення інституту президентства, вибудову жорсткої президентської вертикалі, що й привело до обмеження політичних і громадянських прав та свобод. Фактично це і стало остаточною втратою легітимності політичного режиму та влади 2010-2014 років, оскільки трансформація політичних інститутів, що відбувалася зверху, не приймалася суспільством, а запит на інституційну перебудову політичного режиму без революційної боротьби не отримав би задоволення.

Перехід до парламентсько-президентської форми правління, а також дострокові президентські та парламентські вибори, що відбулися в 2014 році, забезпечили політичний режим широкою легітимністю через легальний засіб формування політичних інститутів. Основними джерелами легітимності в даному випадку виступили населення, яке надало владі значний кредит довіри, та зовнішньополітичні структури, які визнали як результати виборів, так і процедуру проведення як демократичну. Серед іншого, у якості суб'єктів легітимності також виділяють й уряд [С. М.Тучков Факторы легитимности политических технологий / Вестник Московского университета. – Сер. 12. Политические науки. – 2002. –

№12. – С. 8-14], на який покладається завдання розробки політичного курсу та вирішення найважливіших проблем українського суспільства – боротьба з корупцією, реформи усіх галузях суспільного життя (оборона, освіта, наука, охорона здоров'я, державна служба, поліція, екологія тощо), формування зовнішньополітичної стратегії, отримання іноземних позик та фінансової підтримки тощо. Позитивне сприйняття дій уряду на пряму залежить від комунікаційної та інформаційної політики, існування зворотного зв'язку між урядом та основними суб'єктами політики, які залучені до розробки та впровадження державної політики.

Криза легітимності політичної влади, що отримала свого піку в другій половині 2015 року, та поступова делегітимація політичного режиму 2014-2015 років зумовлені, перш за все, надмірною персоналізацією та приватизацією, як влади, так і політичних інститутів. Відсутність системного реформування, розбудови системи стримувань та противаг, чіткого розмежування повноважень і відповідальності між Президентом, урядом, Прем'єр-Міністром призвели до стрімкого падіння довіри та підтримки як окремих політичних фігур, так і політичних інститутів. Невдачі з розслідуванням злочинів попередньої влади, затягування отримуваних безвізового режиму з ЄС, урегулювання ситуації на тимчасово окупованих територіях та визначення їхнього правового статусу (Мінські домовленості), зниження добробуту населення, знецінення національної валюти, корумпованість та клановість влади, олігархізація економіки, гальмування люстрації чиновників та антикорупційної реформи каталізують процеси делегітимації влади та актуалізують питання відставки уряду, переформовування парламентської коаліції та проведення дострокових парламентських і президентських виборів.

М. В. Канавець, канд. політ. наук, НацАДС, Київ

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом дало початок новому етапу розвитку нашої держави на шляху побудови демократичного суспільства та входження до єдиного європейського простору. Подальше становлення України як суверенної, демократичної, правової та економічно стабільної держави можливе тільки за умови забезпечення ефективної реалізації системних реформ в багатьох сферах життя суспільства та формування консолідованого суспільства, здатного впливати на державно-управлінський процес.

Визначальним чинником успішної діяльності держави, проведення системних та комплексних реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/

paran2820#n2820], Стратегією сталого розвитку "Україна – 2020" [Про Стратегію сталого розвитку "Україна-2020" [Електронний ресурс] : Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>] та Програмою діяльності Кабінету Міністрів України [Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : Постанова Верховної Ради України від 11.12.2014 р. № 26-VIII / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/26-19>], є громадська підтримка, яка можлива лише за умови, коли населення має вільний доступ до відповідних даних, інформації органів державної влади і розуміє, що та з якою метою відбувається. Основним джерелом отримання інформації суспільством є засоби масової інформації, однак, не завжди рівень інформаційної насиченості ЗМІ про діяльність держави є достатнім. Існує багато аспектів, що потребують не лише окреслення, а й вимагають додаткового обговорення. Водночас у певних стратегічних сферах функціонування держави, рівень обізнаності населення щодо яких є запорукою успіху, додаткове інформування громадськості закріплюється законодавчо. Інформування населення щодо європейської інтеграції є прикладом такого регулювання.

В Україні з метою забезпечення стабільно високого рівня усвідомленої підтримки населенням України євроінтеграційного курсу як одного з пріоритетів внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави, реформ, які проводяться та проводитимуться владою з метою підготовки України до майбутнього членства в ЄС було розроблено та затверджено Концепцію реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року [Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.03.2013 р. № 168-р / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/168-2013-%D1%80>] та План заходів щодо виконання зазначеної Концепції [Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері інформування та налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції України на період до 2017 року [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.09.2013 р. № 754-р / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/754-2013-%D1%80>]. Концепція спрямована на забезпечення належного рівня обізнаності громадян України з особливостями процесу європейської інтеграції, змісту та завдань Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Аналогічний досвід мав місце у країнах, які на сьогодні є членами ЄС, та у країнах, які тільки розпочинають цей шлях, зокрема у Грузії та Молдові.

Разом з тим, підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і її подальша імплементація висувають на новий, більш високий рівень

питання діалогу з громадськістю, забезпечення широкої та усвідомленої суспільної підтримки європейського вибору і втілення євроінтеграційного курсу, інформування громадськості про реалізацію євроінтеграційної політики і пріоритетних завдань у цій сфері. В Угоді про асоціацію зазначено, що взаємодія держави з громадянським суспільством на основі партнерства необхідна для розвитку України як правової, демократичної і соціальної держави [Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/paran2820#n2820].

Таким чином, існує нагальна потреба в удосконаленні підходів до налагодження комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції, публічності щодо здійснення заходів, спрямованих на виконання Угоди про асоціацію, широкого залучення громадських організацій до формування та реалізації державної політики.

Важливим завданням є забезпечення комплексної координації комунікації з громадськістю як у межах одного органу державної влади, так і системи виконавчої влади в цілому, що уможливить адекватне та несуперечливе представлення дій влади населенню і забезпечить налагодження систематичного зворотного зв'язку. Досвід демократичних держав світу свідчить, що саме суспільна участь сприяє більшій ефективності державного управління, відкритості та прозорості діяльності державних органів, підвищує рівень довіри громадян до влади.

На сьогодні Україна вже зробила перші кроки щодо інформування громадськості з питань європейської інтеграції, зокрема сформувала Платформу громадянського суспільства Україна-ЄС, створення якої передбачено Угодою про асоціацію [Офіційний сайт Кабінету міністрів України [Електронний ресурс] : Платформа громадянського суспільства Україна-ЄС. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=224150225&cat_id=223561280]. Платформа має на меті активне інформування громадян України, представників громадянського суспільства, політиків, державних службовців та підприємців щодо основних реформ, пов'язаних із процесами європейської інтеграції. Платформа складається з представників громадянського суспільства України, з однієї сторони, і членів Європейського економічного і соціального комітету, з іншої сторони, як форум для проведення ними засідань та обміну думками.

З метою налагодження ефективного механізму взаємодії органів державної влади та громадськості проводиться ряд заходів за підтримки міжнародних організацій, що сприяють налагодженню ефективної комунікації з громадськістю з актуальних питань європейської інтеграції. Одним з таких заходів був проведений у 2014 році Нацдержслужбою спільно з Естонським центром Східного партнерства, Центром адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу та за участю і сприяння Урядового офісу з питань європейської інтеграції, Міністерства закордонних справ України і Посольства Естонської Республіки в Україні дводенний

семинар "Інформування громадськості щодо імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, зокрема створення Поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі та інших пов'язаних питань".

Результати семінару дали можливість зрозуміти важливість і актуальність організації подібних комунікативних заходів з метою підвищення обізнаності та формування відповідної компетентності фахівців органів державної влади з питань налагодження взаємодії з громадськістю, зокрема щодо підготовки та проведення інформаційної кампанії з урахуванням інформаційних потреб суспільства, у тому числі з використанням новітніх технологій, налагодження внутрішньоорганізаційних комунікацій та контролю за офіційними інформаційними потоками, проведення консультацій з громадськістю у процесі проведення євроінтеграційних реформ та імплементації положень законодавства ЄС тощо. У цьому контексті вкрай важливим є максимальне поширення досвіду країн Східної Європи, а також балканських країн, щодо налагодження активної співпраці з громадськістю, експертним середовищем та засобами масової інформації під час вступу до Європейського Союзу.

Висновки. Обговорення стратегічних питань формування системи комунікації між органами державної влади і громадськістю, підготовки інформаційно-комунікаційної стратегії, розгляд механізмів поширення інформації щодо порядку денного ЄС, ознайомлення з європейським досвідом щодо налагодження активної співпраці з громадськістю під час вступу до ЄС та його адаптація до національних умов, дослідження ролі ЄС та країн-членів у процесі поширення інформації з питань ЄС в Україні, можливостей використання інформаційного ресурсу ЄС дозволить значно полегшити вирішення конкретних завдань на інтеграційному шляху України до Європейського Союзу.

Б. В. Карпенко, студ., ДонНУ, Вінниця
bod1695@gmail.com

МОДЕЛІ "NATION-STATE" ТА "STATE-NATION" У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

У сучасних умовах процес державотворення тісно переплітається із націєтворенням. Питання демократичного розвитку та розбудови демократичної держави залишається актуальним для України, як для пострадянської держави, що досі перебуває у транзитному стані. Мета цього дослідження полягає у висвітленні процесу державотворення в Україні спираючись на концепцію "держави-нації" (Ш. Роккана, Ч. Тіллі, М. Манна), зокрема моделі, запропонованої А. Степаном.

Україна є яскравим прикладом новоутвореної країни, що стискається із проблемами державотворення. Національне питання завжди грало важливу роль в оформленні України як самостійного актора політики, чи то за часів Війська Запорізького, чи на початку ХХ сторіччя, і навіть зараз, національний аспект творення держави є вельми болючим, поде-

куди навіть провокативним. Від початку створення незалежної України у 1991 році й до сьогодні держава пережила вже три зміни конституції у частині державного управління, а національна політика використовується як мобілізуючий інструмент під час виборів. [Манн Майкл Нации-государства в Европе и на других континентах: разнообразие форм, развитие, неугасание / М. Манн // Нации и национализм / Б. Андерсон, О. Бауэр, М. Хрох и др; пер. с англ. и нем. Л. Е. Переяславцевой, М. С. Панина, М. Б. Гнедовского – М.: Практис, 2002. – 416 с.].

Оригінальний погляд на врегулювання проблеми взаємодії держави і нації пропонує американський політолог Альфред Степан, який пропонує нову соціополітичну модель – "держава-нація" (англ. State-Nation). Дана модель не є повністю протилежній вже сталій у політичній думці Nation-State, де нація дорівнює державі і одночасно слугує єдиним цілісним актором політики, який виражає інтереси суспільства на міжнародній арені. Модель State-Nation актуальна для країн, що переживають процеси демократичного транзиту.

В Україні протягом тривалого часу не було загальноприйнятого центру прийняття політичних рішень, навіть сьогодні існують дискусії щодо пошуку того інституту, який би мав легітимність та впливав на усю територію держави без винятку, бо за результатами останніх опитувань близько 82% населення не довіряють національному уряду країни, а 70% населення негативно ставляться до функціонування інституту Президента [http://ratinggroup.ua/research/ukraine/centr_issledovaniy_iri_obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_ukraincev.html]. Популістські гасла про відмінність між Сходом та Заходом держави призвели до де-факто втрати державної території. Проте національна політика, яка передбачає модель Nation-State, не має бажаних результатів. Попри спроби об'єднати території та створити єдиний соціокультурний простір в країні знов активізуються політичні технології на кшталт "почуйте голос Донбасу", що, очевидно, є дестабілізуючим наслідком. Через умовний поділ на центр-периферію регіони, які географічно знаходяться далеко від умовного центру, підлягають ризикам сепаратизму. Умовно кажучи, етнічна група, яка проживає в даному регіоні, відчуває, що її інтереси недостатньо виражаються владою, тож, як наслідок ця група політизується (через економічні, політичні чи соціокультурні неврахування). [Стайн Роккан, Дерек В. Урвин Политика территориальной идентичности. Исследование по европейскому регионализму / Р. Стайн, Д. В. Урвин // Логос 6 (40) 2003. – С. 117 – 132.]. Протягом 25 років в державі змінилося більш ніж 15 урядів, тричі змінювалась форма правління. Кожного разу обрання нового президента країни спричиняло перезавантаження влади та її політичного курсу. Всі ці процеси невід'ємно вплинули на цілісність та демократичний розвиток унітарної держави. Активізація ведення саме національної політики пов'язується, власне, з часами президентства В. Ющенка, який активно формував суспільну думку використовуючи національні символи. Проте через політичну кризу, спричинену політичними "війнами" між владою та опозицією,

комунікація між владою та населенням майже не відбувалась. Все це слугувало платформою для виокремлення деяких соціокультурних груп у незалежні політичні суб'єкти. Тож, попри бачення України як цілісної нації, всередині самої держави відбувалися зовсім інші процеси. Під час події "революції гідності" 2014-15 рр. проблеми цілісності нації та держави з суто теоретичної площини перейшли у практичний вимір: з одного боку – консолідація населення на фоні зовнішньої загрози, з іншого – активізація право-радикальних рухів, які, ситуативно скористалися кризовим становищем задля реалізації своїх власних інтересів.

Останні події 2016 року викликали нову хвилю кризи у владі, що знов таки відтерміновує національну проблему, замінюючи її "рейтинговими перегонами". Національне питання є ключовим у демократичному розвитку України, тож воно має бути першочерговим у стратегічному розвитку політичного курсу держави. Всі процеси, що відбуваються у владі спираються на умови цілісності, суверенітету та стабільності політичної системи.

А. Степан пропонує змінити політичну стратегію задля більш вдалого процесу демократизації. Політика State-Nation виступає за політико-конституційний підхід, який поважає та захищає багаточисельні, різноманітні ідентичності. State-Nation визнають легітимність груп населення, що соціо-культурно відрізняються між собою. В даній моделі відбувається пошук шляхів до створення почуття спільної належності до держави з урахуванням інтересів всіх сторін. Запроваджується політика співчуття (we-feeling), але все це разом із повагою до всієї (state-wide) держави. Іншими словами, дана політична модель полягає у пошуках спільних моментів з історії, культури тощо. Ці процеси народжують нову традицію, яка створює так званий конституційний патріотизм. [A. Stepan "Ukraine: Improbable Democratic "Nation-State" But Possible Democratic "State-Nation", Post-Soviet Affairs, 2005, 21, 4, pp.279-308].i

Таким чином, власне модель "держави-нації", на наш погляд, буде найбільш доцільною для такої транзитної держави, як Україна, оскільки дозволяє подолати соціокультурні розбіжності, велику географічну дистанцію між центром та периферією і перетворити Україну на впливового політичного гравця.

Ю. О. Корзенюк, студ., КНУТШ, Київ
juliakorzenjuk@ukr.net

ПРЕСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТСЬКОЇ ЕТИКИ В УКРАЇНІ. ТРАНСФОРМАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ

Питання етики та моралі в політиці, зокрема в політичному інституті – парламенті є актуальним в Україні та в світі. Існують різні види норм регулювання суспільних відносин: правові, соціальні, моральні або етичні. Мораль – це відображення соціуму, його орієнтирів та принципів. Проблема етики у політиці в цілому розвивалась давно. В античних

традиціях, започаткованих Платоном і Арістотелем, політика й мораль розглядаються як єдине ціле, спрямоване на досягнення справедливості, а з появленням християнської традиції вже відокремлюється поняття "політика" та "етика", що відображає, всім відомий вислів: "Богові – Богове, а кесареві – кесареве" [В. М. Бебик, "Політологія для політика і громадянина: [Монографія]. – К., 2004 http://mirznanii.com/info/poltologiya-dlya-politika-gromadyanina_184554#bookmark63].

Сьогодні можна говорити про те, що в рамках парламентської етики поєднуються принципи християнської традиції, а з іншої сторони йде протистояння з принципом Н. Макіавеллі, який сформував принцип "мета виправдовує засоби", що стало основою його концепції створення міцної державної влади. Проте важливо зазначити те, що часто даний принцип представники законодавчої гілки влади використовують не з метою покращення мистецтва управління державою, мислячи тими категоріями, які будуть приносити користь державі та сприяти її позитивному розвитку, а беруть для себе даний вислів, як кредо, щоб виправдовувати свої вчинки, які викликані їхніми особистісними інтересами. Проте за етикою макіавеллізму, найвищою цінністю є держава, яка переважає цінності окремого індивіда.

Проблема нашої політичної моралі у тому, що політичні діячі виховувались радянською системою, і отримавши демократію, яка передбачає, в першу чергу, існування парламенту, соціальної та юридичної відповідальності зіштовхнулись з проблемою того, що не має належного регулювання парламентської етики, яка б вноrmовувала певні важливі моменти діяльності народних депутатів. Нині існує ряд Законів України таких, як "Про регламент Верховної Ради України", "Про статус народного депутата", "Про комітети Верховної Ради України", але вони більшою мірою регулюють саме правові норми, які іноді є дотичними до норм етикету, проте не варто плутати з етикою.

Звісно питання етичних норм є делікатним, оскільки мова йде про наявність ціннісних і нормативних обмежень у поведінці депутатів, можна сказати ширше йде вторгнення у спосіб життя народних обранців. Але в даному випадку до уваги слід брати той фактор, що мова йде про поведінку і життєві принципи осіб від яких залежить доля держави, як би глосно це не звучало.

Питання парламентської етики в Україні має звучати в тому дискурсі, що прийняття і регулювання етичних норм є необхідним елементом та важливим фактором політичного життя держави, мова йде про цілісний інститут депутатства. Парламентська етика є елементом правової держави, що проявляється у вимогливості виборців до своїх народних обранців. Особливість українського суспільно-політичного життя, що громадська моральність йде на крок вище, від морального стану діяльності українських парламентарів.

Формування парламентської етики є важливим кроком на шляху до розвитку та становлення українського парламентаризму, який фактично з отримання незалежності, перебуває у кризовому становищі, одним із

свідченням є перевибори у парламент, до закінчення офіційного терміну його повноважень. Відсутність належної роботи коаліція-опозиція, представлення кланової політики. Врегулювання певних моментів діяльності парламенту завдяки впровадженню та закріпленню парламентської етики може стати один із кроків для розвитку демократичного представництва у законодавчій владі.

Для вироблення парламентської етики в Україні, варто звертатись до світового досвіду демократичних країн. Американський автор Д. Ф. Томпсон у своїй книзі "Етика в Конгресі", виданої в США в 1995 р, виділив наступні основні принципи парламентської етики: незалежність і об'єктивність у прийнятті рішень, справедливість, відповідальність перед виборцями [Dennis F. Thompson, "Ethics in Congress: From Individual to Institutional Corruption", - July 1, 1995].

У Великобританії, США, Шотландії, Австралії, Індії, Польщі, Литві прийняті спеціальні кодекси поведінки членів парламенту, які містять основні морально-етичні принципи, яких депутат повинен дотримуватися у своїй діяльності, та конкретні інструкції стосовно поведінки парламентарів, і відповідальність, яку вони повинні нести за порушення цих інструкцій. В інших випадках ці норми достатньою мірою деталізовані у регламентах парламентів (у Австрії, Франції, Італії). За порушення депутатської етики законодавством різних держав (основним законом держави, регламентом парламенту (палат), положенням про організацію та діяльність парламенту тощо) можуть встановлюватись такі види дисциплінарних заходів щодо депутатів, як нагадування (за відхилення від предмету обговорення), зауваження (якщо депутат після висловленого йому нагадування продовжує порушувати порядок), осуд (якщо депутат і надалі порушує порядок засідання, створює безлад у сесійній залі), позбавлення слова (після закінчення часу виступу, оголошення зауваження чи осуду), відсторонення від присутності на засіданні (2-3 засіданнях) за голосування з використанням чужої картки, блокування роботи парламенту в залі засідання тощо. В окремих країнах (наприклад, Великобританії) неналежна поведінка, створення перешкод для діяльності членів палати чи палати в цілому розцінюються як злочин проти парламенту і можуть за собою тягнути накладення штрафу, винесення догани, заборони брати участь у роботі палати на певний період, виключення з палати, ув'язнення [Депутат парламента в зарубіжних государствах [Текст]. – М. : Юрид. лит., 1995. – С.19-20, 31-32].

Можемо зробити висновок, що у світі питання парламентської етики, широко розглядається і має практичний характер. В Україні необхідно звертати увагу на те, що вже є, що, правда, брати до уваги принцип Шарля Луї де Монтеск'є про "дух законів", і у короткостроковій перспективі необхідно:

- розробити ЗУ "Про правила етичної поведінки народних депутатів", який:
- врегульовуватиме поведінку народного депутата в сесійній залі, в комітеті, з третіми особами;

- передбачатиме санкції за порушення цих норм;
- створити незалежний спеціальний орган до якого входитимуть представники громадського суспільства та міжнародні експерти, які слідкуватимуть за дотриманням ЗУ, на перших етапах.

**Т. О. Курчина, докт. філос. в галузі політології, здобувач,
МАУП, Київ**

А. А. Хоменко, асп., МАУП Київ

Е. В. Чорний, здобувач, МАУП Київ
fedir_medvid@mail.ru

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ: ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ

Проблемі забезпечення національної безпеки держави загалом та інформаційної безпеки зокрема присвячено цілий ряд наукових праць як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Перші спроби осмислення поняття "національна безпека" пов'язані з працями видатних мислителів епохи відродження, зокрема Н. Макіавеллі "Володар" та Т. Гобса "Левіафан". Згодом проблема забезпечення внутрішньої та зовнішньої безпеки держави була розвинута у працях Ш. Монтеск'є, М. Вебера, В. Липинського, Д. Донцова. В американській політології найбільший теоретичний внесок в розробку поняття "національна безпека" зробив засновник школи політичного реалізму Г. Моргенттау [Morgenttau H. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. – N–Y., 1967. – 230 p.], який вивчав його кризь призму національних інтересів. Г. Кісінджер [Киссинджер Г. Дипломатия / [Пер. с англ. В.В.Львова; Послел. Г.А.Арбатова] – М.: Изд. центр "Ладомир", [1997] – 847 с.] та З. Бжезинський [Бжезинський З. Выбор. Мировое господство или глобальное лидерство / [Пер. с англ.: Е.А.Нарочницкая, Ю.Н.Кобяков] – М.: Междунар. отношения, 2004.- С.22]кладають в поняття "національна безпека" більш широке тлумачення, суть якого зводиться до спроможності держави захищати національні цінності та інтереси за конкретних зовнішніх та внутрішніх умов. Політичні та наукові дискусії щодо проблеми забезпечення глобальної інформаційної безпеки, відображені у працях Д. Гудбі, Г. Кісінджера, З. Бжезинського, А. Гора, С. Хантінгтона, В. Плетта, Г. Почепцова. Серед великого кола аналітичних розробок в цій сфері безумовної уваги заслуговує концепція Джозефа С. Ная та Уільяма А. Оуенса, в якій виводиться панівна роль США в інформаційній революції, у використанні надважливих засобів комунікації та інформаційних технологій та передбачається створення абсолютної системи захисту США як держави-інфолідера проти будь-якого виду наступальної інформаційної зброї. Погляд на такий розвиток подій викладено у їх відомому дослідженні "America's Information Edge: the Nature of Power", 1996 р. Питанням створення глобальної інформаційної інфраструктури, як величезної системи комунікаційних мереж, присвячені роботи экс-віце-президента

США А. Гора. Безумовної уваги заслуговує концепцією "третьої хвилі" О. Тофлера пов'язана з уявленням про інформаційне суспільство.

Найбільшого поширення останнім часом отримали два підходи до проблем національної безпеки. В одному з них (С. Браун [Браун С. Іноземна допомога на практиці / Пер. з англ. О.Матвієнко. – К.: Вид-во "Основи", 1994. –182 с.], Г. Моргенттау [Morgenttau H. Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. – N–Y., 1967. – 230 p.] та інші) безпека держави та похідні категорії розглядаються крізь призму "національних інтересів", що, як правило, виявляються у вигляді ідеального та нормативного комплексу цілей. Представники іншої точки зору (Д. Кауфман, Дж. Кирик та ін.) пов'язують національну безпеку із системою базових цінностей суспільства як структурного, екзистенціального, так і функціонального рівня. Представники школи "національних інтересів", погляди яких наближені до соціології "біхевіоризму", та традиційної школи "політичного реалізму", що була поширена у 60-70-х роках ХХ ст., розглядають усю динаміку взаємовідносин держав як наслідок зіткнення їхніх засадничих інтересів. Залежно від того, чи узгоджені засадничі інтереси різних країн, чи знаходяться у протиріччі, вважають теоретики даної школи, реалізується той чи інший тип взаємодії між державами, що має варіанти від відвертого конфлікту або військових дій до дружніх союзницьких відносин. При цьому найважливіше місце у формуванні та орієнтації "національних інтересів" на міжнародній арені представники цього напрямку відводять поняттю сили і насамперед сили військової.

Сама концепція "національних інтересів", на думку одного з провідних теоретиків С. Брауна, коріниться глибоко у природі західноєвропейської та американської політичної культури. "Національний інтерес важливіший за ідеологію", – підкреслював свого часу Джон Ф. Кеннеді. Орієнтиром США у зовнішній політиці, відзначав засновник школи "політичного реалізму" Г. Моргенттау, повинно служити "поняття інтересу, визначеного в термінах сили". Г. Броді один з перших підкреслив неоднозначний характер "національних інтересів", частина яких дійсно є "життєво важливими". "Ключова проблема для лідерів великої держави, подібної до США, – відзначав він, – полягає у тому, щоб визначити дійсні межі "життєво важливих інтересів" з урахуванням усього комплексу наявних обставин, а також вирішити, які види дій потрібні у відповідь на ті або інші види загроз" [Глобалізація і безпека розвитку. Монографія // За ред. О.Г.Білоруса. – К.: НАН України, Ін-т світової економіки і міжнародних відносин, 2001. –С.128].

Особливу увагу сучасні дослідники звертають на складний багатокомпонентний характер поняття "національна безпека", що вбирає в себе як суб'єктивні, так і об'єктивні компоненти. "Безпека в об'єктивному плані, – підкреслюють аналітики військової академії у Вест-Пойнті, – відображає відсутність загроз базовим цінностям суспільства, у суб'єктивному плані – відсутність страху, що ці цінності можуть бути піддані руйнації"

Таким чином, національна безпека, інформаційна безпека визначається у термінах існуючих або потенційних загроз та безпосередньо по-

в'язується як із суб'єктивними за своєю природою оцінками характеру і масштабів цих загроз у сьогоденні, так і з прогнозами та орієнтованим на перспективу аналізом тенденцій зміни факторів загроз зовнішнього та внутрішнього порядку у майбутньому. Отже, питання національної безпеки і її важливої складової інформаційної знайшли своє відображення у значному науковому доробку як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Разом з тим в умовах становлення стратегії національної безпеки України, як "дорожньої карти" реформування сектору загальної безпеки важливою її складовою виступає інформаційна безпека держави, що виступає станом захищеності національних інтересів в інформаційній сфері.

Н. Є. Новікова, НАУ, Київ
ntarkhova@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах посткомуністичних трансформацій, коли в українському суспільстві відбувається процес формування нової політичної системи, жодне копіювання навіть найбільш досконалих демократичних моделей політичних інститутів не буде корисним, якщо не буде спиратися на оновлену політичну культуру. [Бурдяк, В. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів. – Чернівці : Рута, 2004. – 328 с.].

Практика суспільного розвитку свідчить, що зміна типів політичної культури не може відбуватися миттєво, вона потребує певного часу. Існують певні перехідні стани, коли руйнується один тип політичної культури і утверджується інший. Визначаючими рисами перехідного стану є: багатоманітність політичних орієнтацій при відсутності певного і явного домінування якоїсь із них, значні коливання та зміни політичних уподобань в суспільстві, поширення виявів екстремізму з схильністю до використання крайніх засобів та форм політичного впливу [Колодій А.Ф. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. – Львів, 2002. – 276 с.].

Політична культура особистості є складовою частиною політичної культури суспільства. Її сучасний стан обумовлено наступним факторами:

- системна криза яка закономірно призвела до зміни соціальних орієнтирів, переоцінки традиційних цінностей;
- конкуренція на рівні масової свідомості радянських, національних і так званих "західних" цінностей привела до стану соціальної анемії і фрустрації населення, вплинула на його ціннісний світ;
- суперечливий і хаотичний пошук свого шляху в нових соціально-економічних умовах, орієнтація на прискорене статусне просування, прогресуюча соціальна адаптованість – все це зумовило специфічний характер культурної самореалізації сучасної людини.

Зміни у політичній культурі особи – рівень зацікавленості політикою в контексті кризи довіри та орієнтація на інститути політичної системи,

зокрема на партійну систему, – дозволяють зробити наступні висновки. Зміни базового типу політичної культури в Україні остаточно не відбулися, оскільки цей процес набуває завершеного вигляду після формування нової цілісної системи норм, цінностей, правил, символів, переконань, які кодуються в новій традиції, що передається наступним поколінням. Ми можемо говорити, що сьогодні в Україні тільки починає простежуватися тенденція до формування системи постматеріальних цінностей, в якій найбільш важливими є самореалізація, якість життя, гідність, які нарівні політичних орієнтацій перетворюються на якісно нове розуміння свободи і демократії.

Аналізуючи проблеми, пов'язані із подоланням тоталітарних елементів політичної культури, політологи багато уваги приділяють визначенню базового типу політичної культури українського суспільства, який пов'язують з її геополітичним становищем.

Проголошення державного суверенітету України припинило певною мірою дію негативних чинників на свідомість і політичну поведінку українського народу. Але набуті в минулому риси ментальності і культури ще довго будуть продукувати відповідні суспільні відносини, ідеали та орієнтації. Не даремно фахівці визначають, що політичну культуру посткомуністичної України в цілому слід визначити як "авторитарну, з деякими демократичними і тоталітарними компонентами" [Нагорна, Л. П.. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. – К. : Стилос, 1998. – 278 с].

Вітчизняні науковці все частіше розглядають проблему формування політичної культури особистості в контексті вирішення питань, пов'язаних із сучасною розробкою української національної ідеї як основи функціонування нації, наріжного каменя соціально-політичних прагнень. [Нагорна, Л. П.. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії . – К. : Стилос, 1998. – 278 с.].

За такого підходу створюються передумови для розробки концепції національної політичної культури як неодмінної складової виявлення ефективних шляхів її модернізації.

Аналіз показав, що особливостями політичної культури особистості в умовах сучасної України є такі ознаки, як:

- заідеологізованість мислення, непримиренність до будь-яких нетрадиційних поглядів;
- низька компетентність в управлінні справами суспільства та держави;
- правовий нігілізм;
- інертність громадських позицій;
- недостатньо розвинений індивідуалізм;
- підданські відносини до будь-якого центру реальної влади.

Національна свідомість, так само, як і національний характер, значною мірою формуються під впливом політичних відносин минулого. Довге перебування під колоніальним гнітом спричинили формування у частини народу зневіри щодо можливості розвитку самостійної України.

Тривале панування тоталітаризму настільки деформувало уявлення про демократію, що часто виникає загроза виникнення нового тоталітаризму, поставленого вже на службу національній ідеї. Необхідний довготривалий досвід у спільної діяльності демократичних інститутів, щоб у національному характері утвердились такі риси демократії, як терпимість, готовність до співробітництва з людьми, що мають інші політичні та ідейні погляди, повага прав особи і меншин.

Сучасна Україна, вже як незалежна держава, в черговий раз стала перед потребою реалізації принципу політичного і культурного плюралізму. Тому політична культура нового суспільства яка формується в незалежній країні мусить бути культурою злагоди, громадянського миру, пошани до свободи і прав людини.

А. Я. Носовець, студ., КНУТШ, Київ
nosovets.anna@gmail.com

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

Толерантність є неоднозначним терміном, значення якого точно не визначено. У зв'язку з цим в рамках таких дисциплін, як соціологія, право, політологія, соціальна антропологія та ін. Існують різні трактування даного терміна і того явища, яке цей термін розкриває. Наприклад, в правознавстві визначення толерантності може бути сформульовано таким чином: толерантність є моральною цінністю права. З даного визначення випливає, що толерантність в праві може однаково ефективно зіставлятися як з терпимістю, так і з повагою, як з обов'язками людини, так і з його правами в залежності від ситуації, в якій знаходиться людина, і в залежності від того, як суспільство вважає за доцільне вирішувати дану ситуацію.

З точки зору соціологічної науки толерантність може бути інтерпретована як терпимість до чогось, що відрізняється від звичного способу життя.

Політична толерантність – терпимість до людей інших політичних поглядів, повага до інших політичних позицій, визнання права кожного на свої політичні переконання.

Політична толерантність є найважливішою умовою вирішення політичних проблем, знаходження, компромісів, подолання конфліктів у сфері політики, державного управління, законотворчій діяльності. Дипломатія – це цілий інститут, що базується на принципі толерантності як основоположному принципі діяльності.

Визначення терміна толерантність в політологічній науці відрізняється від розглянутих вище, оскільки на відміну, наприклад, від соціології, політологія основну увагу приділяє не соціальній групі, а окремого "політичного актора", який володіє політичною волею і політичною мотивацією.

Під "політичним актором" слід розуміти не тільки окремого політичного діяча, хто має владу державного рівня, а й пересічного громадянина, здатного брати участь у політичному процесі за допомогою виборів, і

навіть будь-якої людини, незалежно від наявності або відсутності у неї будь-яких політичних прав, так як кожен суб'єкт здатний на реалізацію певної політики, спрямованої на задоволення його індивідуальних потреб.

Внаслідок практично загальносвітового визнання цінності толерантності, а також через наявність багатьох тлумачень її змісту, ідея толерантності приймає різні форми інтерпретації в різних соціально-культурних і соціально-політичних умовах, що демонструється історичною трансформацією системи міжнародних політичних відносин в XX столітті і створення історично детермінованих акцентів в, здавалося б, єдиній платформі ідеї толерантності.

Толерантність в міждержавних відносинах – найважливішою рисою сучасного цивілізованого світу. Нетерпимість веде людство до загибелі, тому проблема толерантності сьогодні досягла міжнародного сенсу. Генеральна Асамблея ООН в грудні 1992 року прийняла резолюцію, що схвалила ініціативу ЮНЕСКО провести рік Організації Об'єднаних Націй, присвячений толерантності. Цей рік був приурочений до п'ятдесятої річниці утворення ООН та ЮНЕСКО. У контексті цієї ідеї був проведений ряд міжнародних заходів, в тому числі регіональна науково-практична міжнародна конференція "Толерантність як культурна універсальність" (Харків, травень 1996 г.).

Отже, розглядаючи толерантність через множинність формувань її соціальних індикаторів зазначених вище, можна уявити толерантність як інструмент соціально-політичного аналізу функціонування суспільства, що є особливо актуальним при проведенні досліджень політичної культури соціуму, при аналізі його гомогенності, в контексті розгляду існуючих в суспільстві циклів політичного і соціального розвитку.

В. О. Носовець, здобувач., КНУТШ, Київ

ПОЛІТИЧНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК БАЗОВА ПОТРЕБА СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Як засвідчує аналіз сучасних наукових праць, на початку тисячоліття складно знайти науковця, який би, досліджуючи ті чи інші суспільні проблеми, не пов'язував їх з глобальними процесами. Глобалізація – об'єктивна реальність, з якою неможливо не рахуватися, теоретичний і практичний феномен, який стимулює та формує соціальну, політичну і культурну рефлексію світового масштабу, відроджуючи й оновлюючи ідею єдності та взаємозалежності людства. Збереження культурної самобутності в сучасному суспільстві розцінюється як найвище досягнення цивілізації. Мозаїка картини світу кожної культури є неповторною й унікальною, тому немає одномовних культур і суспільств. Негативним аспектом глобалізації є постійна загроза втрати етносом власної культурної самобутності.

Формування нового типу культури – культури з невизначеними гуманітарними цінностями – означає, що людство входить в нову еру – еру культурних протистоянь. На думку автора, зростає відповідальність

кожної держави за демократичні цінності й інститути, тому що глобалізаційні тенденції впливають на їхню долю, сприяють ослабленню легітимації демократичних інститутів у межах окремих держав. Людина розумна має проявити себе в новій глобальній ситуації як людина політична, тобто спрямована на пошук і досягнення згоди в інтересах виживання і збалансованого розвитку глобального суспільства. Це, насамперед, політика глобального діалогу культур і цивілізації, прийняття толерантних, наповнених новим змістом, політичних рішень, утвердження загальноцивілізаційних основ людського буття у світі. Концепція нового глобального гуманізму, взаємозв'язаності трансформаційних процесів захоплює весь світ. Передумови формування нових цінностей виникають у багатьох сферах сучасного культурного та політичного процесу, а головне в нових стратегіях ненасильницького регулювання складних, людино вимірних систем.

Дослідження глобальних трансформаційних процесів, як правило, пов'язуються з кризовими явищами в економічній, політичній, соціальній, культурній та інших сферах (глобальний тероризм, злочинність і т.п.).

Ключовою темою політичного дискурсу з проблеми глобалізації є питання щодо зміни традиційної ролі держави як основної форми політичної організації суспільства і відповідно тих наслідків які можна спостерігати сьогодні й очікувати у майбутньому.

З огляду на європейську належність України вона має розвиватися на засадах громадянського суспільства та вертикальної мобільності. Хто ми такі й де наше місце в цьому світі в цей історичний час? Прагматичний розрахунок та моральний імператив – дві невід'ємні складові сучасної системи цінностей. Політика, мораль, толерантність – це організаційні, регулятивні, контрольні сфери суспільства, але їх функціонування істотно відрізняються. Духовний світ людини не терпить порожнечі, а його занепад породжує занепад життя усього суспільства.

Складність трансформаційного розвитку України значною мірою зумовлена тим, що становлення її як незалежної держави відбулося одночасно з переходом світу в якісно новий етап розвитку глобалізації.

Неузгодженість дій гілок влади не лише загострює ситуацію і обтяжує наслідки викликів глобалізації для суспільства, а й не сприяє розробці національної стратегії глобалізації в державі.

Система державних органів залишається неефективною і поєднує як інститути від радянської доби, так і нові, сформовані в період незалежності України. Поширення корупції, хабарництва в органах державної влади, зрощення бізнесу й політики, організована злочинна діяльність, нелегальна міграція, поширення міжнародного тероризму істотно впливають на стабільність у державі. Боротьба з цими негативними проявами потребує не лише зусиль держави чи суспільства, а й об'єднання міжнародних зусиль, тісної співпраці міждержавних спеціальних організацій.

Серед десятків викликів глобалізації більшість належать до таких, що потребують зміни етичної і поведінкової психології людини, зміни національної свідомості, традиційного способу життя.

Як і у випадку з іншими загальнолюдськими цінностями, виникає питання про політичну толерантність, на чому базується толерантність, чому зростає потреба в толерантних відносинах, як вона реалізується і для чого взагалі потрібна.

Як політична толерантність конкретизується за допомогою інституціональних дефініцій? Останні характеризують політичну толерантність через організації, інститути, в яких втілюється і матеріалізується влада – і перш за все через найважливіші з них – державу. Політична толерантність в цьому випадку – це діяльність держави, а також партій та інших асоціацій та об'єднань – це цілеспрямоване формування установки на толерантність в індивідуальній і суспільній свідомості, це і реалізація в практичній діяльності принципів гуманізму, солідарності, справедливості, плюралізму. Політична толерантність є важливою умовою соціально-політичної регуляції міжлюдських відносин, відносин між громадянським суспільством та державою, між партійними та внутрішньопартійними відносинами, між владою та опозицією. Це механізм поведінки всіх соціальних утворень, які передбачають у процесі їх взаємин досягнення суспільної злагоди, взаємної витримки, взаємоповаги, взаєморозуміння.

Для поширення і підтримки демократичних процесів необхідна наявність розвинутих інституцій як держави так і громадянського суспільства, на рівні яких функціонують і поширюються ті чи інші форми взаєморозуміння й солідарності, і в їх межах – форми раціональності. Основою політичної довіри взаємоповаги й сталої рівноваги державно-урядової та неурядової сфер громадянського суспільства, яке виникає як політичний процес здійснення демократичних форм життя й комунікації. Сформована політична толерантність орієнтує діяльність щодо вдосконалення самого суспільства, його політичної системи, зміцнення держави та її інститутів – громадянського суспільства, партій, парламенту, уряду.

На жаль, для більшості громадян України, панування толерантності у всіх сферах суспільного життя поки що не уявляється чимось актуальним і необхідним. Навіть саме поняття толерантності, політичної толерантності не набуло досі широкого масового застосування і розуміння кожним членом суспільства.

Формування толерантних настанов має впроваджуватися на таких рівнях, як особистість, держава, громадянське суспільство та партії. В Україні існує власний фундамент для формування толерантності у політичній культурі всього суспільства і кожного громадянина.

Необхідно підкреслити, що формування політичної толерантності – це не тільки політична освіта і виховання. як одна з ідеологічних функцій держави. Це, в першу чергу, індивідуальний процес формування особистості під впливом різноманітних соціальних чинників, більшість з яких є елементами політичної системи.

А отже, закріплення в Конституції в якості обов'язку для політичних сил, що претендують на державну владу та формування уряду має позитивно вплинути на процес реалізації політичної толерантності в Україні, що дає підстави для структуризації, консолідації, конструктивної діяльності та інституалізації політичної толерантності.

МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

Місцеве самоврядування визначається статтею 140 Конституції України як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>

Конституцію України закріплюється принцип визнання і гарантування місцевого самоврядування у відповідності до ст.2 Європейської Хартії місцевого самоврядування. Це означає, що Україна визнає повну самостійність органів місцевого самоврядування при вирішенні усіх питань місцевого значення. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036

Не дивлячись на всебічне гарантування і визнання, маємо визнати, що на даному етапі місцеве самоврядування в Україні існує лише на папері. Сьогодні це величезна проблема. Враховуючи ситуацію абсолютної нестабільності, в якій перебувають сьогодні центральні органи державної влади та відсутність продуктивної комунікації між різними гілками влади, маємо визнати необхідність розвитку влади на місцях. На сьогоднішній день, ми справедливо можемо назвати місцеве самоврядування, якщо не рішенням політичної кризи в Україні, то дієвим засобом для її полегшення.

Місцеве самоврядування здатне позбавити нас від всіх тих проблем, які могли б бути вирішені у надзвичайно короткий термін, але "застрягли" у бюрократичній машині та повисли тягарем на нашій державі. Це, в свою чергу, допоможе розвантажити центральну владу та підвищити її ефективність.

Чому ж тоді ми не використовуємо цей ресурс? По-перше, вивчаючи питання розвитку місцевого самоврядування, ми неодмінно зіштовхнемось з проблемою поєднання науки і практики управління. Розглядати наукові рекомендації через спектр конкретних дій та напрямів роботи органів місцевого самоврядування надзвичайно складно. Сьогодні більшість експертів говорять про необхідність розширення повноважень місцевого самоврядування та надання територіям права самостійно вирішувати, як їм потрібно жити і працювати. Крім того, вони наголошують на необхідності адміністративної реформи та розробки пакету законів з податкового, бюджетного, земельного кодексів. Не зважаючи на величезну кількість досліджень в цій галузі (згадати хоча б Михайла Драгоманова, на концепцію якого досі орієнтуються західні країни [Драгоманов М.П. – "Вольный Союз" – "Вільна Спілка" – Женева – 1884 – Електронний ресурс: <http://www.ditext.com/drahomanov/union/free-union.html>]),

вченим так і не вдалось розробити практичну стратегію реформування та розвитку місцевого самоврядування в Україні. Проте, науковці доволі чітко окреслили основні проблеми з якими ми стикаємось в цьому питанні.

Серед найбільш актуальних визначають:

1. у місцевої влади в Україні немає прав, лише обов'язки;
2. недостатня інформованість громадян про діяльність місцевої влади;
3. недостатня увага місцевої влади до вивчення іноземного досвіду;
4. недосконалість механізмів формування органів місцевого самоврядування.

[Кузема Ольга. Місцеве самоврядування сьогодні: проблеми, шляхи їх вирішення та перспективи розвитку (на прикладі Донецька) – Збір-ка.:Органи місцевого самоврядування: особливості, проблеми та перспективи, Київ 2007 ст. 33 – 36].

Цей перелік не може претендувати на статус вичерпного, але саме ці проблеми є найбільш актуальними та болючими для сьогоднішньої України.

Починаючи з першого номеру, слід погодитись, що місцеве самоврядування України надзвичайно обмежене в правах, проте надміру обтяжене обов'язками. Особливо болючою є для нього абсолютна економічна залежність від центру. Без економічної самостійності неможливо розробити план розвитку міста чи будь-яку соціальну програму. Державне фінансування з центру дуже ускладнює і уповільнює всі ініціативи на місцях, а добитись отримання іноземних грантів з вузькопрофільними і внутрішньо орієнтованими проектами, на які часто направлена увага громад, фактично нереально. Чи не найкращим виходом з цієї ситуації може стати формування бюджету низу, що знову відкидає нас до бюджетної реформи.

Стосовно недостатньої інформованості громадян, то це проблема одночасно і людей і влади. Закритість і інформаційна залежність громадян від місцевого керівництва призвела до підвищення рівня пасивності громади. Люди не знають свою владу, не звертаються до неї, сподіваючись лише на її справедливість і лояльність. В той же час, влада не поспішає йти на контакт з громадою. Отже, слід визнати, що налагодження комунікації та співпраця місцевого самоврядування з місцевою владою на сьогодні є завданням першочерговим. У зв'язку з цим, більше уваги потрібно приділяти не лише поліпшенню графіків прийомів, але і спілкуванню з суспільним організаціям, які працюють на кожній конкретній території і пропонують реальні механізми для вирішення різних соціальних проблем.

Щодо недосконалості механізмів формування органів місцевого самоврядування, то тут все просто. У нас, по суті, немає жодної місцевої ради, в якій би на кожній посаді працював професіонал. Ради перетворились на ринок на якому декілька політичних сил ділять повноваження. У нас, по суті, обирають не, а політичну силу, забуваючи, що їм доведеться співпрацювати з конкретним її представником.

Підсумовуючи всі наведені твердження, слід вказати, що місцеве самоврядування приховує в собі величезний потенціал. Перш за все, це можливість швидко та якісно змінювати свою місто, впливати на політику та будувати власне життя, ну і, звісно, спосіб поліпшити загальний політичний фон країни. Так, сьогодні це сфера в якій багато проблем та суперечностей, сфера, котру одночасно треба реформувати з центру та на місцях, але вона може дати поштовх для активного розвитку нашої держави. Саме тому я вважаю розробку комплексної стратегії розвитку місцевого самоврядування України одним з провідних завдань сучасності.

А. І. Павко, докт. іст. наук, НАУ, Київ
Д. С. Рижкова, студ., КНУТШ, Київ

МЕТОДОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ СУЧАСНИХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Надзвичайно гострі, суперечливі, контрверсійні, не рідко алогічні і хаотичні за своїм змістом і формою, наповнені глибоким драматизмом і психологічним напруженням процеси, які відбуваються сьогодні на теренах України, зокрема, в її східних регіонах, є серйозним викликом не лише для світової цивілізаційної спільноти, власне українського народу, але й для вітчизняної політичної еліти, політичної науки, яка, до речі, має допомогти суверенній державі у здійсненні фахового, об'єктивного, коректного наукового аналізу сутності, історичних витоків, причин, передумов, імовірних, прогнозованих наслідків вкрай загрозливої соціально-економічної та суспільно-політичної ситуації в Україні, у наданні всебічно обґрунтованих, реальних і дієвих практичних рекомендацій щодо подолання кризи української державності. В контексті дослідницьких завдань, спрямованих на поглиблене вивчення особливостей, тенденцій та динаміки політичних процесів вітчизняного державотворення, актуалізуються питання, пов'язані з виокремленням та дослідженням парадигм, домінант методологічної культури політологічного аналізу. Слід визнати, що не лише пересічним громадянам, а інколи й висококваліфікованим фахівцям важко зрозуміти сутність і вектор політичних метаморфоз і перетрубацій, які мають усталено перманентний характер в нашій країні.

В умовах всеосяжної політичної кризи в Україні, небезпечного для державності військово-політичного протистояння з Росією, тільки об'єктивний, неупереджений і виважений науковий підхід зможе допомогти знайти дослідникам чіткі адекватні відповіді на численні запитання, обумовлені глобалізованими викликами сучасності. Для цього необхідним є діалог за участю фахівців, експертів, вчених, громадських і політичних діячів, толерантні і плідні інтелектуальні дискусії в академічному та університетському середовищі. Як ніколи раніше, в сучасних умовах зростає роль політичної науки у вивченні та осмисленні суспільно-політичних колізій і конфліктів в Україні, трагедійних аспектів і сюжетів

українського державотворення, в системному передбаченні гіпотетичних сценаріїв і векторів майбутнього розвитку нашої країни.

Методологічна культура наукового аналізу внутрішніх та зовнішньополітичних проблем сьогодення України, яка має постійно удосконалюватись і ефективно та динамічно застосовуватись новітньою вітчизняною політологічною наукою, має спиратися на потужний інтелектуальний і науково-пізнавальний потенціал класиків та неокласиків вітчизняної та зарубіжної соціогуманітарної думки. До цієї когорти яскравих вчених і мислителів, наприклад, можна було б віднести І. Канта, Г.Гегеля, К. Маркса, В. Плеханова, М. Бердяєва, Е. Дюркгейма, В. Парето, З. Фрейда, І. Валлерстайна, Й. Шумпетера, Е. Тоффлера, М. Грушевського, І. Франка, Б. Кістяківського, С. Єфремова, І. Кураса, А. Гальчинського та багатьох інших. Справжня ж наука стоїть на плечах гігантів-мислителів та інтелектуалів, неординарних особистостей, які належать до різних цивілізованих країн і народів. Про це варто завжди пам'ятати сьогоднішнім і прийдешнім поколінням дослідників. В цьому зв'язку заслуговує на увагу далеко не тривіальна думка зарубіжного юриста-міжнародника Ф. Мартенса про те, що наука не визнає для себе територіальних меж, і в неї немає національності. За логікою вченого, "національною" вона може бути лише в тому сенсі, що "кожний народ, який приймає активну участь у всесвітній науковій роботі, зобов'язаний зробити в її скарбницю особистий внесок, який відображає саме притаманні йому індивідуальні здібності".

Слід підкреслити, що методологічна культура наукового аналізу органічно поєднує власне методологічний, теоретичний і технологічний у ретроспективному та сучасному вимірах концепти. Культура ж це завжди системна цілісність, яка синтезує багатовікові, у тому числі різнопорядкові інтелектуальні потоки. Саме тому, безпідставне заперечення теоретичної спадщини К. Маркса вважається в світовій науці ознакою низької методологічної культури мислення. Ідеї класиків, а тим більше класичні традиції в соціогуманітарних, як зокрема і в природничих науках, не вмирають. Вони лише вимагають свого нового прочитання, поглибленої і разом з тим коректної інтерпретації, відповідного коригування у зв'язку з сучасними вимогами теорії і практики.

А. Ф. Руденко, студ., КНУТШ, Київ
a.f.rudenko@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ

В Україні за часи незалежності ще й досі не налагоджено ефективну роботу взаємодії держави і громадян, не створена публічна платформа для їх комунікації. Сучасна українська політична система має всі ознаки елітарної, корпоративної моделі демократії з яскраво вираженою схильністю до олігархізації. Так, за даними Transparency International за 2015 р. Україна посідає 130 місце серед 168 країн за показником корупції, що

є одним із проявів закритого суспільства [Transparency International [Електронний ресурс] // Режим доступу: transparency.org].

Одним з найдієвіших механізмів у процесі розбудови демократії є електронне урядування (e-Governance), яке базується на впровадженні інформаційно-комунікаційних технологій в процесі державотворення та управління.

Теоретичні основи концепції електронної демократії розглядалися в працях відомих учених, таких як Р.Катц, Й.Масуда, М.Порат, Т. Стоуньєр, Дж.Фонтейн та ін.

В Україні, як і в більшості країн світу, процес впровадження електронного урядування є багатовекторним, тобто ініціюється як "згори" на рівні центральних органів виконавчої влади, так і "знизу" на рівні муніципалітетів. Багато міст вже мають конкретні напрацювання у цій сфері, що можуть бути поширеними в державі у якості кращих практик [Моніторинг впровадження інструментів електронного урядування в органах місцевого самоврядування [Електронний ресурс] ; наук. ред. Андрій Яскевич – Вінниця : ГО "Подільська агенція регіонального розвитку", 2015. – С.6]. Однак, в Україні відсутня єдина стратегія впровадження електронних послуг.

Автор мав на меті з'ясувати особливості впровадження електронного урядування в контексті демократизації політичної системи України.

Електронне урядування є одним з інструментів розвитку громадянського суспільства, впровадження якого сприятиме створенню умов для відкритого і прозорого державного управління [Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету міністрів України від 13.12.2010 р. № 2250-р // Офіційний вісник України. – 2010. – №97. – Ст. 48].

В Україні електронне урядування офіційно займає важливе місце в рамках демократизації політико-управлінської сфери. Його впровадження офіційно закріплено нормативними документами. Початок цьому процесу було покладено прийняттям законів України "Про Національну програму інформатизації" та "Про Основні засади розбудови інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки", в яких визначалися заходи, спрямовані на впровадження електронного урядування, але без чіткої деталізації, зокрема без визначення етапності робіт, ресурсного забезпечення та очікуваних результатів.

Незважаючи на складну суспільно-політичну ситуацію в Україні, в органах державної та місцевої влади тривають модернізаційні процеси, поступово більш широко та якісно використовуються інструменти електронного урядування, оновлюються офіційні веб-сайти міських рад, впроваджуються електронні послуги.

Можна виділити чотири рівні функціонування електронного урядування [Пашенко В. І. Електронне урядування в Україні: формальність чи дієвий механізм демократизації // Вісник Дніпропетровського універ-

ситету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. – 2013. – Т. 21, вип. 23(4). – С. 123-128]:

1. Електронне інформування громадян державними органами – влада стає більш відкритою для громадян. Зумовлено вимогами часу і демонстраційним ефектом. В Україні цей рівень порівняно успішно функціонує – абсолютна більшість нормативно-правових актів публікуються на офіційних сайтах.

2. Електронне обслуговування громадян державними органами. Означає надання органами державної влади інтерактивних адміністративних послуг. Наприклад, громадянин може за електронними запитами одержувати ті чи інші документи, що стосуються діяльності державного органу, подавати електронні податкові декларації, вдаватися до електронної реєстрації тих чи інших правових актів (договорів, доручень, прав володіння власністю).

Улітку 2015 р. в Україні силами волонтерів був запущений портал електронних держпослуг iGov, на якому вже доступно 230 послуг. Першими містами, які підключилися до порталу були Дніпропетровськ, Київ, Львів, Миколаїв.

Однозначними лідерами у розвитку електронних послуг в Україні є Львів та Вінниця. Наприклад, у Львові сьогодні активно розвивається так званий "Особистий кабінет мешканця", де зараз є до 30 послуг. Вінниця відрізняється впровадженням в органах місцевої влади автоматизованих центрів адміністративних послуг – "прозорих офісів".

3. Впровадження системи електронного документообігу. В Україні функціонує в урізаному вигляді, що включає в себе реєстрацію звернень громадян, внутрішньої, вхідної та вихідної документації. Кроком вперед є відкриття з жовтня 2015 р. в Україні загального доступу до електронних реєстрів власників нерухомості, транспортних засобів та землі. Але реального поширення в Україні системи електронного документообігу поки що не відбулося через відсутність певних технологічних передумов.

4. Поглиблення представницької демократії і трансформація її традиційних інститутів через електронне урядування. Наприклад, електронне голосування. В Україні цей рівень зовсім нерозвинутий. При цьому, схвальну оцінку у контексті розвитку ІКТ можна дати старту системи електронних закупівель.

Отже, в Україні розвивається e-Governance, але дуже повільно. Потрібна політична воля, бажання та продумана стратегія розвитку "онлайнізації" країни.

Електронне урядування покликане стати своєрідним інструментом демократизації політичної системи, що має вирішити серйозні проблеми, зокрема – закритість адміністративно-бюрократичної системи, низький рівень реагування на швидкі зміни у суспільстві, незначний вплив громадськості на діяльність держави, монополія держави у наданні послуг громадянам та у розпорядженні бюджетними коштами й фінансуванні державних програм.

Електронне врядування в змозі змінити саму природу влади, зробити її більш прозорою та підконтрольною громадськості, воно створює сприятливі умови для нормального розвитку бізнесу, зростання економіки, а також забезпечує реальну участь громадян у політичних процесах, тобто сприяє демократизації політичної системи та суспільства загалом.

Л. В. Слінченко, канд. політ. наук, ГНПУ ім. Довженка, Глухів

СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ ТА РАДИ ЄВРОПИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Сучасні глобалізаційні процеси суттєво впливають на суспільні перетворення і процеси в Україні. Членство нашої держави у Раді Європи, дво- та багатостороння співпраця з європейськими країнами дає можливість вивчати приклади демократичного та ефективного управління. Тому подальший розвиток неможливий без глибоких реформ в усіх сферах життя і, насамперед, у побудові життєздатної демократичної держави та розвиненого громадянського суспільства.

У проведенні внутрішніх реформ важливе місце посідає співпраця України з Радою Європи (далі – РЄ). Правове поле цієї організації складають близько 160 європейських конвенцій та протоколів до них, які носять зобов'язуючий характер по відношенню до держав-учасниць, що їх ратифікують. З метою дотримання статті 3 Статуту РЄ під час вступу до РЄ (09.11.1995 року) Україна взяла на себе низку зобов'язань, внесених до Висновку Парламентської Асамблеї РЄ (далі – ПАРЕ) № 190 (1995): прийняття нової Конституції України, законів "Про вибори народних депутатів України", "Про політичні партії", нового Кримінального, Процесуального кодексів, створення державного реєстру виборців та ін. [Парламентська асамблея Ради Європи: Верховна Рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/organizations.mpo_info?o_id=64. – Назва з екрану (04.02.2016)]. Цей документ став своєрідною "дорожньою картою" для України у проведенні демократичних реформ, розбудови інститутів громадянського суспільства загалом та місцевого самоврядування зокрема.

Важливим інструментом на цьому шляху стало прийняття Закону України "Про місцеве самоврядування" (травень 1997), приєднання до Європейської хартії місцевого самоврядування (Хартію ратифіковано Законом України № 452/97-ВР від 15.07.97) та ін., що дало можливість опрацювати міжнародно-правові стандарти місцевого самоврядування, їх роль у процесах становлення правової держави, напрацювати власний досвід розвитку місцевої демократії з урахуванням національних традицій і надбань.

Новим політико-правовим інструментом РЄ, спрямованим на розвиток місцевої демократії та демократичної участі громадян у публічному житті є Європейський тиждень місцевої демократії, який щорічно органі-

зовується місцевими органами влади держав-членів РЄ у тиждень, що включає 15 жовтня (підписання Європейської хартії місцевого самоврядування 15.10.1985). Україна організовує і проводить відповідні заходи з 2007 року (Указ Президента України від 27 вересня 2007 р. № 922 "Про Європейський тиждень місцевої демократії") – дні відкритих дверей, відкриті сесії та виїзні засідання місцевих рад; розповсюдження інформації про інститути місцевої демократії, створення і транслявання теле- та радіопередач, присвячених питанням місцевої демократії та європейської інтеграції. Низка заходів – тематичні конкурси, навчальні ігри, дебати – сприяє підвищенню рівня обізнаності молоді з діяльністю місцевих органів влади у європейських країнах, впровадженню стандартів публічної етики як основи відносин влади з громадянами у демократичній Україні.

Новим інструментом співпраці України та РЄ з відповідними фінансованими РЄ програмами, є План дій Ради Європи для України (2005-2008, 2011 – 2014, 2015-2017) [Рада Європи План дій для України 2015-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016802f600d>. – Назва з екрану (17.02.2016)]. Серед головних завдань – захист і розвиток плюралістичної демократії, вільних виборів. Тому спостерігачі ПАРЕ відвідують Україну під час проведення виборів і надають, у разі потреби, консультації та правову допомогу.

Проте, Україна з низки об'єктивних і суб'єктивних причин не виконує у повному обсязі свої зобов'язання. Тому РЄ у резолюціях (№1466(2005), №1755(2010), №1862(2012)) аналізує функціонування демократичних інституцій в Україні, констатує відповідні досягнення, рекомендує продовження реформ та прийняття Єдиного виборчого кодексу, Законів про фінансування політичних партій; про мирні зібрання, про громадські організації та ін. Остання резолюція щодо України №1974 (2014) наголошує на проведенні широкої конституційної реформи, зміцненні демократичного управління, реформі місцевого самоврядування, у т.ч. децентралізації.

На її виконання резолюцій в Україні проголошено план реформ "Стратегія – 2020" ["Стратегія 2020" – першочергові кроки // Голос України. – № 184(5934). – 2014. – С. 3.]. Першочерговими з-поміж інших визначено децентралізацію та реформу державного управління, реалізацію Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Парламент України напрацьовує законодавчу базу – Закони України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" "Про місцеві вибори" та ін.

На нашу думку, реформи, які проводяться в Україні у частині діяльності органів місцевого самоврядування (далі – ОМС), мають два виміри. Перш за все, це послідовність демократичних перетворень на основі досвіду інших європейських держав (насамперед Польщі) та подальша демократизація базових засад діяльності ОМС, роботи у сфері прийняття ними рішень. Застосування на місцевих виборах пропорційної виборчої системи сприяло налагодженню зв'язку депутатів місцевих рад з

виборцями. Надалі ж необхідно запровадити державне фінансування політичних партій.

Інший вимір передбачає посилення ролі громадськості в процесах планування та діяльності ОМС. Це потребує напрацювання відповідної законодавчої бази для створення громадських рад при ОМС та закріплення їх правового статусу, визначення умов доступу до засідань місцевих рад (перелік місць та розміщення у залі; процедуру інформування громадськості про засідання; порядок акредитації громадян на участь у засіданні) тощо.

Водночас зауважимо, що у процесі проведення реформ недостатньо використовуються аналітичні матеріали щодо стану вітчизняної системи місцевого самоврядування, його економічної спроможності, матеріально-технічної бази та ін. Важливим є визначення та врегулювання на законодавчому рівні реальних, а не "делегованих" повноважень місцевих громад, надання їм права розпоряджатися усіма ресурсами, які знаходяться на її території. Вважаємо також, що при прийнятті рішень дієвим є опитування членів громади з питань місцевої політики; Інтернет- форуми громадських об'єднань; зустрічі та дискусії між представниками місцевої влади та громадських організацій; участь молоді у вітчизняних та європейських грантових проектах щодо місцевої демократії, самоврядування та європейського вектора розвитку України.

На нашу думку, така системна співпраця України та РЄ враховує кращі європейські практики, сприяє утвердженню європейських цінностей на теренах України та у пересічних громадян, розширює перелік документів та інформації, яка підлягає оприлюдненню у суспільстві та державі, що стимулює розвиток інститутів громадянського суспільства в Україні.

Я. С. Телешун, асп., КНУТШ, Київ
teleshun.iaroslav@gmail.com

ФІНАНСОВО-ПОЛІТИЧНІ ГРУПИ В НЕСТАБІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕАЛІЇ УКРАЇНИ

Сьогодні перед Україною, напевно, найгостріше за чверть століття незалежного існування, постало питання впровадження реформ в усіх сферах суспільного життя. Така необхідність викликана соціально-політичною кризою: конфлікт на сході України, що посилений зовнішньою інтервенцією, зневіра громадян до органів державної влади і суспільних інститутів; а також економічною кризою: проблеми з ціноутворенням та постачанням іноземних енергоносіїв в Україну, гіперінфляція, залежність від капіталів зовнішніх кредиторів: Міжнародного валютного фонду, Світового банку, країн-членів Європейського союзу тощо. За таких умов, на думку відомого українського дослідника С. Телешуна "питання ефективності української влади стало питанням національної безпеки держави"[Телешун С. О. Суспільні виклики та ефективна публічна влад: українські реалії // Трибуна. – 2010. – №7-8. – С. 8].

У свою чергу реалізація ефективної публічної політики і впровадження реформ в Україні ускладнюється через заміщення формальної інституціональної системи взаємовідносин у трикутнику "влада – фінансово-промислові групи – суспільство", на неформальну інституційну систему, головною ознакою якої є активна участь бізнес-еліти в політичному житті держави [Телешун С. О., Рейтерович І. В. Посилення впливу фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські реалії [Електронний ресурс] // Відкриті очі. – Режим доступу : <http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2008/12/blog-post.html>]. В умовах нестабільного середовища, в Україні, фінансово-промислові групи позбавляються виключно економічних рис і набувають нових ознак, що дозволяє їх класифікувати як фінансово-політичні. Для таких груп є характерне поєднання економічних, політичних і адміністративних складових з метою реалізації приватних інтересів.

Саме заміщення національних інтересів приватними і є той чинник уповільнення реалізації необхідних реформ в українському суспільстві. Тому, обмеження впливу фінансово-промислових груп на процес прийняття управлінських рішень і є детермінантною умовою розбудови демократичної держави, що не раз було зазначено західними фахівцями і політиками в ЗМІ: Д. Байденом, Д. Коеном, Е. Лукасом, А. Ослундом Д. Паятом та ін.

До найбільших фінансово-політичних груп в Україні можна віднести компанію "Систем Кепітал Менеджмент", корпорацію "Інтертайп", корпорацію "Укрпромінвест", фінансово-політичну групу "Приват", корпорацію "Індустріальний союз Донбасу", група компаній "Group DF", група "Континіум" тощо [Телешун С. О. Рейтерович І. В. Вплив фінансово-політичних груп на прийняття стратегічних рішень у сфері політики та економіки: українські реалії : монографія / С. О. Телешун, І. В. Рейтерович. – К.; Херсон, 2008. – 151 с.].

Для фінансово-політичних груп, як учасників політичного процесу, притаманно використання непублічних методів "впливу на прийняття владних рішень, передусім через монополізацію контролю над системою державного управління, нав'язуючи їй феномен тіньової економіки, явища корупції та систему кулуарного лобізму" [Рейтерович В. І. Особливості функціонування фінансово-політичних груп інтересів у системі публічної політики // "Державне управління: удосконалення та розвиток", № 5, 2011, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/95>].

На думку, І. Рейтеровича діяльність цих корпоративних об'єднань характеризується наступними ознаками:

- ✓ контроль над промисловими та фінансовими активами;
- ✓ управління фінансовими потоками через власний банк;
- ✓ наявність власної депутатської фракції (або групи депутатів) у вищому законодавчому органі країни, яка виступає головним лобістом інтересів фінансово-промислової групи;

✓ делегування своїх представників у структури виконавчої та, іноді, судової влади;

✓ вплив на редакційну політику засобів масової інформації загальнодержавного масштабу [Рейтерович В. І. Особливості функціонування фінансово-політичних груп інтересів у системі публічної політики // "Державне управління: удосконалення та розвиток", № 5, 2011, – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/95>].

В свою чергу, основними механізмами впливу фінансово-політичних груп на формування державної політики є:

1. Легальні:

✓ особиста та відкрита участь підприємців у виборах;

✓ створення політичних партій і громадських рухів, їх подальше фінансування та перетворення на знаряддя лобізму власних інтересів;

✓ забезпечення політичних зв'язків для впливу на процес прийняття політичних рішень;

✓ організація різноманітних політичних акцій;

✓ формування громадської думки з різноманітних політико-економічних питань;

✓ мобілізація мас за допомогою ЗМІ, створення умов для реалізації прямої демократії.

2. Нелегальні:

✓ прямий підкуп чиновників;

✓ шантаж чиновників;

✓ "купівля" посад у структурах виконавчої влади тощо.

Вирішення проблеми "входження" фінансово-промислових груп у політичному просторі можливе через політико-правову регуляцію взаємовідносин ФПГ з органами державної влади, сприяння становленню соціально-відповідального бізнесу в Україні, легалізації системи лобізму, посилення системної боротьби з корупцією, створення умов для більш інтенсивного формування основ громадянського суспільства, зокрема більш активне залучення недержавних організацій до вироблення основ публічної політики та управління, посилення їх експертно-аналітичної участі у процесах прийняття стратегічних рішень державного характеру тощо.

М. М. Тимченко, асп., ДНУ імені О. Гончара, Дніпропетровськ
mihail_timchenko@mail.ru

ГРУПИ ІНТЕРЕСІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ПРОЦЕСАХ ПАРТІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Існують дві теоретичні моделі, що представляють демократичний політичний процес як різні варіанти партійного змагання.

Перша трактує демократію як міжпартійне змагання. Відповідно до цієї моделі, основна роль партій в демократії – формування групи ліде-

рів для здійснення управління країною. Участь громадян зводиться до виборів, на яких виборці обирають команду лідерів або просто сприяють усуненню правителів від влади.

Друга розглядає демократію як внутрішньопартійну участь і припускає, що партії не просто групи лідерів, які змагаються, але й демократичні організації, що розширюють можливості громадян у плані політичної участі. Члени партії та її прихильники можуть визначати зміст передвиборчих програм. Насамперед це досягається за допомогою постійного конкурування груп інтересів в середині політичної партії.

На думку українського дослідника А. Кройтора однією із головних небезпек у діяльності політичних партій виступає їх перетворення на інструмент реалізації інтересів порівняно невеликого кола осіб, що здійснюють безпосереднє партійне керівництво – партійної еліти. У такому випадку пересічні члени партій фактично позбавляються впливу на прийняття партійних рішень, реалізацію партійної програми та політики, процедуру висунення кандидатів у депутати різних рівнів та ін.

Політична теорія відзначається перманентною увагою до таких груп (правлячі верстви, аристократія, еліта, політичний клас, номенклатура, олігархія та ін.) та її ролі у політичних процесах щодо розвитку та інституціоналізації політичних партій, досліджуючи проблеми ротації політичних еліт, конституційно-правові, інституційні, функціональні, комунікативні та процесуальні основи взаємодії партійних еліт [Кройтор А. В. Внутрішньопартійна взаємодія через призму теорій політичних еліт / А. В. Кройтор // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць / НУ "ОЮА" ; Південноукр. центр гендерних досліджень. Одеса, 2014. – Вип. 51. – С. 283-296].

В середині політичних партій можливе ведення внутрішньопартійної боротьби за владу між групами інтересів. Методи внутрішньопартійної боротьби між керівництвом партії та контрелітою залежать від типу правлячої еліти партії, типу політичного режиму, рівня політичної культури та ін. Доволі часто методи внутрішньопартійної боротьби тісно пов'язані з певним рівнем партійної (внутрішньопартійної) етики та партійної дисципліни. Поняття партійної етики доволі спірне і невизначене. Це пов'язано з тим, що його пов'язують з поняттям "партійної моралі". Визначаючи необхідність і базовість цієї категорії, теоретики і практики у всьому світі дотепер не припиняють дискусію з цієї теми [Титаренко, О. М. Партійна етика та партійна дисципліна як фактор вирішення соціально-політичних конфліктів [Текст] / Титаренко О. М. – Харків : Цифрова друкарня №1, 2013. – 78 с.].

У процесі внутрішньопартійної взаємодії між різними групами інтересів рішення в політичній партії приймаються шляхом досягнення компромісу між внутрішньопартійними групами впливу, задля задоволення інтересів якнайбільшої кількості рядових членів партії.

Узгодження інтересів груп в середині політичної партії обґрунтовується тим, що жодна з груп інтересів не може домінувати в партійному процесі оскільки не забезпечує представництва інтересів більшості членів партії, а тому і неможлива концентрація влади в руках партійного

лідера та його групи. Таким чином, представники плюралістичної концепції демократії заперечують можливість "олігархізації партій" [Бусова Н. А. Делиберативная модель демократии и политика интересов / Н. А. Бусова // Вопросы философии. – 2002. – № 5. – С. 45 – 58.]

В Україні, на відміну від інших європейських країн, майже не висуваються вимоги до внутрішнього устрою політичних партій. Лише формально статuti українських політичних партій передбачають активну участь нижчих ланок партійної організації у виробленні партійної політики. В такий спосіб можна стверджувати, що головний напрям комунікаційних процесів у форматі "лідери партії – члени партії" відбувається зверху вниз на національному, регіональному та місцевому рівнях. Це стосується і комунікації в напрямку "центр – регіональні та місцеві організації": рішення приймає центр, а думка регіональних та місцевих партійних організацій не береться до уваги [Шиманова О. Виборчі списки як індикатор внутрішньопартійної комунікації (на прикладі виборчої кампанії 2006 р.) / О. Шиманова // Укр. нац. ідея: реалії та перспективи розв. – 2009. – Вип. 21. – С. 180-184.].

Слід зазначити, що процес олігархізації партії та кулуарності в процесі прийняття рішення партійною елітою є об'єктивним на певних етапах історичного розвитку. Проте, у процесі подальшого становлення плюралістичної демократії, а також внутрішньопартійної боротьби між групами інтересів всередині партії можливий процес зростання рівня демократії в партійних структурах та підвищення рівня залученості рядових членів партії до процедури прийняття партійних рішень.

Яскравим свідченням процесу демократизації внутрішньопартійної взаємодії є впровадження "праймеріз" (внутрішньопартійні вибори) у США. Праймеріз були покликані обмежити владу партійного апарату ("олігархії") та посилити вплив рядових членів партії на процес висування кандидатів. Партійна еліта висувала кандидатів на основі таких критеріїв, як впливовість в суспільстві, здатність ефективно провести виборчу кампанію та харизматичність. Праймеріз примусили політичних акторів здобувати підтримку не в середовищі партійної еліти, а серед рядових членів партії. Це підвищило суспільно-політичну роль партій в цілому, сприяло демократизації політичної системи.

Процес відбору партійних еліт та їх боротьба за владу на загальнодержавному рівні не можливий без залучення рядових членів до цієї боротьби, що є основним критерієм розвитку, як внутрішньопартійної демократії так і демократизації політичної системи у цілому. Фактично система праймерізів частково демонструє на практиці розуміння внутрішньопартійної демократії та розвитку системи внутрішньопартійної комунікації між групами інтересів.

МІСЦЕ УКРАЇНИ У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Особливістю сучасного світового порядку є системна перебудова архітектури глобального управління. Сьогодні кардинальним чином трансформуються характеристики геополітичної картини світу, "... відходить в минуле панування національної держави як єдиного суб'єкту геополітичних процесів" [Зовнішня політика України – 2007: стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети/ за ред. Г. М. Перепелиці. – К.: ВД "Стилос", 2008 – 312 с]. Дана теза підтверджується переосмисленням власної місії провідними державами світу.

Глобальні трансформаційні процеси, які відбуваються в системі сучасних міжнародних відносин, зачіпають всі без винятку держави, включаючи й Україну. Зовнішня політика України формується на перехресті геополітичних інтересів США, ЄС, Росії, Азії. Цей фактор значною мірою визначає й вектор політичного процесу в Україні, який прямо залежить від того, які ціннісні пріоритети сприйме українська нація та її політична еліта.

Щодо Сполучених Штатів, то вони не розглядають Україну в якості стратегічного економічного партнера, але проводять в країні послідовну політику, спрямовану на засвоєння населенням демократичних цінностей як головної гарантії збереження і розвитку демократії в світі, розповсюдження ліберально-демократичної форми правління і державного устрою.

Успіхи демократичних перетворень є абсолютно необхідною умовою для лобювання американцями українського європроєкту. Проте не слід забувати, що американський уряд опікується не однією Україною і за певних умов може перейти з позиції союзника до позиції спостерігача.

Інтереси США в Україні на пряму пов'язані з протистоянням з Росією. У розвитку американсько-російських відносин спостерігається тенденція циклічних змін періодів конфронтації та розрядки. Наприклад, пік потепління у 2002-2003 р.р., коли США та їх союзники обговорювали навіть питання членства Росії у НАТО, у 2004 р. стрімко змінюється погіршенням ситуації, а згодом Росія разом з Іраном, Північною Кореєю і Китаєм включаються до списку країн, які прямо чи опосередковано загрожують безпеці США, реалізації їх національних інтересів.

Значною проблемою для національної безпеки України є той факт, що незалежність України сприймається політиками, а подекуди й суспільством Росії як ідеологічний виклик. Поеднання раціональних і ірраціональних стимулів до відношення контролю над Україною становить основу політики Росії щодо України.

Сучасна міжнародна ситуація не додає оптимізму щодо покращення відносин між Заходом і Росією.

Для України як географічного центра Європи зближення з ЄС вважається пріоритетним напрямом її стратегії поступового входження до

західної (західноєвропейської) цивілізації. Інтерес європейців до України пояснюється низкою факторів.

По-перше, думками щодо власного благополуччя та безпеки. ЄС прагне створити по периметру своїх кордонів стабільний простір.

По-друге, власними причинами різних груп країн всередині Євросоюзу. Наприклад, Франція та Німеччина вельми зацікавлені у розвитку торгівлі та економічних відносин із Україною і доступі до її землі. Багато західних компаній досить міцно освоїлися в місцевих умовах. Однак більшості з них хотілося б, щоб правила та умови для бізнесу були наближеними до європейських.

По-третє, бажанням повернути нашу країну до демократичного русла.

Подальше просування України до політичної асоціації та економічної інтеграції з ЄС залежатиме від чесності та демократичності виборів, відповідності їх проведення високим європейським та міжнародним стандартам.

Серед сучасних підходів щодо європейської інтеграції можна виокремити три основні концепції:

- концепція "Великої Європи", яка враховує існування двох основних центрів політичного та економічного тяжіння – ЄС і Росії;

- "останні кордонів", до якої схиляється найконсервативніша частина політичної еліти ЄС. Основна її теза полягає в тому, що Європа "втомилася" від розширення;

- "тривалого зближення", яка визнає можливість приєднання до ЄС східних сусідів. Для України – це варіант політики Східного партнерства та зближення з європейськими країнами шляхом поступового розширення співробітництва.

Але, наразі у середовищі вітчизняної політичної еліти так само, як і в громадській думці, відсутня консолідована позиція щодо вступу України до Європейського Союзу.

До того ж західні країни поступово втрачають оптимізм щодо європейських перспектив нашої країни. Україна ще тривалий час не зможе відповідати стандартам, які висуває ЄС, оскільки рівень її економічного, політичного та соціального розвитку значно нижчий від вимог ЄС. В Україні склалася не соціально-орієнтована модель ринкової економіки, а "олігархічний капіталізм", орієнтований на задоволення економічних інтересів великого капіталу. Ця ситуація впливає на життєвий рівень, який становить в Україні 15 % від середнього показника по ЄС, а частка України в закордонній торгівлі ЄС – лише 0,4 %. Частка закордонних інвестицій у перерахунку на одного українця становить від 1 до 2 % порівняно з показником Євросоюзу [Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи. – Дрогобич. – ВФ "Відродження", 2004. – 488 с.]. Ця ситуація негативно впливає на формування та здійснення державної політики, яка направлена на обслуговування корпоративних інтересів вузького кола адміністративно-економічних груп.

Ідея створення "Спільного Європейського економічного простору" передбачає тісний формат співробітництва у сферах економіки, безпеки, науки і культури, що визначає його мінімізований інституціональний характер. Місце України в цій концепції, з геополітичної точки зору, – це "прикордонна" країна як для європейського простору, так і для євразійського.

Таким чином, наша держава належить до міжсистемної периферії, котра зазнає впливу інтересів обох геополітичних суб'єктів. Україна в цій конфігурації може виконати функцію консолідуючого чинника пан'європейського простору. Отже, лише свідомий вибір Україною напряму політики, яка уникатиме однобічної орієнтації, позбавить цю конфігурацію потенційної конфронтації. Україна має знайти консенсусну модель загальнонаціональної всеохопної стратегії геополітичного позиціонування.

І. П. Федірко, канд. політ. наук, доц., КНУТШ, Київ
О. І. Косілова, канд. політ. наук, доц., НА СБ України, Київ
fedirko@ukr.net

ПОЛІТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Універсальність категорії "безпека" сприяла розвитку багатьох напрямів наукових досліджень цього феномену у різних сферах суспільного життя. Зазвичай під "безпекою" у широкому сенсі розуміють властивість системи протидіяти зовнішнім та внутрішнім дестабілізуючим факторам, наслідком дії яких можуть бути небажані для неї стани. Під поняттям "національна безпека", на нашу думку, слід розуміти стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства й держави та довілля в різних сферах життєдіяльності від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує стабільний прогресивний розвиток країни. Національна безпека відображає зв'язок безпеки з нацією, тобто з визначеною територіально-державною спільністю, заснованою на стійких соціально-політичних, економічних, культурних і інших зв'язках. В структурі національної безпеки більшість вітчизняних дослідників, у тому числі О.Г. Данільян, О.П. Дзьобань, М.І. Панов, І.Ф. Корж виділяють наступні елементи: політичну, економічну, воєнну, екологічну, гуманітарну, інформаційну безпеку та безпеку культурного розвитку нації тощо [Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: структура та напрямки реалізації: навчальний посібник – Харків: Фоліо, 2002 – С. 12].

Важливо розрізняти також поняття "політична безпека" від понять "політика національної безпеки", яку розглядаємо як систему взаємопов'язаних цілеспрямованих зусиль держави та інших політичних інститутів суспільства, покликаних забезпечити їхнє надійне функціонування. Захист власних інтересів національної безпеки, в тому числі й діяльність спецслужб, є важливою складовою політики національної безпеки держави [Циганов В.П. Політична безпека і безпечна політика: Складові, ознаки, стан, тенденції. – К.: Ніка центр, 2006. – С.21]. Політична безпе-

ка, як "видова" політологічна категорія є видовою складовою національної безпеки, однак сама політологічна категорія "безпека" була імпортована в політичну науку з суміжних галузей суспільних наук – з одного боку, з міжнародно-політичної науки (де категорія "безпека", поряд з категорією "національний інтерес" займає центральне місце), а з іншого – з воєнної науки. Зміст поняття "політична безпека" трактується по-різному: як збереження існуючого конституційного ладу, політичної і соціальної стабільності; як відстоювання демократичних цінностей, народовладдя; як невикористання насильства в політичних цілях. Кожна з цих трактувань прийнятна, але все-таки досить уразлива. На нашу думку, під політичною безпекою слід розуміти міру (рівень) захищеності національних інтересів у політичній сфері. У свою чергу, вона передбачає такий стан правових норм і відповідних інститутів безпеки, що гарантують захист політичного суверенітету, територіальної цілісності, політичної незалежності та конституційного ладу держави, тобто можливість нації та створених нею соціальних інститутів незалежно проводити внутрішню і зовнішню політику.

Сутність політичної безпеки полягає у наявності стійкого політичного суверенітету в межах міждержавних відносин і політичної стабільності суспільства, яка досягається формуванням стійкої політичної системи. Політична складова національної безпеки обумовлена принципом поділу влад, який насамперед ґрунтується на визнанні верховенства суверенної влади народу, а також розмежування функцій між органами влади, статус яких визначено Конституцією і законами України; системою стримувань і противаг, що забезпечує механізм співвідпорядкування у прийнятті владних рішень, механізмом блокування невиважених владних рішень. Політична безпека держави досягається шляхом реалізації низки заходів, що закріплюють сталість конституційного ладу держави, дотримання демократичних процедур проведення виборів, реалізації та гарантії конституційних прав і свобод громадян, контролю діяльності органів держави громадянським суспільством. До них відносимо: створення політичних і соціально-економічних обставин, які забезпечують функціонування демократичних інститутів громадянського суспільства, високого рівня розвитку економіки та соціальних стандартів, легітимне функціонування Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, спеціалізованих правоохоронних, розвідувальних та контрольно-розвідувальних органів, що унеможливають різні внутрішні чи зовнішні агресивні дії проти існуючого політичного ладу.

Отже, політичну безпеку розглядаємо як комплекс заходів, спрямованих на збереження конституційного легітимізованого політичного ладу тієї чи іншої держави, забезпечення державотворення і конструктивної політики. Політична безпека держави забезпечується через цілеспрямований вплив суб'єкта управління на загрози та небезпеки, за якого державними та недержавними інституціями створюються необхідні та достатні умови для прогресивного розвитку політичної системи суспільства, а також забезпечується ефективне функціонування підсистеми політичної безпеки

України. Політична безпека припускає забезпечення стійкого політичного суверенітету в рамках системи міждержавних відносин, політичної стабільності, що базується на балансі життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, непорушності конституційного ладу, легітимності функціонування органів державної влади та інститутів громадянського суспільства, спадкоємності демократичних традицій тощо.

П. П. Шляхтун, докт. філос. наук, проф., КНУТШ, Київ

ДЕКОРАТИВНА ДЕМОКРАТІЯ

Демократія, як відомо, – влада народу. Визнаючи народ носієм суверенітету (верховної влади) і єдиним джерелом влади в державі, конституції демократичних держав визначають, що народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Основними конституційними засобами безпосереднього здійснення народом влади є вибори і референдум. Крім цих, найпоширеніших, є й інші засоби безпосередньої демократії, зокрема інститути народної ініціативи.

Народна ініціатива полягає у конституційно закріпленому праві громадян зобов'язати органи державної влади вчинити певні дії. Зазвичай під народною ініціативою розуміють волевиявлення громадян на загальнодержавному рівні. Відповідне волевиявлення на місцевому рівні позначається терміном "місцева ініціатива". Основними різновидами народної ініціативи є народна конституційна ініціатива, народна законодавча ініціатива і народна референдна ініціатива. **Народна конституційна ініціатива** – це конституційно закріплене право громадян запропонувати проект змін конституції, що підлягає обов'язковому розгляду у встановленому законом порядку. **Народна законодавча ініціатива** – це конституційно закріплене право громадян запропонувати проект закону, що підлягає обов'язковому розгляду парламентом. **Народна референдна ініціатива** – це конституційно закріплене право громадян ініціювати проведення референдуму із запропонованого ними питання. Суб'єктами народної ініціативи можуть бути лише громадяни, які мають право голосу на виборах. Встановлюючи той чи той інститут народної ініціативи, конституції визначають мінімальне число громадян, необхідне для офіційної реєстрації відповідної ініціативи. Встановлюються обмеження кола питань, з яких можуть бути внесені законопроекти або ініціюватися референдуми в порядку народної ініціативи. Не допускається, зокрема, внесення законопроектів чи проведення референдумів з питань, що стосуються бюджету, податків та амністії.

Ті чи ті різновиди інституту народної ініціативи встановлені конституціями багатьох європейських держав, зокрема Австрії, Білорусі, Грузії, Іспанії, Італії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Швейцарії та ін. Вони вважаються важливими демократичними доповненнями таких інститутів, як вибори та референдум.

Проте насправді інститути народної ініціативи мають здебільшого формальний, декларативний щодо самої демократії та конкретної конституції, характер. Декоративний (від лат. *decoro* – прикрашаю) означає "Призначений для оздоблення, прикраси... Розрахований на зовнішній ефект, показний" [Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – С.212].

Так, народна законодавча ініціатива зобов'язує парламент розглянути запропонований громадянами законопроект, але не зобов'язує прийняти його як закон. Отримавши законопроект, парламент може прийняти його як закон, внести зміни до законопроекту і прийняти як закон зі змінами або взагалі відхилити. Так само і з народною конституційною ініціативою: запропонований громадянами проект змін конституції уповноважений державний орган (як правило, парламент) також зможе схвалити, змінити або взагалі відхилити. Народна референдна ініціатива зобов'язує уповноважений державний орган (президента, парламент) призначити референдум із запропонованого громадянами питання, однак його вирішення залежить від волевиявлення усіх громадян – учасників референдуму, а не лише його ініціаторів.

Народна ініціатива, отже, зовсім не гарантує реалізації волі народу. Понад те, інститути народної ініціативи можуть використовуватися як засоби політичного маніпулювання масами, політичної боротьби. Наприклад, для тиску президента на парламент чи навпаки, прийняття якогось закону чи внесення змін до конституції в обхід парламенту тощо. Демократизм інститутів народної ініціативи значною мірою залежить від рівня політичної і правової культури конкретного суспільства, особливо його "політичної еліти". За недемократичних політичних режимів вони найчастіше використовуються саме як засоби політичного маніпулювання.

Конституція незалежної України передбачає лише інститут народної референдної ініціативи: "Всеукраїнський референдум проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення референдуму зібрано не менш як у двох третинах областей і не менш як по сто тисяч підписів у кожній області" (ч.2 ст.72) [Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 160 с.]. У 2000-му році Президентом України було зроблено спробу, щоправда безуспішну, за допомогою цього інституту внести зміни до Конституції України.

Розроблений Конституційною Асамблеєю проект "Концепції внесення змін до Конституції України" містив пропозицію щодо закріплення в Конституції України інституту народної законодавчої ініціативи: "Коло суб'єктів права законодавчої ініціативи може бути розширене у разі запровадження інституту народної законодавчої ініціативи" [Концепція внесення змін до Конституції України (проект). – Режим доступу: <http://cau.in.ua/news/id/dlja...>], яка так і не була реалізована. Натомість у

законодавстві України з'явилися або запроваджуються інші правові інститути з цього ж таки "декоративного" ряду.

Один із таких інститутів – інститут конституційної скарги – передбачений законопроектом "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)", вже попередньо схваленим Верховною Радою України 2 лютого 2016 року: "Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано" (ст.151¹) [Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3524&ski=9].

Інститут конституційної скарги закріплено в конституціях відносно небагатьох держав (Іспанії, Німеччини, Росії та ін.). Не в останню чергу через його низьку ефективність щодо захисту конституційних прав і свобод громадян. Адже, всупереч поширеним уявленням, він не означає перетворення конституційного суду на ще одну касаційну інстанцію в країні, яка переглядає судові рішення, а лише передбачає визначення ним відповідності конституції держави закону, на основі якого було прийнято рішення суду. Невідповідність закону конституції є винятковим випадком. Відповідно, винятком буде і скасування рішення суду, прийнятого на його основі.

Інший інститут "декоративної демократії" – інститут електронної петиції – вже уведено Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про звернення громадян" щодо електронного звернення та електронної петиції" [Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про звернення громадян" щодо електронного звернення та електронної петиції" від 2 липня 2015 року № 577-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/577-19>]. Згідно із законом "Громадяни можуть звернутися до Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, органу місцевого самоврядування з електронними петиціями через офіційний веб-сайт органу, якому вона адресована... Електронна петиція, адресована відповідно Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України, розглядається у порядку, встановленому цією статтею, за умови збору на її підтримку не менш як 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції" (ч.1,11 ст.23). Закон зобов'язує відповідний орган розглянути електронну петицію, але не зобов'язує його задовольнити викладену в ній пропозицію. Інакше й бути не може, оскільки громадяни можуть пропонувати що завгодно: скасувати податки, дозволити вільний обіг вогнепальної зброї, ввести безоплатний проїзд у громадському транспорті тощо, що вони вже й роблять. Реалізовуватимуться тільки ті викладені в електронних петиціях пропозиції, які влада визнає доцільними (ч.21 ст.23). Це означає, що інститут електронної петиції по суті є формою опитування громадської думки, а не засобом впливу громадян на владу чи вирішення ними суспільнозначущих питань.

УРОКИ УКРАИНСКИХ МЕСТНЫХ ВЫБОРОВ 2015 ГОДА

В современных политиях выборы исполняют роль легитиматора – когда как бы одно тело/корпус/один организм, то есть электорат/граждане/народ, как бы выбирает в порыве единой воли тех/того, кто оседлает его на знное количество лет. Выбирает почти всегда из предложенного скудного меню. Многим организациям такая радость – выбирать себе наездника – конечно, недоступна. Это недостижимо для тысяч рысаков на ипподромах, которых себе выбирает наездник. Они должны просто покориться его воли – или же будут наказаны. Их не накормят золотистым овсом, еще и выпорют, а в лучшем случае оставят доживать свои дни в тумане бесславия. Нам, как организованной жизни, есть чему порадоваться – ведь у нас-то не так. Кстати, эту самую организованную жизнь должна была изучать, если верить Агамбену, та же биология, но после европейских научно-лингвистических коллизий XVIII-начала XIX веков мы достались социологии.

В самом политическом меню изменения допускаются редко – обычно оно достаточно стандартное, порой набившее оскомину, но зато до боли знакомое. Тут главное – согласие на саму процедуру выбора, убеждение, что эта процедура и есть путь к желанной свободе.

А кого выбирать – этот вопрос уходит на задний план. Луман очень тонко подметил эту трансформацию избирательного механизма в западной политдействительности 70-х годов прошлого века. Под ее знаком и прошли местные выборы-2015 в Украине. Потому вопрос "а были ли выборы выборами?" – вопрос отнюдь не отвлеченный.

Начнем с основ: возможность избирать и быть избранным – это своеобразная аксиома всех режимов, опирающихся на метафору "воли народа". Пусть даже и формальная возможность, работающая при определенных условиях. С этим у нас не очень. Свыше 1,5, а то и все 2 миллиона переселенцев с Востока были лишены такого права (из 36 миллионов избирателей) [Официальный твиттер ООН/<https://twitter.com/UnitedNationsRU/status/620661461681967104>]. Наверное, им не интересны местные дела в их новых домах, – рассудил законодатель. На части территории Донбасса, где до этого без всяких проблем и ссылок на безопасность проходили президентские и парламентские выборы 2014 года, их теперь вообще отменили – из заявленных соображений безопасности, которая явно теперь больше под угрозой, чем в те горячие дни 2014-го года. К тому же, из закона о местных выборах был предусмотрительно убран сам пункт о пороге явки – зачем эти тонкости на местных выборах. Пусть даже 10 человек придут из миллиона – и выборы уже состоялись.

Согласно действительной избирательной системе, голосование проходило и за кандидата, и за партию одновременно – если партия

преодолевала проходной барьер, то тогда уже начинался "хит-парад" кандидатов, они конкурировали друг с другом в масштабах многомандатного округа – кто наберет больше по партийному списку, – чтобы попасть в местный совет и занять места, которые достались их партии.

Вот и получилось, что в Киеве многие депутаты от такой себе партии "Свобода" получили мандаты, набрав по 600-700 голосов, а сама партия прошла в Киевсовет, набрав немногим более 60 тысяч голосов (из них избранные получившие мандат лично в сумме набрали около 10 000 голосов) – это в городе с двумя миллионами избирателей [Ведомости о количестве избирателей ЦИК Украины/ https://www.drv.gov.ua/portal/lcm_core.cm_index?option=ext_num_voters&pdt=1&pmn_id=127]. А городского главу выбрали чуть более 300 тысяч избирателей! Дальше – больше.

Была установлена тотальная партийность всех кандидатов в местные органы власти (за исключением поселков). Самовыдвижение, ставшее уже более чем 20-ти летней традицией, для местных органов власти оказалось под запретом. Политические "потемкинские деревни" финансово-промышленных групп – партии – смогли наконец-то полностью поглотить и местный уровень. Теперь эти машины монопольно решали, кого допустить, а кого нет, ведь если у несогласных нет за плечами партии – то и к выдвижению им путь заказан. А тут нужен еще и немалый материальный ресурс, ведь в условиях социально-экономического кризиса вновь были повышены суммы залога. Для большей "открытости" и "конкретности". Да что там говорить, партии и "ресурсные кандидаты" в городские головы суммарно потратили за время кампании более 2-х миллиардов гривен только на рекламные бюджеты [Местные выборы-2015. Сколько стоит избраться? /РИА Новости Украина // <http://rian.com.ua/analytics/20151020/375534112.html>]. На все эти плакаты, ситилайты, газеты, листовки и ролики. Другие траты на постройку "сетей поддержки" в эту сумму не входят. А ведь еще были бесплатные обеды в общинах, традиционные "продуктовые пакеты", картофель по 1 гривне за парочку килограмм, новые детские площадки, лавочки, асфальт, положенный в канун голосования, а то и между двумя турами (в городах с населением свыше 90 тысяч жителей), а также нечто экзотическое – денежные подарки для избирателей с помощью sms и социальных сетей, купоны на изучение иностранных языков или поход в косметические салоны.

Парламентские партии ввели еще один порог для большей "доступности" и "прозрачности" – 5-процентный барьер для прохождения в местные советы и таинственную формулу избрания окончательно победивших – все это под соусом "открытые списки". Насколько они были открытыми, знают только в партиях, их "открывших" – но в Киеве теперь есть десяток округов, которые не представлены в местном совете ни одним депутатом, а есть округа, от которых и по три кандидата шли. По всей стране аналогично. Вопрос о легитимности решений сформированных таким образом местных органов власти, о том, кого же они представляют, кроме самих себя (и своих спонсоров) – риторический.

Ну и об вишенке на тортике – всех этих месседжах, призванных обеспечить, чтобы избиратели точно не заметили местных выборов, а думали о высоком, о центре, о Кабмине и действующей Раде – обо всех этих "контрактных армиях", "справедливых тарифах", "сокращении чиновников на 50 процентов для увеличения доходов на 70", "плане Б", "Юля боится Г. . .".

Думали только в правом ключе конечно, а не по политформуле "Left is right, but Right is wrong", в том новом национал-потемкинском ключе с апелляцией к эмоциям, с бездумным капиталистическим фундаменталистским душком, где всех нужно сократить (кто думает о безработице?), все выучат английский и будут успешны (как в Сингапуре/ Грузии, но почему-то не на Филиппинах), а инвестиции и конкурентоспособность (благодаря самым низким зарплатам граждан в Европе) – это вообще показатель всего и вся [Украина возглавила рейтинг самых низких средних зарплат в Европе//Корреспондент/<http://korrespondent.net/business/economics/3464452-ukraynavozghlavyla-reitynh-samykh-nyzkykh-srednykh-zarplat-v-evrope>].

О реальных программах местного развития для множеств тут речь вообще не шла. Зачем? Вывод – эти блистательные кандидаты отнюдь не из всех социальных слоев, а только из очень определенных (и приближенных к группам, "захватившим государство" и получающих с этого ренты). Люди из рабочих или интеллигенции, не говоря уже о всяких там остальных множествах, себя в них не видели, и большинство из них сами эти выборы не признали – тортиком/ключом легитимации или путем свободы – просто проголосовав ногами против самого факта таких выборов: более 20-ти миллионов человек просто не пришли на участки. Были заняты. Выживанием в стране с самыми низкими зарплатами в Европе. Где политическую сцену монополизировала правая риторика – на фоне красноречивого молчания множеств (что сильнее многих слов), а левый, лево-либеральный Субъект только в процессе создания. Но и без него нельзя – ведь за пределами политики, если верить Аристотелю, могут быть только Боги и звери, но не граждане.

Секція 19
"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"

А. Н. Авдеенков, студ., НИУ ВШЭ, Москва, Россия
andrey.avdeenkov@gmail.com

**ТРАНСФОРМАЦИЯ ПОЛИТИЧЕСКОГО РЕЖИМА В СОВРЕМЕННОЙ
РОССИИ: ДИНАМИКА И ЛЕГИТИМНОСТЬ**

Внимание к исследованию политического режима в современной России побуждает политологов говорить как о динамике политической системы на протяжении последних лет, так и о вызовах, стоящих перед российской властью в контексте этой динамики. В своем исследовании мы обратимся к актуальным событиям последних лет и постараемся проанализировать их в контексте аналитического и концептуального материала современной политической науки. Одним из ключевых событий подобного рода является аннексия Крыма, обострение отношений официальной Москвы с Украиной. На наш взгляд, условный "Крым" не привел к качественному изменению вектора российской политики, а явился своего рода катализатором, ускорителем тенденций, которые были заметны начиная примерно с середины 2000-х гг.

Для анализа воздействия Крыма на российскую политику мы придем во внимание характер политического режима в РФ. Согласно многим индексам измерения демократии и свободы, российский режим уже за несколько лет до "Крыма" стал уверенно дрейфовать в сторону авторитарного правления. Так, согласно рейтингу Polity IV, Россия уже в 2006-2013 гг. представляла собой "ореп апосрасу", то есть режим, характеризующийся низкой эффективностью и политической нестабильностью, а также представляющий собой сочетание демократии и авторитаризма с акцентом на последнем. Рейтинг "The Economist Intelligence Unite" более категоричен: в 2012 году Россия являлась авторитарным режимом с показателем 3,74. Согласно "Freedom House", Россия становится несвободной страной ("not free") в показателе "Freedom in the world" уже с 2005 года (в 2004 году России давалась характеристика "частично свободной страны"). В этом смысле корректно утверждать, что Крым укладывался в общую канву авторитарного развития и подтверждал избранный ранее политический курс. Поскольку Россия вступила в "авторитарную полосу развития", к ней могут быть применимы уже ставшие классическими модели и концепции автократии. В поведении авторитарных режимов нет постоянства: некоторые из них через

какое-то время переходят в демократии, другие же, напротив, устойчивы на протяжении ряда лет или даже десятилетий (как пример – Казахстан, где Н. Назарбаев правит с 1989 г.) Более того: некоторые авторитарные режимы обеспечивают лояльность и стабильность путем репрессий, а другие же, напротив, пытаются выстраивать гражданские и политические институты. В промежутке между репрессиями и строительством институтов (часто лишь ширмовых) и находится спектр авторитарического правления. Чтобы понять, от каких факторов зависит тяготение к определенному полюсу, зададим вопрос: какие цели и задачи преследует авторитарический правитель и на что он обращает внимание в первую очередь? Как отмечает Г. Таллок, у всех диктаторов самая главная цель в сущности одна – удержание власти на максимально возможный срок [Tullock, G. *Autocracy*. Boston: Kluwer Academic Publishers, 1987]. Эта проблема усугубляется тем, что у автократа нет надежной информации о том, кто поддерживает его, а кто готовит заговор с целью смены власти. Следовательно, диктатор всегда находится в опасности [Haber S. *Authoritarian Government* // *The Oxford Handbook of Political Economy* Donald A. Ritchie and Barry R. Weingast]. Каким образом диктатор решает проблему выживания и сохраняет свою власть на долгие годы? Основные стратегии выживания диктатора варьируются в промежутке между двумя крайними полюсами и составляют то, что в литературе получило название "дилеммы диктатора": у авторитарного правителя есть две крайние стратегии решения проблемы неопределенности и сохранения собственной власти: репрессии и кооптация [Wintrobe, R. *The Political Economy of Dictatorship*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000]. В промежутке между ними находится стратегия легитимации, которая формирует условия для поддержания доверия к власти со стороны населения.

Очень распространённым подходом сегодня является стратегия и тактика кооптации. В российском случае кооптация означала бы учёт голоса оппозиционно настроенных граждан и политиков, проведение институциональных реформ в сторону дальнейшей модернизации. Президент Медведев вполне вписывался в логику кооптации и легитимации с его модернизационной программой. Призывы присоединяться всем, кому "близки наши идеалы", конечно, не означали готовность власти потесниться и допустить к управлению совсем посторонних; однако модернизация и создание соответствующих институтов были призваны в первую очередь решить проблему выживания автократа через повышение его легитимности в глазах граждан. Согласно Дж. Ганди и А. Пшеворскому, формирование институтов – одно из основных условий повышения легитимности авторитарной власти среди населения: это побуждает правителей прибегать к их построению пусть и в качестве ширмы (а не опираться лишь на собственный произвол), решая таким образом проблему сохранения собственной власти [Gandhi J., Przeworski A. *Authoritarian Institutions and the Survival of Autocrats* // *Comparative Political Studies*. Volume 40. Number 11. 2007. P. 1282].

Впрочем, по словам Б. И. Макаренко, "создание более плюралистического политического поля могло придать дальнейшую динамику процессам либерализации и тем самым поставить под вопрос сохранность властно-собственнической пирамиды и – в сочетании с неблагоприятными социально-экономическими тенденциями – гарантии воспроизводства режима после президентских выборов 2018 года" [Макаренко Б. И. Посткрымский политический режим // Pro et Contra. 2014. Т. 63. № 3-4. С. 92]. В успехе модернизации и реализации ее изначальных лозунгов в силу этой причины режим не был заинтересован, "стабильность и статус-кво для него – главные приоритеты, отказ от них создает реальную угрозу утраты экономической ренты" Мельвиль А. Ю., Стукал Д. К., Миронюк М. Г. "Царь горы", или почему в посткоммунистических автократиях плохие институты // Полис (Политические исследования). 2013. № 2. С. 129]. Разочарование части населения (почувствовавшего вкус к гражданству, а не подданству) в модернизационном проекте, что вылилось в итоге в массовые протесты конца 2011 г., пошатнуло легитимность режима. Стало очевидно, что решить проблему выживания путем создания ширмовых институтов может не получиться. Российская власть, получив переизбрание за два года до Крыма, была вынуждена вырабатывать дальнейшую тактику сохранения собственного режима. Решив проблему "Болотной" методом дзюдо ("поддаться, чтобы победить": режим сначала поддался, вернув, например, выборы губернаторов, но затем попытался отыграть назад, закрутив гайки в отношении законодательства о митингах, иностранных агентах и т.д.), президент и его окружение все же не могли быть уверены в том, что "Болотная" не повторится спустя некоторое время. Страх цветных революций заставлял власть искать новые способы решения проблемы выживания. Кроме того, новое давление снизу могло понудить правящую элиту к дальнейшим реформам, которые режим не желал проводить. Опасность таких реформ (чреватая прежде всего возможностью утратить монополию на власть, потерю власти в результате конкурентных выборов) и понудила Кремль искать новые способы упрочения своего господства. Старые ширмовые институты (имитация разделения властей, парламент и т.д.) в новых условиях уже не справлялись со своей главной (для авторитарного режима) задачей – поддержанием/обеспечением легитимности власти в глазах селектората. Таким образом, дилемма диктатора в новых условиях звучала следующим образом: **или проводить репрессии для поддержания господства, или создавать новые ширмовые институты.** Очевидно, что оба сценария опасны для власти. Однако 2014 г. дал авторитарному режиму "уникальный шанс" повысить символическую легитимность режима в глазах патерналистского и части либерального электората путем присоединения Крыма. Очень активно использовались лозунги и клише в стиле того, что "страна встает с колен", переустраивает мировой порядок, где ранее господствовали США и т.д. Власть решила проблему легитимности, но это, по словам Н. Петрова, "легитимность военного вождя, а не избранного

лидера. Обратный переход к легитимности мирного времени невозможен, а поддержание военной требует постоянной подпитки в виде нагнетания страхов в отношении врага и демонстрации побед" [Петров Н. В. Россия в 2014-м: скатывание в воронку // Pro et Contra. 2014. Т. 63. № 3-4 С. 59]. Таким образом, аннексию Крыма следует рассматривать в контексте решения дилеммы диктатора, а дальнейшее развитие политической системы в России будет опираться на опыт 2014 г. и черпать источники своей легитимности именно в этом времени.

Н. В. Авдеева, студ., ДорНУ, Вінниця
fireeleoo@gmail.com

ПЕРСОНАЛЬНИЙ БРЕНДІНГ У СВІТОВІЙ ПОЛІТИЦІ

Філіп Котлер зазначив: "Найважливіше поняття в маркетингу – поняття бренду. Якщо ви не бренд – ви не існуєте. Хто ж ви тоді? Ви – звичайний товар. А коли ми купуємо такі товари, єдино важлива річ для нас – це ціна. Але якщо ви створили Бренд, ви можете встановити ціну, більшу, ніж ціна простого товару." [<http://www.info-library.com.ua/books-text-9608.html>].

Бренд – унікальна комбінація цінностей торгової марки, за яку споживач сплачує додаткову вартість, або просто надає перевагу при покупці, часто викликає унікальні емоції.

Політичний брендинг – це наука і мистецтво створення і просування політичного іміджу з метою формування довгострокової переваги до них населення. Звичайно, політичний бренд багато чого взяв від свого комерційного побратима, але у нього є свої цілі і завдання. Основна складова політичного бренду – це імідж політиків і політична символіка партій. [http://piooss.net/blog/management_and_pr/1216.html]

Політичний бренд виступає як агент впливу на виборців. Він є носієм багатого спектру психологічних, культурних та ідеологічних характеристик. Досвід парламентських кампаній в Україні довів: у разі, коли візуальна складова партійних брендів зведена до нуля, головне символічне навантаження припадає на його вербальну складову, яка підлягає певної типізації [Верецагіна К.В., Кличнікова А.Є "Український досвід політичного брендингу"].

Персональний брендинг, як і будь-який вид діяльності, потребує значних зусиль, витрат та часу. І тому можна заявити, що молоді люди краще і швидше розвивають бренд особистості чим старше покоління. Однією із причин є те, що молоді більш розуміється у нових технологіях. Кожного разу, коли вони надсилають текстові повідомлення, яке прочитають 50 їхніх друзів, чи змінюють статус у Facebook, який побачить кілька сотень друзів – вони займаються не чим іншим, ніж персональним брендингом. Навіть якщо роблять це абсолютно несвідомо. Блоги, YouTube, Twitter – все це канали для персонального брендингу. [Персональний брендинг – вроджена риса молодшого покоління Д.Шоубел <http://www.management.com.ua/blog/799>].

Ефективна реалізація бренду – справа не проста, результат якої залежить не тільки від професійних знань і підприємницької культури певної особи і агентства, з яким він співпрацює, а й від їхнього вміння працювати з інтелектуальною власністю, товарними знаками, текстами та дизайном.

Девід Макнеллі і Карл Д. Спик запропонували виділити три головних складових персонального бренду **компетентність, стандарти і стиль**. **Тому можна сказати що персональний бренд це не маска яку одягає людина, щоб постати перед оточуючими у певному вигляді, а відображення внутрішніх цінностей особи. Будучи одним з тисячі претендентів на посаду молоді люди будуть думати яким чином представити свою кандидатуру роботодавцю.** Саме брендинг допомагає таким людям виділитися з натовпу, а отже вони докладатимуть все більших зусиль для того, щоб успішно розвивати свої бренди. [Персональний брендинг – вроджена риса молодшого покоління Д. Шоубел <http://www.management.com.ua/blog/799>].

Коли носієм брендингу є людина, наприклад артист, політик, – це є персональний брендинг. особистість у процесі спілкування з зовнішнім світом постійно "продає" себе, прагнучи отримати за себе гарну ціну". Особливо наочно це проявляється в сфері професійних інтересів, де роботодавець "купує" знання і навички спеціаліста, а той, у свою чергу, прагне отримати за себе гарну ціну, яка виражається у відповідному розмірі заробітної плати. Таким чином, намір людини зробити кар'єру стає проектом щодо підвищення його ринкової вартості.

О. В. Алексєєнко, студ., ДонНУ, Вінниця
lenys-96@mail.ru

ВОЛОНТЕРСТВО В УКРАЇНІ: ДОПОМОГА АБО ВЕДМЕЖА ПОСЛУГА ДЕРЖАВІ

Тема волонтерства в Україні актуальна протягом останніх років. Цей рух з'явився стихійно по всіх регіонах, відігравши значну роль у з'єднанні громадян навколо серйозних загроз щодо майбутнього нашої країни. Перш за все це пов'язано з Євромайданом, анексією Криму та проведенням АТО на сході країни.

За даними дослідження GFK Ukraine, яке проводили у 2014 р. за замовленням ООН, в Україні частка волонтерства складає 23% [<http://vnews.agency/news/society/27963-dobro-besplatno-pochemu-lyudistanovyatsya-volonterami-foto.html>]. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 31.03. 2015, єдиний реєстр волонтерських організацій налічує 132 таких організації [http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=160017]. Станом на 2016 рік, чисельність благодійних та волонтерських організацій в Україні перевищує 215.

Волонтерський рух допомоги українським військовим і вимушено переміщеним особам з Криму та Донбасу виник з цілої низки причин: відсут-

ності належного забезпечення армії зброєю та технікою, одягом і медикаментами, їжею та засобами особистої гігієни; несвоєчасного надання допомоги та необхідних ресурсів військовим; збільшення кількості постраждалих серед мирного населення, яким вкрай потрібна допомога тощо. Люди, які поповнювали і поповнюють ряди волонтерів, відчувають за собою відповідальність за долю захисників України та всіх постраждалих від воєнних дій. Основними напрямками їх діяльності стали: надання допомоги українській армії (матеріально-технічне забезпечення, допомога медикаментами та продуктами харчування), пораненим бійцям, допомога вимушеним переселенцям із зони проведення АТО.

На сьогодні волонтери співпрацюють з багатьма державними структурами, командуванням батальйонів, військовослужбовцями (так, наприклад, створена Рада волонтерів при Міноборони; радником Президента та помічником міністра оборони з 2014 р. є Юрій Бірюков, голова волонтерської організації "Крила Фенікса"). Вони не тільки забезпечують останніх всім необхідним, а й займаються обміном полонених, пошуком зниклих, транспортуванням поранених і загиблих з місць воєнних дій, наданням психологічної та юридичної допомоги тощо. Багато небайдужих людей кожного дня ризикують своїм життям, постійно перетинаючи блок-пости, аби якнайшвидше задовільнити військових необхідними ресурсами.

Волонтери сприяли реформуванню української армії, підвищенню ефективності діяльності праці Міноборони, налагодженню системи забезпечення військ і державних закупівель [<http://www.mil.gov.ua/news/2014/11/18/volonteri-pidnyali-efektivnist-ministerstva-oboroni-ta-dopomogli-posiliti-vijsko-prezident-ukraini/>]. Великим досягненням волонтерської активності став розвиток вітчизняної інженерії та розробка власних винаходів у різних сферах науки. У той час, коли в нашу країну зненацька прийшла війна, волонтери стали "гіпсовою пов'язкою", яка дала державі можливість сконцентрувати свою діяльність на питаннях збереження державних кордонів і територіальної цілісності України, налаштувати систему на працю в нових умовах, підвищити обороноздатність Збройних сил тощо [http://censor.net.ua/resonance/367939/volontery_stali_gipsovoyi_povyazkoyi_armii_v_trudnoe_vremya_kotoruyu_seychas_nujno_snimati].

Проте ми зіткнулися з новою проблемою: органи державної влади все більше стали перекладати свої обов'язки та відповідальність на волонтерів. Не дивлячись на те, що багато з останніх стали радниками та працівниками держструктур, виконують функції деяких департаментів та управлінь, (Мінсоцполітики, Міноборони, Мінздраву) волонтери [<http://4army.com.ua/gosudarstvo-volontеров-kto-komu-dolzhen-pomogat/>], розробляють та матеріально підтримують інноваційні технології (а не Міноборони, яке б мало цим займатися); надають термінову допомогу пораненим та займаються реабілітаційними заходами для військовослужбовців (а не МОЗ); займаються допомогою вимушено переміщеними особами (замість Мінсоцполітики).

При цьому держава вимагає від волонтерів прозорості у сфері збору коштів та їх витрат. З одного боку, це необхідно, бо з виникненням багатьох благодійних організацій зростає кількість шахраїв, які користуються скрутним становищем в Україні. Проте, з іншого боку, виникає конфлікт: сама вона не прагне зробити доступними для суспільства використання коштів держбюджету та кількість держзакупівель. І якщо врахувати велику корумпованість на всіх рівнях влади, то виникає дуже багато питань щодо її діяльності.

Наша країна стала державою волонтерів, які значно полегшують життя тим, хто перекладає на них свою роботу та почасти займається прямою підміною понять. Волонтери взяли на себе багато тієї роботи, яку повинна виконувати держава. Таким чином, вони фактично помінялися з нею своїми місцями та обов'язками. [<http://4army.com.ua/gosudarstvo-volonterov-kto-komu-dolzhen-pomogat/>].

Підсумовуючи, отримуємо досить суперечливу ситуацію: державні органи, замість того, щоб правильно скористатися часом, який їм надали волонтери, послабили свою функціональність, сподіваючись на небайдужих громадян, котрі відклали власні справи і присвятили себе захисту та зміцненню своєї країни, допомозі військовослужбовцям, постраждалим тощо. От тільки останні вже звикли до того, що з усіх важливих питань варто звертатися до волонтерів, бо владні структури повільно та неохоче реагують на такі звернення.

Щоб вирішити цю проблему, волонтерам, пересічним громадянам, військовослужбовцям, вимушено переміщеним особам з Донбасу і Криму необхідно координувати свої дії між собою шляхом самоорганізації (яка в Україні досить ефективна) та постійно впливати на держструктури, департаменти та управління, домагаючись налагодження ефективної праці органів державної влади. Поки громадянське суспільство ще в стадії свого розвитку, кожен українець має усвідомити, що "ніхто крім нас" не побудує сильну державу та розвинену країну.

К. І. Андрєєва, студ., КНУТШ, Київ
andreeva.katerina26@gmail.com

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ПОЛІТИКИ КОНТРТЕРОРИЗМУ

Датський науковець Алекс Шмідт у 2011 році визначив 50 головних тем у галузі (контр)тероризму, які вимагають дослідження в майбутньому. Однією з цих тем було дослідження небажаних та непередбачуваних сторін контртероризму та шляху зведення їх до мінімуму [Schmid, Alex P. (2011), 50 Un- and Under-researched Topics in the Field of (Counter-) Terrorism Studies, Perspectives on Terrorism, Jg.5, H.1, S. 76-78].

Головним завданням контртероризму є припинення терористичних атак та випадків, коли вони можуть мати чисельні жертви. Однак, така політика має свої недоліки, що відображається на її ефективності. Сучасні дослідники наголошують на таких головних негативних факторах

активної боротьби з тероризмом: високий рівень страху та напруженості серед населення, як наслідок, стигматизація окремих меншин та посилення недовіри до них, радикалізація суспільства, підвищення симпатій до цілей та методів терористичних організацій через жорстоке ставлення до їх членів. У подальшому викладенні матеріалу розглянемо детальніше вище наведені аспекти.

Одним із засобів досягнення цілей, які переслідують терористи, є нагнітання страху та напруженості серед населення. Як висловився Брайан Дженкінс: "Терористи хочуть бачити, як велика кількість людей спостерігають, ніж як велика кількість людей вмирає". На сьогоднішній день ми можемо споглядати, як за допомогою медіа, висловлювань політиків страх перед терористичними атаками здається значно більшим, ніж він є насправді. Часто буває, що незначні події можуть піднести до рівня масштабу країни чи вище, тим самим даючи терористам те, на що вони й розраховували: розголос та поширення інформації про них та їхні цілі авторитетними засобами масової інформації. Прикладами перебільшення значення тероризму можуть бути такі використовувані Пентагоном слогани, як "Long war" та "Global War on Terror". Як наслідок, формується так звана "культура страху". Проте, як говорить дослідник Френк Фуреді, відмінною рисою нашого часу є не культивування страху, але культивування уразливості. [Frank Furedi (2011), *After 9/11: ten years of a war against... who?*. – Mode of access: WWW: <http://www.spiked-online.com/newsite/article/11049#.VtTnwfmlTIU> . – Title from the screen.] Наростання психологічної напруги, виникнення в масовій свідомості почуття ворожості, тривоги, недовіри до окремих груп суспільства призводить до їх маргіналізації, стереотипізації, що в свою чергу може спричинити зворотню реакцію та загострити вже існуючі до цього моменту конфлікти. Можна стверджувати, що почуття страху є показником того наскільки заходи по боротьбі з тероризмом є ефективними, незалежно від того, чи дійсно вони вносять вклад в кількісне скорочення терористичних актів. Якщо контрзаходи зменшують страх тероризму серед населення в цілому, то вони є ефективними.

У випадку дуже гострого реагування з боку офіційної влади, боротьба з тероризмом може, навпаки, сприяти його ескалації та підтримці, створюючи умови для збільшення симпатії цілям та методам боротьби злочинців, особливо у разі жорстоких каральних санкцій, застосування репресій, стигматизації. Також, за таких обставин, велика ймовірність змінення насильницької природи терористичного акту в сторону збільшення кількості жертв. Реакцію британського уряду на тероризм у Північній Ірландії можна наводити прикладом: деспотичний характер дій з боку служб безпеки зіграв визначну роль у поповненні складу і підтримці Тимчасової Ірландської республіканської армії (PIRA). Це була жорстока та репресивна політика британської армії в 1970-ті роки, яка дала ще більше підстав ненавидіти RUC (Королівську поліцію Ольстера) і британської армію, і призвела до вербування нових членів організації в масовому порядку. Насправді, передбачають, що IRA свідомо провоку-

вала жорсткі заходи від служб безпеки, добре знаючи вигоди, які вона буде мати з точки зору підтримки і новобранців [Wade, M., & Maljević, A. (2009), *A war on terror?: The European stance on a new threat, changing laws and human rights implications*. New York: Springer. – 554 p. – С.339].

Аналіз можливих наслідків боротьби з тероризмом показав, що така політика має свої недоліки і не завжди є продуктивною та ефективною. Як наслідок, може посилюватися процес соціально-економічної маргіналізації і збільшуватися упередження проти окремих груп суспільства, що призводить до наростання конфліктних ситуацій та більшої підтримки терористичних організацій у разі жорсткої реакції з боку влади. Це доводить, що для отримання позитивних результатів політики контртероризму треба розглядати проблему системно, кооперувати і координувати дії та зважувати наперед усі можливі недоліки і переваги.

М. І. Білас, студ., КНУТШ, Київ
markianbilas@yahoo.com.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НЕОКОРПОРАТИВІЗМУ В СКАНДИНАВІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Неокорпоративізм являє собою форму представництва інтересів, яка організовує групи людей в корпорації (організації) і представляє їхні інтереси через систему інститутів в органах влади. Дане поняття було остаточно сформоване в науковому розумінні в 1974 році Філіпом Шміттером під впливом переходу низки Європейських держав від авторитарної до демократичної форми правління. Проте найбільшого поширення неокорпоративізм набув лише у Скандинавських державах та Австрії. Корпорації прагнуть впливати на державу та на державну владу не ззовні, а з середини самої влади, зливаючись з державою та її органами – це важлива якісна деталь корпоративної політичної системи Скандинавії.

Донедавна неокорпоративізм відігравав важливу роль в політичних системах скандинавських країн, проте останнім часом його актуальність знизилась. Виникає питання: чи зможе корпоративізм пережити кризу й надалі займати провідні позиції в Скандинавії? Сьогодні на корпоративізм значно впливає процес глобалізації, котрий змушує змінювати принципи ведення макроекономічної політики скандинавських країн. Відповідно, вплив неокорпоративізму на даний сегмент економіки знижується. Більшість питань, котрі раніше були предметом обговорень між соціальними партнерами, тепер вирішуються на рівні окремо взятих підприємств та корпорацій.

Ситуація, котра сьогодні склалась в соціальній та економічній сфері в Європі, не є сприятливою для використання традиційних неокорпоративістських методів та їх подальшого розвитку. Причиною цьому є декілька факторів. По-перше, значно змінились цінності як основний зміст

конфлікту інтересів. “Конфлікт інтересів перемістився з класової сфери у сферу “постматеріалістичних” цінностей, таких як захист прав споживача, якість життя, екологія, проблеми гендерної рівності, етнічні проблеми і т.д.” [Schmitter, Philippe. “The challenges of theories on democracy: Neo-corporatism and the consolidation of Neo-democracy”. – Boulder: Social science monographs, 2000. – С.41]. Іншими словами, соціальні категорії, на основі яких будувались міжкорпоративні обговорення та компроміси, зруйнувались.

По-друге, на виробництві з'явилися нові технології, завдяки яким рамки традиційних форм розподілу праці суттєво змінились. Це призвело до можливості організації гнучкого і мобільного процесу виробництва, що нівелює потребу дискусій між підприємницькими об'єднаннями та профсоюзами.

По-третє, роль таких посередницьких структур, як профсоюзи, різко впала. Їх члени та представники обох сторін шукають нові форми представництва своїх інтересів. Це призвело до зниження членства профсоюзів та інших посередницьких структур, а без соціально сильних партнерських організацій неокорпоративізм існувати не може. Проте соціальне партнерство все ще має привілейований доступ до уряду у всіх політичних напрямках та відіграє досить важливу роль.

Основною проблемою для корпоративізму є процес глобалізації, який спричиняє такі фактори, як міжнародна конкуренція та міжнаціональна мобільність капіталу. Відкрита загроза переносу виробництва в іншу країну або ж повне його припинення сильно впливають на робітників і призводять до поступків на рівні підприємств, котрі підривають домовленості, які було укладено на загальнонаціональному рівні. Результатом цих тенденцій стало зміщення процесу узгодження інтересів із загальнонаціонального на нижчий, проміжний соціальний рівень. Питання полягає у тому, чи зупиниться цей рух, чи процес переміститься на ще нижчий рівень – рівень окремих підприємств чи локальних структур.

Незважаючи на частковий занепад неокорпоративізму, він, як і раніше, залишається актуальним в питаннях регулювання праці і соціального забезпечення в Скандинавії. На думку датського політолога та доктора філософії Міккеля Майланда неокорпоративізм буде відігравати важливу роль у скандинавській політиці ще не одне десятиліття [Mikkell, Mailand. “Corporatism in Denmark and Norway – yet another century of Scandinavian corporatism?”. – Copenhagen; Employment Relations Research Centre of University of Copenhagen, 2008. – С.1-14]. Однак, якщо нинішня повільне втрата організаційного членства профспілок пришвидшиться, збереження неокорпоративізму в політичних системах скандинавських країн у майбутньому може викликати деякі сумніви.

РЕЛІГІЙНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ КОНФЛІКТІ В УКРАЇНІ

Наймасштабнішим суспільно-політичним протестом народу проти влади в Україні останніх років був Майдан. У цій акції брали участь політичні партії, громадські об'єднання, громадяни. Осторонь цих подій не залишилися церкви, релігійні організації, священнослужителі, рядові віруючі.

В Україні уже зроблено перші спроби дослідження проблем участі церков, релігійних організацій у акції суспільно-політичного протесту [Л.Филипович, О.Гаркуша. Майдан і Церква. Хроніка подій та експертна оцінка. – К.: Самміт-Книга, 2014. – 656 с.; Гордеев А. Церковь на Майдане. – К.: Изд-во "Книгоноша", 2015. – 304 с.]. Однак, як зазначає історик-релігієзнавець О. Панич, – "це лише початок того осмислення, якого в дійсності потребує це явище... При цьому ясно, що робота зі збору свідчень про Майдан представників церкви, а також документів та філософсько-богословських рефлексій з його приводу ще далеко не завершена" [Панич О. Дві книги про церкву і майдан. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/announcements_of_publications/59215/].

Із церков, релігійних організацій активними учасниками Майдану були греко-католики, православні Української православної церкви Київського патріархату, Української автокефальної православної церкви, римо-католики, протестанти, мусульмани, іудеї та інші. Разом з активістами Майдану вони підтримували проукраїнські політичні гасла, ідеї єдності України, її європейського вибору, очищення суспільства від кримінально-олігархічної влади, корупції. Їхні послідовники твердо стояли на патріотичних позиціях.

Священнослужителі різних конфесій духовно опікувалися над учасниками Майдану, задовольняли їхні релігійні потреби, проводили богослужіння, молилися, виконували обряди, виголошували проповіді, виступали на народних віче, були посередниками між протестувальниками і владою. У храмах і монастирях Києва діяли пункти притулку, ночівлі та обігріву активістів Майдану, збору теплої одягу і продуктів, видачі їжі, води, медикаментів, надання допомоги раненим. Під час найбільших загроз силового розгону Майдану священники разом із активістами несли Нічну варту. На Майдані функціонувало кілька міжконфесійних молитовних наметів, діяла духовна рада.

Церкви, релігійні організації продемонстрували на Майдані неабияку солідарність. Саме тут з'явилися паростки "громадянської релігії", яка, на думку відомого українського релігієзнавця А.Колодного, є "особливим надцерковним ідеологічним утворенням", що на перше місце ставить "національний інтерес" і орієнтує "всіх громадян країни на сприйняття авторитету своєї держави як свящини". [Колодний А. Релігія і церква в контексті історії України // Історія релігії в Україні. – Т.1. – К., 1996. – С.33].

З приводу подій на Майдані чітку проукраїнську позицію зайняла Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій. Вона прийняла низку заяв і звернень до влади, віруючих, всього українського народу, спрямованих на захист мирних протестів, засудження насильства, встановлення миру і спокою в Україні, припинення розбрату та ворожнечі, досягнення порозуміння.

Учасникам Майдану висловили підтримку й глави впливових церков світу та міжнародні релігійні організації. Зокрема, про свою солідарність з ними заявив папа Римський Франциск, Вселенський патріарх Варфоломій. Серед тих, хто був солідарним з Україною у її прагненні до суверенітету і цілісності, була й впливова міжнародна релігійна організація – Конференція Європейських Церков.

Частина церков, релігійних організацій в Україні виявилися неспроможними публічно заявити про своє ставлення до Майдану.

Серед церков, релігійних організацій були такі, що не лише не підтримували Майдан, а й засуджували його. Це – Російська православна церква та її глава патріарх Кирило. Аналогічну позицію зайняла й Українська православна церква Московського патріархату. Тодішній її предстоятель митрополит Володимир намагався дистанціюватися від Майдану, засудивши при цьому священнослужителів інших конфесій, які "на барикадах... займаються нецерковною справою". Інший представник цієї церкви митрополит Агафангел, заявив, що "на Майдані зібралися всі сили зла, всі сили пекла".

Протидіяти Майдану намагалися й політизовані православні релігійні громадські організації "Народний собор", "Союз православних братств", "Православний вибір", "Вірне козацтво" та ін. Під релігійними гаслами вони проводили проросійські спрямовані "хресні ходи", агітували проти Європейського Союзу, закликали до вступу в Митний союз, робили спроби організації "православного антимайдану".

Серед тих, то відкрито виступив проти вступу України в ЄС та Майдану, була й Українська правова греко-католицька церква (УПГКЦ), відома як секта "догматиків". Її оцінки цієї акції протесту були близькими до російських засобів масової інформації та Російської православної церкви. У діях представників цієї церкви проглядалося вороже ставлення як до учасників Майдану, так і до України загалом.

Вороже ставлення до Майдану виявила також церква "Посольство Боже", якою керував Сандей Аделаджа. Перебуваючи під слідством у кримінальній справі, йому нічого іншого не залишалося як активно проповідувати необхідність підтримки тодішньої влади. Лідер антимайдану теж був членом цієї церкви.

Таким чином, діапазон присутності церков, релігійних організацій на Майдані був різним. Одні з них, маючи чітку проукраїнську орієнтацію, свідомо брали участь у цій акції протесту, другі – пасивно спостерігали за ситуацією на Майдані, треті – його засуджували. Для українських церков, релігійних організацій Майдан став своєрідним індикатором, який чітко виявив їх політичні орієнтації і громадянські позиції.

В цілому ж церкви, релігійні організації в своїй переважній більшості показали себе дієвою суспільною силою, здатною брати активну участь у суспільно-політичних процесах в Україні. Вони зробили вагомий внесок у перемогу Майдану. Їхня присутність зробила цю суспільно-політичну акцію не лише протестною, а й глибоко духовною. Майдан переконливо довів, що суспільно-політичні і релігійні процеси в Україні знаходяться у тісному зв'язку і взаємодії.

Є. І. Вінницька, студ., КНУТШ, Київ
lisa.vinnytska@gmail.com

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ І ПОЛІТИКИ

Взаємозв'язок масової культури і політики важко заперечити, він навіть має свій хрестоматійний приклад. У 1977 році відбувається прем'єра луганських "Star Wars: Episode IV – A New Hope". Історія боротьби у далекій галактиці стала настільки популярною, що невдовзі алюзії та посилення на неї почали з'являтися навіть у політичних доповідях. У березні 1983 року під час своєї промови у Флориді Президент США Р. Рейган поміж усього іншого зазначає: "У ваших обговореннях з обмеження ядерного озброєння остерігайтеся спокуси гордості – спокуси [...] ігнорувати факти історії і агресивних імпульсів імперії зла, просто називати гонку озброєння гігантським непорозумінням і таким чином видаляти себе із боротьби між правдою і брехнею, добром та злом" [Evil Empire Speech by Ronald Reagan, March 8, 1983. Електронний доступ: <http://www.nationalcenter.org/ReaganEvilEmpire1983.html>]. Таким чином, Президент Сполучених Штатів під час протистояння з Радянським Союзом у офіційному виступі користується лексикою, запозиченою з масової культури. Пізніше навіть ціла програма Стратегічної оборонної ініціативи (COI) у пресі отримала назву "Зоряні війни" через безпеку переведення боротьби США та СРСР на космічний рівень.

Подібних прикладів взаємовпливу політики та популярної культури величезна кількість. Відтак, цей взаємовплив і формує необхідність його розгляду та вивчення.

Перш ніж підійти ближче до визначення зв'язку масової культури та політики необхідно означити що ж є масовою культурою. Зазвичай проводять межу між так званою високою та масовою культурою (мистецтвом). За таким розподілом вважається, що високе мистецтво представлене на стінах музеїв та сценах академічних театрів, тоді як масова культура втілена у фарбі на стінах будинків та вуличних перформансах маргіналів, що живуть у закинутих будівлях – сквотах. Також масову культуру часто прирівнюють до простих розваг, комерціалізованого мистецтва, створеного для мас-маркету [Nancy S. Love, Mark Mattern Chapter 1 Introduction Art, Culture, Democracy / Nancy S. Love, Mark Mattern // *Doing Democracy: Activist Art and Cultural Politics* – Suny Series, Praxis: Theory in Action – 2013 – p. 5]. Проте, популярна культура також

"включає у себе роль каталізатора уяви, вираження креативності та аспектів особистості, що призводить до опору конформності та навіть підриву статусу-кво індивіда" [Thomas Adajian, "The Definition of Art," – Stanford Encyclopedia of Philosophy, ed. Edward N. Zalta, – 2012, Електронний доступ: <http://plato.stanford.edu/archives/win2012/entries/art-definition/>]. Тобто, важливість масової культури у політиці зростає, коли людина використовує її для вираження своєї соціальної та політичної позиції.

Часто способом вираження політичної волі індивіда, політичної сили чи навіть держави стають карикатури, фільми, пам'ятники, поп-фестивали, паради тощо. Прикладів можна навести безліч: фільм Чарлі Чапліна "The Great Dictator" як сатира на А. Гітлера, девіз хіппі-виступів проти в'єтнамської війни "Make love not war", лозунг виступів студентів у Франції 1968 р. "Будьте реалістами, вимагайте неможливого!", марші рівності, граффіті Бенксі, перформанси Pussy Riot і П. Павленського та карикатури на тему агресивної зовнішньої політики РФ. І це лише незначна частина зі списку інструментів масової культури, застосованих у політичних процесах.

Тобто кожен фотограф, граффіті-майстер, письменник, сценарист, режисер, актор, музикант чи художник за допомогою мистецтва і культури може змінювати і розширювати ґрунт для політичної думки і дії. Ми звикли вважати, що телебачення, радіо та газети є "рупором політики", проте насправді до цього списку входять і література, театр, кінематограф та мистецтво перформансу.

Такі засоби взаємодії культури та політики є важливими також для молодого населення. Вважається, що саме воно є малоактивним у тому, що стосується політики. Проте, саме через масову культуру молодь може сприймати ті політичні символи та знання, що вкладені у продуктах масової культури і, навпаки, виражати свою позицію через культуру. Часто саме площа масової культури є способом вираження, захисту своєї думки.

Масова культура надає політичний інструментар тим, хто не мав його через соціальні, релігійні чи ідеологічні чинники. "Свобода вимагає, щоб кожен з нас здатен був брати участь у визначенні правил і законів, які нами керують, і це значить, що кожен з нас має голос в прийнятті рішень, які зачіпають ці закони і правила. [...] Прості люди повинні мати доступ до арен прийняття рішень, і деяким мистецтво та масова культура надають цей доступ" [Nancy S. Love, Mark Mattern Chapter 1 Introduction Art, Culture, Democracy / Nancy S. Love, Mark Mattern // Doing Democracy: Activist Art and Cultural Politics – Suny Series, Praxis: Theory in Action – 2013 – p. 9].

Мистецтво і масова культура є площиною, у якій відкриваються нові простори для політичної дії. Ці простори можуть включати в себе вулиці, громадські пам'ятники, театри і концертні зали, приватні будинки, місцеві бари – місця, де громадяни братимуть участь у нагляді за політичними діями. Ці нові простори можуть грати ту ж роль, як і більш традиційні: громадські зібрання та кабінети для голосування.

Історія розвитку політичної думки знає і противників використання культури як засобу вираження політичної позиції. Так, Ж.-Ж. Руссо вважав, що розширення доступу до мистецтва буде шкодити суспільній моралі шляхом створення прагнення до багатства і розкоші. Це призведе до збільшення відстані між багатими і бідними. З цієї причини, він виступав проти запровадження публічного театру в Женеві [Руссо Жан-Жак. Рассуждение о науках и искусствах // Руссо Ж.-Ж. Избр. сочинения в 3 т. – Т 1. – М., Гос. издательство худ. литературы, – 1961. – С. 53].

Тим не менш, у сучасному світі масова культура та політика тісно взаємопов'язані. Саме культура надає право голосу усім (від індивіда і до держави), хто потребує вираження своєї політичної позиції. Культура створює площину, у якій співіснують різні точки зору та звучать різні голоси. Відтак, вона створює площину вільного вираження, а значить свободи слова, думки, вірування, совісті – надзвичайно необхідних для сучасного демократичного суспільства.

Тож, проблема взаємозв'язку політики та масової культури є малодослідженою, хоча й надзвичайно актуальною в умовах побудови демократичного суспільства в Україні.

О. Ю. Гречко, асп., КНУТШ, Київ
grechko.oksana@gmail.com

ЛІБЕРАЛІЗАЦІЯ ВІЗОВОГО РЕЖИМУ З КРАЇНАМИ ЄС ЯК ФАКТОР МОДЕРНІЗАЦІЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Оскільки у всіх нормативно-правових актах у сфері зовнішньополітичної стратегії України зазначається, що євроінтеграція є основним вектором зовнішньої політики нашої країни, то саме ЄС і задає тон модернізації міграційної політики України. Вкрай важливим у цьому контексті для нашої держави стало прийняття Плану дій з лібералізації візового режиму 2010р. (далі – План дій), що є дорожньою картою з модернізації вітчизняної міграційної політики у відповідності до європейських стандартів. Загалом, зазначені в Плані дій вимоги полягають у наступному: суттєве покращення рівня безпеки документів, включаючи біометрику; зміцнення потенціалу у сфері управління кордонами та міграцією, політики притулку; реформ і співпраці у сфері громадського порядку та безпеки; вирішення питань у сфері зовнішніх зносин (у тому числі щодо прав людини та основоположних свобод), пов'язаних з рухом [Безвізовий діалог між Україною та ЄС. План дій з лібералізації візового режиму. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/document/244813925/План%20д_й%20щодо%20л_берал_зац_%20_С%20в_ового%20режиму%20для%20Укра_ни.pdf. – Назва з екрану]. Окрім того, потрібне належне виконання Угоди про реадмісію осіб, регулярний моніторинг виконання якої здійснює Спільний реадмісійний комітет України-ЄС.

З метою сприяння стійким та комплексним реформам План дій містить два рівні критеріїв та відповідно дві фази здійснення: попередні

критерії стосовно політичних засад (законодавство та планування), та критерії з реалізації зазначених завдань (ефективне та стійке виконання відповідних заходів). В червні 2014 р. Рада ЄС ухвалила рішення про перехід до другої (фінальної) фази Плану дій. А це означає, що формально Україна здійснила необхідні зміни щодо законодавчих та інституційних засад управління міграційними процесами. У грудні 2015 р. Єврокомісія ухвалила дуже важливе рішення для України про визнання завершення другої фази Плану дій і, відповідно, запровадження безвізового режиму з державами ЄС. За прогнозами різних аналітиків, процес повної лібералізації безвізового режиму може тривати щонайменше 3 місяці і щонайдовше – 1 рік. Втім, подорожувати без віз зможуть лише громадяни України, що мають біометричні закордонні паспорти. Загальні правила про можливість перебування в шенгенській зоні не більше 90 днів протягом шести місяців залишаються такими ж.

Беручи до уваги актуальні виклики щодо стану біженців, багато країн Європейського Союзу не бажають лібералізації візового режиму з новими державами, щоб не похитнути й так вразливий статус єдності [Olga Petrova, *Ukraine and the EU- Will Ukrainians travel to the European Union without visas in 2016?*. – Режим доступу: <http://one-europe.info/ukraine-and-the-eu-will-ukrainians-travel-to-the-european-union-without-visas-in-2016>.

Назва з екрану]. Тож не варто думати, що факт ліквідації візового режиму суттєво вплине на скорочення населення України. Таким чином, очевидну користь від лібералізації безвізового режиму отримують громадяни, що подорожують до країн Європи з туристичною метою або для здійснення коротких робочих візитів. Для отримання дозволу на працевлаштування або отримання освіти спрощені процедури не передбачено.

Слід наголосити, що у Плані дій було чимало чітко регламентованих завдань для модернізації міграційної політики України, які послідовно були впроваджені, починаючи з 2010 р. Менш з тим, цей процес складно назвати злагодженим, і як наслідок – державна міграційна політика формувалась здебільшого під зовнішнім тиском, а не відповідно до вимог внутрішньої політики України. Найбільш масштабними та важливими реформами, що сприяли завершенню Плану дій стали формування державної концепції міграційної політики та створення державної міграційної служби як центрального органу влади у сфері міграції. З 1 січня 2015 р. Державна міграційна служба запровадила видачу біометричних закордонних паспортів, а з 1 січня 2016 р. – біометричних паспортів громадянина України.

Незважаючи на помітний прогрес у сфері розвитку міграційної політики України, який спостерігається протягом останніх кілька років, в нашій державі й досі бракує чіткого, комплексного управління міграційними процесами. Зокрема, досі не створено єдиного електронного демографічного реєстру, що спричинено значним громадським ажіотажем навколо закону "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус", що набув чинності у січні 2013 року. Громадські

активісти та юристи виступили проти надмірної кількості персональних даних, які потрібно було б зазначити для створення такого реєстру відповідно до закону. Наразі це питання залишається відкритим.

Варто усвідомити, що визнання з боку Європейської ради завершення обох фаз виконання Плану дій з лібералізації безвізового режиму є певним "авансом" нашої державі, зумовленим важким внутрішньополітичним становищем. Декларативний характер концепції державної міграційної політики та відповідні законодавчі прогалини – усі ці недоліки неодмінно мають бути усунені. Окрім того, дуже важливо забезпечити безперешкодне функціонування Державної міграційної служби України, щоб вона змогла ефективно виконувати покладені на неї завдання та плідно співпрацювати із громадськими організаціями. Лише за таких умов Україна зможе дати належну відповідь сучасним міграційним викликам.

*I. I. Іванова, асп., КНУТШ, Київ
ilos9@ukr.net*

ДАНСЬКИЙ НЕОКОРПОРАТИВІЗМ: ПОЛІТИЧНИЙ ДІАЛОГ МІЖ ДЕРЖАВОЮ ТА СОЦІАЛЬНИМИ ПАРТНЕРАМИ

Неокорпоративізм став предметом зацікавленості вчених у 70-х роках ХХ століття. Саме у цей час вийшли перші праці американського дослідника Ф. Шміттера, присвячені відповідній проблематиці [Schmitter Ph. Still the Century of Corporatism? // The Review of Politics. – 1974. – Vol. 36, Issue 1. – pp. 85-131]. Водночас сам термін "неокорпоративізм" не є сталим. У сучасній науковій літературі, як зарубіжній, так і вітчизняній, також можна зустріти такі концепти, як "новий корпоративізм", або "ліберальний корпоративізм", іноді – просто "корпоративізм". Проте існуюче словесне розмаїття позначає один і той самий феномен, який описує взаємовідносини між державою та різними асоціаціями.

Узагальнюючи теоретичні напрацювання щодо феномену "неокорпоративізму" за останні 30-40 років, його можна визначити, як модель взаємодії держави з великими соціальними групами та організаціями, які мають право та можливість тим або іншим чином впливати на процес прийняття політичних рішень. Така модель характерна для ряду країн Європи, не виняток – і деякі Скандинавські країни. Чисельні дослідження показують, що Норвегія, Швеція та Данія входять у п'ятірку кращих "прикладів" неокорпоративізму [Rommetvedt H. Coping with Corporatism in Decline and the Revival of Parliament: Interest Group Lobbyism in Denmark and Norway, 1980-2005 / H. Rommetvedt, P. M. Christiansen, G. Thesen, A. S. Nørgaard // Comparative Political Studies – 2012. – Vol.46(4). – p. 458].

Водночас, саме в Данії корпоративні форми взаємодії продовжують грати вирішальну роль у процесі прийняття політичних рішень, а відповідні корпоративні інститути – виконувати покладені на них функції. Данський корпоративізм характеризується тим, що тут соціальні парт-

нери втратили набагато менше своєї сили та своїх членів за останні 20 років у порівнянні з іншими європейськими країнами. Зокрема, профспілки та федерації роботодавців досі залишаються впливовими політичними акторами [Mailand M. Dynamic neo-corporatism in a grey zone: the interaction between state and social partners in regulating welfare and work in Denmark (FAOS Research paper no. 64). – Kbh.: Museum Tusculanum, 2005. – р .3]. При цьому корпоративізм продовжує грати особливо важливу роль на ринку праці та у регулюванні політики держави "загального добробуту". В більшості випадків це відбувається через укладання спеціальних угод щодо формулювання політики між державою та соціальними партнерами і постійну участь останніх у реалізації цієї політики через специфічні політичні сфери.

Хоча Данія не була у числі країн, де уряд та соціальні партнери уклали соціальні пакти протягом 90-х років і, більше того, ніколи навіть не мала постійного тристороннього органу, як це мало місце, наприклад, у Нідерландах, Австрії або Іспанії, однак тут було багато іншої тристоронньої активності на національному рівні. Зокрема, це стосується так званої Данської моделі індустріальних відносин, основним ядром якої є біпартизм і відносно централізована система колективних переговорів між соціальними партнерами. Ця модель, крім того, містить принцип консенсусу, згідно з яким законодавча діяльність на ринку праці не відбувається без згоди соціальних партнерів.

Ще одним двигуном корпоративізму у Данії виступає бажання держави розділити з соціальними партнерами соціальні витрати, які стають непростим випробуванням для бюджету країни. Адже якщо соціальні партнери готові співфінансувати певну область, це може відкрити нові економічні можливості в інших областях, що розглядається державою як успішний шлях вирішення проблеми обмеженого бюджету.

Дія цих внутрішніх чинників і є причиною збереження впливу неокорпоративних інститутів у Данії, адже на відміну від багатьох європейських держав, для яких була характерна некорпоративна модель, зовнішні чинники тут не грали велику роль [Mailand M. Dynamic neo-corporatism in a grey zone: the interaction between state and social partners in regulating welfare and work in Denmark (FAOS Research paper no. 64). – Kbh.: Museum Tusculanum, 2005. – р.4]. Звичайно, Данія була залучена в процеси економічної та політичної інтернаціоналізації. Однак, директиви ЄС ніколи не мали для неї імперативного характеру, а відтак і безпосередньо не впливали на розвиток неокорпоративізму.

Таким чином, саме діалог між державою, профспілками та організаціями роботодавців є визначальним для розвитку неокорпоративізму у Данії. Всі сторони, залучені у переговорний процес, отримують у кінцевому рахунку необхідні результати. Держава – підтримку з боку соціальних партнерів та розподіл соціальних витрат, профспілки та організації роботодавців – участь у процесі вироблення політики та можливість впливати на політичні рішення, які знаходяться у сфері їх компетенції. Така система і стала запорукою успіху данського неокорпоративізму.

ДОЦІЛЬНІСТЬ ЗМІНИ ПОРЯДКУ ОБРАННЯ СУДДІВ В КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Початок нинішньої конституційної реформи в Україні (внесення змін до Конституції України) покладено Указом Президента України П. Порошенком "Про Конституційну Комісію" від 3 березня 2015 року № 119/2015 [Указ Президента України "Про Конституційну Комісію" від 3 березня 2015 року № 119/2015. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19212.html>]. Указом утворено Конституційну Комісію як спеціальний допоміжний орган при Президенті України "З метою напрацювання узгоджених пропозицій щодо змін до Конституції України...". Згідно із затвердженим Положенням про Конституційну Комісію до її основних завдань належать, зокрема, "напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні" та "підготовка за результатами широкого громадського та професійного обговорення законопроектів (законопроектів) щодо внесення змін до Конституції України" (п.3). Підготовлений Конституційною Комісією законопроект "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" Президент України П. Порошенко подав на розгляд до Верховної Ради України 25 листопада 2015 року (доопрацьований – 26 січня 2016 року) [Проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)". – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209].

Верховна Рада України після одержання висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції України попередньо схвалила його 2 лютого 2016 року.

У Пояснювальній записці до проекту Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)", зокрема, зазначається:

"Метою запропонованих змін є удосконалення конституційних основ правосуддя для практичної реалізації принципу верховенства права і забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд справи незалежним і безстороннім судом. Засобами досягнення цієї мети є утвердження незалежності судової влади, зокрема, шляхом її **деполітизації (виділено – В.К.)**, посилення відповідальності судової влади перед суспільством, а також запровадження незалежних конституційних засад кадрового оновлення суддівського корпусу" [Проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)". – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209].

Деполітизація судової влади, отже, є одним із найважливіших шляхів утвердження її незалежності.

Встановлений Конституцією України порядок обрання суддів Верховною Радою України себе не виправдав. Розгляд кандидатур на призначення на посаду судді безстроково спочатку в Комітеті Верховної

Ради України з питань правосуддя, а потім на пленарному засіданні Верховної Ради був заполітизованим. Представники різних політичних сил намагалися обрати лояльних саме щодо них осіб, суддів, які вже працювали на посаді судді п'ять років, нерідко звинувачували в упереженому розгляді судових справ, прийнятті неправосудних рішень, зводили з ними особисті рахунки, чи обстоювали стосовно суддів інтереси третіх осіб тощо. Іноді парламент не підтримував голосуванням суддю, якого рекомендував Комітет з питань правосуддя. Через необрання чи затримки з обранням суддів у багатьох судах були вакантними посади суддів, що збільшувало навантаження на суддів та призводило до затягування процесуальних строків розгляду судових справ.

Судова реформа має змінити порядок призначення суддів. Тому законопроектом "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" передбачено інший порядок призначення суддів – без участі Верховної Ради України: "Призначення на посаду судді здійснюється Президентом України за поданням Вищої ради правосуддя в порядку, встановленому законом" (ч.1 ст.128) [Проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)". – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209].

При цьому змінюються не тільки назва цього органу – з "Вища рада юстиції" на "Вища рада правосуддя", а й порядок його формування – зі зниженням ролі Верховної Ради України у цьому процесі.

За чинними конституційними нормами: "Вища рада юстиції складається з двадцяти членів. Верховна Рада України, Президент України, з'їзд суддів України, з'їзд адвокатів України, з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ призначають до Вищої ради юстиції по три члени, а всеукраїнська конференція працівників прокуратури – двох членів Вищої ради юстиції".

До складу Вищої ради юстиції входять за посадою Голова Верховного Суду України, Міністр юстиції України, Генеральний прокурор України" (ч.2,3 ст.131) [Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 160 с.]

Згідно із законопроектом: "Вища рада правосуддя складається з двадцяти одного члена, з яких десятих обирає з'їзд суддів України з числа суддів чи суддів у відставці, двох – призначає Президент України, двох – обирає Верховна Рада України, двох – обирає з'їзд адвокатів України, двох – обирає всеукраїнська конференція прокурорів, двох – обирає з'їзд представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ...

Голова Верховного Суду входить до складу Вищої ради правосуддя за посадою" (ч.2,4 ст.146) [Проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)". – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209].

Представництво Верховної Ради України у Вищій раді правосуддя, відповідно, зменшується з трьох до двох осіб. Міністр юстиції України і

Генеральний прокурор України вже не входитимуть до складу цього органу. Натомість у складі Вищої ради правосуддя збільшується частка суддів, обраних з'їздом суддів України, – з трьох до десяти осіб. Такі зміни у складі Вищої ради правосуддя сприятимуть професіоналізації і деполітизації її діяльності.

Обмеженням участі Верховної Ради України в функціонуванні судової влади, що має на меті деполітизацію останньої, є також позбавлення Верховної Ради повноваження на надання згоди на затримання чи арешт судді – таке повноваження переходить до Вищої ради правосуддя. Якщо за чинними конституційними нормами "Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом" (ч.3 ст.126) [Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Із змінами, внесеними Законом № 2222-IV від 08.12.2004 р. – К. : Парламентське видавництво, 2006. – 160 с.], то згідно із законопроектом "Без згоди Вищої ради правосуддя суддю не може бути затримано або утримано під вартою чи арештом до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання судді під час або відразу ж після вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину" (ч.3 ст.126) [Проект Закону України "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)". – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209].

Таким чином, законопроектом "Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)" як основний засіб деполітизації судової влади передбачено позбавлення Верховної Ради України повноваження щодо обрання суддів і залишення повноваження щодо призначення суддів за Президентом України. Проте, саме по собі виведення судової влади з-під політичного впливу Верховної Ради України і залишення повноваження щодо призначення суддів тільки за Президентом України може не стати гарантією деполітизованості судової влади – через політизованість президентства в Україні, яка особливо наочно проявилась в часи колишніх президентів України. У демократичних державах президент як глава держави, виразник загальнонаціональних інтересів, повинен бути політично нейтральною постаттю, стояти поза політичною боротьбою. Навіть у разі належності до якоїсь політичної партії він не повинен обстоювати лише її позиції, виявляти прихильність до тих чи тих політичних сил, а покликаний бути посередником між ними, забезпечувати збалансоване функціонування вищих органів державної влади за різного партійно-політичного складу.

Таким чином, зміна способу обрання суддів не збільшить незалежність судової гілки влади, а є лише переходом впливу від одного центру прийняття політичних рішень до іншої. Тому виникає питання в доцільності проведення судової реформи шляхом лише зміни способу обрання суддів.

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасне поняття "електронної демократії" виникло в США і це означало залучення громадян до суспільних справ з використанням інформаційних технологій, інколи цей термін замінюють "цифрова демократія", "кібердемократія", "віртуальна демократія". [Саркісова К. Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві / К. Саркісова // Політичний менеджмент [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/> – Назва з екрана.] Під електронною демократією ми розуміємо демократичну політичну систему в якій основні функції виконуються за допомогою єдиної телекомунікаційної мережі, також це спосіб зміцнення демократичних інститутів та процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. [Сало І. Розвиток електронної демократії в Україні / І.Сало [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/January2010/01.htm>– Назва з екрана.]

На початку 80-х років XX століття було запропоновано теорію "теледемократії" Т.Беккером, К.Слейтоном та Х.Артероном, в 1990 році виникає концепція "електронної республіки", автором якої є Л.Гроссман [Grossman K.L. The electronic republic: Reshaping democracy in the information age / K.L. Grossman. – New York: Viking, 1995. – 304 p.], а вже на початку 2000-х Шапіро пропонує термін "нової демократії" за умов якої пропонується масова участь суспільства у політичному житті за допомогою мережі Інтернет [Slevin, J. The internet and society / J. Slevin. – Cambridge: Polity Press, 2012. – 256 p. – p.218], однак найбільш систематично положення "електронної демократії" виклав М.Хаген, який описав її структуру, види та функції [Hague B., Loader B. Digital Democracy: Discourse and decision making in the information age / B. Hague, B. Loader. – London: Routledge, 1999. – 296 p. – p.125]. В 2003 році використання Інтернет-ресурсів досягає свого піку і носить назву "Інтернет-пузиря", коли масово розвиваються створення порталів з онлайн-петиціями, блогами громадської журналістики, обговоренням державних рішень у соціальних мережах [Pool de Sola I. Technologies of Freedom. Cambridge / I. Pool de Sola. – MA: Harvard University Press, 1984. – 334 p. – p.265]. Ю.Мазурок виділяє три наукові моделі технологічної підтримки демократії: прямої демократії, представницької демократії, демократії участі як форми збільшення доступу громадян до процесу прийняття державних рішень [Клименко І. В., Линьов К.О. Технології електронного урядування. – К.: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. – С.14-15.] . Електронна демократія поєднує в собі можливості прямої та представницької демократії із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Дослідник М.Грачов визначає електронну демократію, як явище що засноване на мережних комп'ютерних техно-

логіях із забезпеченням політичної комунікації та реалізацією принципу народовладдя [Демкова М.С. Доступ до інформації та електронне урядування / Автори-упорядники М.С. Демкова, М.В. Фігель. – К.: Факт, 2014. – 343 с. – С.267] . За таких умов розширюється політична участь громадян, цінністю є інформація, а критерієм демократичності виступає доступ до відкритої та достовірної інформації.

Електронна демократія зміцнює інститути класичної демократії та розвиває демократичні процеси за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, підсилюючи та доповнюючи традиційні інструменти представницької демократії. Концепція електронної демократії не суперечить теорії класичної демократії з рівністю прав членів суспільства, прийняттям рішень більшістю, захистом прав меншості, періодичними виборами, підзвітністю органів влади, тощо. Однак електронна демократія, на сьогоднішній день, здатна нівелювати усі недоліки класичної демократії, яку останнім часом критикують за слабкий вплив громадян на прийняття політичних рішень та дискримінацію меншості більшістю [Ємельяненко О. Традиційний та електронний уряд: концептуальні відмінності [Електронний ресурс] / О. Ємельяненко. – Режим доступу до документу: <http://www.viche.info/journal/811/> – Назва з екрана.]. Саме новітні інформаційно-комунікаційні технології здатні оновити зв'язки між державою та громадянами усіх соціальних прошарків.

Відповідно до вчень З.Бжезинського, Д.Белла та О.Тоффлера інформаційне суспільство – це різновид постіндустріального суспільства з домінування інформаційного сектору економіки поряд з сільським господарством, промисловістю та сферою послуг. Дослідники виділяють такі його характеристики: широка інформаційна інфраструктура з телекомунікаційних мереж; масове застосування персональних комп'ютерів підключених до мережі Інтернет; високий рівень ІТ освіти у всіх галузях; поява нових форм діяльності в мережі: робота, освіта, розваги, медобслуговування, купівля-продаж, тощо; наявність достовірної та оперативної інформації в мережі з подальшою комунікацією; відсутність географічних кордонів при комунікації користувачів; громадяни, в свою чергу, мають відповідально активну позицію та політично освічені.

В індустріальному суспільстві частіше застосовують представницьку демократію, а в інформаційному задіяна демократія участі. Інформаційне суспільство виступає різновидом постіндустріального суспільства, що характеризується інформаційною інфраструктурою з телекомунікаційних мереж, масовим використанням персональних комп'ютерів та мережі Інтернет, різноманітними формами діяльності в мережі, відсутністю географічних кордонів. А.Тоффлер в праці "Третя хвиля" застерігає, що із збільшенням використання інформаційно-комунікаційних технологій роль державної та місцевої влади суттєво зменшується через те, що електронна демократія дозволяє всім громадянам долучитися до прийняття рішень [Тоффлер Э. Метаморфозы власти / Тоффлер Э. ; пер. с англ. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2001. – 669 с. – С.456] . Інформаційне суспільство визначають як нову концепцію соціального ладу, де є

свобода рішень та рівність можливостей, таке суспільство є відкритим, демократичним, повноцінно реалізує громадянські права та свободи. Громадяни в інформаційному суспільстві політично активні, а інформація стає основним продуктом виробництва. Однак на думку Дж. Небінгера, Дж. Нізбета та Т. Стоуньєра така ситуація може призвести до нового виду тоталітарної держави [Hindman M. The Myth of Digital Democracy / M. Hindman. – Princeton University Press, 2008. – 198 p. – p.32].

Таким чином, підсумовуючи, інформаційному суспільству у всіх сферах суспільного життя притаманне масове використання інформаційно-комунікаційних технологій, внаслідок чого кожен громадянин створює, поширює та використовує інформацію та знання.

Д. С. Лікарчук, магістр, КНУТШ, Київ
dashauk8899@gmail.com

РОНАЛЬД ІНГЛХАРД ПРО РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ В МОДЕРНІЗАЦІЇ ДЕРЖАВИ

Рональд Інглхарт, відомий не лише в дослідженнях культурної сфери життєдіяльності суспільства, економічної діяльності держав, але й в політичній сфері. У своїх наукових працях американських дослідників акцентує увагу на демократичних цінностях, перехідних суспільствах та модернізації держави.

Разом з тим враховуючи протиборства політичних сторін та еліт, під час модернізації держави, перехід на новий економічний рівень, варто відзначити конфліктність на різних етапах еволюції.

Перш за все Рональд Інглхарт відзначив значну роль процесу індустріалізації. Безпосередньо в своїй праці "Модернізація, культурні зміни і демократія", автор відзначив, що процес індустріалізації несе з собою раціоналізацію, секуляризацію і бюрократизацію. Але разом з тим виникнення "суспільства знання" зміни, які відбулися змінюють свій напрям, – підвищується роль особистої незалежності (individual autonomy), самовираження й свобода вибору.

Ми вважаємо, що в будь-якому випадку, раціоналізація є позитивним наслідком в державних та суспільних змінах. Адже прийняття політичних рішень з врахуванням суспільних бажань та норм, а не за власними інтересами, є демократичним показником.

На рахунок бюрократизації й секуляризації, варто відмітити, що втручання політики в духовність, має негативні наслідки для суспільства та політичного життя держави. А бюрократизація виступає збудником корупційності.

Дослідник також стверджує, що установлення цінностей самовираження (self – expression values) перетворить модернізацію в процес людського розвитку, формуючи, разом з тим, гуманістичне суспільство нового типу – в центрі якого знаходиться сама людина [Інглхарт Р., Вельцель К. Модернизация, культурные изменения и демократия: По-

следовательность человеческого развития /Москва.: Новое издательство, 2011. – с. 231].

Враховуючи наші дослідження в сфері політичного конфлікту, варто відзначити, що більшість з них сприяють демократизація, де людина є сама по собі цінністю. Разом з тим "людину" супроводжують: цінності, свобода слова, незалежність, право, мораль, культура.

Р.Інглхард відзначає, що в якості індикатора ліберальної демократії ми використовуємо рейтинг ситуації з громадянськими й політичними правами в країнах світу, які складаються правозахисною організацією Freedom House.

Такі країни є прикладом для розвитку інших держав, що мають схильність до лібералізму та воліють підтримувати права людини на високому рівні.

Значну роль, Р.Інглхард, надає індустріальній та постіндустріальній стадіям модернізації. Він відзначає, що індустріальна стадія модернізації приводить до секуляризації влади, а постіндустріальна стадія – до емансипації влади [Inglehart R., Baker W.E. Modernization, Cultural Change, and the Persistence of Traditional Values // American Sociological Review. Vol. 65 (2000). P. 19].

В період індустріалізації суспільство прагне будь-якою ціною, максимально нарощувати виробництво матеріальних благ, бачачи в цьому найкращий шлях до підвищення життєдіяльності суспільства.

Вище зазначена стратегія виявилася надзвичайно успішною в справі покращення життя суспільства, але в умовах постіндустріального суспільства її "віддача" знижується.

Постіндустріальна модернізація веде до фундаментальної зміни в економічній стратегії – відбуваються переорієнтації від максимального підвищення матеріального до підвищення добробуту життя суспільства за рахунок зміни образу життя (стилю). Головним критерієм "хорошого" життя є не кількість речей, а "якість вражень" [3, с.162].

В таких випадках конфлікт між владою та суспільством виникає не лише на економічному підґрунті, а й на політичному. Враховуючи особливості конфліктів між політичною елітою, яка й є владою (наприклад в Україні) та суспільством, державні діячі намагаються вразити людей "фейковими" реформами, показовими виступами та поверховими діями.

Постановка на перший план цінностей самовираження, змінює політичні пріоритети постіндустріального суспільстві: замість прагнення до економічного росту будь-якою ціною все більше увага приділяється захисту оточуючого середовища.

Варто відзначити, що лідери, як економічно розвинених країн так і політично стабільних держав (Данія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Швейцарія, Австрія), намагаються стати ближчими до народу. І завдяки цьому звести нанівець існуючі політичні конфлікти між державними представниками та суспільством. Дійсно, адже класові конфлікти в якості головних причин політичних розбіжностей та протиріч займають важливе місце в дослідженнях науковців.

Тому з вище зазначеного, ми вважаємо, що постіндустріальну фазу модернізації не можна назвати безконфліктною.

В цілому постіндустріалізація несе з собою посилення ролі особистості, самостійності і розширення свободи вибору, але разом з тим вона породжує нові конфлікти. Але разом з цим, вище зазначене, стимулює "антимодернізаційну" реакцію верств населення, які опинилися поза межами встановлених рамок, і веде до посилення правих партій [Inglehart R., Welzel C. Political Culture and Democracy // New Directions in Comparative Politics / Ed. by H. Wiarda. N.Y.: Westview Press, 2002. – P. 141].

Варто відзначити, що Рональд Інглхарт, погоджується з Семюелем Хантінгтоном стосовно політичних конфліктів. Зокрема, С. Хантінгтон відзначав, що після закінчення холодної війни, в основі майбутніх політичних конфліктів будуть закладені, в першу чергу, стійкі культурні розбіжності, в основному такі, що відображають релігійні традиції різних спільнот.

Враховуючи сьогодення, та більшість існуючих політичних конфліктів в світі, можна стверджувати, що дослідники є правими. Адже політичні конфлікти ХХІ століття, мають культурно-релігійний характер. Навіть такі демократично розвинені держави, як Велика Британія, Сполучені Штати Америки та Франція є, як учасниками, так і потерпілими від таких конфліктів, які в більшості випадках намагаються залишити латентними для інших держав.

Разом з тим політичні конфлікти, які відбуваються на території Європи є наслідком культурної спорідненості держав та на перший погляд ідентичності. Хоча насправді варто звернути увагу на історичні факти та політичну історію таких держав.

***І. А. Лященко, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
iraL@ukr.net***

ГРОМАДСЬКА АКТИВНІСТЬ І ПИТАННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

З огляду на проголошений українською державою курс на децентралізацію влади, що бере свій початок з прийняття Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад", у цій науковій розвідці тезово зосередимо увагу на деяких аспектах зарубіжного досвіду щодо аналізу традиції громадської активності як визначальної у децентралізаційних процесах.

Для цього зупинимось на основних положеннях праці Р. Патнама "Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії". У 1970 році італійський уряд запроваджує конституційну норму щодо створення виборних регіональних урядів на відміну від існуючих національних адміністрацій, і Р. Патнам разом з колегами розпочинає багаторічну роботу над вивченням розвитку новостворених інституцій у різних регіонах Італії. Двадцятирічна діяльність цих урядів продемонструвала кардинально різну їх успішність та підтвердила тезу тисячі туристів про те, що "Південь – інший" [Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демок-

ратії: традиції громадської активності в сучасній Італії. – К. Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – с. 105]. Беручи до уваги 12 критеріїв ефективності діяльності урядів (стабільність кабінету; швидкість прийняття рішень; статистичні та інформаційні служби; поліпшення законодавства; законодавча інновація; дитячі садки; сімейні клініки; індустріальна політика; витрати на сільське господарство; витрати на місцеві відділи охорони здоров'я; розвиток житлового будівництва та міст; увага службовців до потреб виборців), дослідник доходить висновку, що південні регіони не просто не досягнули бажаних результатів розвитку охорони здоров'я, сільського господарства, житлового будівництва тощо, а, навіть, не мали намірів щодо їх досягнення [Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії. – К. Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – с. 83-104].

З огляду на це, Р. Патнам проводить аналітичну роботу щодо пошуку відповіді на такі центральні питання: Чому за однакових стартових умов одні регіональні уряди працюють ефективно, а інші – ні? Чому за однакових стартових умов північні регіони – більш розвинені, а південні – менш? Які причини цього? Пояснення інституційної ефективності, поперше, вбачалося в соціально-економічній модернізації промислової півночі, на відміну від сільськогосподарського півдня, по-друге, – в показниках громадської активності та соціальної солідарності. Однак, автор доходить висновку, що аналіз не може пояснити, чи модернізація є причиною ефективності, чи ефективність спонукає до модернізації, або ж на ці чинники впливає третій. І дослідник починає активно віднаходити цей третій чинник, що корениться в показниках розвитку громадянського суспільства. Серед таких показників:

- громадська активність жителів північної Італії, тобто їх активна участь у суспільних справах, що балансує між егоїзмом та альтруїзмом. Вони, хоча й не безкорисливі святі, але вважають громадську сферу за щось більше, ніж бойовище для досягнення особистих цілей;

- політична рівність як рівність перед законом та рівність у соціальних зв'язках вертикального типу у північних регіонах, на відміну від системи начальник-підлеглий у південних;

- солідарність, довіра та толерантність мешканців півночі; вони – люб'язні, ввічливі, довіряють одне одному навіть тоді, коли суттєво відрізняються між собою;

- активна участь населення північних регіонів у різноманітних асоціаціях (аматорських футбольних клубах, хорових товариствах, туристичних клубах, групах нагляду за птахами, літературних товариствах, асоціаціях мисливців тощо), що допомагає набувати досвіду співробітництва та почуття спільної відповідальності за колективні дії;

- світський характер громадянського суспільства мешканців півночі Італії, тобто негативна кореляція релігійності з громадською активністю, коли релігія (церква) є альтернативою громадянської спільноти, а не її частиною;

- горизонтальний характер діяльності політичних партій у регіонах північної Італії, на відміну від патрон-клієнтського, вертикального характеру у регіонах південної Італії [Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії. – К. Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – с. 110-116].

Окрім того, важливо зосередитись на таких критеріях громадської активності населення, як участь у виборах та референдумах. Р. Патнам звертає увагу на використання права "вибіркового голосування" при пропорційній виборчій системі з відкритими списками, яке різниться в північних та південних регіонах Італії. Так на півдні, де партійні етикетки є прикриттям для мереж патрон-клієнт, вибіркове голосування стає ареною боротьби між різними фракціями. Тоді як в масштабі всієї країни лише меншість виборців використовує своє право "вибіркового голосування" [Патнам, Роберт Д. та ін. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії. – К. Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. – с. 116-125]. У той же час рівень участі у референдумах, який відображає реальну зацікавленість громадськими питаннями та політикою, є низьким у південних регіонах та високим у північних, де на відміну від патронажу, виявляється густою мережа громадських асоціацій. Таким чином, Р. Патнам підсумовує, що на інституційну ефективність справляє куди більший вплив розвиток громадянської спільноти, ніж ступінь економічного розвитку. Чим вища громадянська свідомість населення регіону, тим вища ефективність діяльності його уряду. Окрім того, сам рівень соціального та економічного розвитку регіону пов'язаний зі ступенем розвитку громадянських традицій його населення, зі здатністю людей утворювати різноманітні громадські організації, гуртки, товариства і брати активну участь у їхній роботі. Створення ж належних умов для формування активного громадського життя є завданням, що стоїть перед кожним урядовцем, який прагне розквіту країни і підвищення добробуту громадян.

Зазначений досвід створення регіональних урядів в Італії, на нашу думку, має корисні висновки щодо можливості існування регіональних відмінностей у здійсненні децентралізації влади в Україні. Предметне вивчення рівня громадської активності населення різних регіонів України, на кшталт Патнемівського, може бути визначальним критерієм ефективності децентралізаційних процесів у нашій державі. Буде вона мати векторність "північ-південь", чи "захід-схід", питання, що залишається відкритим.

***Н. С. Малоголовец, студ., НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ
dania66_99@mail.ru***

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ПОЛІТИЧНИЙ КОНТЕКСТ МЕДІАСИСТЕМ

Інформаційно-комунікативна система, незважаючи на прагнення до певної самостійності існування, як окремої одиниці, нерозривно пов'язана з усіма аспектами життя суспільства, є безпосередньо залежною від

особливостей сучасного розвитку і від стану наявної політичної структури. Функціонування сучасної моделі медіасистеми в європейських державах характеризується розвитком від моно медіасистеми, до дуальної медіасистеми. Разом з тим, громадські медіа вважаються, одним із індикаторів демократичності медіасистеми та складовою незалежності засобів масової інформації.

Особливістю сучасної медіасистеми є різноманіття її недійних каналів, а також прискорення гібридизації, тобто об'єднання класичних видів преси з форматами, що породжені новими технологія мнєю и. Базовим каналом медіасистеми є друковані засоби мас-медіа, тобто преса, частиною якої є фахова преса, створена з метою передачі фахівцям певного профілю або галузі інформації, необхідної у практичній, науковій діяльності та для підтримання професійного рівня [Дубас О.П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: монографія/ Олексій Дубас. – К.: Генеза, 2004. – 119 с].

На формування медіасистеми впливає широкий контекст політичної історії, структури, практики, культури та економічні процеси. Вплив медіа інституцій на політичні інститути та навпаки був різним у різні історичні періоди, отже у певні періоди політичні сили панували над медіа системами, а в інші медіа системи більше виступили як незалежні (чи більш детерміновані економічними факторами) актори і таким чином могли сильніше впливати на політичне життя.

Один із основних факторів, що впливає на політичний контекст медіа систем, це економічні зміни. Професор комунікації ад'юнкт-професор політології Каліфорнійського університету в Сан-Дієго Деніел С. Галлін та професор Університету Перуджі Паоло Манчіні, відзначили, що ці зв'язки є умовними і не претендують на чітку точну відповідність між характеристиками політичних та медіа систем.

Одним вкрай важливим фактором, є звісно ж, розвиток рекламної індустрії, що у свою чергу, пов'язано з історичними моделями споживання та бізнесу. На сьогодні, слід відзначити, що бізнес на політичній рекламі є розповсюдженим явище. В деяких державах політики самі є власниками медіа, що автоматично створює їм рекламу [Галлін Деніел С., Манчіні Паоло Сучасні медіа системи: три моделі відносин ЗМІ та політики/ Переклад з англ. О.Насика. – К.:2008. – 50с.].

Іншим вагомим фактором є ступінь концентрації капіталу як в економіці взагалі, так і галузі засобів масової інформації зокрема. Вірогідно, що за високої концентрації можна очікувати і високий ступінь взаємозалежності між державою та власниками засобів масової інформації, як через субсидії та регулювання, так і у формі клієнтилістських та політичних зв'язків, а також через інші, не менш важливі фактори, а саме дедалі потужніший вплив бізнесу на засоби масової інформації [Галлін Деніел С., Манчіні Паоло Сучасні медіа системи: три моделі відносин ЗМІ та політики/ Переклад з англ.. О.Насика. – К.:2008. – 48с.].

Слід, відзначити, що в Україні, кожен телевізійний канал, належить бізнесмену, разом з тим, в українській політиці спостерігається тенденція, що бізнесмени є депутатами.

Слід, враховувати той факт, що медіасистема нашої держави, відбудо-вана на радянських розвалинах, так і не спромоглася вдовольнити інтереси всього українського суспільства, й сьогодні ці питання постають гостріше. Українським науковцям, а дослідженнях медіасистеми, слід звернутися до інформаційної безпеки – важливий складник національної безпеки будь-якої країни. Адже у сучасній Україні, коли з активним розвитком інформаційних технологій, соціальних медіа не лише відбуваються позитивні процеси ширшого доступу суспільства до інформації, але особливо в політиці, створюються спотворені або недостовірні так званої фейкові новини.

В дослідженні української медіасистеми, слід відзначити, що етнічна свідомість є важливим фактором розвитку суспільства, неможлива єдина універсальна культура, яка об'єднує усіх людей.

Існує ціла низка факторів впливу на політичний контекст медіасистеми, в Україні, є порушення системності в галузі інформаційної безпеки, зокрема, поліетнічного регіону.

Враховуючи особливості сучасної світової політики, й в Україні, викликають особливу увагу поліетнічні регіони, де важливим елементом медіасистеми мало б бути забезпечення рівного доступу до всебічної інформації рідною мовою [Дубас О.П. Інформаційний розвиток сучасної України у світовому контексті: монографія/ Олексій Дубас. – К.: Генеза, 2004. – 51 с.].

Також, і даному контексті слід відзначити, що використання в політичному процесі потужних сучасних медіа-технологій призвело до появи нових форм комунікації в сфері публічної влади. Дослідження ролі інноваційних медіа-технологій у взаєминах держави (політиків) й суспільства показало, що ці технології, зокрема, електронного, мобільного урядів, більшою мірою характеризують технічні аспекти взаємодії між громадянами, структурами громадянського суспільства й інститутами влади.

В. М. Мельник, студ., КНУТШ, Київ
melnyk_science@mail.ru

ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОГО ТА КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОЦЕСІВ У ПОСТКОМУНІСТИЧНІЙ АЛБАНІЇ

Історія посткомуністичної Албанії в 1991-2015 роках – цікавий предмет для політологічних дискусій в контексті геополітичного вчення про Центрально-Східну Європу. Албанія знаходиться на перехресті культур, зокрема і політичних культур. Це – унітарна держава і парламентська республіка, конституційний процес якої зосереджений навколо перманентного стану етнополітичної боротьби між розвиненим, багатим півднем і бідною північчю. Албанія – найбідніша країна сучасної Європи. Поряд з Албанією в цей негативний перелік входять також Боснія і Герцоговина, Молдавія, наближається до нього, на жаль, і Україна. Албанія в економічному контексті буквально "виживає", що характеризує її інвестиційну неправабильність для західних країн. Тривале правління жорсткого комуніс-

тичного режиму Енвера Ходжі (1945-1985 роки) позбавило Албанію можливості розвивати та нарощувати політико-економічні контакти з країнами Західної Європи, чого, наприклад, не було в "тітовській" Югославії. Знаходячись в оточенні капіталістичної Греції та комуністичної Югославії, Албанія ще за часів диктатури Ходжі відрізнялась індустріальною нерозвинутістю, економіка Албанії на 75% складалась з аграрного сектору.

Для політологічного аналізу завжди важливо вивчати статистику певної країни. В даному випадку, для визначення головних причин політичних невдач Албанії у Європейському політичному просторі та для дослідження політичних конфліктів всередині албанського суспільства, варто навести дані з економічної статистики для кращого розуміння внутрішньополітичної ситуації. За обсягом ВВП у 2013 році Албанія займала 131 місце у світі, знаходячись на одному рівні з Боснією і Герцоговиною та Молдавією. Загальний обсяг ВВП у 2013 році склав 12.9 млрд доларів США, що в перекладі на душу населення означає 8 тис. доларів США. За межею бідності в Албанії станом на 2015 рік знаходилось 25% населення країни. В 2009 році структура економіки Албанії виглядала наступним чином: сфера обслуговування – 60,6%, сільське господарство – 20,6%, промисловість – 18,8%. Разом із тим, за М. М. Крілем, в 2009 році у сфері обслуговування було зайнято 27% населення країни, у сфері промисловості – 15% населення, у сфері сільського господарства – 58% населення [Кріль М. М., Історія країн Центрально-Східної Європи (кінець XX – початок XXI ст.), Київ: Знання, 2013, с. 21]. При цьому, безробіття в 2010 році досягало 13,5% населення країни. М. М. Кріль пише: "Кінець першого десятиліття XXI ст. охарактеризував Албанію як аграрно-індустріальну країну, в якій на частку промисловості припадало близько 12% національного доходу, і 56% – сільського господарства. Промисловість представлена харчовою і легкою галузями, деревообробкою, розробкою нафти, металевих руд, будівельних матеріалів. У сільському господарстві культивується пшениця, кукурудза, картопля, овочі, фрукти, цукрові буряки, виноград, країна забезпечує себе м'ясом і молочними продуктами" [Кріль М. М., Історія країн Центрально-Східної Європи, 2013, с. 21]. Що ж стосується зовнішньої торгівлі, то в 2008 році статті експорту склали лише 1,3 млрд доларів США. Албанія експортувала текстиль та взуття, металеві руди, асфальт, сиру нафту, фрукти, тютюн і овочі. Фактично єдиними і найголовнішими покупцями продукції в Албанії є Італія, Греція і Китай. Експорт в Італію в 2008 році займав 55,9%, експорт у Грецію – 11,6%, експорт в Китай – 7,2%. Імпорт в 2008 році склав 4,9 млрд доларів США. Албанія нині імпортує переважно промислове обладнання, продукти харчування, хімічну продукцію і текстиль. Основними імпортерами в Албанію є Італія, Греція, Туреччина, Німеччина, Китай і Російська Федерація.

Сучасна економічна ситуація характеризується невеликим зростанням у порівнянні з 1997 чи 2001 роками, але головне, що це зростання є. Однією з його головних причин стало прийняття Албанії протягом 2008-2009 років у члени НАТО. Однак, повноправному членству Албанії

у цьому військово-політичному блоці та подальшому економічному зростанню передував тривалий процес політичної боротьби. Ця політична боротьба характеризувалась постійним дискусіями навколо конституційного устрою країни та подальших шляхів конституційно-правового розвитку Албанії. Саме існуюча сьогодні конституційна система, що значною мірою пристосована під стандарти західних країн, дозволила цій маленькій державі вийти у "велику геополітичну гру".

Політичне протистояння навколо форми конституційного устрою Албанії розпочалось одразу після процесу декомунізації країни в умовах демократичних парламентських виборів 22 березня 1992 року. Це були перші справді багатопартійні вибори, законодавчу базу для яких було напрацьовано Конституційним законом від 29 квітня 1991 року. Участь у виборах взяли 20 нових партій. Це була перша перемога Демократичної партії над соціалістами – перші здобули 92 депутатських мандати із 155 існуючих. 9 квітня 1992 року, після відставки президента Р. Алії, посаду голови держави зайняв демократ С. Беріша. Саме Беріша разом із новим демократичним прем'єр-міністром А. Мекси почали розробку нового проекту конституції. Станом на 1992 рік вже було формально скасовано комуністичну конституцію і в ролі Основного Закону виступав перехідний Конституційний закон 1991 року. Це вже була значна перемога. Однак, продовжувались дискусії навколо державного устрою та системи державного управління в Албанії. Зокрема, була створена Албанська монархічна партія, котра пропагувала ідею відродження доводенної монархії в країні. Греки з Союзу Людських Прав намагались запропонувати федеративну ідею для посткомуністичної Албанії. Отже, в сфері форми правління йшла дискусія між унітаристами, монархістами, націоналістами і федералістами. В сфері державного територіального устрою між собою боролись федералісти, соціалісти та демократи. В умовах, коли влада змінювалась, проходили вибори за виборами, напруження зростало і в 1996-1998 роках вилилось у нетривалий громадянський конфлікт між північчю та півднем. Саме для виходу з цього конфлікту і було прийнято чинну Конституцію Албанії 21 жовтня 1998 року.

У. В. Мовчан, студ., КНУТШ, Київ
ekzemplar6@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ЕЛЕКТРОННОЇ ПОЛІТИКИ: ЇЇ МІСЦЕ У СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ПРОЦЕСІ

Починаючи із 1980-х років і по сьогоднішній день створюються поодинокі концепції і теорії, які пояснюють політичний розвиток сучасного інформаційного суспільства. Проте досі відсутня теорія за допомогою якої можна було б пояснити політичні процеси у добу сучасних технологій, спрогнозувати подальший розвиток суспільства і держави. Розвиток інформаційних технологій дає підстави говорити не лише про звичайну, а і про електронну політику, яка має вплив на усі сфери суспільного

життя. Електронна політика – це діяльність з керівництва та управління суспільством на основі публічної влади за допомогою використання сучасних інформаційних веб-систем та інших подібних засобів, яка не обмежується у своїх масштабах та державних кордонах. У тлумачному словнику з інформаційних систем електронна політика визначається, як "діяльність за допомогою електронних засобів і ресурсів інформаційних мереж держави, партій, підприємств, що визначається їхніми інтересами і цілями" [Архитектура, протоколы и тестирование открытых информационных сетей. Толковый словарь: более 600 терминов / ред. Э. А. Якубайтис. – Москва: Финансы и статистика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.abc-it.lv/dict/informatics/cgi-bin/IBD/sarta305.html>].

На сьогоднішній день не існує великої кількості підходів до визначення електронної політики. Її розглядають крізь призму кількох концепцій та семантичних відмінностей певних мов. Варто зазначити, що існує суттєва складність навколо створення єдиної теорії електронної політики. По-перше, наявні суперечності навколо семантики поняття "електронної політики". В англійській мові найкращим відповідником даного поняття є словосполучення "digital politics". Однак застосовуються також такі варіанти: "e-politics", "e-government", відповідником останнього в українській мові є е-урядування – сукупність органів виконавчої влади, які здійснюють на основі інформаційно-комунікаційних технологій реалізацію своїх повноважень. Проте варто зазначити, що е-урядування є лише елементом загальної теорії електронної політики і їх не варто ототожнювати. Подекуди електронну політику також ототожнюють із е-демократією, оскільки такий вид демократії характеризується відкритістю політичного процесу та інфраструктурою відкритих ключів. Проте, на нашу думку, електронна політика може також забезпечувати ефективне функціонування не лише демократичних політичних режимів, а і тоталітарних. З цих причин ототожнення електронної політики з е-демократією є недоцільним. По-друге, складність полягає ще в тому, що теоретикам політики важко здійснювати аналіз сучасних інформаційних систем з точки зору політики та поєднувати їх у єдину теорію.

Класифікувати електронну політику слід так само, як і звичайну політику. Залежно від сфери суспільства, в якій політика виражена своєю регулюючою функцією, виділяють економічну, соціальну, національну, науково-технічну, екологічну, культурну і воєнну політику. За масштабом політика поділяється на внутрішню та зовнішню. При застосуванні теорії електронної політики до кожного із перерахованих видів, можливо значно покращити і модернізувати процес їхньої реалізації відповідними державними органами і структурами. В даному контексті необхідно пам'ятати і про принцип поділу влади. Кожна гілка влади (законодавча, виконавча, судова) реалізує політику держави, зокрема е-політику. Найбільше теорія електронної політики реалізується у виконавчій гілці влади. Якщо розглядати державне управління в структурі е-політики, а саме – е-урядування, то можемо визначити, що воно фактично є аналогом виконавчої гілки влади. Трохи менше е-політика розповсюджується

на законодавчу гілку влади. Її діяльність в межах е-політики включає лише використання деяких інтернет чи електронних інструментів для підвищення ефективності законотворчої діяльності. На сьогоднішній день е-політика не розповсюджується на судову гілку влади. Проте деякі дослідники проводять аналіз можливостей використання інструментів е-політики у процес судочинства. Наприклад, у 2015 р. протягом 12 тижнів Марком О'Нейлом було проведено проект "The Digital Justice" за підтримки Наталі Кіні із Суду та Трибуналу Її Величності та Міністерства юстиції Великобританії. Команда дослідників визначає такі напрями розвитку судочинства в межах е-політики: перетворення мови на простішу, для більшого розуміння користувачами (громадянами) процесу подання певних заяв або процесу допомогти у вирішенні злочинів; впровадження різноманітних електронних сервісів; використання структурованих баз даних в межах єдиної системи, забезпечення простого доступу до них різноманітним департаментам та агентствам.

Також дослідники подають ряд порад, які стосуються можливостей вирішення нетяжких злочинів та правопорушень в режимі онлайн (оскільки це входить в юрисдикцію Суду та Трибуналу Її Величності) [Bracken M. Mapping new ideas for the digital justice system. 18 August 2015 – Government as a Platform [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://gds.blog.gov.uk/2015/08/18/mapping-new-ideas-for-the-digital-justice-system-2/>].

Електронна політика має велике значення не лише для політичної теорії, а і для сучасного політичного процесу. Для розуміння місця е-політики у сучасному політичному процесі, варто проаналізувати етапи її розвитку. Ми виділяємо наступні етапи:

1. Е-політики-консумента (1960-ті – 1980-ті рр.). Термін запозичено із природничих наук, де консументи – це гетеротрофні організми, що одержують енергію за рахунок споживання готової органічної речовини. У даному випадку мається на увазі формування е-політики на основі розвитку сучасних інформаційних систем, її "живлення" та пряма залежність від них.

2. Е-політики продуцента (1990 – 2005 рр.). Термін також запозичено із природничих наук, де продуценти – організми, які продукують органічні речовини із неорганічних сполук. Протягом даного етапу створюється безліч веб-платформ та інших спеціальних механізмів, інструментів, необхідність появи яких була зумовлена розвитком е-політики, потребою суспільства у її широкому впровадженні. Е-політика і надалі безпосередньо пов'язана із інформаційними технологіями, однак тепер саме вона зумовлює їхній розвиток, а не навпаки.

3. Е-політики-гібрида (2005 р. – і по сьогоднішній день). Сучасний етап розвитку е-політики можна назвати гібридним, оскільки він передбачає її функціонування на усіх рівнях: світовому, державному, місцевому, а також за допомогою різних інструментів та механізмів. До процесу здійснення е-політики активно долучається не лише політична еліта та державні службовці, а і звичайні громадяни. Вона виявляється у

всіх сферах внутрішньої політики держави, під час використання виборчих технологій, під час проведення зовнішньої політики держави.

Велика кількість держав Європи (Австрія, Данія, Фінляндія, Естонія та ін.), а також США використовують інструментарій теорії електронної політики для політичної модернізації. В Україні протягом останніх років застосовується один із елементів е-політики – е-урядування.

На сьогоднішній день теорія електронної політики залишається недостатньо розвинутою. Проте велику кількість її елементів, а також її інструментарій уже широко використовується у багатьох країнах світу. Електронна політика дозволяє під іншим кутом подивитися на усю політичну теорію, а також відіграє велику роль у сучасному політичному процесі.

В. С. Ольховик, студ., КНУТШ, Київ
victory_ovs@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ОДНОПАРТІЙНИХ СИСТЕМ

Немає однозначно негативних чи однозначно позитивних типів партійних систем. І не зважаючи на те, що однопартійна система позбавлена деяких недоліків багатопартійної, практично в усіх країнах, незалежно від соціально-економічного й політичного режиму і ступеня демократизму, однопартійні системи виявились урешті-решт нестійкими і поступилися місцем різним багатопартійним системам.

Актуальність даної теми полягає у потребі визначення характерних рис однопартійності як особливого виду партійної системи, особливостей її функціонування, а також визначити причини різкого зменшення прихильності до системи даного типу.

Однопартійна система, однопартійна держава – політична система і держава з правлінням однієї політичної партії і заборонаю або відстороненням від керівництва опозиційних партій. [Большой толковый социологический словарь. – М.: АСТ, Вече, 1999.]

Деякі дослідники вказують на внутрішню суперечність терміну "однопартійна система". Зокрема, Р. Пайпс зазначає, що оскільки слово "партія" походить від латинського *pars*, або "частина", що за визначенням не може бути єдиним, так само як не може бути тотожним цілому. Таким чином, вже в самому терміні "однопартійна держава" поміщена внутрішнє протиріччя. [MacIver R. M. The Web of Government. – N. Y., 1947, p. 123.]

М. Дюверже, Дж. Сарторі, Дж. Джеймс зазначають, що в ряді держав соціально-класова структура визначає об'єктивно однопартійний тип політичної системи. Це дає підстави розглядати однопартійність як особливий тип партійної системи.

Принцип однопартійності сам по собі не виключає існування (легальне чи нелегальне) кількох партій. Головне, однак, те, що тільки за однією партією постійно закріплюється (фактично чи юридично) роль правлячої партії. Причиною цього може бути, як вже було зазначено раніше, заборона на діяльність інших партій.

Існують різні точки зору на виникнення однопартійності. Так, американський дослідник С. Хантингтон вважає, що однопартійні системи є результатом соціального відгалуження (біфуркації), а партія – це такий засіб, за допомогою якого лідери одних соціальних сил домінують над іншими. [Хантингтон С. Политический порядок в меняющихся обществах. – М.: Прогресс-Традиция, 2004. – 480 с.]

Одна із теорій трактує однопартійну систему у вигляді побічного продукту кризового перевантаження, викликаного незадовільним ходом подій та надмірною акселерацією суспільних процесів. Проте більшість наукових підходів є соціоекономічними, тобто такими, що пояснюють виникнення одиничних партій соціальними та економічними умовами.

Однопартійні системи не виникають органічним чином в процесі історичного, еволюційного розвитку, як дво- і багатопартійні. Вони можуть бути утворені революційним шляхом, при насильстві одного класу, суспільної групи, що використовують озброєння, над іншими групами цивільного суспільства.

Зрозуміло, що коли мова йде про однопартійність, то ми не можемо застосовувати кількісний критерій, тому що йдеться про надмірно концентровану модель монополістичної влади. Цілком зрозуміло, що є необхідність навчитися розрізняти та аналізувати різні прояви однопартійності, а це вимагає вибору іншого критерію. На цьому окремо акцентує свою увагу Дж. Блондель, зазначаючи, що кількість партій не є елементом, який лише описує партійні системи: слід звертати увагу, наприклад, на те, що в тих же однопартійних системах репресії можуть бути більш чи менш жорстокими. Це відбувається тому, що на характер однопартійності здійснюють свій вплив і інші елементи – соціальна база, ідеологія й організаційна структура. [Blondel J. Types of Party Systems / P. Mair // The West European Party Systems. – Oxford University Press, 1990. – P. 302–311].

Саме на таких засадах вибудовує свою класифікацію однопартійних систем Дж. Сарторі. Він виділяє однопартійну тоталітарну модель, однопартійну авторитарну модель, однопартійну догматичну модель. Відповідно до соціальної природи однопартійність поділяють на політичну, військову, бюрократичну, пролетарську, буржуазну та технічну (адміністративну). [Обушний М.І., Примуш М.В., Шведа Ю.Р. Партологія: Навчальний посібник. – К: "Арістей", 2006. – с. 358].

Отже, на питання: чи існує таке поняття як "однопартійна система" – можемо дати наступну відповідь. У чистому вигляді, одна функціонуюча партія не може бути партійною системою. Але у разі, коли єдина партія, знищивши своїх конкуренток, починає здійснювати управління суспільством, вона:

- по-перше, зростається з державними структурами, утворюючи єдиний шар правлячої номенклатури, всі члени якого є одночасно і членами правлячої партії. При цьому контролюють діяльність партії не державні структури, а вона, через державні органи, керує країною;

- по-друге, партія розпускає всі організації, які її не підтримують, таким чином утворюючи нову систему лояльних організацій, що працюють під керівництвом представників номенклатури.

Діючи таким чином, єдина партія утворює партійно-суспільно-державну систему, що служить досягненню цілей цієї правлячої партії.

Узагальнюючи вищезазначене, можна дійти до висновку, що однопартійність – це політичний феномен, при якому правляча партія зростається з державними структурами і, таким чином, утворює партійно-суспільно-державну систему, що служить досягненню цілей цієї правлячої партії.

S. Ostapenko, graduate student at the College of Europe
stanislav.ostapenko@coleurope.eu

IS THE EUROPEAN UNION AN INTERNATIONAL ORGANIZATION?

The European Union is a political and economic cooperation between twenty-eight Member States, which has emerged in order to create a peaceful Europe after the Second World War. Economic partnership was seen as a first step towards united Europe. This resulted in signing the Treaty of Paris and later the Treaty establishing the European Economic Community (EEC). The EEC was defined as "an international organization, driven by decisions taken by governments of the member states" [John McCormick, *The European Union politics and policies*. Boulder, Colo: Westview Press, 2008, p. 15]. It goes without saying that at the time the Community was established the national institutions seemed to be more important in comparison with common EEC institutions. The Treaty of Maastricht is responsible for the creation of the European Union, consisting of three pillars. The Treaty launched the European Monetary Union, introduced a legal concept of European citizenship and strengthened the position of the European Parliament. The most recent Treaty of Lisbon has significantly increased the authority of the European Union institutions. Foremost, it has given even more legislative power to the European Parliament. In addition, the voting procedure in the Council was changed, as well as the permanent presidency of the European Council was introduced. The interest to study the European Union as an international organization has been increased over the past few decades due to the development of the former. In some ways, the European Union is seen to have shifted from an international organization in its classical sense to a quasi-state. Thereby, it becomes vital to examine whether the EU lies within the scope of an international organization or far beyond.

Inis Lothair Claude defines an international organization as the process which helps states to set up "institutional structures for the conduct of certain aspects of their relationships with each other" [Inis L. Claude, Jr., *The process and the institution*, in *International Encyclopedia of the Social Sciences, International Organization*, 1968. Available at: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3045000601.html>].

International organization (IO) can also be seen as "a body that promotes voluntary cooperation and coordination between or among its members, but has neither autonomous powers nor the authority to impose its rulings on its members" [John McCormick, *Understanding the European Union : a concise introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire New York: Palgrave Macmillan, 2005, p. 4]. Intergovernmental organization is "a type of the organization composed primarily of sovereign states, or of other intergovernmental organizations", represented by its governments or bodies outside the government [UIA Union of International Associations, *What is an intergovernmental organization (IGO)?* Available at: www.uia.org/faq/yb3]. Notable examples include the United Nations, World Trade Organization and the Commonwealth. Alvin Bennett mentions several important characteristics of IGO, such as: "permanent organization to carry on a continuing set of functions; voluntary membership of eligible parties; a basic instrument stating goals, structure, and methods of operation; a broadly representative consultative organ; a permanent secretariat to carry on continuous administrative, research, and information functions" [A.L. Bennett and K. Oliver James, *International organizations : principles and issues*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2002, pp. 2-3].

On the one hand, the European Union remains to be a standard intergovernmental organization according to the definition given in the first chapter. The membership is voluntary and the decisions are taken as a consequence of negotiating among the member states. The balance of sovereignty and centralization of the EU is carried out by the member states. Regarding the concept of sovereignty, the German court declared that the European Union was "designed as an association of sovereign states to which sovereign powers are transferred" [Bart Vooren, and Ramses A. Wessel, *EU external relations law : text, cases and materials*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2014, p. 3.]. Its powers of enforcement are very limited. The executives are either appointed or holding ex officio positions without being directly elected. In addition, the European Union lacks the taxation abilities, army and a police in order to be defined as a state rather than just an international organization [Herman Lelieveldt, and Sebastiaan Princen, *The politics of the European Union*. Cambridge, United Kingdom: Cambridge University Press, 2015, p. 292.].

On the other hand, the EU has much of supranational elements. Primarily, the Member States have created institutions which operate independently of their interests and powers. EU was given with a power to make laws and policies that shall be binding upon each Member State. European Union's law has primacy over the law of the Member States. In addition, the European Union's institutions have an authority to conduct negotiations on behalf of all Member States in areas where the EU has adopted harmonized policies, for example, trade [John McCormick, *Understanding the European Union : a concise introduction*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2014, p. 5.]. Thus, the EU is seen to be a supranational

entity while dealing with issues in economic area, while in most other areas, such as foreign policy and defense it is clearly more intergovernmental.

The European Union's supranational institutions play much more important role in comparison with the secretariats of other international organizations. Nonetheless, the governments of the member states are still key actors in the European Union decision-making, being involved in almost every decision through the Council and the European Council. Therefore, the European Union is not a typical intergovernmental organization, but rather is a modified version of international cooperation. The European Union is an international organization, which "operates through a system of supranational independent institutions and intergovernmental negotiated decisions by EU Member States" [European Direct Split, *General informations about the EU*. Available at: <http://www.edicsplit.eu/en/european-union/general-information-about-eu>].

В. В. Парубець, студ., КНУТШ, Київ
vvnnnp@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ ІГОР У ПРОЦЕСАХ ВНУТРІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В останні роки теорія ігор стала більш помітно застосовуватись у дослідженнях і прикладних розробках внутрішньої політики. Одну з причин такого зростання висловили у своєму коментарі Т. Шеллінг і Р. Ауман: "По-суті, теорія ігор є поясненою інтерактивною теорією прийняття рішень" [Game theory and public policy. McCain Roger A. Edward Elgar –2010 – Р.3].

Теорія ігор базується на особливій раціональності – інструментальній раціональності, яка передбачає, що мислення і прийняття рішень є інструментом досягнення певних, визначених і прагматичних цілей. Концепція вирішення проблеми залежить від особливостей, переваг і цілей гравців. Кожна модель є компромісом між теорією, емпіричною верифікацією та операційним впровадженням. При цьому, теорія ігор пропонує пояснення політичного вибору з позицій раціональності, уникаючи психологізму у політиці та дозволяє проводити аналіз як індивідуальних так і колективних (інституційних) акторів у внутрішній політиці та міжнародних відносинах. [Теорія ігор у дослідженні конфліктів. Т.Маляренко.Social Science – 2009, №4. – С. 162].

У контексті теорії ігор політична діяльність розглядається суто через прагматичну призму, що дозволяє подавати її як результат певного процесу, сукупності прийняття певних рішень, які мають здатність повторюватись через певні проміжки часу. Тому політичні процеси дійсно мають певні особливості, що піддаються математичному опрацюванню.

З позицій теорії ігор уже півстоліття аналізуються проблеми, що традиційно цікавлять дослідників політичних наук. у внутрішній політиці це

теорія держави та бюрократії, виборчий процес, утворення коаліцій, партійні стратегії тощо.

У дослідженнях міжнародних відносин та зовнішньополітичного процесу теорія гри активно розвивається за наступними напрямками: теорія переговорів щодо врегулювання конфліктів та припинення бойових дій, протидія діяльності міжнародних терористичних груп та організацій, функціонування міжнародних організацій в умовах глобалізації. [Теорія ігор у дослідженні конфліктів. Т.Маляренко. *Social Science*–2009, №4–С.163.]

Існує дві великі гілки теорії гри, некооперативні й кооперативні ігри. З цих двох некооперативна теорія ігор була більш впливовою, особливо в останній чверті двадцятого століття. Однак це зумовлено рядом теоретичних відмінностей. Кооперативна теорія ігор може бути застосована, коли є певні договори, що точно підлягають виконанню, у той час як некооперативна теорія ігор застосовується в інших випадках.

У кооперативних іграх є можливим прийняти спільне рішення або спільна. Групи осіб, що об'єднуються, щоб вибрати свою стратегію спільно, називаються коаліцією. У більшості ігор, що застосовуються до проблем державної політики, і де кількість гравців більше двох, є випадки, в яких окремі суб'єкти могли б принести користь кожному гравцеві шляхом формування коаліцій і вибором єдиної спільної стратегії. У теорії кооперативних ігор найкраще дослідженою є дилема в'язнів Дж. Неша.

Теорія кооперативних ігор широко застосовувалась під час аналізу методів впливу в національних виборних органах влади (індекси Шеллі-Шубіка, Банфаца тощо). У міжнародних відносинах–під час вивчення діяльності виборних органів міжнародних організацій, наприклад у Раді Безпеки ООН й органах адміністрування регіональних інтеграційних об'єднань (наприклад, Євросоюзу). Однак наразі кооперативні ігри майже не застосовуються у політології, бо гравці схильні розривати угоди, щойно ті починають йти врозріз із нагальними інтересами гравців.

Щодо теорії некооперативних ігор або ігор з нульовою сумою, то вона полягає в тому, що скільки один гравець виграє, стільки ж інший програє. До цієї категорії належить більшість звичайних ігор, а також деякі політичні процеси, наприклад, вибори. Найбільш застосованим методом для некооперативних ігор є рівновага Неша за якою нікому з гравців не вигідно змінювати свою стратегію за умови, що й інші гравці не змінять свої.

Крім того широко застосовуються такі методи теорії ігор як рівність та методи розв'язання Штакельберґа, що дозволяє першому гравцеві моделювати поведінку інших; теорема медіанного виборця та модель Даунса, які пояснюють, чому кандидати намагаються зберігати центристські позиції, модель Річардсона, що передбачає динаміку активності передвиборчих кампаній партій чи кандидатів-суперників, та ін.

Необхідність застосування теорії гри на сучасному етапі обумовлена розвитком та ускладненням суспільних відносин, зростанням кількості перехресних ліній соціальних та політичних інтеракцій, що у процесі демократизації суспільства призводить до виникнення нових, нестандартних

ртизованих ситуацій, які потребують відповідних засобів аналізу з метою підвищення ефективності політики. [Теорія ігор у дослідженні конфліктів. Т.Маляренко. Social Science–2009, №4–С.164.]

І. І. Петренко, канд. політ. наук, КНУТШ, Київ
i.i.petrenko@icloud.com

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ АНАЛІТИЧНИХ ЦЕНТРІВ

Роль аналітичних центрів в XXI столітті важко переоцінити. Вони уособлюють собою одну із нових і перспективних технологічних форм застосування соціального інтелекту. Нову форму актуалізації, постановки на порядок денний важливих соціальних проблем і контролю за ходом їх вирішення. А також форму підняття, просування та реалізації нагальних і перспективних публічних рішень. Вони виконують низку дуже важливих функцій, які є невід'ємними ознаками сучасного суспільства. Це, зокрема, і генерація інноваційних ідей, вироблення альтернатив та прогнозів публічної політики в тій чи іншій сфері суспільного життя, презентація висновків дослідницької роботи широкому загалу, здійснення публічної комунікації, проектування конкретних публічних управлінських рішень, створення законопроектів і лобіювання громадських інтересів за допомогою інтелектуальних інструментів.

Однією з тенденцій розвитку експертно-аналітичної праці є її транснаціоналізація. Спеціалісти із США, Великобританії та інших розвинених країн Заходу приймають активну участь в роботі науково-дослідних центрів по всьому світі. У другій половині 1960-х років виникли недержавні політико-аналітичні центри, які не лише об'єднували експертів з різних країн, але й не прив'язувалися в своїй роботі до якоїсь однієї країни. За мету ці аналітичні центри ставили собі розробку прогнозів і глобальних стратегій розвитку всього людства. Серед таких організацій варто виокремити Римський клуб, який був створений в 1968 році. Він став першим позанаціональним науково-аналітичним центром, що розробляв глобальні політико-економічні та соціально-демографічні прогнози. Римський клуб став лабораторією науково-ідеологічного пошуку рішень проблем глобалізації. Керівники Римського клубу привертати увагу політичної еліти всіх країн до проблеми пошуку засобів управління процесами світового розвитку. Праці Римського клубу були видані великим накладом, розраховані на наукове і політичне співтовариство, перекладані на багато мов і завжди широко висвічувались в ЗМІ. Транснаціональні аналітичні центри відрізняються від національних спрямованістю аналітичної роботи (глобальні стратегії розвитку людства), організаційними особливостями (декілька штаб-квартир в різних країнах), джерелами фінансування (в основному ТНК).

Багато великих сучасних аналітичних центрів працюють поза прив'язкою до національної тематики і замовлень, отримують фінансування безпосередньо від ТНК й іноземних фондів на розробку тем, в яких

зацікавлені відповідні спонсори. Широко створюються дослідницькі представництва і повноцінні діючі філіали аналітичних центрів одних країн в інших державах. До роботи в них залучають експертів-аналітиків зі всього світу. Американський Фонд Карнегі в 1993 році створив великий дослідницький центр в Росії, в 2001 році Британський Міжнародний інститут стратегічних досліджень створив філіал в США та Сінгапурі, Корпорація РЕНД організувала відділення і дослідницькі групи в Німеччині, Великобританії, Нідерландах і Катарі.

Ще однією тенденцією розвитку дослідницьких центрів є формування мережових об'єднань аналітичних центрів, особливо за допомогою Інтернету. За допомогою мережі здійснюється обмін інформацією, спільне виконання політичних замовлень, створення колективних пропагандистських ресурсів, тематичний розподіл праці, координація роботи, узгодження ідейно політичних позицій. Підставами для такого об'єднання є дві основи. Мережеві об'єднання утворюються на базі аналітичних центрів близьких за ідеологічною орієнтацією, а також коли невеликі експертні інститут, що працюють над вузькою проблематикою, об'єднують зусилля для формування спільних позицій з більш широких питань, або ж коли взаємодіють центри, які досліджують близьку тематику. Зазвичай в таких об'єднаннях є група провідних центрів із найбільш розвинених країн, які є генераторами ідей для всієї спільноти. Такі аналітичні центри не мають обмежень за напрямками діяльності та за кількістю експертів.

Процеси глобалізації піднесли західні аналітичні центри і вони опинились в центрі системи інтелектуально-політичного регулювання. Очевидною є тенденція кількісного зростання аналітичних центрів і розширення їх впливу на політичні процеси. Гнучка і здатна до швидкого реагування система недержавних аналітичних центрів є не лише засобом забезпечення лідерства Заходу на світовому ринку експертно-аналітичної діяльності, але і інструментом впливу провідних західних держав на процес прийняття рішень в інших країнах і міжнародних організаціях. Транснаціоналізація сприяє поглибленню впливу Заходу і зміцнює домінування західного і американського науково-дослідного співтовариства.

Збільшення кількості аналітичних центрів і посилення їх ролі в сучасних процесах глобалізації обумовлені нинішньою інформаційною епохою і формуванням інформаційного суспільства. В будь-якому суспільстві існують структури соціальної експертизи, під якою можна розуміти прямий чи опосередкований вплив тих чи інших груп на процес прийняття рішень, включаючи оцінку запланованих чи прийнятих рішень. Такі структури виконують роль посередника між владою та суспільством. Вони можуть бути створені державою або бути незалежними, фінансуватися владою чи з інших джерел. Особливого значення інститут соціальної експертизи набуває за умов демократії, коли держава повинна ставати виразником інтересів суспільства, а соціально активна частина населення – ефективно впливати на управління державою та її розвиток. Діяльність аналітичних центрів значно сприяє становленню громадянського суспільства.

Нові інформаційні технології також позитивно впливають на розвиток аналітичних центрів. Сьогодні аналітичні центри активно використовують Інтернет для просування і популяризації своїх ідей та загалом інформування широкого загалу про свою діяльність. Отже, Інтернет ретранслює інформацію аналітичних центрів і ефективно забезпечує комунікацію.

Таким чином, аналітичні центри відіграють значну роль в глобальних суспільних процесах. Можна констатувати, що багато країн у XX столітті зіштовхнулися з проблемами в публічному управлінні. Для вирішення цих проблем були створені дієві інститути – аналітичні центри. Діяльність аналітичних центрів може сприяти: виробленню стратегій управління; розробці різноманітних концепцій і програм; соціально-економічній політиці; організації політичного й економічного консалтингу; підвищенню якості публічних управлінських рішень; покращенню та збільшенню ефективності роботи осіб, що приймають рішення; підвищенню адаптивності державних структур та недержавних організацій до змін у зовнішньому середовищі.

Експертно-аналітичні структури забезпечують довгострокове планування діяльності і стратегії розвитку будь-якої управлінської організації, що дозволяє побачити нові напрями розвитку, визначити принципові цілі й необхідні для їх досягнення ресурси. Стратегічне управління, стратегічні рішення та стратегічне планування є найбільш відповідальними та важливими складовими управлінського процесу, адже визначають пріоритети діяльності на віддалену перспективу. Операційні помилки можна набагато легше виправити, а стратегічні – можуть привести до незворотних наслідків. Стратегічне планування є досить дорогим, воно вимагає залучення кваліфікованих спеціалістів з високим рівнем аналітичних здібностей і реальним досвідом розробки стратегій в різних ситуаціях.

Г. Ф. Постригань, канд. філос. наук, доц., КНУТШ, Київ

МАНІПУЛЯТИВНА СКЛАДОВА ВІРТУАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ

Дослідження одного з цікавих та суперечливих явищ сучасного інформаційного суспільства набувають усе більшого теоретичного та практичного значення. Мова йде про віртуалізацію суспільно-політичного життя. Феномен віртуалізації став об'єктом наукових розвідок фахівців різних галузей суспільствознавства. Аналіз віртуальної реальності, в тому числі й віртуальної політики, здійснюється філософами, психологами, фахівцями з інформаційних технологій тощо. Відбувається розвиток досліджень віртуалізації і в політичній науці, хоча увага до різних аспектів цієї проблеми ще не адекватна її практичній значимості. В цьому аспекті варто вказати на процеси, які мають місце в Росії, де політична реальність набула усіх ознак реальності віртуальної.

Одним з важливих моментів аналізу віртуалізації політики представляється дослідження місця і ролі маніпулятивної складової цього процесу. Маніпулювання в політиці, тобто приховане управління свідомістю та пове-

дінкою людей, яке спрямоване на ігнорування або нанесення шкоди особистим інтересам і задоволення інтересів маніпуляторів, існувало стільки, скільки існує сама політика. Так само і феномен віртуалізації, в широкому розумінні набуття ілюзорності тих чи інших явищ або процесів, мав місце в різні періоди людської історії. Але саме в епоху інформаційного суспільства віртуалізація різних сфер життя набуває значних масштабів.

Особливо загрозливого характеру як по глибині, так і по наслідкам віртуалізація має місце в політиці. Більше того, можна стверджувати, що зараз відбувається взаємодоповнення політичного маніпулювання і політичної віртуалізації. Реальні політичні явища та процеси за допомогою маніпулятивних технологій та можливостей сучасних електронних засобів масової комунікації набувають у свідомості людей ілюзорно-достовірного існування, більше того, вони починають створювати своєрідну паралельну реальність, яка функціонує за своїми принципами та законами. В кінцевому підсумку віртуальна політика заміщає реальну політику і, що найбільш загрозливо, люди починають мислити і діяти у відповідності до правил та вимог віртуальної політики.

Для більш повного осмислення взаємозв'язку та взаємопроникнення політичного маніпулювання та політичної віртуалізації треба зупинитися на деяких характеристиках віртуалізації. Загалом, віртуалізація є процесом своєрідного заміщення реальності її симуляцією, тобто створення ілюзорної реальності. Природа цієї ілюзорної реальності базується на ірраціональних засадах людської свідомості. Тому штучно створені образи реальності є основою процесу віртуалізації. Ці образи – симулятори заміщують інформаційно-істинне відображення реальної дійсності.

Таким чином, заміщення реальної дійсності ілюзорною вимагає створення переконливих образів реальності, але ці образи – симулятори повинні імітувати життя реальності. Тому важливою складовою віртуалізації є відтворення логіки "життя" віртуальної реальності. Не випадково дослідники віртуалізації підкреслюють роль комп'ютерних технологій, комп'ютерних ігор, в цілому усієї мережі Інтернету у розвитку різноманітних проявів віртуалізації сучасного суспільства.

У цих процесах заміщення реальної дійсності на ілюзорну, які часто визначають як зовнішню сторону віртуалізації, не важко виділити ті чи інші аспекти маніпулювання людською свідомістю. Це стосується, насамперед, продукування образів – симуляторів. Очевидно, що викривлення або й приховування реальних фактів суспільно-політичного життя вимагає використання таких прийомів та методів дій, які відносяться до арсеналу політичного маніпулювання. У творців віртуальної політики на озброєнні є і напівправа, і відверта неправда, і приховування інформації, і візуальні та акустичні прийоми впливу на людську свідомість.

Не меншого значення має маніпулятивна практика у забезпеченні самофункціонування віртуальної політики. Штучно створені образи – симулятори повинні взаємодіяти між собою, мати певні ознаки реальності. Все це іноді описують з точки зору теорії ігор, розглядаючи політику як певну гру. Споживач віртуальної політики повинен стати учасником

цієї гри, діяти за її правилами, прагнути досягти нав'язаних йому цілей. Необхідною умовою цього є здатність людини сприймати образи – симулятори й мислити за логікою віртуальної політики.

Все це складає так звану внутрішню сторону віртуалізації політики, а саме здатність людини до сприйняття штучно створених образів та логіки їхнього існування. Завдання політичних маніпуляторів полягає в тому, щоб спрямувати усю світоглядно – ціннісну систему людської свідомості на засвоєння логіки віртуалізації. Очевидно, що подібне налаштування потребує особливих зусиль та особливих технологій маніпулятивного впливу. В цьому плані слід сказати, що існує цілий набір засобів та прийомів, які допомагають маніпуляторам – віртуальщикам формувати віртуальне мислення. Сюди слід віднести такі засоби впливу, як міфи, стереотипи, політичне рекламування, електронні засоби масової комунікації, особливо Інтернет та телебачення.

Таким чином, можна стверджувати, що сучасна практика віртуалізації в політиці надає великі можливості для посилення маніпулятивного впливу на людину. Більше того, віртуалізація в політиці як процесне явище може поглинути в себе різноманітні технології політичного маніпулювання. Протидія подібним явищам передбачає формування у членів суспільства вміння співіснувати з віртуальною реальністю, здатності до раціонально – критичного сприйняття різноманітної інформації, глибокого засвоєння ідеалів і цінностей демократії. Вказані явища та процеси заслуговують на поглиблений аналіз фахівців – політологів.

К. В. Прокопова, студ., ДонНУ, Вінниця
katya.prokopova@bk.ru

ВПЛИВ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ НА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Після розпаду СРСР розпочався процес творення нової політичної системи в Україні. Цей процес у нашому суспільстві відбувається складно і суперечливо, що вимагає пошуку нових шляхів його оптимізації. Досвід сучасних демократичних політичних систем свідчить, що однією з фундаментальних основ, на яких побудовані ці системи, є громадська думка.

Сьогодні в Україні беззаперечно існують свобода слова і плюралізм думок. Проте чи справді тільки саме існування громадської думки є показником демократичності політичної системи? В основі сучасних демократичних систем лежить принцип залучення громадської думки до процесу державного управління та прийняття політичних рішень. [<http://personal.in.ua/article.php?ida=475>]

Для виявлення і вивчення масової свідомості створюються державні та інші служби. Наприклад, у США це відомий інститут Геллапа. Оскільки громадська думка відіграє суттєву роль у політичному житті, її вивчення вимагає серйозного наукового підходу. Передбачається, зокрема, розробка моніторинга – системи таких заданих показників, за допомогою яких можна слідкувати за динамікою змін громадської думки ціло-

го суспільства і окремих верств населення. У вітчизняній науковій літературі проблема місця і ролі громадської думки в державному управлінні розроблена ще недостатньо. Серед українських дослідників, чії праці присвячені цій проблемі, можна виокремити В. Л. Оссовського, А. А. Ручку та ін. Фундаментальні праці випустили російські та зарубіжні вчені – Б. А. Грушин, О. І. Іванов, В. Б. Жите-нєв, Р. А. Сафаров, Ф. Х. Мухаметшинін, Р. Кульчер, С. Квят-ковський та ін. [<http://uastudent.com/rol-gromadskoi-dumky-v-polityci/>]

В останні роки почали діяти опитувальні центри на базі Інституту соціології НАН України, Національного університету "Києво-Могилянська академія". Неабиякий авторитет мають дослідження вітчизняних реалій, здійснені Центром "Соціальний моніторинг", Українським інститутом соціальних досліджень, "СОЦІС – Геллап" (Соціологічна служба в Україні "Геллап – Міжнародний"), Фонду "Демократичні ініціативи", соціологічних лабораторій Київського, Дніпропетровського, Харківського, Одеського, Львівського національних університетів [<http://readbookz.com/book/195/7407.html>].

Громадська думка – це специфічний стан свідомості, який включає в себе потайне чи явне ставлення різних соціальних спільностей до подій, фактів або процесів соціальної дійсності, в тому числі політичної діяльності. Громадська думка фіксує насамперед сприйняття дійсності через призму масової свідомості. В ній віддзеркалюються як спільні, так і специфічні інтереси класів, національних, професійних, духовних та інших спільностей, у цілому суб'єктів політичного процесу.

Громадська думка як політичний інститут бере участь у здійсненні влади. Це важливий механізм прийняття політичних рішень на всіх рівнях. Оскільки громадська думка виступає знаряддям політики, то її формування є сферою боротьби за владу. В цьому зв'язку складовою частиною політичного процесу можна вважати боротьбу за громадську думку. [<http://uastudent.com/rol-gromadskoi-dumky-v-polityci/>]

Інститут громадської думки є обов'язковим і постійним фактором моделювання, організації діяльності усіх елементів і структур політичної системи суспільства, соціальних інститутів, органів влади тощо. Громадська думка має також велике значення для процесу підготовки і прийняття загальнодержавних рішень, законодавчих, нормативних актів, урядових рішень, сприяє демократизації суспільного життя, ширшому залученню громадян до суспільно-політичної діяльності. [<http://subject.com.ua/political/management/10.html>].

О. І. Салтовський, докт. політ. наук, КНУТШ, Київ

СУБ'ЄКТИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Досягнення гармонійності та оптимальності взаємовідносин в системі "суспільство-природа" є головною передумовою та засобом подолання загрози глобальної екологічної катастрофи й породженої антропогенною

діяльністю глобальної екологічної кризи, що ставить під загрозу саме існування людини як біологічної істоти. Для реалізації цієї стратегічної, в соціально-екологічному відношенні, мети людству необхідно здійснити цілий комплекс глобальних заходів. Їх проведення є досить складною справою, оскільки передбачає "нав'язування" всім членам суспільства певних цілей та норм поведінки і забезпечується окремим видом владних відносин який називається соціально-екологічною політикою.

Соціально-екологічна політика – це сукупність науково обґрунтованих принципів регулювання взаємовідносин суспільства та природи, що базуються на усесторонньому врахуванні законів їх розвитку, і що передбачає оптимальну структуру виробничих сил, темпи, пропорції розвитку яких забезпечують відтворення природного середовища та гарантують суспільству економічне процвітання й благополуччя. Вона є тим засобом, який повинен сконцентрувати зусилля суспільства у напрямку оптимізації його природоперетворюючої діяльності та гармонізації відносин з природою.

З іншого боку, соціально-екологічна політика є відображенням фактичного змісту відповідних видів регулюючої діяльності держави та її органів у сфері економіки і господарювання, освіти й культури, права та управління. Підвищена увага до конкретних політико-правових способів вирішення соціально-екологічних проблем у кожній соціальній системі, до найбільше адекватних механізмів національних екополітик і програм – магістральний напрямок сучасного соціально-екологічного знання.

Мета соціально-екологічної політики полягає у забезпеченні гармонічної взаємодії суспільства та природи, в покращанні якості оточуючого середовища в процесі функціонування економіки, за умови повного задоволення матеріальних, духовних та екологічних потреб суспільства. Соціально-екологічна політика покликана узгодити соціальні та екологічні цілі суспільства як основу розв'язання проблеми глобальної екологічної кризи.

Оскільки проведення соціально-екологічної політики неможливе без узгодження (підкорення) інтересів та воль окремих індивідів чи їх груп спільній меті то головним її суб'єктом є держава. Держава, за своєю суттю, є механізмом узгодження інтересів індивідів і, як писав видатний український вчений, політик і письменник І.Франко, виражає "добро загалу". Саме тому вона може репрезентувати суспільство в цілому в його "діалозі" з природою спрямованому на відновлення гармонії між ними на якісно новому етапі розвитку людської цивілізації. Крім того держава має виключне право на прийняття законодавчих актів обов'язкових для всіх громадян держави, а також осіб без громадянства та іноземців, що перебувають на її території та застосовувати, в разі необхідності, примус для їх дотримання.

Держава присвоює собі виключне право на представництво загальносуспільного інтересу, а також на легальне застосування насильства задля його захисту. Крім того, держава має виключне право на стягнення з громадян певних коштів, що можуть бути використані для реалізації

тих чи інших програм, в тому числі й спрямованих на оптимізації відносин суспільства та природи.

Різні органи державного управління, міністерства, відомства, органи державної влади можуть впливати на реалізацію регулювання соціоприродних відносин лише як складові держави і самостійними суб'єктами не є.

Окрім держави право на вираження загального суспільного інтересу, регулювання відносин задля його реалізації, створення відповідної нормативної бази та збирання коштів для створення ресурсної бази для їх вирішення на рівні територіальних громад мають також й органи громадського самоврядування. За певних умов вони також отримують і можливість використання легального насильства для примусу громадян на своїй території до певних дій та створення для цього відповідних органів, наприклад муніципальної міліції.

В структурі соціально-екологічної політики сучасної держави можна виділити такі основні рівні – локальний, національний та глобальний.

Локальний рівень здійснення соціально-екологічної політики пов'язаний з гармонізацією відносин суспільства та природи в певних місцевих соціоекосистемах (міста, селища, села). Здійснювати завдання соціально-екологічної політики на цьому рівні покликані органи місцевого самоврядування. Вони можуть приймати певні акти розпорядчого характеру (в рамках загальнонаціонального законодавства та власної компетенції) та слідкувати за їх дотриманням. В разі необхідності місцевим органам можуть надаватись права на закриття суб'єктів господарювання, що порушують екологічні норми природоперетворюючої діяльності прийняті в державі. На цьому рівні відбувається безпосередній контроль за виконанням екологічного законодавства та здійснюється більшість безпосередніх державних заходів з охорони оточуючого природного середовища. На локальному рівні суб'єктами соціально-екологічної політики виступають держава та органи місцевого самоврядування.

Однак стратегічні рішення приймаються на більш високому – національному рівні. Держава виступає головним координатором природоохоронної діяльності на всій своїй території. Їй одній належить виключне право на застосування, в крайньому разі, навіть силових засобів для реалізації загальнонаціональних інтересів, в тому числі і соціально-екологічних. Для цього вона має потужний карний апарат та відповідні повноваження. Показовим є приклад здійснення державою соціально-екологічної політики з застосуванням економічних та адміністративних важелів в Гонконзі. З 1 липня 1990 року, власті цієї території заборонили використання продуктів з важкої нафти. За порушення цього розпорядження передбачалось тюремне ув'язнення на термін до 6 місяців. Наслідком стало зменшення викидів в атмосферу двоокису сірки на 80%.

Однак жодна держава не може вирішити в повній мірі соціально-екологічну проблему оскільки вона має глобальний характер. Забруднення оточуючого середовища не визнають національних кордонів – викиди окислів сірки європейських теплових електростанцій є причиною кислотних дощів в Скандинавії, американських – в Канаді, вирубування

тропічних лісів Амазонії скорочують можливості регенерації кисню у всій атмосфері нашої планети, відходи швейцарських хімічних концернів по Рейну досягають вод Північного моря, радіоактивні викиди після аварії на Чорнобильській АЕС поширюються атмосферними потоками по всій планеті і т.п. Вирішення глобальної екологічної проблеми вимагає координації національних зусиль на міжнародному, глобальному рівні співробітництва та здійснення екологічної політики. При цьому й тут єдиним суб'єктом формування соціально-екологічної політики є держави, оскільки міжнародні організації діють лише в межах компетентності, що їм надаються національними державами.

Особливості сучасної глобальної екологічної ситуації примушують відмовитись сучасні держави від практики підтримання соціальної та екологічної стабільності за допомогою старих методів охорони довкілля. Запорука національної соціально-екологічної безпеки полягає в забезпеченні роботи та гармонійної взаємодії дієвих адміністративно-управлінських, правових та економіко-регулятивних механізмів реалізації докорінних змін у взаємовідносинах з оточуючим природним середовищем. Однак найбільш ефективною буде їх робота лише за умови високого рівня соціально-екологічної та політико-правової культури суспільства.

М. В. Сидоренко, студ., КНУТШ, Київ
maxym.syndorenko1993@gmail.com

ЗАСОБИ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНОГО МАНІПУЛЮВАННЯ НА ВИБОРАХ

Найбільшу небезпеку для демократичних і прозорих виборів є використання ЗМІ як одного із засобів здійснення політичного маніпулювання, оскільки вони володіють багатими і фактично необмеженими ресурсними можливостями впливу на масову свідомість, прихованого управління політичною свідомістю і поведінкою людей з метою примусити їх діяти (або навпаки – не діяти) всупереч власним інтересам. Для успішної реалізації політична маніпуляція повинна впроваджуватися шляхом масових комунікацій, бо це є найефективніший механізм впливу на людську свідомість із зміни їх базових уподобань. До них належать телебачення, радіомовлення, друкована література, Інтернет ресурси. Якщо розглядати процес політичного позиціонування ЗМІ в його історичному розвитку, то можна побачити, що вони з'явилися на політичному ринку як органи партійної преси, які постійно розширюють свою аудиторію.

Однією із головних рис, яка притаманна ЗМІ, роблячи їх головним інструментом в руках маніпулятора є можливість одночасно впливати на велику кількість людей. Хоча самі по собі засоби масової інформації не є засобом маніпуляції. Не слід забувати про те, що універсальних ЗМІ як знаряддя маніпуляції не існує. Це лише спосіб доставки інформації до адресата. Належить пам'ятати, що ЗМІ, як знаряддя маніпулятивного впливу, – це можливість використовувати будь-яке з них для створення

спотворених уявлень про дійсність. В умовах політизації ЗМІ також треба зазначити нерівність можливостей доступу до медіа-ресурсів, яка спостерігається протягом кампанії відносно конкурентних політичних сил, а також про цілеспрямовані масовані атаки проти конкурентів у вигляді представлення спеціально, на замовлення, спотвореної інформації, яка подається тенденційно, без врахування різних точок зору.

В результаті дослідження електоральної поведінки з'ясувалося, що вплив масової комунікації на аудиторію завжди корелюється міжособистісною та внутрішньогруповою комунікацією. Ідеї часто передаються від радіо і газет до лідерів громадської думки, а від них – до менш активних верств населення. Сучасні джерела інформації працюють за принципом лідерства, оскільки тому, хто перший донесе інформацію до широкого загалу, отримує його довіру, а також люди завжди вірять тому, що почують першим. ЗМІ є певним інститутом, який створений для відкритої і публічної трансляції різної інформації широким верствам населення. Характерними рисами цього інституту є: публічність, необмежене коло людей, на яких вони можуть впливати; одностороння і двостороння взаємодія; непостійний характер, аудиторії, яка формується від події до події, залежно від наповнюваного контенту. Ще однією з характеристик впливу ЗМІ є ефект "праймінга" – вплив, що несе за собою більш точне або швидке рішення задачі по відношенню до цього ж або подібного впливу, або методичний прийом, у якому подібний вплив є ключовим фактором". Медіаповідомлення активують вже сформовані поняття, думки або значення, які певним чином пов'язані з утриманням цих матеріалів. Таким чином, зміст показуваної інформації пов'язується, асоціюється з активованими думками чи поняттями, підкріплюється ними.

Електоральна інформація у сьогоденні поширюється за допомогою чотирьох основних каналів: телебачення, радіомовлення, друковані матеріали, електронні засоби.

Телебачення зараз – один із найпотужніших засобів впливу на виборців, оскільки вісімдесят п'ять відсотків інформації людина отримує через зоровий апарат, а телебачення дає ще і цілісну картину, яка вже готова до сприйняття. Телебачення володіє найбільш потужним впливом, даючи візуальну картинку, яку населення сприймає як більш достовірну, ніж будь-якого іншого канала передачі інформації, оскільки дійсність представляється як вже відфільтрована, тільки головне, а той, хто її "фільтрує", той і має вплив на свідомість громадян. Крім того, зорові образи запам'ятовуються найкраще і довго зберігаються в пам'яті.

Радіо є також ефективним засобом інформаційного впливу на виборців. Особливо гарні радіоматеріали, спрямовані на пенсіонерів і домогосподарок, а також вахтерів, водіїв і представників інших професій, які під час роботи слухають радіо. Радіоефір у два-три рази дешевше телевізійного. Реклама на радіо може внести в ряді випадків чималий внесок у перемогу на виборах; хоча виграти кампанію тільки за рахунок радіо (на відміну від телебачення) неможливо. Пряма політична реклама на радіо за допомогою радіокліпов є малоефективною".

Газети все ще залишаються джерелом інформації для багатьох верств населення, особливо старшого покоління. На прикладі нашої країни можна побачити, що люди пенсійного віку часто купують газети через те, що звикли отримувати все життя з них, кредит довіри до яких дуже високий.

Кінець XX століття, початок XXI-го ознаменувався розвитком електронних засоби комунікації, активним розвитком Інтернет-технологій, що якісно змінили природу політики. Завдяки новим можливостям масова політична комунікація збільшила швидкість поширення інформації, досягаючи споживача в найкоротші терміни. Перевагами електронних ЗМІ перед іншими є наступні: більша оперативність у порівнянні з телебаченням; сучасність і зручність гарантує привернення уваги великих верств населення; майже нульова собівартість в поширенні; анонімність у подачі матеріалу, відсутність відповідальності.

Отже, роблячи висновок, можна підсумувати, що ЗМІ є одним із найбільш ефективних інструментів маніпуляції свідомістю суспільстві. Їх роль у політичній сфері є важливою, оскільки під час виборчих перегонів вони стають джерелом інформації виборців про політичні сили. Їх діяльність у демократичному середовищі повинна базуватися на достовірній інформація, забезпечувати доступ мас до прозорих і відкритих виборів. Електорат сприймає ЗМІ як незалежний соціальний інститут, проте насправді він реалізовує інтереси та прагнення тієї політичної сили, яка його фінансує.

О. В. Симоненко канд. політ. наук, н. с. CIA3, НБУВ, Київ
v-selena.d@yandex.ru

РОЛЬ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПОНЕНТИ В УМОВАХ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Як свідчить суспільна практика, політика більшою мірою, ніж інші види людської діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, встановлення і підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами. Саме тому комунікація є обов'язковою складовою політики загалом та державної політики зокрема. Поміж тим, ефективна комунікація між органами державної влади та громадянським суспільством є важливим проявом демократичного розвитку країни. Через комунікацію, в тому числі, відбувається зв'язок, коли головні політичні актори держави можуть краще інформувати про свою діяльність суспільство та дізнаються про оцінку цієї діяльності з боку активних верств населення.

Плуралізм, зростання кількості політичних суб'єктів, які представляють ідеологічні інтереси різних груп суспільства, посилили необхідність узгодження політичних позицій, що призвело до різкого розширення та підвищення інтенсивності інформаційно-комунікаційної сфери, яка є компонентом, складовою політичної системи в суспільстві, та здійснює зв'язки між інститутами політичної системи. В результаті демократизації

інформаційного середовища на зміну директивному впливу прийшов діалог комунікатора та реципієнта.

В сучасній Україні, навіть порівняно з попереднім десятиліттям, відбулися радикальні зміни у сфері політичної комунікації. І це знайшло вияв не тільки у змісті та інтенсивності комунікації, а й у її засобах. З'явилися нові критерії оцінки рівня розвитку суспільства: кількість доступних джерел інформації для кожної людини, темпи інтернетизації, кількість фахівців у галузі комп'ютеризації й Інтернету, тощо. Також суттєво впливає на перебіг цього процесу діяльність як традиційних, так і нових суб'єктів комунікації (лобісти, аналітичні центри, веб-розробники, блогери), які професійно створюють поле взаємодії. Таким чином, політична комунікація в інформаційному суспільстві набула властивостей і структури, які відповідають логіці мережевого суспільства. А політична комунікація в контексті "влада-суспільство" набула властивості віртуальності та медіатизації. Разом з тим, сучасний досвід комунікації влади і суспільства має бути актуалізованим, переосмисленим та удосконаленим. Розуміння логіки, сутності, результатів різних форм цієї комунікації може надати корисний досвід, інформацію для роздумів та поштовх до конструктивних соціальних дій, до пошуку продуктивної загальнонаціональної дискусії. Таким чином, на сьогодні особливої політичної комунікації визначаються низкою таких проблем, як неефективний зворотній зв'язок, проблема довіри, характер взаємодії органів влади з громадянами, дефіцит методів комунікації тощо. Загалом, зміни, які відбулися в політиці й політичних комунікаціях, свідчать, що в ХХІ столітті, столітті комунікацій, перед політичними силами постають нові виклики. а розвиток інформаційних технологій змушує публічну політику функціонувати за новими, раніше не відомими їй законами.

Варто зазначити, що дана проблематика стала предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, переважно, політологів (В. Андрущенко, О. Бабкіна, Д. Батлер, В. Бебик, М. Вершиніна, Ю. Ганжуров, І. Гомеров, В. Горбатенко, С. Денисюк, О. Зернецька, Н. Костенко, Є. Макаренко, Е. Мамонтова, Н. Нижник, Г. Почепцов, А. Чічановський, В. Шкляр та інші).

Та попри доволі великий масив теоретичної літератури, присвяченої проблемам комунікації, дослідження комунікаційної політики як чинника сучасного політичного процесу в Україні має фрагментарний характер, а отже і по нині дані дослідження залишаються актуальними. Перш за все це стосується: 1) аналізу діяльності сучасної української інформаційно-комунікаційної сфери в контексті інформаційного суспільства, що дозволить визначити можливі шляхи їх розвитку та їх трансформацію в умовах глобального інформаційного простору; 2) ролі ЗМК в забезпеченні інформаційної відкритості українського суспільства перехідного періоду, що стало особливо значущим в процесі формування нової державної інформаційної політики; 3) впливу ЗМК на співвідношення глобального і локального в політичній культурі українського соціуму, що набуває особливої актуальності в контексті збереження суверенітету

національного інформаційного простору та забезпечення ефективності державного управління; 4) ролі інформаційно-комунікаційних технологій в демократичних трансформаціях в Україні та в процесі становлення інформаційного суспільства. Таким чином, саме роль комунікативної компоненти в умовах сучасного політичного процесу може стати для України тим елементом, що дозволить їй нарешті вийти з кола "наздоганяючих" країн у світовому поділі праці та ресурсів і забезпечити гідне місце серед країн-лідерів.

*Т. А. Слинко, студ., КНУТШ, Київ
tslynko95@ukr.net*

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЯК СУБ'ЄКТИ ПОЛІТИКИ

Наявність та повноцінне функціонування громадських організацій є запорукою демократичного розвитку держави. Усвідомлення місця громадських організацій у процесі формування механізмів державного управління, ролі у суспільстві та змісту їх діяльності має не тільки науково-пізнавальне, а й практичне значення. Адже без цього неможливо проаналізувати реалії суспільно-політичного життя, виявити протиріччя, що існують всередині суспільства. Громадські організації відрізняються джерелами фінансування, обсягом робіт, відносинами з державними органами, організаційними структурами, а також місією та стратегічними планами. З часів свого виникнення громадські організації пройшли довгий шлях еволюції та розвитку внаслідок економічних, соціальних, політичних змін як у світі загалом, так і в Україні зокрема. Історичний досвід політичної та соціально-філософської думки, різні культурні традиції спричинили різноманітність поглядів на громадянське суспільство та громадські організації як його виразники. Власне, зміст діяльності громадських організацій складають механізми їх впливу на процес прийняття політичних рішень. І це питання, безперечно, потребує детального дослідження. Загалом, можна виділити два різновиди впливу громадських організацій – опосередкований та безпосередній. Опосередкований вплив реалізується головним чином завдяки належності індивіда до громадської організації. Тоді як безпосередній вплив може бути реалізований через: участь у експертних комісіях; організацію передвиборчих кампаній; здійснення контролю за діяльністю влади; відстоювання інтересів громадян; організацію виконання управлінських рішень тощо. Більш загальними у даному контексті виступають форми участі громадських організацій в політичній сфері суспільства. Це, перш за все, експертна та консультативна діяльність, для якої характерні подання експертних пропозицій органам державної влади; утворення спільних експертних та консультативно-дорадчих органів, груп та комісій для забезпечення врахування громадської думки у розробці та реалізації державної політики; контроль діяльності органів державної влади інститутами громадянського суспільства, що здійснюється у формі громадського

моніторингу підготовки та прийняття рішень. Інформативна діяльність передбачає проведення форумів, ознайомлення широких верств населення з усіма можливими формами їх участі у розробці та реалізації державної політики, а також забезпечення своєчасної публічної реакції на пропозиції та зауваження громадськості. Надзвичайно важливою є соціальна підтримка, яка передбачає залучення інститутів громадянського суспільства до надання соціальних послуг, запровадження проєктів соціального, інформаційного та благодійного спрямування тощо. Ще однією специфічною формою здійснення влади громадськими організаціями є організація громади – своєрідного носія владних функцій. Політична участь – це узагальнена форма реалізації громадянської влади, а організацію громади слід розглядати як один з основних методів стимулювання політичної участі. Так, на думку М. Орзіха, громада виступає як "нормативно-правова модель самоорганізації населення з відповідними організаційними (управлінськими) структурами, здатними виражати, реалізовувати і захищати територіальний інтерес у якості права і законного інтересу місцевого самоврядування" [Громадські організації у дискурсі демократизації суспільства: монографія// Мін-во освіти і науки, молоді та спорту України.-К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011.-С. 568]. Саме громадські організації сприяють участі громади у формуванні та реалізації державної політики, що стає можливим завдяки способу організації громади. В основу цього способу покладено: посилення влади, яке відбувається шляхом залучення громадськості до визначення проблем, які існують у суспільстві та методів вирішення цих проблем; з'ясування, які інститути та уповноважені особи здатні вирішити наявні проблеми, ведення з ними переговорів з використанням засобів тиску та як результат – утворення громадської організації, місією якої б стало стимулювання впровадження реформ та яка б уособлювала волю та владу громадян, інтереси яких нею представлені. Отже, влада громадських організацій може знайти свій зовнішній вимір в організації громади, яка є осередком захисту громадянами своїх прав та може сприяти створенню нових громадських організацій. Таким чином, організація громади – це найвищий ступінь роботи з громадськістю.

Незважаючи на різноманітність громадських організацій, в основу їх функціонування покладені спільні принципи, а саме: принципи створення (солідарність, свобода, добровільність); загально-соціальні принципи (гуманізм та демократизм, обумовленість потребами громадян та рівнем розвитку суспільства); юридичні принципи (верховенство права, законність, рівність, самоврядування та саморегулювання); принципи діяльності, які, в свою чергу, поділяються на ті, що стосуються всієї організації (публічність, самодіяльність, право законності), та ті, що стосуються конкретних членів організації (професіоналізм, активність тощо). Слід зазначити, що переважна більшість українських громадських організацій не здатна в повній мірі застосовувати всі форми впливу на органи державної влади. Це відбувається через зневіру людей у здатності вплинути на ситуацію в державі, загальну інерційність суспіль-

ства та відсутність достатньої поінформованості щодо можливих форм впливу. На сьогодні, процес формування демократії участі в Україні залишається незавершеним. Проте, прослідковується зростання ролі міжнародних неурядових організацій, що зумовлено появою глобальних проблем і недостатніми ресурсами окремих держав та міжурядових інституцій для їх ефективного вирішення. Серед типів діяльності міжнародних неурядових організацій виділяють: діяльність, спрямовану на захист власних групових інтересів; благодійну діяльність, спрямовану на інших та діяльність, спрямовану на вирішення суспільних і світових проблем, "саме цей тип діяльності міжнародних неурядових організацій дає підстави розглядати їх в якості суб'єкта світової політики" [Чернявська Л. Н. Міжнародні неурядові організації у світовій політиці // Л. Н. Чернявська.-К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008.-С. 92].

Отже, надважливим є усвідомлення того, що громадянське суспільство як сукупність створених на добровільній основі організацій, які виражають інтереси певних соціальних груп і організують своїх членів незалежно від державної влади, не може бути цілковито вільним від інституту держави. Самоорганізація, яка розгортається в громадянському суспільстві, формує певні параметри порядку, проте надалі вони фіксуються державною владою і регулюють громадянські взаємовідносини.

Т. В. Ткачук, студ., КНУТШ, Київ
tkachuk-tanya@bk.ru

ПОПУЛІЗМ ЯК ПОЛІТИЧНА ТЕХНОЛОГІЯ

Одним із найголовніших негативних моментів в становленні демократії є передвиборчий популізм, поширюваний суб'єктами передвиборчої кампанії. У зв'язку з цим слід детально зупинитись на розгляді передвиборчого популізму. Найбільш поширене визначення серед дослідників зазначає, що популізм є особливою формою політичної риторики, згідно з якою доброчинність і політична легітимність виходять від "народу", пануючі еліти змальовуються корумпованими, а політичні цілі краще всього досягаються за допомогою безпосередніх відносин між урядом та народом, а не за допомогою існуючих політичних інститутів. Історичний досвід показує, що популізм як політичне явище виникає в країнах, де мають місце демократичні інститути (загальне виборче право, рівноправність громадян) і де суспільство як спільнота виборців виступає учасником політичного процесу. Тільки тоді апеляція до суспільних настроїв, спроби підлаштуватися під стереотипи масової свідомості можуть стати дієвим засобом завоювання влади [Ярош О. Політичний популізм: теорія і практика передвиборного "флірту"/ Ярош О. // Контекст №2 (14) лютий 2002р.].

Популізм використовує демагогічні прийоми, а це означає, що для нього характерні звертання до забобонів народних мас, лестощі натовпу і експлуатація його інстинктів, оманливі, нездійсненні обіцянки, які дає політик для отримання влади або досягнення особистих цілей [Ба-

ранов Н.А. Популизм и демагогия // Человек, культура, общество: межвуз. сб. науч. тр. / Отв. ред. Н. В. Дулина, И. А. Небыков / Волгоград. гос. техн. ун-т. Волгоград, 2005. Вып. 3. С.100-108.]. Відомо, що за умов демократії меншість повинна підкорятися волі більшості, що може сповторити співвідношення елементів держави. Демагогія є негативним здобутком демократії, оскільки послаблює підвалини демократії як способу справедливого суспільного устрою. Але в розвиненому демократичному суспільстві вплив демагогії знижується за рахунок розвитку інститутів, котрі захищають особистість і меншини, що водночас робить демократію більш стійкою. Політики, котрі апелюють до економічно неможливих верств суспільства, стають небезпечними для політично нестабільного суспільства. Адже велика кількість людей в перехідних суспільствах при зміні економічних умов були вибиті з колії звичних їм соціальних зв'язків, тому вони легко піддаються вмілій риториці демагогів, котрі обіцяють їм миттєве поліпшення матеріального становища, гарантують забезпечення робочими місцями і т. д. Демагогія, популізм власне і розраховані на виборців, котрі ще не усвідомили, що право голосу є інструментом влади, що вибори – це велика відповідальність за майбутнє держави, котра покладена на кожного громадянина.

Проте демагогія і популізм – поняття нетотожні. На відміну від демагогії, популізм не містить такого різко негативного характеру. Адже залучення підтримкою натовпу, шляхом спрощення проблем, підігравання настроям мас можливе і без застосування сфальшованих фактів, обману тощо. В наш час застосування політиками популістських методів є явищем досить поширеним, оскільки завоювання влади передбачає завоювання симпатій народу. Для успішного просування в політичній кар'єрі просто необхідно вміти висловлюватися простою, близькою для простих людей мовою, доступно пояснювати складні проблеми та пропонувати шляхи їхнього вирішення, критикувати діючу владу за недоліки прийнятих нею рішень. Популізм за своєю сутністю є формою самореклами. З цього випливає, що будь-яка виборна влада в більшості випадків не може відмовитися від популізму [Калашников С. В. Возможности модернизации в рамках популистской модели социальной политики/ Ученые записки Российского государственного социального университета. Вып. 1/ 201. С. 9-12.]. Крім того, демагогія завжди залишається прийомом різко негативним і в політичній, і в соціальній сферах, в той час, як популізм втрачає свій негативний відтінок внаслідок зростання рівня політичної культури, розвитку громадянського суспільства, а також панування у суспільстві толерантності і плюралізму думок. Отже, по відношенню до демагогії, популізм є явищем вторинним. Оскільки він пов'язується лише з політичною сферою суспільного життя і може в якості засобів використовувати або не використовувати демагогічні прийоми.

За допомогою популістських методів політик часто намагається в будь-який спосіб сподобатися виборцям, показати себе благодійником, користуючись по суті їхніми сподіваннями та очікуваннями. Одна з характерних рис популістської діяльності виражається в тому, щоб перед виборами обіцяти якомога більше, а виконувати лише те, що вигідно. Популі-

стський цільовий вплив найбільш ефективно реалізовується, якщо він ототожнюється людьми зі своєю власною ціллю. Таке ототожнення забезпечується, насамперед, завдяки харизмі політичного лідера, коли народ сприймає його слова, не піддаючи жодним сумнівам. За відсутності у суб'єкта впливу харизми цілком можливим є зворотній механізм формування мотиву ототожнення, коли не об'єкт впливу приймає ціль суб'єкта впливу як свою, а навпаки, суб'єкт ототожнює свою ціль з ціллю об'єкту. В такому випадку цілі мас стають особистими цілями політика, зацікавленого в їхній підтримці. Досить поширеним варіантом такого впливу є формування в свідомості людей образу "слуги народу" [Баранов Н.А. Популизм как политическая деятельность. СПб.: Изд-во СЗАГС, 2002. 44 с]. Небезпека чистого популізму для самого політика, що схиляється до популістської стратегії, полягає в тому, що, висунувши кілька популярних гасел, він швидко стає їх заручником, і будь-яка спроба коректування або зміни курсу сприймається його електоратом як зрада.

У свою чергу, одна з найбільших небезпек популізму для суспільства полягає в тім, що він є перешкодою на шляху нормального функціонування такої основоположної засади, як делегування владних повноважень суспільною групою довірєній особі. В разі, якщо суспільство жодним чином не протидіє популізму, дане явище може призвести до вкрай негативних наслідків. Зокрема, популізм здатен підривати довіру народу до інститутів влади, обумовлює зниження громадянської активності, відчуження людей від влади, викликає різноманітні економічні та політичні потрясіння, соціальний безлад.

Підбивши підсумки, можна сказати про те, що популізм як політична технологія, незважаючи на свою поширеність, повинен застосовуватись вкрай обережно. В протилежному випадку, застосування популістських прийомів може негативно відобразитися як на діяльності політичних суб'єктів, що здійснюють маніпулятивні впливи, так і на розвитку демократичного суспільства в цілому.

В. Г. Чабанов, асист., КПНУ імені Івана Огієнка, Кам'янець-Подільський

chabanov25@gmail.com

РОЛЬ ПОЛІТИЧНОЇ ЕТИКИ В ЛЕГІТИМАЦІЇ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Особливості ролі політичної етики в характері політичних відносин реалізуються, насамперед, через процедуру легітимації політичного лідерства й формування етики політичної відповідальності.

Етичний вимір легітимації політичних відносин базується на кореляційних дослідженнях таких відомих дослідників як М. Вебер, П. Рікер, К.-О. Апель, Ю. Габермас. Зокрема, М. Вебер надає перевагу етиці відповідальності. Політичні відносини базуються на постконвенційному рівні політичної етики, де поведінка, з однієї сторони, члена громадянського суспільства характеризується власними критеріями поведінки, виходячи із "самобутньої моралі", й супроводжується високим рівнем інтелектуа-

льної й суспільної активності, а з іншої, застосування владних повноважень посадовцем відбувається відповідно до етичного потенціалу. Тобто, вчинки представників обох сторін корелюються із повагою до демократичного політичного рішення і базуються на врахуванні фундаментальних прав і свобод людини й громадянина.

Політична етика відіграє важливу роль у легітимації політичних відносин загалом і конкретної муніципальної системи, зокрема. Адже морально-етична позиція тісно пов'язана з морально-політичним вибором людини. Так, той член громадянського суспільства чи державний службовець, який має чіткіше сформовану позицію, свою політичну дію буде узгоджувати із морально-етичними нормами совісті, справедливості, честі і обов'язку. Як правило, це громадяни активні, самосвідомі, які першочерговими для себе визначають принципи відповідальності і обов'язку, а моральні права особистості узгоджуються із стандартами справедливості.

Узгодження вхідних інтересів із прийняттям вихідних політичних рішень часто супроводжується конфліктом. Такий конфлікт інтересів може розгортатись кількома шляхами, найзагальніші з яких – конфронтація й компроміс. Очевидно, що останній виглядає варіантом привабливішим, адже, як відомо, політика – це пошук компромісів.

Етичний вимір компромісу полягає у передбаченні можливостей кожної із сторін владних відносин йти на взаємні поступки. Основними ж пересторогами компромісу можна окреслити кілька ризиків: 1) сформувати байдужість; 2) не всякий компроміс є морально виправданим, адже такий може вважатись тільки тоді, коли взаємозгода досягається добровільно.

З огляду на постійно зростаючу частоту й ускладнення соціально-політичних процесів, компроміс все більше має узгоджуватись із системою цінностей і принципів політичної етики. В період утвердження громадянського суспільства і, зважаючи на децентралізаційну реформу, досягнення компромісу

Тому, за словами Н. Омельченко, для політичної етики особливого значення набуває з'ясування мотиву компромісу, того, що зробило його можливим: безсилля або благородство сильної сторони. При цьому неправильно вважати, що при компромісі боку жертвують своїми інтересами, бо "жертва" тут завжди виправдана, оскільки йде на користь стабільності, збільшує загальне благо[Омельченко Н. А. Етика государственной и муниципальной службы : учебник для бакалавров / Н. А. Омельченко. – 5-е изд., перераб. и доп. – М. : Издательство Юрайт, 2014. – 408 с.].

Український дослідник О. Висоцький зазначає, що справжня, адекватна правомірна етична легітимація політики можлива лише на основі її власних, політичних цінностей. З такою позицією можна погодитись, адже у процесі легітимації владних відносин політична етика формує моральну відповідальність перед громадою і суспільством загалом, тим самим зменшуючи протистояння різнобічних позицій.

Слід зазначити, що якісно позитивні перетворення у сфері політичної етики, а саме її ролі у легітимації політичних відносин, на жаль, в українському суспільстві відбуваються досить таки повільно. І навіть перело-

мні процеси останніх років української історії відносно впливають на зміну цього етичного пласту. Поряд з тим, що наводяться переконання про кардинальні безповоротні зміни у суспільній свідомості після Революції Гідності, що стосується бачення майбутньої інституційної моделі держави і реальної готовності населення взяти на себе відповідальність за зміни в країні, то конкретні цифри не такі втішні.

Так, український дослідник й громадський діяч О. Жмеренецький, посилаючись на дані соціологічних досліджень фонду "Демократичні ініціативи", зазначає, що "корумпованість суспільства не лише не зменшилася, а навпаки – зросла в усіх галузях суспільного життя, де чиновниками і не пахло. За роки незалежності українці так і не навчилися платити податки, жити прозоро за правилами. На кінець 2014 року лише 15% опитаних підтримували введення кримінальної відповідальності за видачу зарплат у конвертах. Тільки 6% за введення такої відповідальності за отримання зарплат в конвертах.

– Тільки 8,4% українців підтримують введення обов'язкової податкової декларації для всіх громадян України.

– Лише 9% хочуть реформувати систему єдиного оподаткування, що є основою тіньової економіки.

– Мізерні 5,5% висловлюються за обов'язкову установку касових апаратів у всіх торгових точках.

– Лише 3% виступають за обмеження можливості готівкових розрахунків [Жмеренецький О. Вісім запитань лібералам та "дирижистам", або Як змінити країну? / О. Жмеренецький // Інтернет-видання "Українська правда". – режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/02/26/7100396/?attempt=1>].

З цього можна зробити висновок, що поки що немає прямопропорційного кореляційного зв'язку між засвоєними українцями цінностями й установками та самоорганізацією й саморозвитком. Поки що залишається розрив між начебто чітко сформованою й усвідомленою позицією й конкретними політичними вчинками. Безперечно, етико-моральний прогрес є, але цей поступ ще недостатній аби заявляти із впевненістю про готовність українців до соціально-етичної відповідальності, яку мають нести саме громадяни демократичної держави.

О. М. Черногуз, студ., КНУТШ, Київ
chernoguz17@gmail.com

СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ІНТЕРНЕТ-ТЕХНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ

Однією з головних характерних рис інформаційного суспільства є збільшення ролі інформації і її значення. Інформація в наш час виступає рушієм суспільства. Сьогодні інформація є предметом масового споживання і основним економічним ресурсом.

Уперше вирішальну роль інформації у функціонуванні політичної системи виділив Карл Дойч ще в 70-80 роках XX століття. Він визначав політичну систему як мережу комунікацій і інформаційних потоків. На думку

Дойча, держава (як суб'єкт управління) мобілізує політичну систему шляхом регулювання інформаційних потоків і комунікативних взаємодій між системою і суспільством, а також окремими блоками всередині самої системи. По суті, політична система зводиться до сукупності механізмів комунікації. Саме сьогодні ця модель знову набуває своєї актуальності.

Одним з головних досягнень сучасної цивілізації стала так звана Інтернет-революція. З появою Інтернету люди отримали доступ до великої кількості інформації, яку можна отримати за секунду. Інтернет зруйнував просторові і часові обмеження. Він проник у всі сфери суспільного життя і став невід'ємною частиною людського буття. Не залишився Інтернет і осторонь політичної сфери суспільства. Сучасна світова політична практика свідчить, що Інтернет стає популярним інструментом у політичному процесі.

Дослідник О. Водолагін зазначає, що Інтернет-технології – це більш простий спосіб вплинути на розум електорату, ніж інші види ЗМІ. [Водолагін А.Л. Интернет-СМИ как арена политической борьбы // Общественные науки и современность. – 2002. – №1. – С. 49-67, с. 49]. Воно і не дивно, оскільки Інтернет має низку переваг перед іншими видами ЗМІ: може надавати будь-яку необхідну інформацію в будь-який час, забезпечує можливість прямої і непрямої агітації за кандидата, є гнучким, що проявляється в можливості зміни інформації коли потрібно і стільки разів, скільки це необхідно. Основним плюсом Інтернету для політика виступає дешевизна рекламної кампанії.

Вважаємо за доцільне, для початку визначити, що ж таке Інтернет-технологія загалом і в політиці зокрема? Інтернет-технологія – це можливості, що використовуються в будь-якій сфері діяльності, які є можливими за допомогою використання мережі Інтернет. Це різного роду технології і сервіси, які дозволяють здійснювати певну діяльність за допомогою комп'ютерної мережі Інтернет. *Політичні Інтернет-технології – це засоби, що використовуються політиками, в мережі Інтернет для впливу на електорат. Це новітній інструмент комунікації між політиками і суспільством, що є одним з найефективнішим, оскільки забезпечує швидкий зворотній зв'язок.*

На нашу думку, одними з найчастіше використовуваних Інтернет-технологій на сьогодні в українській політичній практиці є:

1) створення сайтів та блогів (персональні сайти, використання соціальних мереж є важливим каналом, який сприяє створенню іміджу політика). Саме цей вид Інтернет-технологій часто використовується як для розповсюдження позитивної інформації про себе.

Нині цей різновид політичних Інтернет-технологій є популярним і в нашій країні. Українські політики активно використовують блогосферу для мобілізації електорату. Наприклад, персональний блог сьогодні ведуть П. Порошенко, А. Яценюк, П. Клімкін, А. Аваков, Ю. Тимошенко та багато інших помітних політичних гравців (О. Тягнибок, В. Кличко, Л. Оробець тощо). До речі, деякі із них проявляють свою активність одночасно в декількох популярних інтернет-ресурсах (Однокласники, Вконтакте, Twitter, LiveJournal, Politiko, Yandex, Youtube, Facebook). Часто

народні обранці користуються "рекламою" свої політичної сили на сторінках популярних блогерів.

2) застосування Інтернету для "зливу" компрометуючих фактів на кандидата-опонента;

Нерідко українські політики, намагаючись створити ілюзію популярності та знизити рейтинг конкурентів, наймають так званих інтернет-тролів (коментаторів та блогерів), завданням яких є написання коментарів відповідного змісту під різноманітними політичними матеріалами. Зокрема, один коментатор зобов'язаний слідкувати в середньому за 15-ма найпопулярнішими інформаційними ресурсами. Ще один метод "знищення" новини – забруднення коментарів не пов'язаними з темою матеріалу повідомленнями – "флудом". Такі прийоми знижують увагу та активність користувачів: мало хто захоче шукати співбесідника чи інформацію в коментарях, у яких панує безлад.

3) використання Google Boombing, коли на певний запит пошукова система видає абсурдний або провокаційний результат.

Для кращого розуміння цієї технології наведемо приклад. Таку технологію вперше використано в Україні в 2004 році, коли пошукова система Google на запит "злочин повинен сидіти в тюрмі" передовсім видавала посилання на персональний сайт В. Януковича. А перед виборами 2010 р. у відповідь на запит "капец стране" Google видав адресу сайту Блоку Юлії Тимошенко. [Уварова Т.І. Виборчі Інтернет-технології у сучасному політичному просторі, Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/4609/1/74-76.pdf>]

4) технологія підміни сайтів.

Тобто створюється сайт-"двійник" офіційного сайту партії чи кандидата з подібною інтернет-адресою або ж дизайном, але протилежним, пародійним змістом.

5) застосування комп'ютерних НЛП-технологій.

В них основним засобом впливу виступають спеціально підібрані вербальні (словесні) й невербальні (образні) лінгвістичні програми, засвоєння змісту яких дозволяє переробити в заданому напрямку переконання, погляди і уявлення людини (як окремого індивіда, так і цілих груп людей). Сучасні НЛП-технології є дієвими, оскільки дозволяють уникнути контролю з боку свідомості сприймаючої сторони. [Юрченко Є. Особливості використання Інтернету у виборчій кампанії // журнал "Віче". 2008, № 2].

Не викликає жодних сумнівів той факт, що розвиток Інтернет-технологій відкриває перед суспільством безліч перспектив і дає надію на якісний прорив у найрізноманітніших сферах. Наприклад, в тому, що стосується безпосередньо політичного процесу, Інтернет може сприяти подоланню негативної тенденції до зниження рівня політичної участі, спростивши прямий контакт громадян і уряду.

ЗМІСТ

Секція 18 "ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Підсекція "ЗАГАЛЬНА ТЕОРІЯ ПОЛІТИКИ"

Абызова Л. В. Политический интерес как детерминанта политического процесса.....	3
Андрушко В. І. Антиглобалізм і сучасність.....	5
Балюк Б. Л. Націонал-більшовицька партія в Росії: ідеологія та практичний вимір діяльності	7
Баталюк І. В. Політичні еліти в інформаційно-кібернетичній моделі політичної системи К. Дойча	9
Бовкун Н. В. Становлення дискурсу стосовно розвитку громадянського суспільства в Україні	11
Божко Я. В. Міфологізація політики як важливий фактор конструювання образу політичного лідера	13
Бондар Д. В. "Фірмовий стиль" у виборчих кампаніях сучасності	15
Бульдович П. В. Проблема "Фрірайдера" як підстава легітимації політичних інститутів	17
Bushanska V. Political potential of feminine identity in postfeminist conditions.....	18
Вербинська К. О. Глобалізація як чинник трансформації національних/ої держав/и	19
Власов М. О. Держава як суспільний інститут в ідеології іспанських фалангістів.....	21

Галкіна Ю. О. Сутність та особливості концепції демократичного елітизму	24
Герасимович В. А. Особливості переговорного процесу у врегулюванні політичних конфліктів.....	26
Гримська М. І. Країні праві політичні партії в країнах Європи: ідеологічний вимір	28
Дзятківський В. В. Відповідальність виборця як принцип етики конституційного порядку	32
Діденко К. О. Ідейно-теоретичний зміст консерватизму	35
Іванченко К. О. Мережевий підхід у дослідженні зв'язків політичних акторів	37
Карашук М. Г. Популізм і засоби масової інформації.....	39
Кирик В. Л. Екологічна безпека як компонента сталого розвитку	41
Кисленко Р. В. Трансформація гібридного політичного режиму	44
Кляшторний Я. О. Вплив виборчої системи на формування політичної еліти	46
Кляшторний М. Д. Політичне, його атрибути: політичні інститути та еліта	48
Кобильник В. В. Методологічні засади субнаціонального порівняльного аналізу	49
Корнісенко Я. А. Третя хвиля демократизації за С. Хантінгтоном	51
Коршук Р. М. Ознаки етнічної (національної) меншини.....	53
Корюненко В. Г. Концептуальні підходи об'єднання Європи	56

Косенко Д. В. Демократія та постнаціональне суспільство	57
Кравченко В. Ю. Приватизація політичного насилля в умовах руйнування державної монополії на застосування примусу	60
Левченко Ю. В. Гендерний аспект політичного лідерства	62
Малкіна Г. М. Політична відповідальність держави як головного політичного інституту	65
Маркітантов В. Ю. Політичний тероризм: особливості типології	68
Медвідь Ф. М., Мельниченко Я. Б. Право як цінність	72
Медвідь Ф. М., Чорна М. Ф. Феномен політичної аксіології	75
Мельник В. М. Традиціоналізм як ідеологічна категорія та її роль в етнополітичних процесах	77
Міщенко А. М. Проблема інтерпретації моральної дилеми в політиці	79
Мовчан У. В. Електронне урядування як чинник демократизації суспільства	83
Муляр О. А. Філософія демократії: концепції та проблеми	85
Мухіна М. О. Підхід до рівневої класифікації електронного громадянського суспільства	87
Негода О. Ю. Політичний реалізм як модель міжнародних відносин	89
Огороднік О. В. Тоталітаризм як механізм нівелювання індивідуальної свідомості	92

Озерянський Н. О.	
Зниження ролі ідеології у діяльності політичних партій.....	94
Олещук П. М.	
Twitter як інструмент політичної комунікації.....	95
Онопко О. В.	
Лояльность как политическая ценность	97
Павлятенко О. В.	
Витоки донецького регіонального сепаратизму	100
Петренко В. В.	
Передумови виникнення тоталітаризму	101
Петров А. М.	
Деякі підходи до визначення політичної кризи	103
Пліткова Є. В.	
Сучасні підходи до розуміння нації	106
Процикевич І. А.	
Умови ефективності політичної пропаганди	108
Руденко А. Ф.	
Технологізація політичного поля	109
Рудик А. О.	
Типології суперпрезидентської республіки	112
Сащук Г. М.	
Концепт "меритократії" в постіндустріальному суспільстві Д. Белла	114
Сборец Д. Н.	
Референдум как институт электронной демократии	116
Сегін С. Ф.	
Лібералізм як сучасна політична філософія	118
Семенченко Ф. Г.	
А.Д.Токвіль про співвідношення рівності і свободи.....	120
Ситник О. І.	
Класифікація форм влади.....	123
Скляр О. Ю.	
Сущность концепции политической свободы.....	125

Слинько Т. А. Фінансування політичних партій: досвід України та зарубіжних країн	126
Степанюк Б. В. Мораль и политика в философии Н.Макиавелли	129
Тарасюк К. В. Бікамеральний вимір парламентаризму	130
Телькі В. С. Формування суспільної думки в період військового конфлікту	132
Титюк С. М. Комунітаризм як критика ліберальної теорії справедливості	135
Ткач О. І. Інституційні загрози стабільності нових демократій.....	137
Тукаленко І. А. Понятійні особливості сучасних протестних рухів: від "кольорових революцій" до "революції гідності"	138
Фролова Ю. О. Сучасні методи та технології політичного лобіювання	141
Хилько М. І. Екологічна складова політичної культури	143
Цвих В. Ф. Двуликий Янус політичної влади	145
Чагаєв О. Р. Виборча система та формування політичних еліт у сучасній Україні	147
Чайко П. А. "Диференційований" підхід до дослідження державного суверенітету.....	149

Підсекція
"СУЧАСНІ ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ"

Віннічук О. В. Політичний порядок як складова модернізації українського суспільства	152
Гончарук В. П. Постмайданні тенденції розвитку партійної системи України	154

Гордієнко М. Г. Етос солідарності як альтернатива поневоленню	156
Дем'яненко О. О. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні	160
Варгас Дієго Доносо Хосе, Варгас Сантьяго Феліпе Доносо Інформаційна безпека як важлива складова національної безпеки України	162
Євсюкова А. В. Політична соціалізація молоді у сучасній Україні.....	165
Загребельний О. В. "М'яка сила" як інструмент реалізації політики держави	167
Зайдель М. І. Політичний режим в Україні 2014-2015: від легітимності до де легітимації.....	170
Канавець М. В. Взаємодія органів державної влади та громадськості в рамках реалізації угоди про асоціацію	171
Карпенко Б. В. Моделі "nation-state" та "state-nation" у контексті сучасного політичного розвитку України	174
Корзенюк Ю. О. Преспективи розвитку парламентської етики в Україні. Трансформація міжнародного досвіду	176
Курчина Т. О., Хоменко А. А., Чорний Е. В. Інформаційна безпека України: політико-правові засади аналізу	179
Новікова Н. Є. Формування політичної культури особистості в умовах трансформації українського суспільства.....	181
Носовець А. Я. Толерантність як соціально-політичне явище	183
Носовець В. О. Політична толерантність як базова потреба сучасних глобалізаційних процесів суспільного розвитку	184

Онiщенко А. В.

Мiсцеве самоврядування в Україні:
основні проблеми та можливості розвитку 187

Павко А. І., Рижкова Д. С.

Методологічні концепти політологічного аналізу
сучасних суспільно-політичних процесів в Україні 189

Руденко А. Ф.

Особливості впровадження електронного урядування в Україні
в контексті демократизації 190

Слiнченко Л. В.

Спiвпраця України та Ради Європи як важливий iнструмент
розбудови громадянського суспільства в Україні 193

Телешун Я. С.

Фiнансово-політичні групи
в нестабільному середовищі: реалії України 195

Тимченко М. М.

Групи iнтересів та їх роль у процесах партійної комунікації 197

Тiмкін І. Ф.

Місце України у сучасній світовій політиці
та міжнародних відносинах 200

Федірко І. П., Косілова О. І.

Політична безпека як складова національної безпеки держави 202

Шляхтун П. П.

Декоративна демократія 204

Якубин А. Л.

Уроки українських місцевих виборів 2015 года 207

Секція 19**"ПРАКТИЧНА ПОЛІТОЛОГІЯ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ"****Авдеенков А. Н.**

Трансформація політичного режиму
в сучасній Росії: динаміка і легітимність 210

Авдєєва Н. В.

Персональний брендiнг у світовій політиці 213

Алексєєнко О. В.

Волонтерство в Україні: допомога або ведмежа послуга державі214

Андрєєва К. І.

Проблема ефективності політики контртероризму216

Білас М. І.

Трансформація та перспективи розвитку неокорпоративізму
в Скандинавії в умовах інформаційного суспільства218

Бокоч В. М.

Релігійні організації в суспільно-політичному конфлікті в Україні220

Вінницька Є. І.

Взаємозв'язок масової культури і політики222

Гречко О. Ю.

Лібералізація візового режиму з країнами ЄС
як фактор модернізації міграційної політики України224

Іванова І. І.

Данський неокорпоративізм: політичний діалог
між державою та соціальними партнерами226

Колюх В. В.

Доцільність зміни порядку обрання суддів
в контексті судової реформи в Україні228

Константинівська А. К.

Електронна демократія як невід'ємний елемент
інформаційного суспільства231

Лікарчук Д. С.

Рональд Інглхарт про роль політичних конфліктів
в модернізації держави233

Лященко І. А.

Громадська активність і питання децентралізації влади235

Малоголовець Н. С.

Фактори впливу на політичний контекст медіасистем237

Мельник В. М.

Політологічний аналіз економічного
та конституційного процесів у посткомуністичній Албанії239

Мовчан У. В. Концепція електронної політики: її місце у сучасному політичному процесі	241
Ольховик В. С. Особливості однопартійних систем	244
Ostapenko S. Is the European Union an international organization?	246
Парубець В. В. Застосування теорії ігор у процесах внутрішньої політики	248
Петренко І. І. Перспективи розвитку аналітичних центрів	250
Постригань Г. Ф. Маніпулятивна складова віртуалізації політики	252
Прокопова К. В. Вплив громадської думки на політичні процеси в Україні	254
Салтовський О. І. Суб'єкти соціально-екологічної політики	255
Сидоренко М. В. Засоби масової інформації як інструмент політичного маніпулювання на виборах	258
Симоненко О. В. Роль комунікативної компоненти в умовах сучасного політичного процесу України	260
Слинько Т. А. Громадські організації як суб'єкти політики	262
Ткачук Т. В. Популізм як політична технологія	264
Чабанов В. Г. Роль політичної етики в легітимації владних відносин	266
Чорногуз О. М. Сучасні політичні інтернет-технології в Україні	268

Наукове видання

ДНІ НАУКИ
ФІЛОСОФСЬКОГО ФАКУЛЬТЕТУ – 2016

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ

(20-21 квітня 2016 року)

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

ЧАСТИНА 9

Друкується за авторською редакцією

Оригінал-макет виготовлено Видавничо-поліграфічним центром "Київський університет"
Виконавець Д. Ананьївський

Формат 60x84^{1/16}. Ум. друк. арк. 16,3. Наклад 145. Зам. № 216-7719.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний. Друк офсетний. Вид. № Фл22.
Підписано до друку 01.04.16

Видавець і виготовлювач
ВПЦ "Київський університет"
б-р Т. Шевченка, 14, 01601, м. Київ
☎ (044) 239 32 22; (044) 239 31 72; тел./факс (044) 239 31 28
e-mail: vpc_div.chief@univ.kiev.ua
<http://vpc.univ.kiev.ua>

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1103 від 31.10.02